This is the second issue of the first edition.
The variant leaves are inserted in the other copy - presumably the first issue —

AMERICAE TERTIA PARS

Memorabilē provinciæ Brasiliæ Historiam continēs, germanico primùm sermone scriptam à Ioāne Stadio Homburgensi Hesso, nunc autem latinitate donatam à Teucrio Annæo Priuato Colchanthe Po: & Med: Addita est Narratio profectionis Ioannis Lerij in eamdem Provinciam, quā ille initio gallicè conscripsit, postea verò Latinam fecit. His accessit Descriptio Morum & Ferocitatis incolarum illius Regionis; atque Colloquium ipsorum idiomate conscriptum.

Omnia recens evulgata, & eiconibus in æs incisis ac ad vivum expressis illustrata, ad normam exemplaris prædictorum Autorum: studio & diligentia Theodori de Brÿ Leodiensis, atque civis Francofurtensis anno M D XCII.

Venales reperiũtur in officina Theodori de Brÿ.

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO GVILLELMO, COMITI PALATINO AD RHENVM, ET VTRIVSQVE BAVARIÆ Duci, &c. Domino suo Clementissimo.

VIRTVTEM IN DEO FACIEMVS

VIDIT Serma V. C. Virginiæ Historiam, vidit & Floridæ, vtramque ipsius nomini consecratam; priorem Gallico, alteram Germanico idiomate scriptam: nunc tertiam adfero BRASILIAM, Latino sermone loquentem, quam non minus gratam Serma V. C. fu-

a

turam confido, quam duæ ſuperiores, quas adeo benigne excipere dignata eſt, quandoquidem illis auctior hæc eſt, & rerum varietate vtramque aliam longe ſuperat.

Conſcripta eſt autem a diuerſæ nationis hominibus; priore Germano, qui ante quadraginta annos in ea regione captus, multas ærumnas paſſus eſt: altero Gallo, qui aliquot poſt annos in eandem regionem vectus, plurima incommoda, præſertim in reditu, pertulit. Vtrumque tamen Deus pro ſua immenſa benignitate è tantis periculis eripuit.

Magnum porro inter incolas iſtarum Regionum eſt diſcrimen, cum in cultu, tum in moribus & Religione. Nam priores verecundi magnam corporis partem tegunt, pacis amantes ſunt & proni ad veram Religionem (ſi monitorem nanciſcantur) amplectendam, quandoquidem animorum immortalitatem credunt: Alii verenda quidem tegunt, ſed reliqua parte corporis nudi incedunt, vafri & vindictæ cupidi Solem adorant. Hi vero abiecto omni pudore, omnino nudi ſemper ambulāt tam viri quam feminæ, ne minima quidem vlla corporis parte tecta, & tam efferata ſunt rabie, vt quotquot hoſtes in ipſorum poteſtatem veniunt, pecudum inſtar mactent, atque inſuper vorent: nullum præterea numen agnoſcunt, præter fructum quendam iniectis lapillis crepitantem, ita a ſuis Sacerdotibus perſuaſi.

Ceterum vt nitidior in lucem prodiret hæc Hiſtoria, illam multis figuris affabre in æreas tabulas inciſis, illuſtraui, quas nemo æſtimet quātis meis impenſis, & quanto meo meorumque liberorum labore conſtiterint: nam ſingulæ figuræ multo plura continent, quam vllæ ſuperiorum. Adieci præterea Chorographiam non modo totius illius Regionis, ſed etiam vicinarum Prouinciarum ſumma diligentia concinnatam, vt Hiſtoriæ plus ornamenti & lucis accedat, & Lectores tanto facilius Regionis illius ſitum obſeruare poſſint.

Benigne ergo excipere dignabitur Ser^ma^ V. C. hanc BRASILIANAM *Hiſtoriam ipſius nomini conſecratam, perinde atque duas ſuperiores, & me meoſque apud ipſam clementer commendatos eſſe patietur.*

DEVS opt. max. omni felicitatis genere proſequatur Ser^mam^ V. C. Francofurti ad Mœnum, Kal. Martij, M D XCII.

Ser^mæ^ V. C.

humilimus cliens

THEODORVS de BRY
Leodienſis.

WOLFGANGVS D.G. ARCHIEP. MOGVNT. S. ROM. IMP. PER GERM. ARCHI-CANCELLAR. ET ELECTOR. ZC

IVSTITIA

FRIDERICVS D.G. COMES PALAT. AD RHEN. BAVAR. DVX S. ROM. IMP. ARCHIDAPIFER ET ELECTOR ZC

VERITAS

RVDOLPHVS II. D.G. EL. RO. IMP. SEMP. AVG. GERM. HVNG. BOHE. ZC. REX. ARCHID. AVSTR. DVX. BVRG. ZC. COMES TYROLIS. ZC.

ERNESTVS D.G. ARCHIEP. COLON. S. ROM. IMP. PER. ITAL. ARCHICANCELL. ET ELEC. CO. PAL. AD RHE. BAVI. DV. ZC

CHRISTIANVS D.G. DVX SAXONIAE SAC. ROM. IMPERII ARCHIMARSCHALCVS ET ELECTOR ZC

PRVDENTIA

FORTITVDO

THEODORICVS D.G. ARCHIEP. TREVIRENS. S. ROM. IMP. PER. GALL. ET ARELAT. REG. ARCHICANCELL. ET ELECTOR ZC

VICTORIA

IOAN. GEORG. D.G. MARCHIO BRANDEBVRG SAC. ROM. IMP. ARCHICAMERARIVS ET ELECTOR ZC

THEODORVS de BRY LECTORI.

QVANDOQVIDEM, beniuole Lector, Diuino instinctu Primam & Secundam Americæ partem euulgaui, Deique beneficio hanc Historiam cum prioribus VIRGINIÆ & FLORIDÆ descriptionibus plurimam affinitatem habentem nactus sum: mei officii esse putaui illam denuo in lucem dare, eiconibus tamen ad viuum expressis, & à me meisque liberis in æs incisis, non mediocriter illustratam, quemadmodum & superiores, ad facilius demonstrandum, quanta sit in feris his hominibus diuersitas, cum in moribus & vitæ ratione, tum in corporis ornatu, ita vt nullo negotio (licet nudi incedant) dignosci possint. Nam Virginiæ incolæ, gallinaceæ cristæ instar capitis capillos præscindunt, obscœnasq; corporis partes tegunt viri & feminæ ab vmbilico aut supra, ad genua vsque. Floridenses cõtra comam alunt, quam in nodum colligant, vt petasum capiti imposuisse videantur, verendaque tegunt, viri quidem cingulo è pelle ceruina confecto, feminæ vero arborum musco; & differenter vtraque natio punctiunculis corpus pingit, vt obseruare potuisti in eorum Historia. At quos tibi nunc propono: vulsis crinibus caput nudant, occipite excepto, cuius capillos tondent monachorum modo, & sine pudore omnino nudi incedunt viri & feminæ. Ipsorum Religio nõ minus differens est: Virginienses enim Deum esse credunt, qui omnia condidit, sine vlla tamẽ eius notitia, nisi quod mortuorum resurrectionem credunt: Floridenses, aliũ Deum non agnoscunt præter Solem & Lunam: Isti autem in nullam rem credunt, sed magnum rotundumque quendam fructum instar oui Struthiocameli (ita à suis Sacerdotibus persuasi) pro numine habent, tanta ignorantia premuntur miseri isti homines. Moribus præterea valde inter se differũt: nam Virginiæ incolæ placidi sunt, simplices, & ad recipiendam veritatem proni: Floridenses vafri & maligni, quique difficulter ad veræ Religionis cognitionem pertrahi possunt: Brasiliani adeo pertinaces sunt, vt (licet à dæmonibus sæpissime cædantur & torqueantur) nulla ratione ad fidem amplectendam induci queant: verum quidem est, subinde polliceri illam amplexuros, sed statim ad ingenium redeuntes, in tantum furorem euadunt, vt sese mutuo vorare non vereantur, quemadmodũ ex huius Historiæ lectione deprehendes.

Hæc porro sunt immensa Dei opera, è quibus, qui communi iudicio non carent, si cõsiderabunt quantum à Dei cognitione absint miseri isti homines,

amplam

amplam inueniant materiam gratias illi agendi, ipsumque celebrandi, quod diuina sua prouidentia illis veram salutis viam patefecerit. Nostrum igitur est, ô Christiani, hæc diligenter perpendere, Deoque gratias agere, pro ingenti misericordia, qua erga nos vsus est, & cottidie adhuc vtitur. Cuius sane exemplum insigne apparuit in vtroque nostro Auctore, primo Germano, altero Gallo, qui, ob collocatam in Deum fidem, à tam variis mortis periculis sunt liberati.

Quia vero prior, vt diximus, Germanus fuit, in communis patriæ gratiam, Cæsareæ Maiestatis, Serenissimorumq; Principum Electorum insignia in æs incîdi, quæ huic Historiæ præfigerentur. Tuum igitur est, candide Lector, eo quo tibi offeruntur animo hæc accipere, aliaque à me expectare maioris momenti, si Deus huius lucis vsuram diutius concesserit; quem rogo, vt omnia prospera tibi largiatur, gratiamque Sancti sui Spiritus communicet, quo perfectiore eius notitia adepta, gratias immortales illi agere queas.

EXEMPLAR CAESAREI PRIUILEGIJ.

RUDOLPHUS II. Diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Wirtembergæ, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus tenore præsentium vniuersis, nobis & Imperio dilectum Theodoricum de Bry, ciuem Francofurti ad Mœnum, humiliter nobis exponendum curasse, quod magna cura & magnis sumptibus Incolarum Americæ habitus, ritus & mores in æneas tabulas inciderit, quod opus libenter in lucem emittere cuperet, demisse etiam supplicasse (quandoquidem nemini id aduersum, sed multis gratum futurum sit, magniq; in eam rem sumptus sint ipsi faciendi) vt Cæsareo nostro priuilegio eum munire clementer dignemur, ne cuiquam alteri, qui suum commodum cum ipsius summo detrimento quærit, æneas istas tabulas aut icones vel hoc opus imitari aut exprimere liceat. Nos illius humilibus precibus annuentes, ex certa nostræ Cæsareæ Maiestatis scientia & authoritate hanc gratiam & priuilegium prædicto Theodorico de Bry concedimus, vt prædictos typos & icones in lucem edat, & ne intra quadriennium ab huius operis editione supputandum, quispiam, quicumque tandem ille sit, istas icones ad imitationem excudat, aut sic impressas inuehat, importet, aut vendat. Quapropter inhibemus singulis nostris & sacri Imperii subditis & fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status & conditionis sint, præsertim autem omnibus Typographis, bibliopolis, aliisque librariam negociationem exercentibus, nisi nostram indignationem & grauem pœnam incurrere velint; & vetamus, ne quis eorum, aut alius eorum nomine, prædictas æreas tabulas & icones, quas sæpe memoratus Theodoricus de Bry excudet, intra dictum quadriennium ad imitationem imprimat, aut sic impressas circumuehat, venales proponat aut quoquo modo distribuat, aliosve id faacre permittat, sub pœna nostræ indignationis & amißionis singulorum exemplariũ dictæ impreßionis, quæ sæpedictus Theodoricus de Bry, vbicumque locorum nactus fuerit, per se, vel suos, propria authoritate & sine impedimento sibi vendicare, atque illis pro suo arbitrio vti poterit, libere, & sine detrimento.

Debebit tamen sæpe præfatus Theodoricus de Bry, nisi hac nostra gratia & priuilegio priuari velit, tria præfatæ impreßionis exemplaria propriis impẽsis ad nostram Imperialem Cancellariam transmittere. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri impreßione munitarum, Datum in nostra Regia arce Pragæ, vigesima quarta Martii, Anno Domini Millesimo quingentesimo & nonagesimo, Regnorum nostrorum Romani decimoquinto, Hungarici decimooctauo, & Bohemici etiam decimoquinto.

Rudolphus.

Ad mandatum sacræ Cæs.^æ^ Ma^tis^ proprium.

Iacob Kurz von Senfftenau.

A. Erstenberger.

AMERICAE PARS MAGIS COGNITA

Chorographia nobilis & opulentæ Peruanæ Provinciæ, atque Brasiliæ, quas à decimo ad quintum & quinquagesimum feré gradum ultra Aequatorem in longitudinem patere, diligenti observatione deprehensum est: ex Auctorum, qui eas Provincias perlustrarunt, scriptis recens à Theodoro de Bry concinnata.

Cæsareæ Ma^tis privilegio ad quadriennium.

MDXCII.

Ex Geograph: calculo tres gradus conficiũt lxxx. leucas gallicas, sive ccxl. miliaria italica: singuli ergò gradus fere xxvii leue. gal. præcise verò lxxx. mil. ital. comprehendunt.

HISPANIA NOVA

LA FLORIDA

PERV PROVINCIA

NOVA ORBIS PARS

BRESILIA

Golfo Mexicano

Circulus Aequinoctialis

Tropicus Cancri

Tropicus Capricorni

SEPTENTRIO

MERIDIES

OCCIDENS

ORIENS

MAR DEL ZVR

MAR DEL NORT

MARE Magellanicum siue pacificu

OCEANUS AETHIOPICUS

GIGANTUM REGIO

Patagones

Estrecho de Magellanes

Terra del Fuego

Archipelago minore

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO PHILIPPO, LANDGRAVIO HASSIÆ,

Comiti Cattimelibocensi, Ditzij, Zigenhanij & Niddæ, &c. Domino & Principi suo clementiss.

ILLVSTRISSIME ac clementissime Princeps, Regius ille Propheta Dauid in Psalmo suo CVIII. magnifice in hæc verba canit:

Qui descenderunt mare in nauibus, perficientes negociationem in aquis multis;

Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo:

Dixit, & stetit Spiritus procellæ, & exaltati sunt fluctus eius;

Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.

Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est;

Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos:

Et statuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius:

Et lætati sunt, quia siluerunt, & deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.

Et exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.

Pares & me referre gratias Deo, Conditori omnipotenti cælestium & terrestrium omnium, & eorum quæcunque mare vastum ingenti complectitur alueo; pares quoque filio eius Iesu Christo, & Spiritui Paracleto grates agere me, æquum est, pro inexhausta illa misericordia, quæ in me præter omnem humani ingenii captum collata fuit, dum immanissima nouem mensium captiuitate pressus, in summo versarer vitæ discrimine, & virtute Sacrosanctæ

Trinitatis multa grauiſſima mala & pericula ſuperans, vitam inter homines traherem ferociſſimos, in regione Braſilienſium, cuius incolæ ſunt Tuppin Imbæ, genus in homines ipſos crudeliſſimum, & ἀνθρωποφάγον.

Nec vero me quiſquam ingratum, & huius beneficii vnquam arguet immemorem, quod videlicet poſt diuturna & varia hæc exantlata pericula, tuæ ditioni, Princeps clementiſſime, & patriæ meæ longæ chariſſimæ tandem ſim redditus ſoſpes & incolumis. Hos itaque itineris mei ſiue nauigationis labores humillimè Illuſtriſſimæ V.C. expoſitos volui; quos in compendium redegi, vt Ill. V. C. tempore ſibi maxime opportuno ex eorum lectione intelligat, quænam maria circumuectus, in quas terras delatus, & quæ dictu audituq; miranda, diuina gratia aſpirante, expertus ſim. Ne verò Illma V.C. de meæ narrationis fide dubitet, meas ſalui conductus, vt vocant, litteras (quæ huic narrationi multum lucis adferre poſſunt) eidem Illmæ V. C. ipſemet offerre decreui. Soli DEO gloria. Datum Wolffhagij 20. die Iunii, Anno Domini 1556.

Illmæ V. C.

humillimus ſubditus,

Ioannes Stadius Hombergenſis
Heſſus, ciuis modo
Wolffhagij.

GENEROSO DOMINO, DOMINO PHILIPPO, COMITI NASSAVIÆ ET SARBRVCK, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO S. P. D.

Ioannes Dryander.

INSTITIT apud me honeſtus & egregius vir Ioannes Stadius, auctor huius operis, ſiue Hiſtoriolæ ſuæ recens publicandæ, vt eam, antequam in manus Lectoris veniret, cenſurę meæ ſubmitterem, tum reuidendo eam, tum corrigendo, & ſicubi opus foret, etiam reformando & reſtituendo. Huic petitioni multis ſane de cauſis locum dedi. Quarum vti prima, ita præcipua eſt hæc, quod pater huius auctoris iam circiter annos quinquaginta mihi familiariter notus fuerit: eſt enim is popularis meus, ſiquidem vterq; noſtrûm Wetteras, oppidum Haſſiæ, patriam & nutricem noſtram agnoſcimus. Illum vero ego non tantùm Wetteris in patria, ſed & Hombergæ Heſſorum (qua ciuitate nunc donatus eſt) ſemper virum bonum, honeſtum, & egregium ciuem cognoui, qui mediocriter etiam in literis humanioribus verſatus ſit. Quod itaque venuſtiſſime & grauiſſime Poëta canit:

Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam,

non temere & hunc Ioannem noſtrum Stadium, laudati patris filium, virtute & pietate parentis veſtigiis inſiſtere iudicabimus.

Deinde & hunc cenſuræ laborem animo alacriore & promptiore ſubeo, quod plurimùm delecter Hiſtoriis, quæ cum Mathematicis diſciplinis aliquid commune habent, qualia quidem Coſmographica exercitia cenſeri debent, quæ delineationem & dimenſionem regionum, terrarũ & vrbium, locorumq; diſtantias multifariam proponunt, vt in hoc opuſculo non pauca eiuſmodi leguntur. Magis autem afficior hoc argumenti genere, ſi candorem hiſtoriæ, & fidem relationis deprehendo; quemadmodum de hoc noſtro Stadio minime dubitare velim, quin Hiſtoriam ſuam, & profectionem minime aliorum relatu, ſed ſua ipſius experientia comprobatam, bona fide, ſincere & ingenue proferat, abſque omni fuco; ſiquidem eam animo nec ambitioſo, nec gloriæ alicuius auido, ſed in gratam ſaltem commemorationem beneficiorum ſuæ redemptionis, & in honorem diuinæ maieſtatis conſcribat, & in lucem edat; vt palàm fiat, quam præter omnem ſpem & exſpectationem, ſolius Dei beneficio ac nutu liberatus, & in Haſſiam patriam ſuam chariſſimam, incolumis reductus ſit, ex tyrannide crudeliſſimorum hominum, inter quos nouem menſes vitam

miſerrime traduxerat, ſingulis momentis atrociſſimam mortem exſpectans, & ſe deuoratum iri exiſtimans.

Hæc reputans, & vt animum DEO gratum pro ineffabili miſericordia, beneficiorumq; memorem declararet, hiſtoriam ſuam in teſtimonium diuinæ celebrationis publice proſtare voluit. Sed dum honeſtum hoc inſtitutum in effectum deducere cogitat, ordo poſtulat, vt ſeriem actorum & peregrinationis nouem annorum, quibus à patria abfuit, conſequenter obſeruet.

Accedit etiam hoc ad fidem huius hiſtoriæ aſſerendam, quod ſtilo adeo humili & ſimplici, nec vllis verborum phaleris ſiue ampullis, vel argumentorum argutia & apparatu vllo vtatur. Quod ſi vtique falſa pro veris reponeret, quid quæſo commodi illum ſperare inde credas?

Incolunt ſedem fixam & ſtabilem in his oris, tam auctor ipſe quam ipſius parentes; nec agyrtarum aut circulatorum more circum oppida & regiones oberrat: vnde ſi vim veritati inferret, nullo negocio à viris peregrinātibus, quibus res ea aliter perſpecta eſſet, conueniri, & mendacii conuinci poſſet.

Nitor autem maxime ſequenti argumento, quo veritatem huius relationis aſſerere non dubito, quod tam accurate circumſtantias deſcribat, locum, tempus, &c. in quo ingenioſiſſimi & celebratiſſimi Poëtæ, Eobani Heſſi filius, Heliodorus nomine (quem iam longo tempore inter peregrinos abeſſe norūt omnes, nec fere noſtri in viuis ſupereſſe crediderunt) ſecum conuerſatus fuerit in exteris illis mundi partibus, & is præſens ſpectarit, quam miſere in manus ferocium iſtorum inciderit, adeoque abreptus ſit. Quod ſi Heliodorus hic ſerius ocyus, quod precamur, in patriam reuertatur, & narrationem hanc fabuloſam comperiat, certe futilem hunc virum arguere, illumq; infamem reddere non immerito poſſet.

Sed hæc hactenus in fidem certitudinis pro auctore noſtro adducta ſint. Nunc cauſas breuiter explicabo, quî fiat, quod eiuſmodi narrationibus fides adeo derogetur.

Principio id fit propter abſurda & impudentiſſima vaniſſimorum hominum erronum mendacia: nam cum illi præter nugas nihil proferant, in cauſa ſunt, vt viris fide dignis, qui peregrina loca perluſtrarunt, ſimul fides abrogetur. Hinc vulgo obiicitur: quandoquidem fidem nemo in iis tantopere expetat, vt eam propria experientia vel oculari obſeruatione probatam velit.

Hæc vero ad rem ipſam nihil omnino faciunt, ſiquidem iniquiſſimum erit, vt veritas pro mendacio luat. Quare hoc potius conſiderandum, plurima eſſe vulgo quidem incredibilia, quæ intelligentibus tamen certiſſima & probatiſſima eſſe demonſtrantur.

Eam rem vno atque altero exemplo ex Aſtronomia petito declarabo. Qui habitamus Germaniæ ſuperficiem, vſu edocti callemus, quo anni ſpacio æſtas ferueat, quo hyems rigeat, & quæ reliquorum vices ſint. Nouimus item ſolſtitiorum metas & dimenſiones in noſtro horizonte. Si vero auditum fuerit eſſe in orbe loca, in quibus Sol per ſemeſtre non occidat, ita vt dies longiſſimus apud illos orbis incolas ſex menſibus continuetur (quod ſimiliter de bru-

mæ tem-

mæ tempore accipi debet) item aliquibus in locis quatuor anni tempora duplicata recurrere vno eodemq; anno, ita vt hyems illic certo bis redeat, & æstas similiter secundo reuoluatur, &c. item solem & reliquas stellas, licet minutissimę humanis oculis appareant, orbem tamen terrarum mole sua longe superare, atque alia eiusmodi complura: hæc si vulgus audit, risu excipit, contemnit, & impossibilia censet.

Sed hæc naturaliter se ita habere à Mathematicis adeo luculenter demonstratum est, vt nemo artis vel mediocriter peritus de iis ambigat.

Proinde non necessario infertur, quod quæ vulgo fabulosa creduntur, re vera falsa esse deprehendantur.

Pessime sane cum Astronomię studio ageretur, nisi demonstrationes corporum cælestium edocere, & ex certis fundamētis Ecclipses eorum multis ante seculis exacte prædicere nosset; quæ deinceps per ipsam experientiam liquidò comprobantur. Sed audi caluam ignorantiæ excusationem. Quis cælum (inquiunt) ita digito attigit, & tam præcise ea delineauit? His respondetur, quoniam experientia quotidiana demonstrationibus correspondet, tam hæc vera esse necesse est, quam quod tria & duo iuncta quinque efficere notorium sit. Ex iisdem etiam artis fundamentis certa iniri potest supputatio, quanta sit hinc ad Lunarem globum distātia, & inde ad reliquos Planetas, postremo ad ipsum vsque firmamentum: quanta etiam Solis & reliquorum cælestium corporum sit amplitudo, tum collatione proportionali facta Astronomiæ cum Geometria, præcise elicimus terreni globi quantitatem, secundum omnes suas dimensiones. Quæ sane omnia vulgo abscōdita sunt, & tanquā absurda æstimantur.

Hæc vero licet supina ignorantia, rudi forsan plebeculæ facile condonari posset, vt quæ non admodum de Philosophicis studiis sollicita sit: sed quod viri auctoritate graues, & in liberalibus disciplinis non mediocriter versati, hunc errorem tuentur; illud profecto non minus noxium & damnosum, quam absurdum est & ridiculum, siquidem vulgus imperitum illorum auctoritate nititur, &, his ignorantiæ tam crassæ patrocinantibus, non veretur veritatem hisce & similibus argumentis confidenter ac palam oppugnare, ad eum modum inferens; quod si hæc se ita haberent, non confutata esset opinio à tantæ auctoritatis hominibus: sequitur ergo, &c. D. Augustinus & Lactantius Firmianus, vterque sanctitate & doctrina insignes, & in artibus liberalibus viri probe exercitati, in dubium vocant, & negant posse fieri, vt Antipodes in orbe reperiantur, hoc est, esse quosdā homines, qui in altera orbis parte nobis aduersa habitēt, & ex opposito versis contra nos pedibus inambulent, capite & reliquo corpore deorsum versus cælum vergente, nec tamen de statione decidant. Auribus quidem hæc insueta sunt; nihilominus tamen doctis ea probantur, & re vera ita se habent, quantumuis id viri tam sancti, tamq; eruditi, quos modo citaui, impugnent. Necessario enim & indubitato sequitur, eos qui ex diametro per centrum terræ habitent, esse Antipodas. Vera item est propositio. *Omne versus cælum vergens vbicunque locorum, sursum est.* Nec opus habemus, vt in orbe inferiore Antipodas quæramus, siquidem & in hac superficie superiore præsto sunt.

Si enim extremas occidentis oras, hoc eſt, Hiſpaniam opponas finibus orientis in India, videbis hos vtrinque extremos hominum, quandam Antipodum rationem habere.

Hinc aliqui ex Theologis colligunt, petitionem matris filiorum Zebedæi ratam eſſe factam, quæ CHRISTVM rogabat, vt alter filiorum ad dextram, alter ad ſiniſtram eius ſederet. Diui enim Iacobi Apoſtoli in Compoſtella non procul à Celtico ſiue Nerio Promontorio, quod vulgo Capo de finis terræ dicitur, ſepulcrale monumentum extare, & magna in veneratione haberi: alterum in India, hoc eſt, in Oriente, ſepultum conquieſcere.

Et hoc pacto eiuſmodi Antipodes iam ante multa ſecula in noſtro hemiſphærio extiterunt. Nec obſtat quod America ſiue nouus ille orbis, qui ex diametro in inferiori parte terræ nobis oppoſitus eſt, tempore Auguſtini nondum cognitus fuerit: poſſunt enim eo quo dixi modo & alii demonſtrari. Quidam Theologorum, pręcipue vero Nicolaus Lyra, qui aliâs vir excellens eſt, contendunt globum terræ ita aquæ innatare, vt alterum hemiſphærium, quod à nobis inhabitatur, ſupra aquam ſeſe exerat, alterum vero demerſum in aquis ſubſidat, & ob id nullo modo habitari poſſit.

Hæc omnia cum Coſmographiæ demonſtrationibus aperte pugnant, & à frequentibus Hiſpanorum & Luſitanorum nauigationibus ſecus multo eſſe compertum eſt, orbem videlicet terrarum ab omni parte habitabilem eſſe, imo ſub Zona etiam torrida coli; cui tamen paradoxo veteres vno ore reclamarũt. Aromata, quæ nobis quotidiano in vſu, ſaccharum, vniones & eiuſmodi mercimonia ad nos ex illis regionibus aduecta, manifeſte ea omnia conuincunt. Multa ſunt & alia, quę huic meæ ſẽtẽtiæ ſuffragantur, quibus recenſendis modo ſuperſedeo, ne Epiſtola hac verboſiore nauſeam & tædium generoſæ tuæ Clementiæ conciliem.

Sufficiant ergo duo illa paradoxa huic inſtituto, quorum alterum de Antipodibus, alterum de dimenſione corporum cæleſtium tractat, quæ non ſine cauſa hoc loco explicanda mihi propoſui.

Et legentur eiuſmodi complura in libro *Reuerendi & Clariſsimi viri Caſparis Goltwurms G. V.* C. Superintendentis vigilantiſſimi in Weilpurga: is in ſex tomos diſtinctus, varia miraculorum & prodigiorum genera, cum Paradoxis inſolentibus, qualia præteritis ſeculis, & hac etiam noſtra ætate obſeruata ſunt, explicabit, & breui lucem videbit. Ad hunc ergo miraculorum Theſaurum, & alios eiuſdem argumenti libros, quales ſunt *Galeotti ſcripta De rebus vulgo incredibilibus*, lectorem remitto, vnde vberiorem horũ cognitionem petere poterit.

Satis itaq; ſuperq; demonſtratũ eſſe arbitror, veritatẽ rei non ex vulgi iudicio pendere, qualis quidem hæc eſt Hiſtoria, quæ homines eius regionis plane nudos commemorat, qui nec iumenta alunt, nec alia vitæ neceſſaria comparant, quib. nos in humanos vſus abũdamus, vtpote veſtimentis, lectis plumeis, equis, porcis, bubus, imo nec vino illi, nec cereuiſia, ſed ſuo more vitã vtcũq; ſuſtentãt.

Nunc ergo Præfationem ad vmbilicũ deducturus, perſtringam prius cauſas, quibus auctor ad editionem vtriuſq; ſui Itinerarii ſiue Nauigationis impul-

ſus,

ſus fuit. Multi enim ſiniſtre hoc factum interpretabuntur, non aliter ac ſi inanem nominis inde gloriam venetur. Ego vero multo ſecius ex ipſo auctore intellexi, & animum eius longe diuerſum eſſe deprehẽdi, quod paſſim per totam Hiſtoriam videre eſt. Is enim propter tot exhauſta pericula, totque aduerſitates, & labores exantlatos, cum maximo ſæpe vitę diſcrimine, vnde nec fumum, quod dicitur, de patriis laribus, nec vllam libertatis ſpem ne ſomniare quidem potuiſſet; diuinæ tamen Maieſtatis nutu atque numine, cui ſoli ſe precibus ardentiſſimis ſemper commendabat, non ſolum hoſtium immanitatem effugit, ſed precibus ſuis tantum apud Deum valuit, vt non vno modo Deus ſe inter infideles hoſce & Barbaros patefecerit, ſe verum & æternum numen omnipotentia & maieſtate ſua etiam nunc ſuis præſto eſſe. Satis conſtat, preces fidelium Deo nullo modo præſcribere: ſin Deo viſum fuit, omnipotentiam ſuam per Ioannem hunc Stadium inter homines illos efferos & indomitos ad eam rationem exerere, quis refragabitur? Cui nõ abunde animaduerſum eſt, ærumnas, tribulationes, fortunam aduerſam, animiq; & corporis ægritudines, quam maxime homines ad diuinum auxilium implorandos adducere? & longe ardentioribus votis in ipſo diſcriminis articulo, quam extra periculi aleam poſitos, DEVM expoſcere? Itaque ne hic Ioannes Stadius vllo ingratitudinis vitio laborare, neve tantorum beneficiorum immemor eſſe putetur, Deo opt. max. per hanc hiſtoriæ ſuæ commemorationem, & eiuſdem publicationem gratias agere, animoq; homine Chriſtiano digno, opera & mirabilia Dei, quæ ipſi cõtigerunt, publica eſſe, & in ore populi decantari voluit. Et niſi ad hunc ſcopum tam laudabilem tamq; honeſtum reſpexiſſet, à laboribus & impenſis, quæ non leues in editionis huius adornationem, ob iconum apparatum, & ſumptus typographicos factæ ſunt, à curis item moleſtiiſque abſtinere potuiſſet.

Licet vero Hiſtoria hæc per auctorem ipſum humiliter dedicata ſit Illuſtriſſimo Principi ac Domino, Domino Philippo Landgrauio Haſſiæ, Comiti Cattimelibocenſi, Ditzij, Zigenhanij & Niddæ, &c. Principi ac Domino ſuo Clementiſſimo, in cuius ditione viuit: multo tamen ante tempore ab eodem Principe & Domino noſtro Clementiſs. tum in mea ipſius, tum in aliorũ multorum præſentia, Ioannes Stadius ſuper ea accurate interrogatus, & de ſingulis itineris & captiuitatis ſuæ articulis ſpecialiter, probe, & diligenter, examinatus fuit: quod ipſum iam pridem tum G.T. Cel. tum aliis viris heroicis abunde aliquoties commemoraui: nihilominus tamen cum dudum obſeruauerim, G. T.C. ſingulari ſtudio ac beneuolentia proſequi hæc Aſtronomiæ & Coſmographiæ exercitia, hanc meam Præfationem ipſius nomini conſecrare, & officioſe dedicare volui. Quod Generoſitas tua pro ſua clementia tantiſper boni conſulat, donec maius aliquod opus ſub eiuſdem nominis tui celebritate in lucem proferam. Hiſce ergo me ſimul, meaque G.T.Cel. officioſe offero. Datum Marpurgi, feriis D. Thomæ Apoſtoli, Anno 1556.

ARGVMENTVM TOTIVS NARRATIONIS.

I.

Summatim deſcribuntur duo itineraria naualia, quæ confecit Joannes Stadius intra nouennium.
Primum ex Portugallia in Braſiliam inſtituitur.

II.

Secundum ex Hiſpania, in noui orbis Americæ Prouinciam, Rio de Plata, *ſuſcipitur.*

III.

Sclopetarii vicem obit Joannes Stadius, & arci ab incurſu hoſtili defendendæ præficitur, in Braſiliæ quadam parte cuius incolæ Tuppin Ikinſii ſunt, & Luſitaniæ Regi ſubeſt.

IIII.

Capitur ab hoſtibus Barbaris & miſere abripitur, vbi nouem menſium captiuitatem ſuſtinet, non niſi in cruentam hoſtibus eſcam reſeruatus.

V.

Liberatur tandem miraculo potius diuinæ Maieſtatis, quam vllo vel rationis vel humanitatis beneficio, & incolumis patriæ ſuæ dilectæ redditur.

Ipſe DEVS *vigili niſi muniat oppida cura;*
Proficiet vigilum prouida cura nihil:
Et Deus in medio niſi dirigat æquore claſſem;
Vana gubernantum ſollicitudo perit.

ARGV-

ARGVMENTVM

Primæ partis Historiæ Brasilianæ Joannis Stadij Hessi, in qua summatim describuntur eius duo itinera, quæ cõfecit intra nouennium. Horum primũ e Lusitania in Brasiliam instituitur.

CAPVT I.

Primum iter Nauale Joannis Stadii, factum ex Vlyssibona Portugalliæ in Brasiliam, Indiæ Orientalis, siue Americæ Prouinciam.

16

IOANNES ego cognomēto Stadius, patria Hombergensis, natione Hessus, Indiam perlustrare in animo meo proposueram. Bremam itaque Westphaliæ oppidum transiens, Hollandiam petii, eò delatus, offendi in vrbe Campensi naves, quæ salis inuehendi causa in Portugalliam nauigabant: iis ego me socium adiungo, & mensem integrum continuando, ad tertium Kal. Maij Anni 1547. appello, ad vrbem Setubal dictam: Hinc emensis quinque milliaribus veni Vlyssibonam. Istic aliquandiu commoratus, hospiti meo, viro ex Germania oriundo, propositum meum expono, ex quo cum intelligo classem regiam iam ante aduentum meū soluisse, rogo, vt ad aliam me classem promoueat, vtpote cui idioma eius gentis familiare foret. Eius ope nauem conscendo, in qua sclopetarii vicem obirem. Capitaneus eius classis, qui Pintiadus erat nomine, negotiationis ergo Brasiliam petebat: illi potestas à Regia Maiestate naues, quas in Barbaria cum infidelibus commercia instituentes, & quæcunque Gallorum nauigia cum Brasiliensibus contrahentia offendisset, hostiliter adoriendi, atque deprædandi facta erat: adhæc captiuos secum ducebat quosdam Regios, qui capitis damnati, ad colonias in nouas illas prouincias deducendas deportandi reseruabantur. Classis nostra erat instructissima, ab omni apparatu bellico, qui in naualibus vsui esse solet. Tres autem omnino erant Germani inter ceteros in naui nostra, Ioannes videlicet Brachusius, Henricus Brandt Bremensis, & Ioannes ego Stadius.

CAP.

CAPVT II.

De ijs quæ acciderunt circa primam nauigationem.

SOluimus Vlyſſibona, & naui alia minore adiuncta, quæ ſub eodem noſtro erat Capitaneo, deferimur primum ad Inſulam, cui Madera cognomen. hæc Portugalliæ Regem agnoſcit, & à Luſitanis incolitur, vini & ſacchari fertilis: prope oppidum huius Inſulæ quod Funtſchallum dicunt, nauim noſtram commeatu denuo inſtruximus. Hinc in Barbariam ad vrbem Capo de Gel, (quæ nũc Mauritanorum cuidam Regi Scheriff dicto paret, Regi Portugalliæ ab eodem vi erepta) prouecti, in ſpem erigebamur, fore, vt iſtic in naues cum infidelibus contrahentes incideremus: offendentes autem quandam piſcatorum Caſtilienſium multitudinem, certiores reddimur naues quaſdam apud eam vrbem eſſe. Dum aduehimur, vela ex portu facit quædam probe onuſta, ea nos potimur vi, ſed quos vehebat homines, ſcapham ingreſſi, ſibi fuga conſuluerant. Interea vacuam lintrem peropportune in littore conſpicimus, quam naui captæ pro præda deportanda, quæ ex ſaccharo, amygdalis, dactylis, corio caprino, & gummi Arabico conſtabat, jungimus. Mauritani in magna copia pro lintre defendenda equis aduolabant, ſed re infecta tormentis noſtris bellicis repulſi ſunt. Hac præda potiti repetimus Inſulam de Madera, celocem noſtram verſus Vlyſſibonam præmittentes, nunciatum Regi factum, & ſimul quid de præda nobis facto opus ſit, conſultum. Valentinorum enim & Caſtilianorum mercatorum erant eæ merces, quas in poteſtatem redegeramus.

Rex vt relicta in ea Inſula præda, iter noſtrum proſequamur, mandat, donec interea temporis Maieſtas ſua de circumſtantiis penitius edoceatur. Nos dicto audientes, & iter verſus Cape de Gel remenſi, ſed aduerſo vento luctãtes, incaſſum prædam vlterius proſequimur.

Nocte Kal. Nou. præcedente, impetuoſo turbine acti Barbaria relicta Braſiliam contendimus: cum nunc quadringentis milliaribus à Barbaria in altum prouecti eſſemus, multi piſces ad noſtrum nauigium adnatarunt, quorum pleroſque hamis cepimus, nautæ maiores eorum Albakore dicunt, minores Bonitte, alios vero Dorado. Aderat & aliud piſcium genus, Halecis inſtar, ſed vtrinque alatum more veſpertilionis, hiſce reliqui maiores piſcium admodum infeſti erant: proinde ſimul ac à tergo ſibi inſtantes hoſtes animaduertiſſent, ſupra mare ad duas orgyias eleuati, alii ſupra ſummam aquam tãtum, cateruatim volabant, & intra conſpectum noſtrum vndas repetebant, non raro per noctem in naues delapſos offendimus. Hi Portugallenſium lingua vocantur Piſce Bolador, hoc eſt, Piſcis volans.

Albakore. Bonitte. Dorado.

Piſce Bolador.

Deinde ad altitudinem lineæ æquinoctialis peruenimus, quæ quia circa tempus diei meridionale nobis verticalis erat, æſtum duplicabat. Venti per dies aliquot plane ſiluerunt, niſi quod noctu interdum tonitrua imbribus & vento permixta ſubito exoriebantur, repente etiam ſedabantur: quos attente admodum obſeruare neceſſe erat, ne nos ſub velis latentes improuiſo obruerent.

Exoriens autem denuo ventus, tempeſtatem nobis aduerſam per aliquot dies excitauit, quæ metum nobis attulit (ſi diu perſiſteret) ne fame periclitaremur

mur. Propterea Deum orare cœpimus ſecundum ventum nobis immitteret. Sed ecce, dum impetuoſiores ventorum procellæ quadam nocte irruerent, & multum laboraremus, apparuerunt nobis in naui multæ flammulæ, coloris cærulei, quales à me prius viſas non memineram: in ipſa autem prora, qua fluctus maxime æſtuabant, conſpiciebantur. Portugallenſes omen hoc fauſtum agnoſcentes, & cælum ſerenum prædicentes (nec enim ſine numine in ſummo diſcrimine ea apparere aiebant) DEO gratias egerunt; precibus exactis ſimul illa luminaria, quæ Santelmo, ſiue Corpora ſancta vocant, diſparuerunt.

Santelmo, Corpora ſancta.

Poſtquam illuxiſſet, ſerena ſe cæli facies explicauit, ventique ſecundi aſpirarunt, ita vt manifeſte videremus, eiuſmodi lumina admirandum Dei opus eſſe. Secundo igitur vento delati, ad 28. Ianuarij in conſpectum nobis venit terræ quidam angulus, Capo de Sanct Auguſtin vocatus, vnde ad octo milliaria progreſſi portum Fernanbuco intrauimus, octuaginta octo dies inter fluctus continue verſati.

Promontorium S. Auguſt.

Portugallenſes eo in loco oppidulum extruxerant, cui Marino nomen indiderant. Prẹerat hiſce Artus Coellius, cui captiuos aduectos cum mercib. quibuſdam aliis tradidimus, & illic nos expedientes, iam vlterius vela tendere conſtituimus, ad locum videlicet, in quo naues mercibus inſtruere animus erat.

Marinum

CAPVT III.

Siluestres in Fernanbuco, seditione orta, ad quoddam Portugallensium oppidum deuastandum accinguntur.

Garasu.

ACcidit interea, vt siluestres incolæ eius loci contra Lusitanos insurgerent, cuius seditionis ipsi Lusitani auctores erant: nam antehac nihil eiusmodi in ipsos tentatum fuerat. Præfectus itaq; nos precibus suis sollicitauit, vt oppidum Garasu (quod à Marino milliaria circiter quinque abest, & à Barbaris tum oppugnabatur) præsidio nostro defenderemus. Incolæ Mariniani nihil suppetiarum vicinis suis afferre poterant, siquidem & ipsi similem obsidionem metuebant. Nos itaque Garasuanis cum 40. viris ex nostris hominibus in defensionem concessis, & scapha eo legatis subuenimus. Oppidum illud in sinu maris, quod ad duo miliaria in continentem protendebatur, erat conditum. Omne in eo præsidium, ex 90. viris Christianis, & 30. Æthiopibus ac mancipiis Brasiliensibus constabat. Qui vero nos oppugnatum venerant, ad octo millia barbarorum censebantur. Nos qui obsidebamur nullo alio propugnaculo, præterquam sepe ex perticis erectis contexta circumuallabamur.

CAP.

Caput IIII.

De modo obsidendi, & obsessos oppugnandi.

SIlua obſeſſum cingebat oppidum, in ea hoſtes duas munitiones è truncis arborum conſtruxerant, in quas noctu ſe reciperent, ſi forte eruptione facta illos adoriri nobis libitum fuiſſet. Oppidum ipſum circumquaque latibulis effoſſis occupauerant, in illis latitabant interdiu, & incurſionibus in nos pugnabant. Petiti telis noſtris, proni ad terram omnes proſternebantur, ſi qua teli jactum ad eum modum declinare valerent. Omnem autem aditum nobis intercludentes ad ipſa mœnia appropinquabant, & miſſis in altum jaculis relapſu eorum nos feriendos putabant. Tela inſuper bombace & cera religata atque incenſa in ædificiorum tecta ſpargebant, minis nos territantes, & quam crudeliter nos dentibus dilaniaturi forent, ſi victoria potirentur, ſignificantes.

Dum hæc geruntur, victus in caſtris noſtris fere jam defecerat. nam pro conſuetudine eius regionis ſingulis diebus, aut ad ſummum alternis, radices recenter effodiunt, ex quibus farinam molunt, ac liba pinſunt, ſed hoſtes vias omnes præcluſerant, quo minus illæ peti poſſent. Videntes ergo victus penuriam, duas ſcaphas ad conquirendam in vico Tamaraka annonam inſtruimus. Hoſtes gregatim vtrinque ripas tenentes grandes arbores tranſuerſas flumini obiecerant, quæ nobis progreſſis impedimento eſſent. Nos vi illorum molimina perrumpimus. Interea æſtu nos deferente in ſicco hæſimus, nihil tamen ab hoſtibus detrimenti afferri poterat. Ipſi autem ligna arida confertim inter ripam & nauim noſtram conijciunt, quibus incenſis, illud genus piperis quo terra ea abundat, inſpergere, & fumo hinc exundante nauibus nos exturbare tentabant. Sed conatus illorum fuerant irriti. Interea æſtu marino redeunte, in vicum Tamaraka incolumes peruenimus, à cuius incolis commeatu accepto, ad oppidum obſeſſum reuertebamur: ſed hoſtes eodem, quo prius loco iter denuo obſtruxerant, hoc quidem pacto. Arbores vt ante trans flumen ſtrauerant, ripam vtrinque occupantes, tum alias item duas fere reſectas non omnino inciderant, ad earum cacumina religatis lentis quibuſdam ſarmentis Sippo illis dictis, lupuli ſarmentis non abſimilibus, niſi quod paulo ſint craſſiora; extremitates huiuſmodi funium in oppugnaculis ſuis retinebant, eo videlicet animo, vt cum obiecta rurſum perrumpere tentaremus, arbores inciſæ, tractis funibus in naues noſtras corruerent. Nos adremigantes obiecta deturbamus, illi arbores nutantes in ruinam attrahunt: corruit vna verſus munitionem ipſorum, altera præciſe poſt nauem noſtram vix elapſam in flumen concidit.

Priuſquam vero obiectum illud in flumine obſtaculum demoliri conaremur, alta voce ſocios noſtros obſidione cinctos inclamabamus, vt ſubſidio nobis adeſſent: quanto nos vocem acrius intendebamus, tanto intenſius hoſtes clamorem tollebant, adeo vt non exaudiremur à quoquam noſtrûm. obiecta enim ſilua noſtrum conſpectum illis adimebat, alioquin voci audiendæ ſatis vicini, ſi abſque hoſtium clamoribus fuiſſet. Annona in oppidulum inuecta, cum hoſtes viderent ſe molimine ſuo fruſtratos, pactis induciis, re infecta domum

mum repetunt. Obſidionis tempus fere ad menſem integrum trahebatur. Ceciderunt quidam ex hoſtibus, ſed nullus ex noſtris deſideratus. Pacatis ergo iam Barbaris, ad nauem noſtram onerariam reuertimur, quæ ante Marinum in anchoris hærebat, illic aqua dulci & farina radicis Mandiocæ in naues aſſumptis, & Præfecto qui nobis humaniſſime grates egit, ſalutato digreſſi ſumus.

CAPVT V.

Ex Fernanbuco digreßi petimus regionem Buttugaris, sed in nauem Gallicam incidentes, prœlio cum ea decertabamus.

Hinc

HInc ſoluentes,& circiter miliaria quadraginta emenſi, in portum nomine Buttugaris intramus, vt nauem ibi ligno Braſilico oneremus, & annonam à Barbaris redimamus. Ingreſſi nauem Gallicanam, ligno Braſilico onuſtam conſpicimus, eam hoſtiliter inuadimus,potiri ea ſperantes; verum maiorem nauis noſtræ malum tormenti per illos emiſſi ictu corruperunt, & vela confregerunt. Pars noſtrorum nautarum globulis pixidariis vulnerata fuit,pars traiecta occubuit.

His actis conſtituimus curſum in Portugalliam conuertere,quia venti nobis erant aduerſi,vt portum,in quo annonam conquirere in animo erat,ingrederemur. Victu ergo admodum tenui Portugallia repetitur, fame adeo confli-ctamur, vt pars noſtrorum coria hircina,quibus nauis onerata erat, deuoraret. Cuilibet in diem ſextarius aquæ dulcis præbebatur, & modicum farinæ radicis Braſilianæ. Dies centum & octo in pelago verſati,ad 12. Auguſti in Inſulas Acores vulgo nuncupatas deferimur, quæ Regis Portugalliæ Imperio ſubſunt. Iacta hic anchora reſpirantes piſcando tempus fallimus. Interim in mari nauim conſpicimus, & piraticam eſſe agnoſcentes vi adorimur, & ſtrenue ſeſe defendentē ſuperiores facti capimus,piratis ipſis in cymba elapſis verſus inſulas. abūdabat ea nauis vino & pane, quibus vires reſtaurantes in alias inſuper quinque incidimus, quæ ad Regem Portugalliæ pertinebāt,miſſæ vt redeuntes ex India iuxta has Inſulas opperirentur,& eas in Portugalliam deducerent. Quibus nos adiūgentes,vnam ex India reuerſam in Inſulam Terceram dictam deduximus, ibique ſubſtitimus. Plurimæ interim ex noua India reuertentes iſtic congregatæ,quarum aliæ Hiſpaniam,aliæ Luſitaniam petebant. Naues circiter centum numero ſocio agmine ex Tercera ſoluentes, Vlyſſibonam ad 8. Idus Octobris Anni 1548. deuenimus, Menſibus ſedecim in ea nauigatione inſumtis. Vlyſſibonæ me aliquantulum quieti dedi,donec animum inducerem,cum Hiſpanis in nouas,quas occuparunt orbis partes, nauigationem inſtituere. Conſcendi ergo nauem quādam Anglicam,qua ad vrbem,cui Portus S. Mariæ nomen eſt, in Bætica ſitam, delatus ſum,quo in loco ii qui aduenerant,nauem vino onerare conſtituerant. Hinc in vrbem Hiſpalim pergo, vbi tres naues inſtructas ad iter in Regionem Americæ,quæ ad flumen Rio de Platto dictum ſita eſt, ſuſcipiendum reperio. Sunt autem Regio illa ad flumen Argenteum ſita, & regnū illud Peruanum auro fertiliſſimum, & Braſilia ipſa perpetuum continens,non Inſulæ mari circumfuſæ,vel in pelago ſparſæ.

las Acores.

Tercera.

Ante annos iam aliquot naues in eam Regionem dimiſſæ erant, vt eam porro occuparent:vna ex iis redierat,quæ auxilia relictis mitti petebat, & multa de auri fertilitate huius regionis magnifice prædicabat, quæ auxilia apparabantur, indicta trium nauium claſſe, cuius Præfectus Don Diego de Senabria dicebatur: illi à Rege Præfectura in eam Regionem commiſſa erat. Tota ea claſſis erat inſtructiſſima, cui & ego me comitem adiungo.

Secunda pars.

ARGVMENTVM.

Stadius secunda Nauigatione ab Hispali in eam Americæ partem, quæ Flumine vulgo dicto Rio de Plata irrigatur, proficiscens, post longos errores Naufragium patitur.

CAPVT VI.

Secundum iter Nauale, susceptum in Prouinciam Americæ Rio de Plata, ex Hispali Hispaniarum vrbe institutum.

S. Lucas.

Hispali ergo soluens ad S. Lucam portum peruenimus, vbi Bætis fluuius Hispalim alluens, in mare se exonerat. Hic ventos secundos opperiri constitutum erat.

Anno ergo 1549. feria quarta à festo Paschatis à S. Luca soluentes, aduerso flante vento Vlyssibonæ portum ingressi sumus: secundis deinde flantibus ventis ad Insulas Canarias cursum dirigimus: anchoram autem prope Palmam (quæ & ipsa vna est ex prędictis) in profundum demittentes, aquas illic dulces pro classe nostra haurimus. Naucleri quoque scopum sibi definiunt, ad quem nimirum se colligerent, si forte tempestatibus acti in mari dispergerentur, videlicet gradum 28. ad latus meridionale lineæ æquinoctialis.

Capo Verde.

Ex Palma nauigantes Hesperion cornu, quod vulgo Capo Verde, id est, Caput viride dicitur, vento petimus: is locus in Æthiopia situs est, & parum abfuit, quin istic naufragium faceremus: sed & hinc progressi Costam nostram sequebamur. Ventus aduersus aliquoties nos terræ Guineæ allidebat, quæ similiter ab Æthiopibus incolitur. Tandem ad Insulam S. Thomæ deferimur, quæ Regi Portugalliæ subest, & sacchar o abundat, sed aer in ea parum salubris habetur. Eam Portugallenses habitant, qui multa secum ex Æthiopum genere mancipia alunt: nos aqua hausta iter institutum prosequimur. Interea duæ nostræ naues sociæ nocturno turbine è conspectu nostro sublatæ solos nos destituerant: venti autem nobis valde aduersi erant. Ea enim est natura illorum in hoc

Insula S. Thomæ.

in hoc mari, vt ſole peragrante latus ſeptemtrionale æquatoris, à meridie flent; ſin vero Sol ad meridiem declinet, venti à Septemtrione irruant. Et hunc quoque morem conſtanter tuentur, vt per quinque menſes continue ex vno loco proflent. ita factum eſt vt moram quatuor menſium ducere, neceſſum habuerimus: nec enim aliter Coſſam noſtram directe inſtituere nobis poſſibile fuerat. Menſe itaque Septembre iam ingruente, venti conuerſi à Septemtrione ſpirabant. Coſſam itaque inter Auſtrum & Auſtro-africum dirigentes, verſus Americam curſum tenuimus.

CAPVT VII.

Ad altitudinem 28. graduum peruenientes, Americam contingimus: Portum autem vnanimi consensu designatum, non agnoscimus: exoritur turba insolens circum littora.

AD 18. Nouembris diem, Nauclerus altitudinem graduum explorat, seque ad 28. perueniſſe deprehendit. Nos itaq; in occaſum vergentes, terram inueſtigamus. Ad 24. menſis iam memorati diem apparet tellus. Sex menſes mare inter grauiſſima pericula emetientes, & iam continenti viciniores facti, nec oram eam, nec portum à Nauclero deſignatum agnoſcimus; nec tutum remur ignotum portum ingredi. Secus tellurem ergo radentes oras curſum tenebamus: ventus interea ingraueſcebat in tantum, vt de vita nobis in iſtis ſcopulis certo periclitandum videretur. Proinde dolia puluere tormentario implemus, eaque obturamus, & illis arma noſtra alligamus, vt ſi fors naufragium faciendum foret, & aliqui euaſiſſent; ij arma ſua in littore requirerent, ſiquidem doliis à fluctibus eiectis affixa eſſent.

Velis obliquis nauigare cœpimus, vt oras terræ declinaremus, & in altum efferri poſſemus, ſed nihil profecimus; ventorum enim impetu in ſcopulos fluctibus coopertos, & ad quatuor orgyiarum altitudinem ſubtus vndis latitantes impellimur, ac propter æſtum maris nimium intumeſcentem, ad terrã tendere cogimur, nihil aliud æſtimantes, quam nos fluctibus hauriendos.

DEO tamen aliter prouidente, vicini ſcopulis facti, quidam ex ſociis noſtris portum vicinum ex inſperato conſpicit, in quem illabimur. Ibidem conſpecta Cymba quædam fugit, & poſt inſulam è conſpectu noſtro ſe abdidit, vt quænam illa fuerit non licuerit tum cognoſcere, nec eam vlterius inſequebamur, ſed iacta anchora Deo pro liberatione benedicentes quieuimus, & veſtimenta deſiccata refecimus.

Circiter ſecundam pomeridianam anchoram jecimus. Veſpera ingruente, aduentarunt ad nauem noſtram onerariam plurimi eius oræ incolæ, aduecti in ſcapha ſatis capace, qui cum ſermones nobiſcum miſcere cuperenr, à noſtris ægre, & ex parte tantum intellecti accipiebant quoſdam cultellos & hamos, quibus ſe domum recipiebant. Eadem nocte & alia denuo ſcapha ad nos nudis iſtis hominibus onuſta adnauigat, ac inter cæteros duo Luſitani; hi quærunt ex nobis qui ſimus, & vnde, reſpondemus nos Hiſpania aduenisse: hoc audito, dicebant, oportet vos Nauclerum admodum ſagacem & peritum habere, qui portum eum ingredi auſi fueritis: ſe quidem portum perſpectum habere, ſed tali cælo nunquam id tentaturos. Nos factum illis exponimus, ventos & fluctus naufragium minitatos fuiſſe, & cum iam de nobis actum crederemus, inſperato portum apparuiſſe, DEVM nobis ducem adfuiſſe, & à naufragio ſeruaſſe. Nobis vero ne nunc quidem conſtare, quo nam locorum ageremus. Perceptis ijs, in admirationem adducuntur, & DEO acceptum referentes, portum eum Suprawai dici aiebant, & abeſſe nos ad octodecim circiter miliaria ab Inſula S. Vincentii, quæ imperium Portugalliæ Regis agnoſceret, cuius ſe eſſe inquilinos affirmabant. Tum vero eos, quos in ſcapha ſe poſt Inſulam abdere paulo ante conſpexiſſemus, credidiſſe nos Gallos fuiſſe, & ob id ſibi fuga proſpexiſſe innuebant. Porro de ſitu & diſtãtia Inſulæ S. Catharinæ quæſiti, quod eò nobis proficiſcendum eſſet, reſpondebant eam ad triginta miliaria abeſſe, ad

meridiem ſitam, nationem Barbarorum iſtic eſſe Carios nuncupatorum, quos circumſpecte admodum cauiſſe oporteat, Barbaros qui circa portum præſentem habitent, Tuppin Ikinſios appellari, quibus familiariter ipſi vtantur, nec ab illis quicquam nobis imminere periculi. De altitudine item Solis in ea regione ex illis ſciſcitantibus, 28. graduum eſſe nobis indicatum, quod quidem ita ſe habebat. Ceterum & alia nobis eius oræ dignoſcendæ ſigna & notas perhumaniter commonſtrarunt.

CAP.

CAPVT VIII.

De regressu ex portu supra Way, & inuestigatione terræ nobis definitæ:

Silente Vulturno, quem nautæ Septemtrionales Ost Sud Ost appellant, tempestas serena cooritur, ventus autem Aquilo proflabat. Nos itaque plenis velis iter remetimur, portum determinatum inuestigantes, verum toto biduo nullo modo eum deprehendimus, terra tamen ipsa indicium erroris faciebat, & nos præteruectos arguebat. Sole enim sub nubibus latitante, de altitudine eius apparebat. Ad hæc ventis infestantibus acti, diuersi huc illuc errabamus.

DEVS vero, qui in angustiis consolatur, nobis in auxilium vocatus adfuit, siquidem exactis vespertinis precibus, quibus à Deo veniam petebamus, & antequam nox irruisset, nubes ex meridie, qua nos vento abacti eramus, cōdensantur; Aquilo quidem adeo conticescere, vt vix in sensus incurreret. A meridie vero Auster procedens, qui sub id tempus rarissime suum imperium exercet, tantis tonitruis & fulgetris ingrauescere, vt horrorem mortalibus incuteret. Mare erat æstuosissimum, siquidem Auster & Boreas certatim vtrinque fluctus inspirare; Tenebræ insuper tantæ oboriri, vt omnem oculis conspectum eriperent. Tum vero mortales quotquot aderant, & ipsi nautæ quoque consternati coruscationes tam formidabiles, & horrenda illa tonitrua expauescere, vt quid prius quid posterius in conuertendis velis corriperent, dubii plane & incerti ambigerent, nec aliter vnicuique persuasum erat, quam omnibus ea nocte simul pereundum esse. Sed tempestas ea Dei beneficio paulo post sedata viam velis præbebat, vt iter quod de die factum erat, de nocte illa retro legeremus, & de integro portum nostrum requireremus, sed nullo nobis indicio eum dignoscere concedebatur, quandoquidem plures Insulæ propter continentem istic essent. Post vbi 28. gradum denuo contigimus, Præfectus noster Nauclerum post insulam nauem deducere, & anchoram istic figere iubet, exploraturus quidnam terrarum occurrisset. Duas itaque vtrinque positas tellures medio transeuntes, portum amœnissimum intramus, & anchoram fundo affigimus, constituentes cymba demissa portum eum vlterius explorare.

CAPVT IX.

Cymba ſpeculatum miſſa, quidam noſtrorum portum explorantes, crucem in ſcopulo poſitam reperiunt.

s.catherina Ins.

FEriis D. Catharinæ Anno 1549. anchoram fundamus, & eodem die quidam ex nostris probe instructi, speculatum in nauicula mittuntur portus illius opportunitatem. Videbamur enim intrasse flumen Sancti Francisci, quod in illa prouincia etiam est: quo longius progredimur hoc latius patet portus.circumactis ergo circumquaque oculis sicubi fumum cõspiceremus,sed nullus apparuit. Interea tuguria prope desertum conspicimus in conualle: accedimus,videmus casas quasdam ruinosas,hominibus desolatas: pergimus,interea nox ruit.Erat in flumine Insula non ita magna,ad quam tendimus, vt istic noctem traduceremus, siquidem custodiam commodius istic disponi posse credimus, sed ob noctis tenebras non satis tutum erat terræ nos exponi, vt quiete in ea reficeremur: erant qui nihilominus insulam circumirent,sed neminem inueniunt.focum ergo instruimus, palmam arborem incidimus, encephalum eius comedimus, & istic pernoctauimus. Mane summo diluculo iter instamus. nec enim absistere propositum erat, priusquam de hominum præsentia constaret: ex indicio enim conspectorum tuguriorum facile de incolis colligere erat. Dum propositum vrgemus, casu lignum procul conspicimus in scopulo erectum, formam crucis referens, quod multis absurdum videbatur. Appropinquantes videmus ingentem crucem esse ligneam, lapidibus impactis in scopulo firmiter hærentem, cui tabulæ pars de dolii orificio alligata erat, in tabula characteres incisi visebantur, non admodum legibiles. Miramur quænam naues hoc monumẽtum statuissent, dubii de portu, vtrum determinatum ingressi fuerimus nec ne. Progredimur hinc longius, assumpta tabula illa dolii: dum vehimur, quidam literas tabulæ insculptas examinans, paulatim eas colligit, & sensum elicit. Erant autem Hispanico idiomate hæc verba in ea consignata: Si ven por ventura aqui la armada de su Majestad, tiren vn tirey averan recado. quorum sensus est: Si forte Maiestatis suæ naues huc delatæ fuerint,eæ prodant se disploso tormento bellico, & certiores fient de reliquis. Confestim ergo locum crucis repetentes, incenso tormento, quod Falconetum dicunt, signum præsentiæ nostræ damus, porro remigantes nihilominus. Conspicimus interea quinque scaphas plenas Barbarorum, illæ nos rectà petunt: nos pixides nostras sulphureas directe illis opponimus. Vbi appropinquassent,videmus hominem stantem in prora,barbatum & vestitũ, agnoscimus esse Christianum,inclamamus eos vt consistant,& vna scapha præmissa in colloquium ille adueniat. Aduectum interrogamus de portu: Respondet, dici eum Barbaris Schirmi rein, sed vt rectius assequamini, esse Portum Sanctæ Catharinæ;quod nomen illi ab inuentoribus inditum sit.

Gratulamur ergo inuicem nobis de inuenta statione, quam inscii in ipso S.Catharinæ die appulissemus. Hinc sane euidenter constat,quantum valeant preces afflictorum apud Deum, si ex animo proueniant.

Quærenti de aduentu nostro, significamus, nos esse Regis Hispaniæ, & petere prouinciam Rio de Plata, affuturas & alias propediem naues, si Deo ita visum foret: constituisse enim in eo portu conuenire. Hæc audiens nobis gra-

tulatur, & ſimul commemorat, quod ante triennium ex prouincia illa Rio de Plata à loco qui Aſſumptio vocatur, & Hiſpanis paret, deſcendiſſet per trecenta miliaria ad mare, vbi nunc ageret, vt nationem eam Barbarorum, quæ Carios dicitur, & bene cum Hiſpanis conuenientem, hortaretur ad radices colendas, quas Mandiocas vocant, vt naues eo delatæ, ſi penuria premerentur eo in loco, commeatu à Barbaris petito reficerentur. Quod Capitaneus Salaſar, qui Hiſpanis de rebus Indicis retulerat, ita fieri curaſſet. Is Capitaneus in nauibus noſtris ſociis iam reuertebatur.

Demum cum homine illo ad tuguria illorum deuecti, humaniſſime pro more & facultate eius gentis accepti ſumus.

CAP.

CAPVT X.

Scapha plena Barbaris mittor ad nauem nostram onerariam.

DEin Capitaneus hoſpitem noſtrum rogat, vt ſcapha inſtructa aliquem ex noſtris ad nauem onerariam relictam mittat, eam adductum.

Mittor ego, iuſſu Capitanei. iam triduum abfueramus, ſociis quid de nobis actum eſſet ignorantibus.

Vbi intra teli iactum ad nauem acceſſi, qui inerant, clamore ſublato ad arma accelerant, arcentes me cum Barbarorum comitatu; inclamãt, & quæ hæc noua ſit facies exquirunt: vbi reliqui hæreant: vt quid ſolus ego cum tot Barbaris adueniam. Conticeſco, nec reſpondeo quicquam. Capitaneus enim me informarat, vt vultu eſſem triſti, quo videret quid qui in naui tentarent. Illi cum nihil à me reſponſi ferrent, turbantur, inuicem dicentes, non ſalua hæc res eſt, reliqui procul omni dubio interierunt, hunc autem ſolum adducunt, aliis forſitan in inſidiis locatis, quo nauem tali apparatu occupent. Hæc verſantes, ad tormenta in nos diſpergenda accinguntur, denuo tamẽ me inclamant. Hic demum ſubridens illos placide alloquor, & melius ſperare iubeo bonum omen nuncians, faciant modo acceſſum liberum, vt quid apportem intelligant. Accedo, rem enarro; illi præ gaudio exultant. Barbari interea domum remeant. Nos nauem caſtris Barbarorum ſubducimus, & iacta anchora reliquorum, qui per tempeſtatem diſperſi erant, aduentum expectamus.

Vicus in quem Barbari nos exceperunt, Acutia vocatur. quem offenderamus inter illos virum, Ioannes Ferdinandus erat, Cantaber ex Bilbao oppido oriundus. Natio illa Carios dicta, ferinam & piſces in copia nobis offerebat, pro quibus nos hamos ferreos rependimus.

CAP.

CAPXT XI.

Socia nauis quæ vento abacta erat, aduentat: illa Nauarchum vehebat.

TRibus illic ſeptimanis exactis venit in portũ nauis, quæ Nauarchum vehebat. Sed tertia quæ nobis ſocia fuerat, perierat, nec quicquam de ea relatum fuit.

Nauibus ergo in ſex menſes annona inſtructis, itineri, quod trecentorum miliarium reſtabat, perficiundo accingimur. Paratis iam rebus omnibus nauem onerariam in ipſo portu amittimus, quo caſu inſperato, mora noſtræ profectioni iniecta.

Hæſimus biennium in deſerto illo loco, fame conflictantes. Eſca erant lacerti, glires, cochleæ petris affixæ, & alia inſolita.

Barbari qui primo victum ſufficientem miniſtrarant, poſtquam ſatis mercium ſibi parauerant, in diuerſas oras commigrabant, nec ſatis erat tutum illis per omnia fidere.

Pertæſi ergo & loci & penuriæ, vnanimiter decernimus vt maior pars pedibus iter in Prouinciam Aſſumptionis nomine inſignitam conficeret, (aberat illa ad trecenta miliaria) reliqui in naui reſidua ſubſequerentur.

Capitaneus delegit quos ſecum naui auehere conſtituerat. Qui pedeſtre iter ingreſſi erant, victum pro deſerti tranſitu capiebãt, iunctis ſibi quibuſdam ex barbaris. Pars illorum fame in itinere perierat, reliqui ad metam deuenerant, quod ex aliorum relatu nobis poſtmodum innotuit.

Sed nec nauis ferendis omnibus, quos Capitaneus reſeruarat, ſatis capax erat.

CAPVT XII.

De Consilio inito Insulam S. Vincentij petendi, quam Lusitani possident, spe nauem ab ipsis obtinendi, atque itineri ita finem imponendi: sed orta tempestate naufragium facimus, cæli locique ignari.

Portu-

POrtugallenſes tenent Inſulam, nō longe à continente ſitam, quam vocant S. Vincentii, Barbari vero Vrbioneme: is locus ad 70. miliaria aberat: proponimus nobis curſum eo dirigere, vt nauem à Luſitanis conduceremus, qua in Prouinciam Rio de Plata iremus, nec enim ea quæ reſtabat omnibus ſufficiebat. Delecti ergo qui duce Salaſare eam Inſulam peterent, nec erat quiſquam, qui hoc iter prius tentaſſet, præter quendam Romanum nomine, is videbatur ſibi, ſe iter hoc relegere poſſe.

Vela itaque ex Portu Byaſſape facimus, qui ad 28. gradum & dimidium ab Æquatore poſitus eſt, intra biduum ad Inſulam ferimur, quæ de Alkatraſes dicitur, 40. circiter miliaribus diſtātem ab eo loco vnde ſolueramus: venti autem aduerſi nos ad anchoram fugere compellunt. In hac Inſula frequens eſt genus auium marinarum, Alkatraſes eas vocant, nullo labore capi poſſunt, & forte ſub id tempus aduecti eramus quo pullos ex ouis excludere ſolent.

Ingredimur, & quærentes fontes aquarum dulces, reperimus caſas deſolatas, & ollarū teſtas hinc inde ſparſas: inuenimus ēt venam exilem ſeu ſcaturiginem aquæ, è rupe promanantem. Aues quas commemoraui in magna copia captas cum ouis naui inferimus, & dapes ex iis inſtruimus. Poſtquam iam cibo refecti eramus, conſurgit Auſter tanta cum violentia, vt vix anchoram reduxerimus; ſolliciti ergo, ne ad ſcopulos ventorū impetu allideremur, & veſpera iam ingruente, portum tamen Carinee contingere præſumimus. Nox autem nos anteuertit, proinde littus declinantes, in maximo verſabamur periculo: fluctus nauem tanta importunitate verberabant, vt de naui actū putaremus, ſiquidem fluctus ad oras terræ magis intumeſcunt, quam in alto. Ea nocte tanto interuallo à littore abacti ſumus, vt orto ſole ne conſpectus quidem eius appareret.

Redit tandem tellus in conſpectum, tanta tamen erat turbinis importunitas, vt vix ſubſiſteremus. Romanus ille credebat ſe inſulam S. Vincentii agnoſcere: vela eô dirigimus, ſed terra nubibus ac nebulis cooperta atque inuoluta, dignoſcenda non erat. nauem ergo propter procellarum impetum exonerare cogimur, ſupellectile grauiore ſubmerſa. His cōſtituti in anguſtiis vela vtcunq; facimus, quærentes portum Portugallenſium; ſed labor omnis incaſſum abit. Diſiectis vtcumque nubibus, Romanus portum illum in conſpectu eſſe affirmat, nobis modo recta in ſcopulos iter inſtituendum, poſt quos ille lateret. Aduecti nihil præter diræ mortis horrendam contuemur imaginem; nam & portus omnis aberat, & in oppoſitam terram recta incurſandum erat propter ventos impellentes, & naufragium faciendum. Procellæ littus tanto impetu feriebant, vt horrorem animis incuterent. Deo ergo iam ſupplices, ac delictorum veniam atque animæ ſalutem rogantes præſenti animo in periculum ineuitabile accingimur. Littori viciniores facti, adeo in fluctibus ſublimes ibamus, vt cernui in profundū nō aliter ac de muro prærupto deſpiceremus. Nauis primo ictu ad littus colliſa tota fathiſcit. Pars ſaltu corpora in mare mittentes, tranādo euadit, pars in tabulis correptis ad littus adigitur, & omnes tandē diuina ſeruati omnipotentia incolumes terram contingimus, ventis autē, & imbribus omnes diriguimus.

CAPVT XIII.

Certiores reddimur de loco & regione Barbarorum, in qua naufragium feceramus.

TErræ incolumes redditi, DEO grates ſoluimus, ſolliciti admodum de finibus. Romanus eam Regionem non ſatis agnoſcebat, vnde de ſitu Inſulæ S. Vincentii nihil plane affirmare norat, nec leuis nos metus Barbarorum terrebat, ſi qui ex vicinia forſan nobis imminerent. Interim quidam ſociorum temere per littus diſcurrens, vt agitatione & motu membra excalefaceret (erat is Claudius nomine, Gallus natione) pagum poſt ſiluam conſpicit, in quo ædificia ad formam Chriſtianorum conſtructa erant: accurrit; videt eſſe caſtellum quod Portugallenſes incolunt: Nomen illi eſt Itenge Ehm, & duo miliaria ab Inſula S. Vincentii diſſidet. Edocet ergo incolas de naufragio noſtro, & madidos omnes horrere, nec quo ſe refocillent, habere conqueritur. Illi intellectis noſtrorum miſeriis, obuiam nobis procurrunt, ædibus ſuis nos excipiunt, & neceſſaria pro veſtitu conferunt. Hic reſpirantes per aliquot dies commorati ſumus.

Poſt, S. Vincentii Inſulam pedeſtri itinere petimus, vbi à Portugallenſibus honorificentiſſime excepti, aliquandiu publicis ſumptibus vitam ſuſtinemus, tandem vnusquiſq; ſe certo vitæ generi applicat, vnde vitæ neceſſaria pararet.

Deſtituti iam omnibus nauigiis, Capitaneus noſter quendam ex Portugallenſibus ad ſocios in Byaſape relictos ablegat, qui illos aduehendos curaret. Et factum eſt quod imperauerat Capitaneus.

CAPVT XIIII.

De situ Insulæ S. Vincentij.

QVÆ S. Vincentii nomine fertur, ea Insula est continenti fere iuncta: sunt inibi extructa duo Castella, quorum alterũ Portugallensibus quidem S. Vincentii, Barbaris vero Orbioneme, alterum circiter sesquimiliare dissitum Barbaris Ywawa-Supe dictum est: Sunt & tuguria quædam, *Ingenio* vocata, saccharo præparando destinata. Habitatur à Portugallensibus, qui amicitiæ fœdus colunt, cum natione, qui Tuppin Ikinsij nomen habent. Regio eius nationis, quam incolunt, patet in interiorem continentem, ad octuaginta miliaria, sed ad mare extenditur in quadraginta.

Natio ea vtrinque ad Meridiem videlicet & Septemtrionem vicinos sibi infestos habet; qui meridionales sunt Carios, qui vero Boreales Tuppin Imbæ appellantur. Ipsi vero Tuppin Ikinsij ab vtrisque suis hostibus Tawayar, quod hostem sonat, appellantur. Hoc posterius Tuppin Imbarum genus multa sæpe & magna damna intulit Portugallensibus, & in hunc quoque diem ipsis metui atque terrori existit.

Tertia

Tertia pars.

ARGVMENTVM.

Sclopetarij vicem obit Joannes Stadius, & arci ab incursu hostili defendendæ præficitur, in Regione cuius incolæ Tuppin Jkinsij sunt, & à Portugallorum Rege gubernatur.

CAPVT XV.

De Situ & Nomine loci, ex quo Tuppin Jkinsiis plus damni ab hostibus, quam ex aliis inferebatur.

EST locus ad quinque miliaria à S. Vicentio situs, Brickioca illi nomen est, illic primum cógregabantur hostes Tuppin Ikinsiorum, & iter medium inter Insulam S. Marci & continentem tenentes, illac transire assueuerant

Hunc transitum hostibus præcludere conabantur quinque fratres germani, patre Lusitano & matre Brasiliana nati, religionem Christianam amplectentes: callebant autem vtriusque gentis, tam Christianorum, quam Barbarorum mores, ingenia, & idiomata. Nomina eorum hæc sunt, 1. Ioannes, 2. Diego, 3. Dominicus, 4. Franciscus, 5. Andreas. Patri etiam Diegò, omnibus simul cognomen erat de Praga.

Hi quinque fratres iunctis aliquibus Barbaris, qui illis confœderati erant, constituerant biennio ante meum aduentum, munitionem in eum locum cótra hostium incursus construere, more & forma Barbaris vsitata, & qüidé executi illud iam fuerant.

Id cum viderent aliqui Lusitani, eo commigrarunt & ipsi: erat enim amœnus & peropportunus locus. Hoc Tuppin Imbæ hostes illorum explorarant, & se in sua regione, cuius fines circiter quinque miliaria inde absunt, omni apparatu bellico, pro more gentis probe instruxerant, ac septuaginta scaphis noctu aduectis, mane hora vna ante diluculum, quod vsitatum illis est, hos adorti fuerant. Quinque ergo illi fratres, cum Portugallensibus domum quandam ex luto confectam occupantes, in hostes fortiter pugnarunt. Reliqui qui

adfuerant Barbari coniunctim in tuguriis ſuis ſe defenderunt, dum vires ſufficerent, & donec plurimi hoſtium occubuiſſent. Tandem hoſtes ſuperiores facti vicum Brickioca incendio vaſtant, & Barbaros capiunt. Christiani, quorum octo vel circiter fuerant, & fratres illi quinq; nihil damni tulerant. nam ſe ſtrenue in domo illa geſſerant: Deus enim illorum protector erat. Barbaros autem, quos ceperant, abſque mora diſſectos inuicem diſtribuerant, & in patriam ſuam hoc peracto facinore remeantes diſceſſerant.

CAP.

Capvt XVI.

Portugallenses post restaurationem Brickiocæ, Propugnaculum quoque in Insula S. Maro instruunt.

Deuaſtato eo vico, Seniores & ipſe populus Portugallenſium, vnanimi conſenſu decernunt locum dirutum denuo reſtaurare, & quam poſſint munitiſſimum reddere: nec enim conſultum videbatur, vt deſertus relinqueretur, ſiquidem ſolus tanquam murus, pro tota ea regione in hoſtes opponebatur. Reſtauratur ergo Brickioca.

Hac re ab hoſtibus animaduerſa, munitionem eam firmiorem videlicet factam, quam vt expugnari ab illis poſſet, noctu nihilominus tranſitum illac ſcaphis tentant, & ſimul vi ſecum abripiunt, quemcunque capere poſſent, in confinio S. Vincentij.

Qui in medio regionis habitabant, ſecuros ſe viuere propter Brickiocam reſtauratam & munitam exiſtimabant, ſed hæc confidentia ſeu ſecuritas ipſis damnoſa erat.

Commodum ergo videbatur incolis, vt aliud quoddam propugnaculum quoque ſtruerent, in vicina inſula S. Maro (quæ è regione Brickiocæ eſt) ad fluminis ripam, & tormentis illud æneis, ac præſidio firmo inſtruerent, vt hoſtibus tranſitus eo expeditius intercluderetur.

Cœperant illud moliri,ſed imperfectum reliquerant: cauſa erat,vt ab ipſis mihi relatum fuit,quod nemo Sclopetariorum Portugallenſium,ſe illi credere auderet.

Ego ſpeculatum illud eo: incolæ vbi me Germanum intellexiſſent, & aliquam rei tormentariæ peritiam habere, inſtant vt tuendi Propugnaculi curam ſuſcipiam, & ſi ita opus facto eſſet in hoſtes ſtrenue depugnarem,promittentes ſe ſocios mihi addituros, & honeſto ſtipendio donaturos. Addunt ſimul fauorem & Regis beneuolentiam promeriturum, ſi id muneris obirem, ſiquidem Rex eſſet benigniſſimus in omnes,qui in regionibus iſtis recens inuentis conſilio atque ope ſua ipſi adeſſe non vererentur.

Paciſcor cum illis in menſes quatuor, dum Capitaneus ex Hiſpania à Regia Maieſtate cum claſſe miſſus aduueheretur, & ex lapidibus illud Propugnaculum inſtauraret & perficeret, quod poſtea in effectum deductum fuit. Ego, adiunctis ſaltem duobus,aſſidue fere me contineo in propugnaculo,inſtructus

aliquot tormentis, non tamen ſine ingenti periculo, propter imminentes Barbaros. Ædificium per ſe non ſatis erat munitum, & excubiæ noctu maxime agendæ, ne hoſtes tenebris freti clam præterirent, quod licet aliquoties tentarent, ab excubantibus tamen obſeruati ſunt. Elapſis aliquot menſibus Capitaneus, cuius ſupra facta eſt mentio, à Rege legatus aduentat. Senatus enim Regem per literas monuerat, de inſolentia hoſtium, ab illa parte, tum de amœnitate loci, qui non temere deſerendus eſſet. Quare vt conſuleret huic malo, Capitaneus, Thomas de Suſe, cum Regia poteſtate miſſus, locum collustrat, de quo muniendo populus ſcripſerat.

Adhæc exponunt Capitaneo præſtita à me officia, in domo illa protegenda, quod nemo tentare auſus fuerit, ob loci & ædificii infirmitatem.

Is laudabat factum, & ſe apud Regem negocium meum diligenter acturum pollicitabatur, vbi Deo volente Portugalliam repeteret, meque re ipſa cogniturum pondus aliquot ſuæ commendationis fuiſſe.

Pactum tempus Præfecturæ meæ elapſum erat, peto ergo officium reſignari. Sed Capitaneus & ipſi Primores populi me hortantur ſolliciti, vt in officio perſiſtam. Obtempero precibus illorum, & in biennium meam addico operam, ea tamen conditione, vt elapſo termino cum prima quaque naue in Portugalliam reuerti abſque tergiuerſatione permittar, & precium meritorum accipiam. Capitaneus illud nomine Regis ſignatis literis ratum facit, & priuilegio mihi cauet, qualiter Sclopetariis Regiis petentibus illud fieri moris & iuris eſt:

Inſtauratur ergo propugnaculum ex lapidibus, & maioribus tormentis inſtruitur; ego præficior, & de excubiis & officio commiſſo ſedulo obeundo admoneor.

CAP.

CAPVT XVII.

Statis quibusdam anni temporibus, hostes ob certas causas accuratius obseruandi erant.

DVobus præcipue anni temporibus, hostes nostri frequentiores imminebant, & violenta manu suorum inimicorum fines ingrediebantur. Primum Nouembri mense accidebat, cum fructus illis Auati dicti maturescunt, ex quo illi potum Kaawy coquunt, cui interdum miscent radicem Mandioca, quæ apud illos in copia prouenit. Is potus causatur expeditionem eam, circa tempus messis seu maturitatis Auati, quem reuersi ex prœlio in immolatione captorum hostium solenniter potent. Illud tempus per totum anni circulum magno desiderio expetunt.

Auati. Kaawy.

Deinde Augusto etiam mense impressiones plerunque faciunt, quando videlicet genus quoddam piscium sequuntur, quod ex mari conscendit in flumina aquarū dulcium, & in illis concipit: Barbaris Bratti, Hispanis vero Lysses dicuntur. Circa iam dictum mensem armati, & cum vicinis depugnare parati, fines egrediuntur, vt penum instructiorem reddant, & frugalius victitent.

Bratti. Lysses.

Capiuntur ab aliis, reticulis, ab aliis sagittis petuntur, post tosti domum reportantur. Sunt qui ex tostis illis piscibus farinam molant, quæ Pirakui nuncupatur.

Pirakui.

Quarta pars.

ARGVMENTVM.

Capitur ab hostibus Barbaris, & misere abripitur, vbi nouem mensium captiuitatem sustinet, non nisi in cruentam hostibus escam reseruatus.

CAPVT XVIII.

Quo modo, & qua ratione in hostium manus inciderim.

Habe-

HAbebam Barbarum mancipium è natione Carios oriundum, quod mihi feras in mensæ vsum venabatur, nec dubitabam & ipse illo comite nemus ingredi. Forte tum me Hispanus ex S. Vincentij Insula inuiserat, quæ miliaribus quinq; à S. Maro abest, simul Germanus quidam illum comitatus aduenerat, is erat Heliodorus Hessus, ingeniosissimi Poëtæ Eobani Hessi sanctæ recordationis filius, qui in S. Vincentio in INGENIO, quo nomine feruntur tuguria, vbi saccharum conficitur, negocia sua curabat. Illud vero Ingenio spectabat ad Genuensem mercatorem Iosepe Ornio, alias Iosephum Ornionem vocitatum. Heliodorus autem illi à rationibus & negotiis erat. contraxeram iam ante cum illo familiaritatem; naufragium enim cum Hispanis passus, admodum hospitaliter ab eo habitus sum. Is ergo aduenerat, vt de valetudine mea cognosceret, qua me aduersa frui forsan relatu acceperat, Pridie mancipium meum in siluas venatum ire iusseram, postridie captam prædam ipse petiturus, vt mensa hospitibus meis instructior foret & lautior: nec enim Regio ea fert alias lautitias præterquam quas silua præbet.

Heliodorus Hessus.

Iosepe Ornio.

Dum igitur per siluam iter facio, vtrinque ingentem clamorem pro Barbarorum more, exaudio, vno simul omnes impetu in me feruntur: agnosco hostilia agmina, illi me circumfluunt, spicula intendũt, & ea in me conijciunt. Voce igitur ad Deum miserabili sublata, in manus tuas, ô Deus, exclamo, commendo spiritum meum: Vix finieram; humi verberibus me prosternunt, telis ac ictibus in me furentes, quanquam, Deo ita prouidente, præterquam in femore vulnus nullum accipio. Illi vestibus mihi detractis, alter pallium, alter pileum, tum interulam alius auferunt: oriuntur contentiones, & rixantur quis prior in me impetum fecisset: dum illi altercantur, ceteri me arcubus suis probe contundunt. Tandem duo præcipue me sibi vendicant, terra subleuant, & brachiis vtrinq; innexis, quam poterant ocyssime ad scaphas suas in littore absconditas accelerantes me abripiunt, præcurrẽtibus aliis, aliis à tergo insequentibus. Vbi ad mare ventum est, video intra vnum atque alterum teli iactum scaphas eorum in siccum subductas, & post sepem ac dumeta abditas, & ingentem simul cateruam in custodiam illarum relictam. Illi me conspecto gregatim in aduentum occurrunt, cristis omnes pro more gentis ornati, & dentibus frendentes, ac in lacertos mordicus impressis, minitabantur similiter de me futurum esse.

Præcedit me Regulus, gestans clauam, qua captiuos obtruncant, & conceptis verbis talibus profatur; Captum nunc te Perot (qua appellatione Portugallenses notant) & mancipium vilissimum in potestate nostra constitutum habemus, nunc tu mortem amicorum nostrorum, quos tui vmbris demiserũt, condigno lues supplicio.

Postquam ad naues accessum fuit, pugnis petor: illi inuicem feruent, & naues in flumen promouere contendunt, quoniam sibi metuebant à tumultuantibus Brickiocacensibus, qui ceruicibus, vt euentus probauit, imminebant. Priusquam scaphæ in vndas reductæ essent, manus vinculis innectunt. Qui

aderant non ex eodem vico progreſſi omnes erant. Ergo male quoſdam habebat, quod præda vacui domum reuerti cogerentur, expoſtulantes cum fratribus illis duobus, qui me aſſeruabant, quoniam æque vicinos ſe fuiſſe in capiendo aiebant, hinc ſibi quoque partem prædæ deberi contendunt, & ſimul in cōſpectu me obtruncare feſtinant.

Ego inter ſacrum ſaxumq; conſtitutus Deum inuoco, & clauam anxie reſpectans in mortis diſcrimine verſor. Tandem Regulus, in cuius eram poteſtate, talibus infit: Viuum deducamus eum domum, vt & coniuges noſtræ hoc ſpectaculo recreentur; deinde Kawi pepike morietur, hoc eſt, adornaturi illud potionis genus quod victimis ſolenne eſt, feſtum celebraturi, & publico epulo exhibito illum manducaturi ſumus. Huic ſententiæ acquieſcunt, & quatuor funes à collo religant, in ſcapham me protrahunt, & extremitates quatuor illorum funium ad oras ſcaphæ expanſas affigunt in littore conſtituti, tandem in flumen eas protrudunt, & domum repetunt.

CAPVT XIX.

Dum Aues Vwaras ſpeculatum regrediuntur, noſtri homines aduentant, qui me recuperare certant: ſed illi, in quorum poteſtate eram, conuerſi cum illis congrediuntur, & aperto Marte decertant.

VIcina Inſulæ, vbi in manus hoſtiles incidi, eſt quædam alia non perinde magna: in ea nidulantur aquaticæ quædam aues, rubeis velatæ corpora pennis, quas Vwara vocant. Sciſcitantur ex me, nunquid Tuppin Ikinſij hoſtes ſui eā illo anno ingreſſi, ceperint grandiores pullis incubantes: affirmo factum: illi nihilominus inſulam adire inſtituunt, quia pennæ illarum magno æſtimantur, & omnis eorum ornatus vt plurimum ex plumis conſtat. Inſuper hoc proprium eſt auibus iſtis, vt pullis primum cinerei coloris plumæ ſuccreſcant, poſt adultis commutentur in fuſcum colorem. Hoc colore induti annum circiter integrum vagantur, tandem conuertuntur in elegantem rubrum colorem. Has itaque captatum ibant. Dum ad vnius atq; alterius diſploſi globi ſpacium progreſſi forent, conſpicantur à tergo aduenientes conferto agmine Tuppin Ikinſios, & illis mixtos Portugallenſes. Namque mancipio comitatus in ſiluam abieram: illud me capto fuga ſibi conſulens vicinos euocarat, qui pro me recuperando accelerarent.

Iamq;

Iamq; inſtantes prouocant Tuppin Imbas, vt ſi viri eſſent congrediantur. Conuertunt ergo ſcaphas in hoſtes, & hinc inde ſagittis & tormentis acerrime certant. Ibi manus meas vinculis exſoluunt, funibus tamen à collo ſtricte ligatis. Tradunt mihi pixidem ſclopetariam, & modicum ſulphuris, quam à Gallis pro ligno Braſiliano acceptam geſtabat Regulus meus, eam in hoſtes diſplodere cogor. Dum hæc geruntur, verentur Tuppin Imbæ, ne hoſtes ſcaphis allati ſuppetias aliis ferant, & per flumen ſe inſequantur. Vela igitur conuertunt, tribus nihilominus ex ipſorum numero globo plumbeo læſis, ac Brickiocacenſe propugnaculum, cui ego præfectus fueram, intra Falconii tormẽti diſploſi ſpacium præterlabuntur. In tranſitu erectum me in ſcapha ſiſtunt, vt à noſtris conſpicerer. qui in propugnaculo erant, nos duobus maioribus globis petunt, ſed breuius æquo iactum collimant. Iamque aderant Brickiocacenſes in lintribus, ſed Tuppin Imbæ acriter inſiſtentes remos fortiter impellebant. Sic re infecta Brickiocacenſes abſiſtunt.

CAPVT XX.

De ijs quæ acciderunt in itinere versus fines Tuppin Imbarum.

VBI Brickiocam ad 7. miliaria versus fines suos Tuppin Imbæ prætergressi erant, quantum ex solis altitudine coniici poterat, imminebat quarta pomeridiana. Illo ipso quo me ceperant die allabuntur ad Insulam, in qua pernoctare constituerant, subducunt scaphas, meque in solum pertrahunt: terræ expositus nec oculis cernere, ob faciem verberibus tumidam, nec pedibus insistere ob vulnus femori inflictum, valeo: illi me in arenam proiectum circumsistunt, & acerba de me deuorando minitantur.

His calamitatibus expositus, voluebam in animo meo, quæ sane nũquam prius in mentem venerant, quam ærumnosa hęc vita esset, quam caduca & fluxa: & obortis lachrymis, ex intimis animi penetralibus melodiam insequentis Psalmi canere incipio.

Dum vita in medio conuertitur anxia luctu,
Imploro superi numinis æger opem.
Tu DEVS atque hominum Rector miserere precantis,
Et patula querulas aure reconde preces.
& reliqua quæ sequuntur.

Hæc audientes Barbari: Ecce, inquiunt, iam lamentatur, & sortem suam infelix deplorat.

Sed locus is non videbatur commodus pernoctationi: terram igitur continentem repetunt, vbi tuguria quędam deserta occupant, ab ipsis antea extructa (nox autẽ intempesta aduentantes præoccupauerat) scaphas in terram subducunt, focumque instruunt, cui & me admouent. Deinde in pensilem retiformem lectum cubitum deducunt, hoc Barbaris Inni vocatur: nec enim lectos plumeos in vsu habent. Inni illud ad duos palos supra terram, sin in siluis egerint, ad arbores suspensum alligant; funes quos collo gestabam, ad arborem colligant, & circum circa accubant, tum illudẽtes, tum sua lingua captum incessentes, Schere Inbau ende, quod idem sonat ac si dicas: Tu es bestia mea, quam vinctam detineo. Antequam illucesceret iter ingrediuntur, & toto eo die remos impellunt: restabant duo miliaria ad locum, vbi pernoctãdum erat, cum

cum aduesperasceret. Consurgit interea nubes densissima, & formidanda nos pone sequens: illi eam cernentes, vt tempestatem euitarent, remos qua possunt agilitate impellunt. Sed vbi illam effugere se non posse vident, his me verbis aggrediuntur: Ne mungitta dee Tuppan do Quabe, amanasu y, an dee Imme Ranni me sis se. quorum sensus hic est: Tu precibus apud Deum tuum effice, ne tempestas hæc nos obruat. Conticebam & clam preces ad Deum in animo fundens his verbis inuoco: Omnipotens æterne Deus, cæli terræq; Monarcha, qui omnes nomen tuum inuocantes exaudis, & à periculis protegis vel inter medios etiam infideles, fac mecum misericordiam tuam, vt videam quod tu Deus præsto mihi sis, & gentes hæ, quæ te non cognorunt, intelligant, quod preces meas exaudias.

Hæc orans in naui vinctus & proiectus iacebam, nec ceruices ad nubem inflectere potis eram, reliqui autem assidue respectantes, O qua moa amanasu, inquiunt, id est, tempestas illa tremenda retrorsum agitur. Hæc audiens subleuo me paulum, sed ægre admodum, & nubes dissipari videns, Deo ex animo grates agebam. Postquam ad terram appulimus, pristinos illi mores retinentes, ad arborem me colligant, & circum excubant, & se postridie sub noctem ad suos reuersuros lætabundi gloriantur. Verum ego non admodum mihi de eo gratulabar.

CAPVT XXI.

Quid eo die mecum designarint, quo ad eorum mansiones deuentum.

SVbsequentis diei pomeridiano tempore, cum sol ad occasum inclinaret, conspicimus habitationes petitas, triduo integro in reditum insumpto: triginta enim miliaribus aberamus à Brickioca, quo in loco in manus hostium incideram. Vicini facti, video esse vicum non perinde magnum, septem tuguriis duntaxat constantem, cui Barbari nomen fecerant Vwattibi. Scaphas ad littus appellimus, istic in vicinia vxores horum inter radices Mandiocæ agebant, occupatæ eis euellendis. Eas me his verbis compellare iubent: A Iune sche been ermi vramme, quod est; En adsum vobis ego esca vestra. Nobis è nauibus egressis, omnes cateruatim ex tuguriis, tam senes quam iuuenes spectatum me confluunt. Viri armati arcubus & pharetris ad tuguria procedunt, & me mulieribus tractandum committunt. Illæ medium assumptum, pars præibant, pars pone sequebantur, cantantes, & ad numerum saltantes, vt solet cum captiuos mactationi destinatos comitantur. Cum iam me ad tuguriorum suorum mœnia, illis Ywara dicta, quæ ex crassis perticis ac contis erectis constant, & sepis hortum ambientis instar extructa sunt, ad sua habitacula contra hostes defendenda, perduxissent: ingressum mulierculæ cateruatim incurrunt, & pugnis miserum male mulctant, tum barbam vellicant lingua illis familiari dicentes: Sche innamme Pepike a,e, hanc plagam luis nomine amici mei, quem hostes nostri, inter quos vixisti, interemerunt.

In habitaculum deductus in Iuni lectum pensilem componere me debui: mulieres autem vndiquaque nunc tundebant, nunc vellicabant miserum, & me deuoratum iri minitabantur.

Kaawy. Tammaraka.

Viri alio in loco simul congregati potione Kaawy se exhilarabant, numina sua, Tammaraka vocata, apud se habentes, quibus honorifice accinebăt, pro responso tam veraci, quod præda se potituros prædixissent.

Cantus quidem exaudiebam, sed intra horæ mediæ spacium, nullus virorum me adiit, sed à solis mulierculis & pueris mirum in modum exagitabar.

CAP.

CAPVT XXII.

Uterque herus significant mihi se dono dedisse me cuidam amicorum, qui me asseruaturus, & ad solennitatem Epularum, quando opportunum videatur, ipse obtruncaturus sit.

Vwattibi.

F

MOres huius gentis non tam perſpectos prius habebam, quam poſt edoctus didicerim: credebam ergo viros interea apparare ea, quæ mactationi vſui forent. Sed non longe interuallo accedunt me duo illi fratres, qui me primi ceperant, alter Ieppipo Waſu, alter vero Alkindar Miri nomine, ſignificant quod me amicitiæ ergo dono dederint patruo ſuo Ipperu Waſu, in cuius cuſtodia poſthac futurus, & à quo, ſi tempus epularum adueniat, obtruncandus ſim: vnde nominis aliquam gloriam adipiſcatur. Anno præterito ceperat mancipium quoddam idem Ipperu Waſu, quod beneuolentiæ gratia Alkindari Miro conceſſerat, qui cæde illius nomen acquiſiuerat, ſed ea tamen lege, vt primum, quemcunque Alkindar capiat, in vicem Ipperu patruo remuneret. Huic pacto ſoluendo me modo ſors parum fida deſtinarat. Præterea hoc mihi commemorant: iam aderunt tibi mulierculæ, & deducent te A prasse. Eius verbi ſenſum non aſſequebar, ſed noſtra lingua, ſaltare, eſt. Reſtibus ergo ceruici innexis me in aream protrahunt, quæ ante tuguria ſtrata erat. Confluunt quotquot in ſeptem illis tuguriis erant mulierculæ, & nudum pro libitu contrectant. Viris aliô abſcedentibus, aliæ brachiis me comprehendunt, aliæ funibus ceruici innexis ductitant, adeo ſtringentes vt ægre reſpirarem: deducor ignarus quid de me fieri deberet. Hic ſubiit miſeranda imago ſacroſanctæ paſſionis Domini ac redemptoris noſtri IESV CHRISTI, qui ſub perfidiſſimis Iudæis mortem ignominioſiſſimam pertulit. hac conſolatione erigebar, & ſufferebam æquiore animo tribulationes. Promoueor interea ad manſionem Vratinge Waſu Reguli, id ſi nomen interpreteris, magnã & candidam auem ſonat. In veſtibulo ſeu proſcenio terræ recens foſſæ cumulus aggregatus erat, cui me imponunt, & ne corruerem, erant quæ me ſuſtentarent. Hic mortem ſane in oculis eſſe credebam, & circumiſpiciebam an claua Ywara Pemme, qua homines mactare ſolet, parata eſſet: ſciſcitor, num mihi illico moriendum ſit, negant; accedit mulier fragmentum criſtallinum ligno inſertum inflexo, tanquam vimini geſtitans, eo inſtrumento mihi palpebras ſuperciliis deradebat. Barbam autem eodem reſecare tentantem repuli, cum barba, dicens, moriar; illæ relicta barba reſpondent nondum inſtare tempus cædis, nihilominus paucis diebus pòſt forcipe à Gallis accepta eam detondebant.

CAP.

Capvt XXIII.

Choreas mecum instituunt ante tuguria, in quibus Tammaraka numina illa sua seu idola reposita asseruabant.

Vwattibi.

HInc relinquentes locum tonſtrinæ procedunt in veſtibulum tabernaculi, in quo idola ſua Tammaraka repoſuerant. Ibi in circum me cingunt, in medio cum duabus mulieribus à latere vtrinque poſitis conſtitutum: tum ad crura religant quædam crepitacula, ex filo pendentia, poſt tergum ad ceruices flabellum ex cauda auium quadrata forma concinnatum, & ſupra ceruices eminens annectunt, quod illorum idiomate Araſoya nominatur. Dehinc mulierum turba vno ore cantiones inchoat; ego ad vocis concentum pedibus, quibus crepitacula innexuerant, terram ferio, vt crepitaculorum reſonantia cum concentu illarum congrueret, quanquam crus ex accepto vulnere, nec dum religato, tantopere doleret, vt ægre ſubſiſterem.

Araſoya.

CAPXT XXIIII.

Post Chorearum ritus deducor ad Ipperu Wasu, qui me mactaret.

FInitis choreis trador in manus Ipperu Wasu; ille significat mihi, superesse adhuc tempus aliquod vitæ meæ: deinde in publicum producunt idola illa seu numina sua, quotquot in tabernaculo habebant, & me in medio illorum cõstituto, affirmant, horum numine & responso prædictum fuisse Lusitanum siue Portugallensem captum iri.

Ego contra arguebam, nullum esse numen idolorum istorum, nec ea vocis beneficio esse prædita, mentiri etiam in hoc, quod me ex Portugallia oriundum prædicent, esse enim amicum Gallorum & cõfœderatum, patriam meam Alemaniam dici. His auditis, mentiri me illis dicebant, siquidem si amicus Gallorum forem, vt quid inter Portugallenses versatus sim. Sibi satis constare Gallos æque cum Portugallis inimicitias exercere atque seipsos. Gallos etiam quotannis aduectos commutare cum ipsis cultros, secures, specula, pectines & forfices pro ligno Brasiliano, Bombace, pipere, & preciosis auium suarum pennis ac plumis. Ab his Portugallenses multum dissidere, & longe aliter in se affectos, vtpote qui iam ante annos aliquot, eas oras ingressi, cũ hostibus suis amicitias contraxerint, & domicilia in illorũ Regione extruxerint, quæ etiamnum incolant. Post ad se Tuppin Imbas quoque commerciorum gratia nauibus progressos, ad quorum nauigia dum animo nihil sinistri suspicante aduecti, & ea ingressi essent (non aliter ac nunc quoque ipsis Gallis cõuersari assueuerint) post vbi illi naues hospitibus complerint, tum comprehensos vinculis constrinxisse, atque in manus hostium tradidisse, à quibus trucidati & deuorati sint. Multos insuper ex Tuppin Imbis, globulis pixidariis traiectos procubuisse, & vt rem verbo expediam, Portugallenses damna intulisse ipsis plurima, cum summa insolentia. Adhæc cum hostibus sępius pugnatum, seque captatum venisse.

CAPVT XXV.

Illi in quorum custodia eram animo indignante mihi conqueruntur de trucidato patre suo à Portugallensibus, quod factum in me vlcisci statuerint.

COmmemorabant mihi fratres illi duo, qui me captiuum detinebāt, vt Portugallenses patrem suum brachio vno cum pixidario globulo truncarint, ex qua plaga vitam finierit: quem parentis sui interitum, ego iam deberem luere. Respondeo, vt quid in me hoc vlcisci velint, me non esse ex ea natione; sed paulo ante cum Castilionensibus ex naufragio eo delatū, hoc modo inter ipsos hæsisse.

Aderat adolescens quidam ex hoc ipso hominum genere, qui Portugallensium mancipium ante fuerat. Nam ea natio Barbarorum, inter quos Portugallenses habitant, armata manu Tuppin Imbarum dominium ingressi integrum pagum ceperant. Seniores ex captis deuorarant iuniores quosdam, quorum ex numero & hic adolescens in confinio Brickiocæ apud herum suum ex Gallicia oriundum, Anthonium Agodinum nomine, seruitutem seruierat. Hic ante tres menses ab ijsdem, à quibus & ego denuo captus fuerat.

Sed quod esset ex eorum genere, vitam illi condonarant: ex hoc igitur, vt cui à facie notus eram, de statu meo sciscitabantur, is affirmabat nauem in illa ora periisse, & qui euaserint Castilionenses appellatos, quibus cum Portugallensibus amicitia intercederet, meque vnum ex illis tum fuisse, nihil vlterius sibi de me constare.

Cum ergo audirem, quod & ante iam perceperam, inter hos homines versari Gallos, qui eo nauigare solerent, constanter protestabar me ex Gallorum confœderatis esse, ne me proinde mactarēt, priusquam à Gallis agnitus forem, custodiunt me interim magna cum diligentia.

Versabantur autem inter ipsos aliquot Galli, qui à negotiatoribus piperi colligendo istic relicti fuerant.

CAP.

Caput XXVI.

Gallus quidam à negociatoribus istic relictus me inuisit, is deuorandum me esse pronuntiat, falso me Portugallensem dictitans.

QVatuor à tugurio meo miliaribus aberat Gallus, is accersitus ingreditur tugurium illud, quod mihi è regione positum erat. Barbari igitur ad me accurrentes; Venit iam, aiebant, homo Gallus: hinc nobis cōstabit, vtrum & tu Gallus sis nec ne. Ego equidem mihi de aduentu eius gratulabar, reputans vtique hominem esse Christianum, nec fieri posse quin pro me sententiam ferat.

Deducor ad eum nudus plane, nulloque velamine tectus: video hominem iuuenem, Karwattuware ab illis vocitatum: eius me compellantis Gallice verba non satis assequebar. Barbari circumfusi auscultabant: vbi non exacte responsum expedire videt, Barbaris illorum lingua ait: occidite hunc, & deuorate hominem nequam. Lusitanus est, vtrisque nostrum & hostis & infestus.

Hæc verba satis intelligens, per sacra rogo hominem, vt cum illis agat, ne me dilanient: ille autem, deuorabunt te, referebat.

Tum alte suspirans, recordabar verba Ieremiæ Prophetæ, vbi ait Cap. 17. Maledictus qui confidit in homine. atque ita summa animi consternatione digrediebar.

Humeros forte tunc integebam panno linteo, quem ab illis acceperam, quamuis vnde haberent non constabat: eum inde deripiēs, ad pedes istius Galli proiicio: si vtique mihi moriendum, dico, ad quid carnem meam alterius ingluuiei reseruauero?

Reducor inde in tuguriolum meum circumspecte custodiendus, illic me in stratum retiforme coniicio. Deum testem facio, quibus angustiis animus tum contristatus fuerit, inchoo voce admodum lamentabili paragraphum hymni subsequentis primum:

Sanctum precemur Spiritum
Vera beare nos fide,
Vt nos in hac reseruet:
In fine nempe vitæ

Hinc quando commigramus
Doloribus soluti,
Kyrie eleison.

Ecce inquiunt, vere hic Portugallensis, iam horrore mortis eiulat. Gallus prædictus biduum in tuguriis illis commoratus, tertio demum die perrexit. Barbari autem primo quoque die simul ac omnia in promptu haberent, neci me tradere decreuerant. Interea asseruabar accuratissime, sed & ab omnibus petulantissime proscindebar.

CAP.

CAPVT XXVII.

Grauiſsimis dentium doloribus diuexor.

DVm tot in ærumnis vitam traho, verũ eſſe quod dicitur, nullum malum euenire ſolum, re ipſa comperio. Namq; ex dentis dolore adeo laborabam, vt marceſcerem. Herus percontabatur me, quî fieret quod tam parce cibum ſumerem, reſpondeo, me dentis cruciatu infeſtari. Affert inſtrumentum ligneum, quo dolentem euelleret, ego dolorem ſedatum iam deſiiſſe dico. Ille nihilominus extrahere inſtat. Reſiſto ego quantum poteram maxime, donec incœptum relinqueret. Monet ergo vt comedam, nam niſi probe ſaginer occumbendum ante iuſtum tempus. O quoties, ſi ita viſum fuiſſet ſuperis, inopina morte intercidere optabam, ſaltem ne impiam eorum & inſatiabilem explerem ingluuiem!

CAPVT XXVIII.

Siſtor coram Rege Konyan Bebe, qui in reliquos omnes eius nationis Regulos imperium obtinebat, vbi varijs modis excipior.

Diebus aliquot elapſis, in vicum Arirab ad ſummum eorum Regem Konyan Bebe deducor, qui reliquis omnibus imperabat.

Spectatum eo conuenerant plures, tanquam ad ſolenne quoddam feſtum, ipſe etiam ex Regis mandato aduéneram.

Cum appropinquarem tugurio, ingens tubarum clangor & exultantium iubilatio exauditur. ante veſtibulum præfixa in contis ſeu perticis capita circiter quindecim erigebantur, ab hoſtibus ſuis deuoratis, quibus Markayas nomen eſt, ablata: hæc inter deducendum mihi cómonſtrabant, gloriantes has exuuias hoſtibus ſuis Markayas detractas. Totus equidem angebar animo, de me ſimiliter agendum ſuſpicans. Ingredientem tabernaculi portam, præcurrit quidam ex cuſtodibus mihi adhibitis, alta voce exclamans: Producimus in conſpectum veſtrum mancipium Portugallenſe. Perſuaſum enim habebant egregium quippiam eſſe, hoſtem ſuum in poteſtate habere.

Hæc ergo & alia multa blaterans me coram Rege ſiſtit, qui ſimul cum reliquis in potando erat ſtrenuus, donec ex potione illa ſimul incaleſcerent; illi vero toruum me intuentes dicebant: veniſti tandem ô hoſtis noſter. quibus refero, Veni quidem, ſed animo minime in vos hoſtili. quo audito & mihi poculum hauriendum præbuerunt.

Pridem iam mihi innotuerat fama Regis huius Konyan Bebe, quod & vir magnus eſſet, & tyrannus in vorandis humanis carnibus crudeliſſimus. Videbam autem quem inter illos ex cóiectura Regem eſſe ſuſpicor, accedo & compello hominem idiomate ipſis familiari, ſed verbis ſatis inconditis, & vtcunque in buccam venerant: Tune, inquam, es Konyan ille Bebe, & aura adhuc veſceris? Viuo ego equidem refert ille. tum laudes illius prædico: nomen tuum, dico, valde celebratur, & magnanimitas tua multum laudis meretur. His auditis, faſtu intumeſcens, aſſurgit, & in conſpectu meo obambulat.

Ex labiis eius pendebat pro more gentis lapis craſſus viridis, haud exiguæ magnitudinis: ex collo ſuſpenderat monile globulis, è cochleæ marinæ genere quodam confectis, & ſerie quadam iunctis ad orgyiarum fere ſex lõgitudinem, quod mihi indicium fecit, vt inde eum vel ex primoribus aliquem eſſe conijcerem, vel Regem ipſum.

Rex interea denuo ſeſſum iuit, deinde ex me quærebat, quid hoſtes ſui Tuppin Ikinſij & Portugallenſes conſilii contra ipſum capiãt, & cur nam eum

globo

globo bombardico petere in confinio Brickiocæ non ſim veritus, reſciuerat enim illic me ſclopetarium egiſſe. Reſponſum fert, me per Portugallenſes in eam ſtationem locatum, & mandato meo munere ac officio perfunctum fuiſſe. Sed & me Portugallenſem dictitabat, adducens teſtem Gallum illum, quem filii nomine dignabatur: (erat ille, qui ſupra in colloquium ad me vocatus venerat) cuius me linguam non callere dicebat, & ob id me vere Portugallenſem etiam natione eſſe. Affirmo, me quidem linguæ Gallicæ non perinde peritum, quod diuturna abſentia eam dedicerim. Sed ſe quinque iam cepiſſe & deuoraſſe Portugallenſes, aiebat, qui ſimiliter falſò ſe Gallos venditarint. Vnde de ſalute deſperans Deo me commendo, omnes enim pariter mihi moriendum eſſe innuebant. Rex plura percontabatur, de Portugallenſibus, quidnam de ipſo ſentiret, aut quem virum eum exiſtiment, num & illis formidini terrorive foret. Verum eſſe aio, quod ſatis experti ſint, qui vir ſiet, & quas ipſis clades inferat, verum Propugnaculum Brickiocacenſe iam validius eſſe, & munitum firmius aſſero: infert ille, eodem ergo modo eos, quo & ego fuerim, per ſiluas aucupādos eſſe. Ad hæc præmoneo ipſum: Hoſtes tui, dicens, Tuppin Ikinſij 25. ſcaphas expediunt, quibus propediem te aggredientur (quod euentus paulo poſt probauit. Illo ſciſcitante reliqui auſcultant, & vt rem expediam, multa quæritans, multa iactitans de variis gloriabatur, præſertim quot iam ex Portugallenſibus, & reliquis hoſtibus fudiſſet.

Potus interea eius tugurii exhauſtus fuit, quare ad aliud procedunt, vbi ſimiliter quod biberent in promptu erat: vnde finis colloquio noſtro impoſitus eſt.

Tugurium ingreſſi, variis me ſcommatibus & ludibriis denuo proſcindūt. Regius in eo filius tribus nexibus alternatis crura mihi religauerat: & ita conſtitutum plano pede per ſolum inſultare cogebat: illi riſu diſſolui, dicentes, Ecce ſubſultantem noſtram hanc eſcam. Compello herum meum, qui me adduxerat, & num eo in loco mihi moriendum ſciſcitor: negat is quidem, ſed hos tamen ritus de more inſtitui cum mancipiis exoticis dicebat.

His actis vincula laxarunt, & circumfuſi membra mea petulanter contrectant, hic capitis cutem, alter femoris carnem ſibi deſtinando.

Nec hæc ſatis, cantantem quoq; me audire volebant, canto, quos ſolitus, hymnos pro tempore ſacros: eos vt interpretarer hortantur; ego me laudes Deo meo concinuiſſe aio; illi Deum meum impurum conuitiantur, quod illorum lingua Teuire ſonat. Ægerrime profecto hoc ferens, animo meo immenſam Dei indulgentiam in hos reputabam.

Finito eo per vicum ſpectaculo, poſtridie REX KONYAN BEBE cuſtodibus meis iniungit, vt diligenter me obſeruent.

Eductum ita ex vico, vt in pagum Vwattibi reducerent, vbi me mactandum volebant, ſarcaſmis amaris inſequuntur, videlicet breui ad herum meum ſe acceſſuros, & de morte mea, deque epulo ex me adornando deliberaturos. Herus autem meus aſſidue formidantem conſolatur, nondum imminere mortem dicens, iubetque animo eſſe æquiore.

CAPVT XXIX.

Tuppin Ikinsij, de quibus Regem præmonueram, pagum in quo diuertebar oppugnant, & tabernaculum, in quo morabar, diripere aggrediuntur.

Interea

INterea 25. scaphis aduecti Tuppin Ikinsij, hostes huius nationis & cum Portugallensibus confœderati (quos supra antequam reducebar, dixi expeditionem in hanc oram adornare) summo diluculo pagum, in quo detinebar, hostiliter adoriūtur, & ad casas nostras diripiendas accelerant: volant iam vtrinque tela, illi in tectis trepidabant, & mulieres se in pedes conijcere decreuerant.

Tum eos his verbis aggredior: Vos quidem me hostem vestrum creditis, suppeditate iam nunc arcum mihi atque sagittas, & laxate vincula, & me tuguriorum vestrorum protectorem modo strenuum experiemini. Illi arma expediunt, ego exhortando, inclamando, & tela dispergendo quibuscunque modis poteram, illorum ritus & mores imitabar egregie. Hortor vt forti & præsenti animo hostium impetum sustineant, nihil imminere periculi. Sed nihilominus paratus eram crates seu cancellos obtensos perrumpere, & ad hostes transire, quibus satis iam ante innotueram, & quod ibi detinerer eos non latebat, sed nimis diligenter obseruabar.

Videntes ergo Tuppin Ikinsij conatus suos irritos, & se spe frustratos, cymbas repetunt, & abeunt. Pulsis & fugatis hostibus, ego pristinæ reddor custodiæ.

CAPVT XXX.

Primores populi ad Lunam vesperi conuentus agunt.

EOdem quo hostes depulsi erant die, sub vesperam Luna exorta, in aream intra tuguria patentem, conueniunt, deliberant, & tempus decernunt, quo me solenniter mactent, ipsum quoque in medio statuunt, & deluso multa minantur atrocia. Cõtristabar & lunam fixis oculis intuens, Deum ex animo rogabam, vt finem tandem beatum malorum horum omnium largiatur. Interrogant illi me, vt quid Lunam tam intente suspiciam: respondeo, apparet in ea manifeste, quod admodum ira commota sit, (figura enim quæ in orbe Lunæ cernitur, aspectu tam formidabilis mihi videbatur, vt DEO simul & omnibus creaturis me infensum crederem) Regulus Ieppipo Wasu, qui comitia de capite meo instituerat, rogat cuinam Luna indignaretur. Tuã, inquam, habitationem respicit, ob quod responsum verbis me asperis obiurgat. Ego vt effata alio detorquerem: Non equidem tibi indignari existimo, sed Caryos illud seruile genus (sunt enim & ipsi Barbarorum quædam natio) toruo & concitato vultu intuetur. Sic esto, inquit ille, & omnino eos pessime perdat.

CAP.

CAPVT XXXI.

Tuppin Ikinsij pagum Mambukaben in transitu igne deuastant.

POstero die nũciatur nobis de pago Mambukabe, quem Tuppin Ikinsij in transitu oppugnarint, & incolis fuga elapsis, vno duntaxat relicto puero, quem abripuerunt, ædificia illorum incensa destruxerint. Ieppipo Wasu penes quem omne ius mei erat, quique me inclementissime tractabat, eo proficiscitur, vt amicis & confœderatis, in restaurandis tuguriis subueniret, adiungit sibi plerosque omnes, quos domi habebat consanguineos, & simul proponit lutum figulinum, & farinam radicum in solennitatem ex me instituendam inde aduehere. Discedens diligenter me commendat Ipperu Wasu, cui dono me miserat (absfuturos enim se vltra quindecim dies) & quæ festo celebrando opus erant, conquireret.

CAPVT XXXII.

Nauis ex S. Vincentij insula aduentans, de statu meo sciscitatur, sed responsum frigidum refert.

Interea

INterea ex Brickioca Lusitanorum nauis appellit, ea in vicinia anchoram iacit, atque aduentum tormento disploso indicat, quo Barbari audito in colloquium aduentarent. Illi animaduersa naue, hisce me alloquuntur: Adsunt amici tui Portugallenses exploratum forsan, num superstes adhuc sis, & precio te redempturi. Respondeo, fratrem forsan meum adesse: facile enim mihi persuadebam, si qua Portugallensium naues isthac præterirent, eas quo in statu viuerem quæsituras. Ne vero Barbari me Portugallensem suspicarentur, prętendebam fratrem meum inter Portugallenses versari, natione similiter Gallum, quem aduenisse fingebam. Illi autem me non alium nisi vere Portugallensem semper credebant. Ad nauem ergo in colloquium aduecti, quid de me fieret interrogantur, sed responsum adeo frigidum reddunt, vt vlterius nihil ex ipsis quæsitum sit. Nauis discedit, persuasum forsan habens, me iam pridem è medio sublatum. Quis mihi tunc animus talia cernenti fuerit, Deum testem habeo. Barbari autem mutuo sibi gratulantes, inuicem dicebant, hic ipsus est quem volumus, quemque habemus: naues in eius gratiam missæ exploratum veniunt.

CAPVT XXXIII.

Frater Reguli Jeppipo Waſu, ex pago Mambukabe reuerſus, conqueritur de fratre ſuo, de matre, & reliquis ſimul omnibus ægrotantibus, petit vt cum Deo meo agam, quo valetudini reſtituantur.

DVm indies aduentum eorum, qui neceſſaria in mei immolationem conquiſitum profecti erant, anxie expecto; exaudio interea eiulatum in abſentis Reguli tugurio. Trepidabam equidem valde eos iam reuerſos exiſtimans (Barbarorum enim conſuetudine, ſi vel per quatriduum abſens reuertatur, eum cum lachrymis & ploratu præ gaudio excipiunt) Non longo interiecto interuallo accedit ad me, qui indicaret aduenisse fratrem heri mei, nunciãtem reliquos omnes grauiter decumbere. hoc audito; gaudeo in ſinum tacite, & Deum aliquid miraculi operaturum confido. Paulo poſt idem frater Reguli me conuenit, aſſidet, & plorans conqueritur fratrem ipſum, matrem, & fratris liberos omnes morbo correptos eſſe, ſe autem miſſum vt diceret, quo apud Deum meum pro ſalute ipſorum intercederem. Frater meus, inquit ille, plane ſibi perſuaſum habet, Deum tuum ira in ipſum ſuosque admodum commotum eſſe. Omnino vobis, inquam, Deus iraſcitur, qui me hominem vobis amicum deuorare inſtituitis, in quem finem etiam profectionem in Mambukaben ſuſcepiſtis, vt iſtic neceſſaria comparetis. Adhæc me Portugallenſem dictitatis, cum nihil minus ſim. Iubeo autẽ ad fratrem abeat, & illi nunciet, vt reuertatur ad tugurium ſuum, vbi cum Deo acturus ſim, vt plane conualeſcat. Reſpondet ille, viribus eum adeo proſtratis eſſe, vt mutando loco non ſufficiat, ſe tamen eſſe eius fiduciæ, & ſatis ex anteactis perſpexiſſe, ſi precibus ſaltem cum Deo agam, aut animo in ipſos eſſem beneuolo, valetudini priſtinæ reſtitutũ iri. Affirmo, tantum illi virium ſupereſſe, vt ad domum ſuam redeat, iſtic ſalutem plene recuperaturum. Hoc accepto reſponſo regreditur in pagum Mambukaben, qui miliaribus circiter quatuor aberat.

CAP.

CAPVT XXXIIII.

Jeppipo Wasu Regulus æger cum suis domum reuertitur.

DIebus aliquot elapſis, domum reuertuntur omnes ægri: ſiſtor coram Ieppipo Waſu vocatus, is enarrat, vt omnes valetudinem amiſerint, cuius rei præſcius fuerim: ſe enim recordari verba mea, qui Lunam iraſci ſuis ædibus prædixerim. Audito hoc eius ſermone, ipſe mecum reputo, plane nutu diuino factum eſſe, quod de Luna ſub veſperam illam vaticinatus fuerim. Lætabar admodum, & Deum hoc ipſo die manifeſto numine mihi præſto eſſe agnoſcebam. Annuo ergo, & aio, omne hoc malum ex eo eſſe, quod me, cum hoſtis non ſim, nihilominus deuorare velit. Ille fidem facit me ſaluum poſthac & tutum fore, efficerem modo vt valetudini reddatur. Hærebam dubius quid prius facerem. cogitabam enim, ſi conualuerit, æque mihi pereundum erit; ſin morietur, dicent ceteri; Occidamus hunc, priuſquam nobis plus mali ab eo immineat. & hi quidem ſermones inter ipſos iam tum ſpargebātur. Quapropter Deo rem omnem committo. Ieppipo inſtat apud me precibus, vt ipſis in hoc diſcrimine præſto eſſe velim: circumibam, & manus in capita eorum imponebam, quandoquidem ita fieri ipſi à me flagitabant, ſed Deo viſum erat aliter: illi animas paulatim efflant. Infans primum expirat, dehinc mater eius mulier admodum decrepita: hæc occupata fuerat in parandis vaſis fictilibus ad potiones coquendas neceſſariis, quando epulum ex me inſtitueretur. Aliquot dierum interuallo poſt frater illius decedit, & infans alius; mox frater item alius, is nimirum, qui primus nunciarat, illos ægros eſſe. Ieppipo videns liberos, & matrem cum fratribus iam mortuos, de ſua & coniugis ſalute admodum ſollicitus, orat me vti Deum rogem, quo iræ ſuæ moderaretur, nec odiis vlterius tenderet, vitam reliquam ipſi condonet: cōſolor ipſum magnifice, & melius ſperare iubeo; ſaltem ne de me trucidando poſthac vbi melius habuerit, in animum inducat. Negat ſe id facturum, & ſimul omnibus per tugurium illud ſerio edicit, ne mihi poſthac negotium faceſſant, neve mortem minitentur. Decubuit is quidem adhuc aliquanto tempore: verum valetudini integrę vna cum coniuge tandem redditus eſt. Perierant autem circiter octo, ſanguine huic Regulo iuncti, præter ceteros, omnes dum viuerent, mihi moleſtiſſimi.

CAP.

CAPXT XXXV.

Duo præterea Reguli ex ceteris tugurijs me adeuntes somnia visa enarrant, mitius ipse ab illis deinceps tractor.

PRæerant præterea duo Reguli, alter Vratinge Wasu, alter vero Kenrimakui nomine. Vratinge ille Wasu in somnis viderat, me coram ipso comparentem mortem ipsi prædicere: is summo mane me accedit, & somnium recitat. Ego melius ipsum sentire iubeo, & si in meam internecionem non consentiat, nec reliquos consilio iuuet, ipsum euasurũ incolumem dico: protestatur ergo se nec consilia sua conferre, nec damni mihi quicquam inferre in animum inducturum, maxime cum videat eos, qui me cepissent, se continere: aut si vtique immoler, se tamen ab esu carnium mearum abstinere decreuisse.

Viderat & alter Kenrimakui somnium, ex quo admodum cõsternebatur. aduocat me in tugurium suum, & conqueritur, quod Portugallensem aliquãdo à se captum, & occisum, tam auide manducasset, vt ex eo etiam nunc pectoris angustia laboraret, proinde posthac illorum carnes se non appetiturũ. Nunc vero somnium adeo horrendum de me illi apparuisse, vt sibi mortem inde præsagiat. Hortor ego eum, vt sibi nihil inde metuat, modo ne carnibus humanis posthac vescatur.

Vetulæ præterea mulierculæ, quæ passim per tuguria minis, vellicationibus & plagis me plurimum diuexarant, iam me Scheraeire vocant, quod idẽ sonat ac si dicas, mi fili esto saluti meę propitius. Namq; quod de modis tam indignis tractauimus, factum id fuit à nobis persuasis te Portugallẽsem fuisse: illud enim genus hominum extreme odimus. Nam & nos Portugallenses iam aliquot absumpsimus, nec tamen illorum Deum adeo irritauimus. Hinc vero nobis iam liquido constat, te non esse Lusitanum.

Inter illos ergo aliquandiu versor, incertos vtrum Gallus an Lusitanus essem: barbam enim rubere mihi instar Galli dicebant, visos autem sibi Portugallenses, barbas plerunque nigras alere.

Incusso hoc illis terrore, & hero meo iam conualescente, conticebant reliqui de esca ex me sibi paranda: Interim nihilo secius custodibus adhibitis obseruor, nec libere inter illos vagari etiam dum mihi concedebatur.

CAPVT XXXVI.

Gallus, qui me Barbaris manducandum prodiderat, reuersus rogatur, vt me sibi adiuncto abitum paret: verum neuter herus permisit.

GAllus Karwattuware, postquam, vt supra monui, Barbaris comitantibus, à me discessisset, & colligendis mercibus in ea regione natis, vtpote piperi, & cuidam plumarum generi, ab auibus apud illos etiam vulgaribus vulsis, varia iam loca peragrasset, illi transeundum erat in reditu per pagum mansionis meæ, si loca maritima Mungu Wappe & Iterro enne vocata, vbi naues appellere solent, petere destinaret. Is digrediens primo non aliter colligere poterat, quam quod me deuoraturi essent, vt præceperat, & quia diutius iam abfuisset, plane me deuoratū esse existimabat. Is reuersus in tugurium meum, alloquitur me vinculis solutis libere incedētem, lingua barbara, & quid adhuc in viuis supersim rogitat: annuo, & id Deo acceptum ferre me dico. Quoniam vero à Barbaris intellexisset, vt facile colligere poteram, quid interea temporis acciderit, seorsim eum auoco, ne colloquium nostri Barbari obseruarent, & in hanc sententiam compello. Vides o amice, inquam, quod ex diuina gratia supersim, nec sim ex Portugallia oriundus, sed Germanus natione, cum Hispanis autem naufragium passus ad Portugallenses euaserim: propterea Barbaros ea de re plenius edoce, quod videlicet ex confœderatis Gallorum amicis originem traham, & ad nauium stationem, quā petis, me adiuncto proficiscere; metuebam enim (nisi hoc diceret) mendacii me insimulaturos, & tādem, cum ira corriperentur, me necaturos. Adhæc lingua ipsum Barbaris familiari obtestor, vt ingenue pronunciet, quid senserit, num animum Christianæ charitatis igniculo delibutum habuerit, siue futuræ vitæ memoriam recoluerit, quod cædis meæ autorem se & reum fieri non fuerit veritus. Ille resipiscens respondit, sibi non aliter persuasum, quam me Lusitanum esse, qui adeo crudeles sint, vt si quos Gallorum in Brasiliana prouincia obseruent, illico suspendio eos afficiant. & res se non aliter quidem habet. Adhæc tempori hoc in loco esse inseruiendum, ac multa ferenda ac facienda in Barbarorum gratiam, quorum sententiæ & consuetudini tractandis hostibus suis, æquū sit acquiescere, quandoquidem illi forent Portugallensium hostes infensissimi.

Tantum ergo preces meæ valuerunt, vt me Barbaris excusaret, qui principio ab ipso non agnotus fuerim, & Alemannum natione Gallis amica esse di

ceret

ceret, cupere etiam me ſibi comitem ad nauium ſtationem habere. ſed ab heris meis reſponſum, non me dimiſſum iri, niſi pater meus aut fratres ipſimet aduenriant cum naue inſtructa ex ſecuribus, ſpeculis, cultris, pectinibus & forficibus, quibus redimere me filium ſuum velint: eſſe enim me modo ſeruũ ipſorum & mancipium, ſiquidem in hoſtium territorio per ipſos captus ſim.

His perceptis, ſatis, inquit, aſſequeris, quod te non dimittent: obſecro itaq; hominem, vt curet me prima claſſe auocari, & in Galliam deportari: ille data fide, hoc ſe curaturum recipit, & Barbaris, vt mei rationem habeant, & ſaluti cõſulant, hortatur, affuturos enim propediem cõſanguineos meos, & magno me redempturos: quibus finitis ad iter ille accingitur. Poſt abitum Galli iſtius quærebat ex heris meis alter, Alkindar Miri, quidnam ab Karwattuware Gallo acceperim dono? & nunquid conterraneus meus ille fuerit? annuo fuiſſe. pergit animo concitato, vt quid ergo cultellum, aut quid eiuſmodi tibi non tradidit, quod mihi offerres?

Illi omnes tandem valetudini priſtinæ redditi, denuo ſuccenſent, & animo in me abalienato murmurant; Gallos ſimul & Portugallenſes eiuſdem farinæ eſſe dicentes.

CAPVT XXXVII.

Manducant captiuum quoddam mancipium, & me spectatum illud sibi adiungunt.

ALiquot diebus pôst, captiuum quendam, quem habebãt epulandum, apparant, in pago Tickquarippe, ad ſex miliaria ab eo loco, vbi captiuus detinebar, diſſito: qui ex noſtro tugurio illis epulis intereſſe cupiebant, me ſibi comitem adiungunt. Mancipium eſca futurum, natione Markaya erat. Scapha ergo eo vecti ſumus.

Vbi tempus potationi deſtinatum aduenit (mos enim eſt vt hominem deuoraturi, potionem Kawi appellatam è radicibus conficiant, qua epota, demum victimam cædant) ſub veſperam quæ præcedebat diem victimæ, accedo & compello eũ: Age tu, inquã, iam probe neci accinctus es? Affirmat ſubridens, & omnia ſic ſatis parata, ait, præter Muſſuranam (ea eſt retinaculum ſeu funis deuinciẽdis captiuis ex Bombace contortus, & digiti craſſitudinem excedens) quæ æquo breuior ſit, & ſex orgyis eam lõgiorem eſſe cõueniat, qualis quidem in patria, vt aiebat, ſua, multo foret excellentior. Verbis eiuſmodi feſtiuis ille tanquam ſacris aut ludis affuturus animum demulcebat ſuum.

Habebam forte librum in manibus, lingua Portugallica ſcriptum, quem Barbari in naui ope Gallorum capta acceperant, mihique obtulerant. Relinquo captum illum hominem miſerum, & librum lego; ſed dolens vicem eius, reuertor paulo poſt ad eum denuo, (eſt enim natio ea Markayas amicitiæ fœdere Luſitanis iuncta) & his verbis conſolor eum: O amice, ne putes me tui vorandi cauſa huc aduentaſſe, ſum enim perinde captiuus ac tu: ſed heri mei huc me perduxerunt. Tum ille, Satis, inquit, mihi conſtat, vos humana carne non veſci.

Addo etiam animum illi, quia carnem duntaxat eius deuoratum iri, animam vero aliô (quo nimirum & noſtræ ſolent, vbi gaudia infinita regnent) commigraturam. Quærit ille, num vera commemorem? omnino affirmo: ſed Deum ſe oculis, ait, nunquam vidiſſe: at in futura vita id contingere reſpondeo, & finem colloquii faciens digredior.

Oboritur ſequenre nocte tanta tempeſtas, ventique tanto impetu cõſurgunt, vt tecta ædificiorum partim diruerent.

Barbari

Barbari indignari, atque ſua lingua dicere: Apo Meiren geuppauoy wittu Waſu Immou, hoc eſt, Sceleſtus ille homo diuinator hos ventos cauſatur. Vidimus eum heri pelles tonitruum reuoluere (hac periphraſi librum à me inſpectum deſcribebant) quoniam victima ſit ex amicis Luſitanorum, vt eo pacto tempeſtatibus coortis feſtiuitas impediatur. Verum ego Deo ſupplicans his verbis precabar: Domine, fuiſti hactenus protector meus, ne ſubtrahe manum tuam, quoniam fremebunda Barbarorum turba in me conſurgit ferociter.

Sol mane ſereno cælo procedit, illi potiones ſuas animo pacato pro more euacuarunt. Redeo ad mancipium cædi deſtinatum, & Deum in præterita ventorum procella animum eius ablatum veniſſe ſignifico. Poſtridie eius diei cæſus ille & deuoratus fuit.

Quos vero ritus inter hæc ſacra obſeruari mos ſit, lector beneuolus in ſecundo libro, capite 29. requiret.

I

CAPVT XXXVIII.

De ijs quæ acciderunt in reditu post comestum illud mancipium.

Peracta

PEracta ea solennitate, habitationes nostras repetimus: herus meus portionem assæ carnis in reditum assumpserat. Triduum autem in itinere, quod aliâs vnius diei erat, insumpsimus. Ventus enim vehemens nobis aduersabatur, & pluuiæ erant continuæ. Sub noctem primi diei cum tuguriola in siluis parabamus, instabant Barbari, vt efficerem, quo tempestate dissipata cæli serenitas effulgeret. Erat puer inter nos, qui carnes ossi ex epulis reseruato adhuc inhærentes dentibus rodebat, quod cernens, iubeo illud proiicere. Ille autem & simul reliqui fremebūdi respondent, has esse lauticias ipsorum.

Iam quartam miliaris partem duntaxat domo aberamus, sed ob ventos aduersos, & fluctus æstuantes vlterius tendere non licebat. Scapham ergo subducimus, postridie domum in ea reuersuri, si æstus maris placaretur: sed tempestas nihil remiserat. Conuenitur de itinere pedibus ingrediendo, & scapham pulsis nubibus reducendo.

Dum itineri paramur, quisque quod in promptu erat comedunt. Puer, quem supra dixi, os suum rodebat gnauiter, donec probe rosum tandem proijceret. Illo proiecto, pedibus iter facimus, cælum renitescit. Videtis iam nunc, aio, nunquid illuserim vobis, cum Deum iratum dicerem, ob puerum, humanū os illud rodentem? illi respondent, nihil futurum fuisse periculi, dummodo me inscio comedisset.

Vt in tugurium redii, interrogat me alter eorum, in cuius potestate eram, Alkindar nomine, nūquid vidissem, quid in hostes suos statuerent? vidisse quidē aio, sed epulas illas multo crudeliores, quam mortem ipsam me existimare. Ita est, inquit, & hunc morem in ipsis etiam Portugallensibus obseruamus.

Erat Alkindar ille mihi admodum infestus, atque optasset, vt cui dono me dederat, me occideret. Nam Ipperu Wasu, vti dictum est, eidem donauerat mancipium, cædendum, vt maiorem nominis gloriam ex eo cæso sibi adquireret. Alkindar contra se primum quemcunque cepisset, illi donaturum promiserat. Quod pactum cum in me non exsoluere ipsi liceret, nihilominus grata ipsi cædes mea fuisset: sed obstabat frater, qui sibi plura infortunia inde metuebat.

Insuper, priusquam ad festiuitatem epularum superius institutam cum reliquis proficiscerer, denuo mortem minitatus mihi erat Alkindar.

In absentia mea tantopere ex oculis laborare occœperat, vt decumbere cogeretur, ad tempus plane cæcutiens. Vrget ergo me assidue, vt cum Deo agam de oculorum suorum valetudine. Adsentior, sed ea lege, ne posthac iterum in me irritetur: quod vbi promisisset, visum paucis diebus præteritis recuperat.

CAPVT XXXIX.

Alia denuo nauis à Lusitanis ad statum meum explorandum mittitur.

Mensem

MEnſem iam quintum inter miſerias haſce vitam ægerrime trahebam, cum denuo alia nauis ex Inſula S. Vincentii aduentabat. Luſitani enim etiam hoſtium ſuorum fines, probe tamen inſtructi ingredi ſolent negotiationis ergo, permutantes cultros & falces meſſorias pro farina Mandiocæ, quæ apud Incolas illas abūde quibuſdam locis aſſeruatur. Hac maxime indigent Luſitani, qui mancipiis abundant, quorum opera ad coquendum ſaccharum vtuntur, vt ea ſuſtentare poſſint.

Moris aūt eſt, dum qui in nauibus ſunt, negociationem cū Barbaris exercēt, vt vnus atq; alter ex Barbaris in ſcapha ad eos accedant, & merces ſuas quā poſſunt ocyus offerāt, repoſcentes viciſſim, quę ſibi maxime vſui vidētur, quę à Luſitanis accepta expedite auferunt. Interim dum duo iſti in contrahendo occupantur, aliæ adhuc ſcaphæ Barbaris refertæ è longinquo hos obſeruant, donec ſe expediant, quo facto Barbari ſparſis iaculis ſæpius acriter cum Luſitanis ex ſcaphis prœliantur, & tum demum reuertuntur domum.

Nauis, quam ſupra diximus, tormentum bellicum in aduentus ſui indicium explodit: Barbari ſcaphis appropinquant, ex quibus an adhuc ego ſuperſim quærunt. his affirmantibus, vt in conſpectum venirem petunt: eſſe enim ciſtam penes ſe mercibus plenam, à fratre meo etiam Gallo, qui ea in naui ſimul aduectus ſit, mihi apportatam.

Erat autem in naui inter Portugallenſes quidam natione Gallus, Claudius Mirandus nomine, quo antehac familiariter vſus fueram: eum ego fratrem meum dictitabam, & cum illis quæſitum me aduentaſſe, vtpote qui in proxima nauigatione quoque iam ante adfuiſſet.

Reuerſis itaque & referentibus mihi fratrem meum cum ciſta mercibus referta denuo aduentaſſe, & conſpectum meum expetere, peto vt à lōge me ad nauem vehant, vt in fratris colloquium venirem. Portugallenſes noſtram linguam non aſſequi poſſe. Illi quoque me iniuncturum dico, vt reuerſus domū, patrem hortetur, quo naue probe inſtructa, variis mercibus me redemptum veniat. Illi quidem contenti erant, ſed verebantur, ne noſtrum colloquium etiam Portugallenſes aſſequerentur, quandoquidem graue bellū ad menſem Auguſtum proximum in oras Brickiocacenſes apparabant, & quod omnium illorum conſiliorum particeps eſſem, metuebant ne quid ipſis proderem. Sed conſtanter affirmantem Portugallenſes noſtræ linguæ plane ignaros, intra lapidis iactum me ad nauem aduectant, nudum plane, vti ſemper inter ipſos verſabar.

Aduectus ſaluto eos, & vt vnus quiſpiam ipſorum ſolus mecū colloquium inſtituat, hortor, nec non niſi me Gallum profiteatur. Incipit quidam Ioannes Sanches Cantaber, mihi familiariſſime notus, his verbis: Tui gratia, ô frater optatiſſime, aduenimus, dubii de incolumitate tua, quādoquidem prior nauis in hoc miſſa, plane nihil de te nobis relatum affirmare poterat.

Braſcupas Capitaneus, qui in Sancto eſt, nobis iniunxit, vt ſi te ſuperſtitem videremus, de redimendo te actionem inſtituamus, ſin hac non procedat, vt quoſdam ex hoſtibus capiamus, quorum permutatione te recuperare liceat,

Respondeo, Deum hoc officii recompensaturum, me quidem in extremo versari periculo, nec scire quid de me posthac statuere velint, & nisi Deus tam clementer auertisset, iamdudum ipsorum esca fuissem; de redimendo me ne cogitent, saltem constanter me natione Gallum dictitent, & hamos ac cultros propter Deum mihi communicent. Offerunt illi prompte quod rogabam: & Barbarorum quidam scapha ad nauem aduectus merces oblatas excipit.

Animaduertens autem non vlterius mihi per Barbaros colloquium concedi, præmoneo Portugallenses de bello, quod denuo contra Brickiocacenses magno apparatu adornent, ad quæ & illi similia respondent: nihilo segnius enim etiam suos Barbaros idem moliri, qui recta ad pagum, in quo ego detinear, deuastatum venturi sint, proinde iubent esse animo forti, Deum omnia in melius dispositurum, me ipsum satis intelligere, modo nihil cum fructu posse confici: ad quæ talibus respondeo: cum hæc peccatorum meorum culpa sit, satius esse in hac vita eam, quam in futura luere. Intercedant & ipsi pro me apud Deum, vt liberum ex his malis me pro sua clementia eripere dignetur. Hisce colloquium abrumpens, licet illi protrahere cuperent, valedico illis, siquidem Barbari domum me abducentes id vetabant.

Cultellos autem & hamos ipsis trado, quæ à fratre meo Gallo me accepisse affirmo. Quærunt ex me, quidnam frater meus tam longo sermone sibi voluerit, & quid ego responderim? dico, fratri me iniunxisse, vt à Portugallensibus aufugiat, ac patriam repetat, vbi nauem mercibus oneret, quibus me redimat, quoniam vos viros probos experior, qui me satis humaniter tractetis, quã pro beneficio gratiã allata naue vobis relaturus sim. Hac ratione omnia, quæ ipsis arridebant loquendo, mihi deliniendi erant, idque maximopere ipsis gratum erat.

Hinc se vltro inuicem compellantes, dicebant: Reuera Gallus est æstimandus, eaque de causa clementius deinceps cum eo erit agendum. Sic ergo tempus inter illos terens, frequenter nauem propediem affore inculcabam, tractent modo me interim humanius. Siluas ergo libere cum illis frequentabam, tum si quid conficiendum erat, & ego in partem laboris simul adhibebar.

CAP.

Capvt XL.

Mancipium quoddam me apud Barbaros frequenter calumniabatur, optans, vt ab illis deuoratus perirem; vice autem versa id ipsum cæsum, me præsente, voratur.

AGebat inter illos mancipium natione Carios, qui & ipſi inimicitias agunt cum Barbaris, quibus Luſitani amicis vtuntur. Aufugerat autem iſte à Luſitanis, in quorum poteſtate fuerat, & ad hos ſe receperat. Nec vero ad ſe confugientes occidunt, niſi quid magni deſignarint, ſed pro ſeruis habentes, illorum opera atque miniſterio vtuntur.

Carios ille iam per triennium inter Tuppin Imbas vitam traduxerat, affirmabat nihilominus impudentiſſime, quod me inter Portugallenſes vidiſſet aliquoties globis petentem Tuppin Imbas, quando militatum eò aduentaſſent.

Luſitani ante annos aliquot traiecerant globo quendam ex Regulis Tuppin Imbarum: id per me factum ille mentiebatur, & vndiquaque calumniandi occaſionem captabat, vt me occiderent: eſſe enim me ex ipſorum infenſiſſimis hoſtibus, ſeque teſtem horum oculatum aſſerebat, cum tamen omnia malitioſe eſſent conficta. Nam ille iam triennium inter iſtos vixerat, ego vero vix anno elapſo in S. Vincētii inſulam delatus fueram, vnde iſte aufugerat. Deum itaque aſſidue rogabam, vt ab improbo hoc calumniatore me defenderet.

Accidit ergo præter ſpem anno 1554. Menſe ſexto, ex quo in poteſtate horum fueram, vt Carios iſte grauiter ægrotaret. Rogat me ipſius herus, vt illi conſulam, & ægrotanti ſubueniam, quo feras nobis venaretur in vitæ ſubſidiū, quippe qui me participem quoque prædæ faciat, quotieſcunque cepiſſet quippiam: Sin de ſalute ipſius deſperem, alteri cuidam amico dono daturum, qui cæde eius nomen ſibi illuſtret. decubuerat autem iam dies circiter decem.

Vtuntur in curandis morbis dente, ex ore animalis, cui Backe nomen eſt, deſumpto: illum ſolerter acuunt, illoque cutem, vbi ſanguis moleſtus eſt, incidunt, ex qua ſectione ſanguis profluens imminuitur, quod perinde eſt atque ſi apud nos quiſpiam cucurbitulis ſeu ſcarificatione vtatur.

Ego arrepto dente conabar illi venam brachii dextri, quæ media eſt, ſiue hepaticam, incidere; ſed inſtrumētum hebetius erat, quam vt penetrare poſſet. circumſiſtebant autem me plurimi: deſerentem ergo ægrum deſperatum, rogitant, num valetudini reſtitui queat? Dico, me nihil profeciſſe, nec ſanguinem more debito potuiſse elicere, ipſos quoque præſentes hoc obſeruaſse. Ergo actum eſt, vt videmus de eo, inquiunt, proinde occidamus eum, priuſquā moriatur. Interdico id illis, quod forſan priſtinæ valetudini reſtitui poſset. Sed incaſſum reſiſto illorum conatibus. Protrahitur in proſcenium tugurii Vratinge Waſu, duo nutantem ſuſtentant: Vires enim adeo proſtratæ erant, vt nec ſubſiſteret, nec quid de ſe fieret animaduerteret. Accedit cui dono oblatus erat, & clauam tanto impetu occipiti impingit, vt cerebrum diſpergeretur. Hoc peracto relinquunt eum in area, & neceſsaria ad epulandum apparant: quod cum prohiberem, & cadauer verius morboſum quam hominem fuiſse dicerem, vnde & ipſi contagio inficerentur, dubii hærent quid facto prius fore arbitrentur. His ſuperuenit ex meo tugurio, qui mulieres conuocat, edicit focum ſecus occiſum inſtruant, & ſimul caput à trunco aufert: fuerat enim vnoculus, & ex morbo luridus, ob id caput abiiciens, truncum flammis vſtulabat, ad cutis vſq; decortica-

decorticationem, post in æquales partes sectum distribuit pro more inter reliquos comedendum, excepto capite & intestinis, à quibus abhorrebant, quod morbosus fuisset.

Dum per tuguria obambulo, & hic crura, istic brachia, alibi segmina lumborum supra prunas torreri video, simul illis hæc commemoro: Carios ille, inquiens, dum viueret, studio me apud vos assidue calumniatus fuit, dictitans me ex amicis vestris quosdam globis peremisse, dum inter Portugallenses egerim, quod mendacium sane impudentissimum fuit: nam me nunquam istic conspexit. Omnibus autem vobis abunde constat, & notorium, quod iam annos aliquot vobiscum iste transegerit, valetudine vsus satis commoda. Is mendacio suo Deum meum irritauit, qui ipsi morbum immisit, & vt cæsus à vobis comederetur, animos vestros incitauit. Hoc exemplum Deus in omnes peruersos statuet, qui mihi molesti extiterunt, aut in posterum negocium facessent. Hæc audientes multi ex ipsis consternebantur. Ego vero Deo omnipotenti grates immensas agebam, qui in omnibus se tam præsto, tamque propitium mihi exhiberet.

Hæc scribens beneuolum lectorem obtestor, vt attendat meæ narrationi: nec enim hæc quod animus nouis delectetur, in lucem protuli, sed vt mirabilia Dei, & beneficia in me collata palam confitear, quod quicquid huius laboris est, subire non grauatus fui.

Interea tempus militiæ appropinquabat, cui sese tribus iam mensibus præpararant, & sperabam fore, vt domi me cum mulieribus relinquerent: quod si fecissent, ego fuga in illorum absentia elabi decreueram.

CAPVT XLI.

Appellit nauis Gallica: qui inerant, redimunt à Barbaris Gossippium, & lignum Brasilicum. huic ego me committere optabam, sed Deus non permisit.

Occiduo

OCtiduo circiter ante, quam domo egredi militatum decreuissent, nauis quædam ex Gallia aduenerat, & ingressa erat Portum, Portugallensium lingua Rio de Ienero, Barbaris vero Iteronne vocitatum, ad miliaria octo à mansione mea dissitum, vbi Galli plerunque lignum Brasilianum nauibus auehendum conquirunt. Aduentant ergo lintre ad vicum in quo eram, & piper, Cercopithecos & Psittacos à Barbaris commutatione accipiũt. Quidam è naui in terram descendit, Iacobus nomine, qui Barbarum idioma callebat, is contrahebat cum ipsis. Ego precibus apud illum insto, vt me in nauem suscipiat; sed heri mei abnuebant: nec enim me nisi magno redemptum dimittere statuerant. Ago cum illis, vt ipsi me ad naues comitentur, vbi mercium abunde ab amicis meis accepturi sint; negant se facturos: nec enim hosce esse, qui vere mihi amici sint; siquidem ii qui lintre aduenerant, vel me sic nudum incedentem interula aliqua donassent, sed vides, inquiunt, quod te non admodum curent (id res ipsa docebat.) Ego id in naui oneraria futurum dico, vbi accesserim: sed illi nauem non tam cito soluturma, sed expeditionem prius conficiendam aiunt, quibus peractis, comitatus ad nauem accedere deberem.

Cymba abitum parante, quæ vna nocte ad anchoram hæserat prope vicum nostrum, sic mecum rationes instituo: Si & hæc nauis me relicto discesserit, procul dubio mihi inter hos erit pereundum, qui longe sunt perfidissimi. Hæc ita voluens simul tuguria desero, littus sequor: at illi præsentientes, insequuntur, & præcurrentem occupare contendunt: proximum ego quinque vi repello, & licet me subsequerentur omnes eius vici incolæ, euado tamen, & tranando ad lintrem peruenio, quam vbi conscendere tentabam, repellor à Gallis, verentibus ne si me inuitis Barbaris suscepissent, contra se illi hostili animo insurgerent. Ergo ripam anxius renatando repeto, & Deo visum esse diutius me hæc mala tolerare statuo: qui nisi vere fugam tentassem, me ipsum incusassem, & in culpa fuisse credidissem.

Ad terram reuersum cum vident, gratulantur sibi. Salua, inquiunt, res est, vltro ad nos reuertitur. Ego vero succensens illis: putatis ne tam perfide me aufugiturum, inquam. Accessi ad lintrem, & conterraneos præmonui vt se parent, quo mercibus vobis offerendis instructi sint, quando ex bello reuersi me illis sistetis: probant illi factum, & animo in me placato, tali responso placide acquiescunt.

CAPVT XLII.

De expeditione à Barbaris ſuſcepta, cui me ſocium faciunt, & de ijs quæ in itinere acciderunt.

Inter

INtra proximum octiduum congregatæ ad vicum noſtrum ſcaphæ quædam, quæ expeditioni accinctæ erant. Adfuit & ſupremus ille Konyan Bebe, ſtipatus ſuorum caterua, herus meus & me in hoc bellum ſocium ſibi eſſe vult;ego vt me domi relinquat inſto,quod quidem factum fuiſſet, niſi Konyan Bebe ſecus ſenſiſſet. Volebam vtique videri inuitus quaſi conſentire, ne ſi me promptum intellexiſſent,de fuga ſuſpicio illis oboriretur, vbi ad fines hoſtium ventum eſſet. Si vero domi me reliquiſſent, nauem Gallicam requirere, & eam conſcendere omnino mecum decreueram. Profectus ergo cum exercitũ triginta octo ſcaphis inſtructo, quarũ ſingulæ viginti octo milites plus minus vehebant, & erant qui reſponſa ab idolis ſuis ſuper hac expeditione quæſierant,alii ſomniauerant,alii neſcio quid ineptiarum pro more conſuluerant, vnde animo alacriore, & fiducia pleno expeditionem hanc ſuſcipiebant. Conſtituerant autem fines Brickiocacenſes, vbi me ceperant, rectà ingredi, & per ſiluam circa oppidum latitando, obuios quoſque corripere, & ſecum auehere.

Hæc expeditio ſuſcepta circa 14. Augusti diem, Anno 1554. quo tempore genus quoddam piſcium,vt ſupra monui,alueum maris relinquens,in flumina aquarum dulcium conſcendit, vt in illis concipiat. Vocantur autem piſces illi Luſitanis Doynges, Hiſpanis Lyſſes, Barbaris vero Bratti & Leitpirakaen. Circa illud tempus, vtrinque fines ſuos Barbari egreſſi, armata manu hoſce inſequuntur, vt captos in victus commoditatem reſeruent. In profectione remos leniter ducunt, ſed reuertentes quanta poſſunt contentione eos impellunt.

Interim ſperabam fore, vt nobis obuiam procederet ea quoque Barbarorum natio, quæ Portugallenſibus confœderata eſt, quæ ſimiliter in horum fines impreſſionem facere conſtituerat, vt ſupra ex Portugallenſibus intellexeram.

Inter nauigandum frequenter ex me ſciſcitantur,quid mihi de hac expeditione videatur,num aliquos ex hoſtibus capturi ſimus?Ego ne crabrones irritarem,affirmo ita fore,& hoſtes obuiam nobis proceſſuros prænuncio.Pernoctabamus tum forte in loco,cui idem cum vico,in quo commorabar, nomen erat Vwattabi. Illic piſces Bratti,qui mediocris Lucii piſcis magnitudinem æquant, in magna copia capiebamus. Ventus ea nocte fuit admodum vehemens,ſuper quo illi varia ex me ſciſcitantur. Reſpondeo eam ventorum procellam multa hominum cadauera perflare. Namque alia eiuſdem nationis caterua lintribus militatum nos præceſſerat, aduerſo flumine Paraibe in interiora continentis progreſſa. Forſan ergo,inquiunt,ſocii & amici noſtri iam hoſtes adorti ſunt, & pars illorum procubuerunt,quod poſt euentus probauit.

Itinere iam vnius diei diſtantes à loco, in quem expeditionem deſtinarãt, caſtra diſponũt per ſiluam prope Inſulam S. Sebaſtiani Luſitanis,Barbaris May enbipe dictam. Veſpera ingruente, ſupremus Rex Konyan Bebe per caſtra incedit,& hanc orationem habet: Iam fines hoſtium vicini ſunt, proinde ſinguli ſomnium ſuum per eam noctem diligenter obſeruent, curentque, vt ea ſint

proſpera. Finita concione, ſaltarunt cum idolis ſuis, in multam noctem; deinde cubitum ſe contulerunt omnes. Herus meus cubitum iturus, iubet vt & fauſtum aliquid ſomniem: ego ſomnia inania & fallacia, nec me de iis ſollicitum eſſe dico: At tu nihilominus cum Deo tuo agas, inquit, vt hoſtes frequentes capiamus.

Orto ſole primores militiæ ad patinam coctis piſcibus plenam conueniũt, piſces comedunt, & ſomnia viſa exponunt, quæ ſatis concinna & appoſita illis viſa. Alii interea choreas cum idolis inſtituunt. Animus autem erat eo die fines hoſtium contingere, & ingredi circa locum quendam, Boy Waſſu kange nominatum, eo in loco ad veſperam vſque commoraturi.

Deſerentes mane locum May-enbipe, denuo ſciſcitantur quid ſentiam: tum ego in euentum pronuncio hoſtes prope Boy Waſſu kange affuturos, & vt animo ſint forti exhortor. Statueram autem vbi illuc ventũ eſſet aufugere, quia locus, vbi ab ipſis captus fueram, tantum ſex miliaribus iſtinc aberat.

Dum

Dum littus legimus, cernimus post insulam quandam scaphas nobis aduersum procedere. Nostri acclamant: En hostes nostros Tuppin Ikinsios. scaphas tamen post rupem abscondere tentant, vt improuiso illi in nos inciderent; verum obseruauerant nos Tuppin Ikinsij, ideoque in patriam fuga sibi consulere tentant. Nos ocyssime remis ad 4. horas cõtinuas actis eos insequimur, nec absistimus, donec illos assequuti, manus consereremus. Quinque erant omnino scaphæ, & omnes qui iis vehebantur Brickiocacenses, optime mihi noti. vna illarum sex vehebat Christianos Brasiliana matre natos, sacro Baptismatis fonte ablutos, inter quos duo fratres, Iacobus & Dominicus de Praga, vterque in hostes strenue se gessit, alter quidem sclopeto, alter arcu pugnantes, & soli ad duas horas hostium impetum, in pluribus quam triginta scaphis ipsos oppugnantium fortissime sustinuerunt, donec iaculis omnibus dispersis à Tuppin Imbis obruti caperentur. Pars cæsa quam primum & iaculis transfixa procubuit: Fratres illi duo illæsi quidem perstiterunt, sed duo alii ipsorum sodales cum quibusdam ex Tuppin Ikinsijs, & muliere quadam grauiter vulnerati & abrepti sunt.

CAPVT XLIII.

Quomodo captiuos in reditu suo tractarint.

Ad

AD duo miliaria ſatis ampla in altum ſubuecti erant, vbi in manus hoſtium inciderant. Tuppin Imbæ hac præda potiti, magna contentione & ſtudio cymbas impellunt, vt in eodem loco denuo pernoctarẽt, in quo priorem noctem tranſegerant. Vbi ergo fines May-enbipe contigimus, iam adueſperaſcebat, & ſol in occaſum inclinauerat.

Captiuos quiſque ſuum in domicilium ſibi deſtinatum deducunt: qui vero lethaliter ſauciati erant protractos in terram obtruncant, & in partes (pro ſuo more) ſectos aſſant. Inter eos, qui ea nocte toſti ſunt, duo erant Chriſtiani; alter Portugallenſis, Georgius Ferrero Capitanei filius, quem ex femina Braſiliana ſuſceperat; alter Hieronymus conſanguineus Iacobi de Praga, quem ceperat Barbarus quidam eiuſdem, in quo habitabam, domicilii, Parwaa dictus: is noctu aſſabat Hieronymum inter vnius paſſus ſpacium à meo cubili.

Sub eam veſperam, vbi ſe ſtratis reliqui compoſuerant, ingredior tugurium, in qua fratres illi duo aſſeruabantur, vt cum iis conferrem ſermones: amici enim mei non vulgares ante meam captiuitatem fuerãt in Brickioca. Quærunt illi ex me, num & ipſi eſca Barbaris futuri ſint? reſpondeo, id penes Deum eſſe conditorem, & filium eius Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui pro peccatis noſtris crucifixus ſit, & in cuius nomine cum ipſo ſimul in mortem baptiſati ſimus: illi nos fidere decere, qui me hucuſque inter infideles clementiſſime protexerit. Quicquid ergo de nobis ipſe in poſterum pro ſua benignitate ſtatuat, illi nos acquieſcere, æquum eſſe. Quærebant inſuper de Hieronymo ſuo conſanguineo. eum ad prunas poſitum aſſari, tum partem etiam de filio Ferreri iam manducari vidiſſe refero. Hæc audientibus lachrymæ oboriuntur; ſed erigebam illos viciſſim conſolatione, me illis exemplum proponens, qui iam ad menſes circiter octo inter hos diuina fauente gratia cõſeruatus ſim, quã & ipſis, ſi fiduciam ſuam in Deum collocent, contingere non impoſſibile ſit. Addo etiam quod ea calamitas me propius tangat, qui ex remotiſſimis orbis partibus aduenerim, inſuetus rituum & ferociæ tam immanis, ipſos verò iſtic natos, ac à teneris hiſce moribus aſſuefactos: ſed illi me iam ad ea mala adeo obduruiſſe dicebant, vt negligerem.

Dum hæc cum illis communicabam, Barbari me iubent ſecedere, & quidnam tam prolixe cum illis egerim rogitant. Miſerebat me illorum, moneo itaque, vt euentum omnem Deo committant: ante oculos enim omnibus eſſe poſitum, quales & quantæ miſeriæ in hac lachrymarum valle nobis ſubinde deuorandæ ſint. illi ſe nunc demum intelligere reſpondent: proinde cum fataliter morti obnoxii ſint, animo hoc æquiore eam oppetere decreuiſſe, quod me ſibi ſocium adhuc ſuperſtitem videant. Talibus tugurium illud deſero, & reliqua caſtrorum tentoria peragrans, viſitabam paſſim omnes captiuos, ſolus nullo cuſtode inambulans. Et fuiſſet quidem tum commodiſſima fugæ occaſio, ſiquidem prope Inſulam May-enbipen conſederamus, quæ circiter decem miliaria à Brickioca abeſt, ſed propter captiuos Chriſtianos, quorum adhuc quatuor in viuis erant, nihil eiuſmodi tentant, ſic colligens, ſi in pedes me con-

iecero, irritauero Barbaros, & Christianos simul ad vnum omnes internecioni tradent; atqui forsan omnes diuina clemētia seruati, simul liberabimur: quare apud illos hærere, & consolando subleuare consternatos (quod sedulo & cōstanter à me factum) in animum propono meum. Ego equidem Barbaros habebam admodum beneuolos, quod forte fortuna ipsis vaticinatus essem aduentum hostium, qui cum prædictioni respondisset, certiore me prophetandi spiritu præditum esse, quam Maraka sua prædicabant.

CAP.

Capvt XLIIII.

Choreæ cum hoſtibus inſtitutæ in loco vbi pernoctandum erat.

POſtridie non longe à finibus patriis, ad præaltum montem, Occaraſu vocatum,peruenimus. Illic per noctẽ caſtra figunt. Ego tentorium ſummi Regis Konyan Bebe ingredior, & inquiro quid in Chriſtianos captos ſtatuat. Reſpondet ille, in eſcam ſibi futuros, & mihi ſimul colloquium cum illis interdicit, ſeque illis valde ſuccenſere, quod ſe hoſtibus ipſius adiunxiſſent,cum domi illis hærere licuiſſet. Moneo eum, vt vita illis condonata, amicis diuendat, ſed fruſtra intercedo,quippe qui illos epulis deſtinarat.

Rex ille Konyan Bebe ingentem corbem humanis carnibus plenam ſibi appoſitam habebat,& femur mandebat, quod ad os meum admouens, rogat, num liberet manducare. Reſpondeo, nec bruta quidem animalia vix ſeſe mutuo vorare:quæ iſta eſt immanitas,vt homo hominẽ deuoret? Ille dentes carni infigens,ait Iaware ſche: Tygris ego ſum, & his fruor delitiis. Tum illum ſuis relinquens moribus digredior.

Sub veſperam edicit, vt quiſq; ſuum captiuum in planitiem prope ſiluam ad ripas fluminis producat. Illi parẽtes dicto,in magnum ſe & amplum circum cogunt,captiuos in medio ſiſtunt,quos ſimul concinere, & crepitacula cũ idolis ſeu numinibus ſuis Tammaraka pro more inſonare iubent.Cantionibus abſolutis,capti hæc verba ſimul omnes ordine magna audacia pronunciant: Nos egreſſi ſumus fines noſtros tanquam viri ſtrenui, vos hoſtes noſtros captaturi, & deuoraturi: victoria autem penes vos ſtetit, & redegiſtis nos in poteſtatem veſtram, quod equidem parum nos ſollicitos habet: viri enim bellicoſi & fortes in hoſtili terra glorioſe & viriliter occumbunt. Regio inſuper noſtra ſatis ampla eſt,& viris habitata pugnacibus,qui cædem noſtram inultam nõ ſinent. Tum reliqui ad ea reſpondent: Imo ex noſtris iam complures ſuſtuliſtis, quod nunc in vobis vlciſcemur. Finitis his ſermonibus, quiſque ſuum in ſtationem reducit mancipium.

Tertio demum die ſedibus noſtris redditi domum ſuam quiſque repetit, & ſimul quos ceperat abducit. Qui pagum Vwattibi, vbi ego commorabar,

incolebant, illi octo Barbaris viuis potiti erant, & tribus illis Christianis, videlicet Iacobo, ipsius fratre, & Antonio, quem herilis filius ceperat. Præterea duos alios Christianos iam assatos domum retulerunt, istic vorandos: vndecim omnino diebus in expeditionem insumpris.

CAP.

Caput XLV.

Nauis Gallica nondum abitum parauerat, ad quam me deducere promiserant, vbi ex bello reuersi essent.

Euersos rogabam, vt ad Gallorum nauem me abducerent, quoniam & militatum cum ipsis profectus essem, & eos in capiendis hostibus iuuissem, à quibus satis cognorint, me minime Lusitanum esse. Consentiunt, vbi prius tamen respirarint, & se cum Mokaen refecerint, hoc est, carne tosta Christianorum.

CAPVT XLVI.

Alterum ex tostis Christianis comedunt Georgium Ferrerium, Capitanei apud Lusitanos filium.

REgulus Tatamiri directe è regione nostri tugurii habitans, assauerat Ferrerium. Is potiones pro more gentis confici curat, conueniunt plurimi, compotant, concinunt, & genialiter cōuiuantur. Postridie carnem tostam denuo bullitione coquūt, absumunt. Hieronymi autem caro ad tres septimanas in calatho supra focum mei tugurii pependit, & fumo indurata fuit fere ad tres septimanas, vt tam arida quam lignum redderetur. Causa dilationis erat, quod Parwaa, ad quem spectabat, radices pro potionibus in solennia pocula conficiendis, conquisitum peregre abierat. Nec enim ante ad nauem me comitari statuerant, quam Hieronymi carnes solenniter epulati essent. Interea Gallorum nauis discedit, quæ circiter octo miliaria à nostris mapalibus abfuerat. Quod nuncium vbi accepi, non mediocriter contristatus sum: sed cum Barbari quotannis ipsorum aduentum se expectare dicerent, perferendum fuit.

CAP.

CAPVT XLVII.

Prodigium diuinitus factum.

CRucem ex transuerso ligno in vestibulo nostri tugurii erexeram, ad hanc prostratus sæpe preces ad Deum fundebam. Edixeram autem Barbaris, ne eam demolirētur, nisi infortunium sibi accersere vellent: illi securi mea verba contemnunt. Forte cum illis piscatum aliquando procedo, femina quædam euulsam crucem viro offert, vt sibi sphærulas ex cochleis marinis confectas in ligno eius læuigaret, ob commoditatem formæ rotundæ. Ægre id tuli admodum: Interim magni cadunt imbres, & venti aliquot diebus perflant. Accedunt illi me, & rogant, vt à meo Deo pluuiarum finem impetrem, ne plantationem cuius tempus instabat, impedirent. Culpam pluuiarum in illos regero, & coortas ob reuulsum lignum, cui facto Deus meus succenseat, pluuias eas affirmo, quod id signum, vbi colloquia cum Deo instituerem, fuisset. Illis ita à me persuasis, herilis filius in alia erigenda mihi auxilio fuit, circa horam primam pomeridianam. Ea erecta, simul nubes discedunt, & cælum serenum effulget. Illi admiratione suspensi, plane sibi persuadebant, Deum à nutu meo totum pendere.

CAPVT XLVIII.

Dum sub vesperam cum Barbaris piscibus retia tendo, Deus miraculose pluuijs & tempestatibus ad preces meas imperat.

PArwaa qui Hieronymum torruerat, & ex primatibus erat, adiuncto me & alio quodam tertio, piscibus retia tendit. Sub vespertinum crepusculum pluuiæ largæ decidunt, cum ingenti fragore, nec longe à nobis, sic vt eas venti in nos propelleret. Instant apud me socii cum meo Deo agam de auertendis pluuiis, vt piscatio feliciter procedat: non enim me esse ignarum, nullam amplius in mapalibus superesse annonam. His motus Deo ex animo supplico, vt omnipotentiam suam manifestet Barbaris id petentibus, quo suum numen semper mihi propitium, & præsto esse intelligant. Vix preces finieram, ventus propellit ad nos nubes & imbres magno impetu, intra tamen sex passus à loco, in quo constiteramus, perstiterunt. Tum Parwaa ad me: nũc manifeste intelligo, quod apud Deum tuum intercesseris pro nobis. Retibus ergo pisces aliquot, ad vitæ subsidium includimus.

Reuersi in habitationem, vterque quid factum esset reliquis exponunt, enumerantes singula ordine: quod in magnam admirationem eos rapuit.

CAPVT XLIX.

Ut alterum è carnibus Hieronymi epulum instituitur.

PArwaa inſtructus ab omnibus quæ neceſſaria erant, potiones Hieronymo depotando conficit. Illis exhauſtis, adducunt ad me duos illos fratres captos, & Antonium, quem herilis filius ceperat, & quatuor nobis Chriſtianis iunctis propinant, nos priuſquam biberemus, Deo ſupplices pro animis defunctorũ, & vt nobis ipſis in hora mortis propitius ſit, oramus. Barbari ſermones nobiſcum conferunt, & animo erant hilari; at nos crudelitatem intuentes epularum non admodũ lætabamur. Poſtridie carnes ebullitione recoquunt, & breui ſpacio, vniuerſas abſumunt. Eo ipſo die alio abducor alteri donandus. Diſcedentem me rogant fratres illi duo, vt Deum votis meis pro ſalute ipſorum ſollicitarem: ego vero & id me facturum polliceor, & demonſtro ſimul viam, quam per montium deuia ſequerentur, ſi fuga forſan elabi poſſent, ne à Barbaris inueſtigati deprehendantur: perſpecta enim habebam omnia montium diuerticula. Illos dictorum memores, vinculis ſolutis, fuga ſibi conſuluiſſe poſtmodum intellexi, ſed num ſalui euaſerint, ne dum quidem compertum habeo.

CAP.

CAPVT L.

Deducor alteri dono offerendus.

DEducor in vicum Tackwaraſutibi, vt Regulo iſti dono cederem. Dum ſcapham aliquatenus promoueramus, conuerto me reſpiciens vicum vnde exceſſeramus, animaduerto ſupra illud formidabiles nubes conſiſtere. Eas ſociis commonſtro, & Deum ob Chriſtianorum carnes deuoratas iratum dico. Vbi ad locum deſtinatum venimus, tradunt me Regulo Abbati Boſſange, & ſimul illi iniungũt, ne vel ipſe me moleſtet, vel per alium mihi negocium faceſſat, ſiquidem Deus ille, quem diuino cultu afficiam, grauiter puniat omnes, qui mihi vim inferant: manifeſto iudicio ſibi id conſtare, dum inter ipſos vixerim. Hortor & ipſe Regem, ac fratrem meum cum naui prope onuſta propediem affuturum dico, agant proinde mecum humaniter, me fratris aduentu mercibus id abunde compenſaturum. Certo autem mihi conſtare, Deum ſecundo vento fratris nauem, non longo interiecto tempore feliciter in portum deducturum. Rex delectatus hac oratione, filii appellatione me dignatur: & libere per ſiluas venatum progreſſus, filiis Regiis comitatus incedo.

CAPVT LI.

Barbari commemorant mihi de abitu nauis Gallorum.

SIgnificāt mihi Barbari illi, nauem Gallorum, quæ Mariæ Bellete nomine insignita erat, & à Diepa aduenerat, merces iusto oneri sufficientes, ab illis accepisse, vtpote ligna Brasiliana, piper, Xylon, plumas, Cercopithecos, Psittacos, & alia eiusmodi, quæ apud illos proueniant. Adhæc quod nauem Portugallensem in portu Rio de Ienero vi occuparint, & captum quendam Lusitanum donarint Regulo Itawu, qui eum vorarit. Tum Gallum eum, qui Barbaris iniunxerat, vt me deuorarent, in ea naui patriam suam repetere. Erat autem hæc ea ipsa nauis, quam supra cōmemoraui, ad cuius lintrem profugus adnatsaueram, sed à Gallis repulsus fui. Perierat autem ea dum domum repetit: nec enim quicquam de eius reditu in patria constabat, cum Diepam perueni, vt postea dicetur.

Quinta

Quinta pars.

ARGVMENTVM.

Liberatur tandem miraculo potius diuinæ Maiestatis, quam vllo vel rationis, vel humanitatis beneficio, & incolumis patriæ suæ dilectæ redditur.

Capvt LII.

De alia naui, quæ breui post ex Gallia ad eas oras appulit, Catharina Vattauilla dicta: tum quomodo ab ijs, qui in naui erant, diuina prouidentia motis redemptus sit.

POsteaquam quindecim diebus in vico Tackawara Suttibi vixissem, apud Regulum Abbati Bossange; Barbari quidam nũciant, exauditum esse displosum tormentum, ex Iteronnensi portu, qui aliâs Rio de Ienero vocatur. Certus ergo quandam nauem aduenisse, peto vt me eo deducant; forsan enim fratrem ea vehi. Assentiuntur illi quidem, sed nihilominus id per dies aliquot differunt.

Interea Galli qui aduenerant, certiores de statu meo redduntur. Capitaneus duos sociorum, & aliquot Reges Barbarorum (quibus amice vtebantur, & in naui simul aduenerant) ablegat in vicum vbi commorabar. Aduentantes ingrediuntur mapale, cuius Regulus Sowarasu vocatus erat, contiguum tugurio in quo versabar. nunciatur mihi illorum aduentus per Barbaros: hoc audito gratulor mihi ex animo, accedo, & saluto homines Barbarorum lingua.

Illi intuentes miseriam meam, sortem miserantur, & vestes suas mihi communicant. Sciscitor ex illis vt quid aduenerint. Respondent in mei gratiam aduectos, & habere in mandatis, vt quibus possint modis & rationibus, efficiant, quò nauem eam conscendam. Hæc audienti, animus de ingenti misericordia Dei effuse lætatur. Tum alterum illorum Perottum nomine, qui Barbarorum linguam didicerat, talibus instruo, vt videlicet se fratrem meum simulet, & attulisse mihi cistas quasdam mercibus plenas, ac petere vt nauem ingressus,

eas accipiam. Tum instruo eum vt simulet, fore vt istic inter Barbaros mihi commorandum sit, ad piper & alia id genus congerenda, donec anno sequente naues reuertantur. His ita compositis, impetrat mihi liberum in nauem ingressum, sed & herus meus ipsemet comitabatur me. Quotquot in ea erant, aduenienti condolent, & omnia in opi humanitatis officia deferunt.

Diebus circiter quinque in naui transactis, quærit ex me herus & Regulus meus Abbati Bossange, vbinam cistæ istæ sint, eas mihi tradi iuberem, quo tempestiue domum redeamus. Ego Præfecto nauis mentem Reguli expono, is monet vt quas possem morandi causas necterem, donec iusto onere & sufficientibus mercibus nauis instructa esset, vt expeditis sibi, minus ab illis metuendum sit, si forsan irritati vim molirentur, aut turbas alicui mouerent, si videant mihi in naui retento nō reuerti licere. Est enim genus hominum infidum, nec vlla virtute præditum. Herus vero meus non aliter persuasum habebat, quam se domum rediturum. Ego verbis eum ductito, & ne tantopere festinet oro, ipsum non latere, aio, amicos fures esse temporis, qui si inter peregrinos conueniant non facile diuelli inuicem, causasque moræ vndiquaque conquirere. quando vero naui instructa iam itineri accingentur, tum & nos domum reuersuros, his rationibus ipsum distinui.

Tandem paratis iam omnibus, Galli in naui simul omnes in vnum congregantur, accedo & ego, illisque me adiungo: aderat etiam herus meus Regulus cum ea Barbarorum turba, quæ ipsum comitata fuerat. Capitaneus Regem Barbarorum talibus per interpretem alloquitur: Se pro magno id beneficio ducere, quod vitæ capti pepercerint, quem inter hostes suos ceperint: addit præterea, vt me honestius ab ipsis abduceret, ea lege me in nauem vocatum, vt merces quasdam mihi communicaret, quibus tam fidam & liberalē custodiam recompensarem: tum quod decreuerit, alias apud me merces deponere, ac cōstituerit, vt diutius, quoniam moribus & lingua illorum iam assuetus essem, inter ipsos hærerem, ac piperi atque aliis ipsis necessariis colligendis interea occuparer, donec ipse anno elapso reuertatur. Sed conuentum erat inter nos, vt decem plus minus nautæ, qui quodammodo facie me referrent, vno ore me fratrem suum dictitent, ac vnanimiter atque pertinaciter me repetant secum in patriam reducendum. Proponitur ergo Barbaris hæc nostrorum sententia, videlicet fratres meos nullo modo concedere velle, vt in terram reuerterer, sed recta in patriam pergerem, vrgere, quoniam pater conspectum meum desideret antequam moriatur. Capitaneus se Barbaris ad eum modum excusat: Se quidem Præfectum classis esse dicens, & maluisse, vt hero comitatus reuerterer: verum se solum, fratres autem meos numero complures, quibus omnibus resistere non valeat. Sed hic prætextus in eum tantum finem fiebat, vt saluo honore, & amicitia à Barbaris commodissime discederet. Tum ipse quoq; hero meo Regi sic me purgo, cupere me vtique cum ipso regredi, sed importuna fratrum meorum flagitatione impediri.

Vbi ergo hæc ordine percepisset, lamentari & eiulare occipit, quod si vtique me ducere velint, orat, vt proxima nauigatione me reducant, se filii me loco di-

co dilexiſſe, & grauiter indignari in incolas Vwattibicenſes, qui mortem mihi comminati fuerant.

Aderat vna ex vxoribus Regis, eam me lachrymis ſuis pro more gentis proſequi Rex ipſe iubet: tum ego, eoſdem ritus obſeruans, eiulatus inuicem reddebam. Finitis ergo ploratibus, Capitaneus Regi offert nonnullas merces, quæ precium quinque ſcutatorum æſtimari poterant, cultros videlicet, ſecures, ſpecula, & pectines: quibus aſſumptis, ad terram, & in habitacula ſua redeunt.

Hunc ad modum omnipotens & miſericors Dominus, DEVS Abraham, Iſaac & Iacob, de poteſtate & truculentia tyrannorum immaniſſimorum me clementiſſime eripuit: cui ſoli laus, honor & gloria, per CHRISTVM IESVM filium eius dilectum, & redemptorem noſtrum, Amen.

CAPVT LIII.

De nominibus Præfectorum in naui, & cuias ea fuerit: Item de ijs, quæ acciderunt antequam portum relinqueremus; & quantum temporis in Galliam redeundo insumptum.

Nomen

NOmen Præfecti eius Nauis erat Wilhelmus de Moner: Naucleri, Franciſcus de Champs: Nauis ipſius, Catharina de Vatauilla, &c.

Dum nauem inſtruũt vt Galliam repetant, nec dum portu tamen Rio deIenero egreſſi eſſemus, conſpecta nobis ſummo mane nauicula Portugallenſium, quæ merces cum Barbaris ijs commutarat, quos ſibi deuinctos habent, & Markayas vocitantur: ſunt autem vicini Tuppin Imbarum, quibus Galli familiariter vtuntur, quæ ambæ nationes inuicem inimicitias exercent. Erat ea ipſa nauis, quæ me ante quæſitum venerat, vt ſupra monui, ſpectans ad Petrum Roſſelium curatorẽ negociorum pro mercatoribus quibuſdam. Videntes igitur Galli, eam è portu egredi tentare, tormenta per lintrem diſponunt, nauiculam inuadunt animo deprædandi. Adiungunt etiam me, vt illos de deditione compellarem: congredimur ergo, ſed repellimur, & quidam ex Gallis traiecti procumbunt, quidam ſauciantur; ſed & ipſe multo grauius vulnus accipio, quam quiſquam ſauciorũ. In hoc diſcrimine cõſtitutus (nec enim niſi mortis anguſtiis circumdatus eram) Deum imploro, & ard ẽtib. votis expoſco, vt vitã mihi ſuppeditare dignetur, donec inter Chriſtianos beneficia in me collata pleno ore deprędicare liceat, quãdoquidem me ab immaniſſima tyrãnide liberarit. Reſtituor ergo priſtinę valetudini, quod ſane beneficium ſoli Deo Opt. Max. acceptum refero, cuius laus & gloria in æternum.

Anno 1554. vltimo Octobris die vela in portu Rio de Ienero expãdimus, iter verſus Galliam inſtituẽtes. Ferebamur ventis adeo proſperis, vt nautis ipſis admirationi eſſet, & pro ſingulari Diuinæ Maieſtatis beneficio, ventis tam ſecundis metam vſquequaque contingere agnoſcerent: quod manifeſto etiam miraculo Deus in medio mari nobis comprobauit.

Pridie enim Natalitiorum Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Delphines magno agmine ad naues noſtras alludebant, eos in tanta copia capimus, vt ad dies aliquot nobis ſufficerent. Similiter quinta Ianuarii piſces ad ſatietatem nobis ſe offerunt. nec enim fere alius victus, præterquam qui ex mari obuenerat, nobis ſuppetebat.

Tandem ad 25. Febr. Anno 1555. appellimus ad Regnũ Galliæ prope oppidulũ Honflor in Normandia, nec vlla per totũ iter nobis tellus, totis fere quatuor menſibus apparuerat. Nauem itaq; exonerantibus, & ipſe operam meam locabam. Hoc demum labore confecto, omnibus gratias ago pro beneficiis mihi pręſtitis immortales, & tandem à Capitaneo veniam & literas rogo liberi trãſitus. maluiſſet is quidem me iter denuo in eas oras cum ipſo ſuſcipere, ſed vbi me induci non poſſe videt, impetrat mihi à Gubernatore Normandiæ, Domino Admirallio ſiue Thalaſſiarcha, vt honeſto teſtimonio dimitterer, qui de aduentu meo certior redditus, vocat me in colloquiũ, & ipſe literas ſignatas præſenti mihi tradit. Capitaneus vero meus de viatico mihi proſpicit.

Venia ergo impetrata, Honfleur, Hableneuf, & inde Diepam proficiſcor.

CAPVT LIIII.

Diepæ ingredior ædes matronæ, cuius coniux erat Capitaneus in naui Bellete, quæ velis nos ex Brasilia præcesserat, sed nec dum quidem in patriam reuersa erat.

IN vrbe Diepensi, à qua exierat nauis Bellete, quæ vehebat interpretem illum, qui me Barbaris deuorandum propinauerat, & similiter in Galliam tendebat, spectãs ad eos qui me profugum à lintre repulerant, cuius etiam Capitaneus Barbaris Lusitanum ad deuorandum donauerat (vt ipsimet Barbari retulerant) occupata naui quadam Portugallensibus erepta, vt supra monui. Ea nauis nondum, sub aduẽtum meum in patriam redierat, quanquam tribus mensibus præcessisset nauem Vattauillam, quæ me redemptum vehebat.

Illorum quos nauis Bellete vexerat, vxores & consanguinei accedunt me, & rogitant, num obseruassem eos: omnino, respondeo, sunt ex iis multi homines impii, quocunque demum locorum agant, tum commemoro, quendam ipsorum, qui inter Barbaros vixerit, & nauim eam conscenderit, Barbaris suasisse, vt me deuorarent, sed diuina tamen prouidentia seruatum fuisse. Addo etiam vt lintre ad tuguria nostra accesserint, permutantes merces pro pipere & Cercopithecis, ipse vero à Barbaris profugus ad lintrem tranârim, sed ab ipsis nulla mei miseratione commotis repulsus, terram Barbarorum repetere coactus fuerim, quod sane me extreme cruciarit.

Insuper Barbaris obtulisse virum Christianum Portugallensem deuorandum. Ex quibus me iam colligere, id ex singulari Dei prouidentia factum, vt præcederem illos incolumis, & redux vobis nũtiarem quæ euenerint.

Appellant illi quandocunque licuerit, interea augur vobis ero, non impunitãm illis fore tyrannidem illam & crudelitatem, quam in me exercuerint, in media illa barbarie, quocunque demum id fiat tempore: manifestum autem esse preces meas ardẽtissimas Deum ipsum in cælis exaudiuisse. Tum recenseo quam secũdis in reditu fuisent vsi ventis, qui me à Barbaris precio redemptum in naues assumpserint, quod sane res ipsa docuit. Deus enim cælum nobis serenissimum, ventosque secundissimos largitus est, & in medio mari pisces abunde in vitæ subsidium suppeditauit.

Hæc audientes animis prorſus fuerant conſternati,ſciſcitantes anxie, quid tandem ergo ſperare ipſos iubeam, num qua ſpes ſalutis ipſorum & reditus adhuc ſupereſſe putandum ſit. Ego,ne plane deſperarẽt,fieri poſſe aio, vt patriam contingant reduces: pleriq; tamẽ noſtrum firmiter credebamus, nauem ipſam cum hominibus periiſſe.

Finitis tandem hiſce omnibus,digredior ab illis,& reliquis aduentum meum,vbi ſoſpites patriæ fines contigerint,annunciare iubeo.

Diepam ergo deſerens,Londinum Angliæ metropolim naue aduehor,illic diebus aliquot tranſactis Selandiam peto, & tandem Antuerpiam.

Atque hæc eſt mea peregrinatio,qua,confectis & exhauſtis immenſis malis & laboribus,ex ſolius numinis omnipotẽtia, ſuperata, in dulce patriæ ſolum ſaluus & incolumis reductus ſum, cui laus & honor in ſecula.

Precatio qua in Barbarorum poteſtate conſtitutus, & deſtinatus epulis, Deo ſupplex fiebam.

O immenſa Dei omnipotentia, per quam cælum ipſum & terra fundata ſunt! O Deus maiorum noſtrorum Abraham,Iſaac & Iacob, qui populum tuum Iſraeliticum valida manu eduxiſti de poteſtate hoſtium per rubri maris aquas,qui inter leones ſeruaſti Prophetam Daniel, te æternum mundi gubernatorem rogo, per dilectum filium tuum Ieſum Chriſtum, qui omnes nos ab æterno redemit carcere, vt me quoque ex manu horum tyrannorum eripere digneris, qui in tenebris ambulantes te non cognouerunt. Sin, ô Domine, hæc voluntas tua eſt,vt vitam tam truculenta morte finiam, inter gentes has, quibus tui noticia abſcondita eſt, quique audientes per me nomen tuum annunciari, nullum tibi numen ineſſe effutiunt, neque poteſtatem ex manu illorum liberandi me, tunc ſpiritum meum in hora mortis vltimæ corroborato, quando hoſtis cæde mea ſe ſatiabit,ne deſperem, nec de tua miſericordia diffidam, ô Domine: tu quietum & placidum mihi finem, vitæque tranquillitatem poſthac largire, meque ab æternis cruciatibus clementiſſime defende, quos formidarunt omnes quotquot fuerunt maiores noſtri. Sed,ô DEVS, tua hæc eſt poteſtas,ex manu illorum liberandi me: adeſto mihi & eripe me, tu enim adiutor meus es. Si eripueris me,non fortunæ illud neque euentui aſſcribam, ſed opus brachii tui erit. Non enim eſt homo, nec poteſtas in terris quæ eripere me valeat. Vbi ergo eripueris me de poteſtate illorum,beneficium illud & miſericordiam tuam palam faciam, & prædicabo eam inter omnes gentes.

AMEN.

Non ego crediderim quemquam penetralibus imis
Pectoris ardentes fundere posse preces:
Ni medios inter versabitur anxius hostes,
Et miser ærumnas perferat ipse graues.
Nam caro si libitis genialiter errat habenis,
Sæpe creatori commouet arma suo.
Ergo reluctantem qui senseris vndique sortem,
Hic tibi iam placidum noueris esse DEVM.
Nec dubita, tibi numen adest, tu vincere certus,
Saluificam placida concipe mente fidem.
Tuque age tranquillam qui vis traducere vitam,
Et bene prospectum prolibus esse cupis:
Responsa edoceas diuina fideliter illos,
Vnde salus misero tempore certa venit.
Cum vita in medio conuertitur obruta luctu,
Et stat in ancipiti sors malefida loco.
Qui vis iudicium de nostro ferre libello,
Nolo putes famam nominis inde peti.
Quæritur æthereo non gloria vana tonanti,
Intima qui præsens mentis vbique videt.
Illius arbitrio teque & tua consecro Lector,
Ille animi faciat prospera vota mei.

Libri prioris exitus.

HISTO-

Historiæ Brasilianæ Ioannis Stadij Hessi

Liber Secundus,

Continens succinctam quidem, sed fide dignam Expositionem de rebus & moribus Tuppin Imbarum, quorum Regio in America, sub vicesimo quarto gradu vltra Æquatorem versus Antarcticum sita est, illi plagæ contigua, ex qua Fluuius de Ienero à Lusitanis cognominatus in Oceanum influit. Apud quos nouem fere mensium spatio captiuus fuit.

Caput I.

De instituenda nauigatione in eam Americæ oram, quam flumen Jteronne Brasilianis, Lusitanis vero Rio de Jenero vocatum irrigat, & Tropico Capricorni, siue 24. gradui poli Antarctici subiacet.

VLyssibona ciuitas est Lusitanorum, cuius eleuatio triginta nouem graduum ad Arctos: qui hinc soluunt petituri prouinciam, quæ est ad flumen de Ienero in Brasilia Americæ, primum ad Insulas Canarias feruntur, quæ Hispanis parent, & quarum sex nomina hic recensentur, I. Gran Canaria. II. Lancerotta. III. Forte Ventura. IIII. il Ferro. V. la Palma. VI. Teneriffe. Hinc occurrunt Insulæ, quæ vocantur las Islas de Capo Verde, hoc est, Insulæ Capitis Viridis (Gorgones siue Hesperides olim dictæ) Id Caput siue Promontoriū in Æthiopia est, quæ à quibusdam Guineæ appellatione insignitur. Insulæ eæ, quas modo dixi, omnes sunt sub Tropico Cancri, & Regem Portugalliæ agnoscunt.

Illis relictis, in vasto hoc Oceano iter dirigendum est inter Austrum & Austroafricum, versus Brasiliam, eaque nauigatio sæpissime trium mensium aut plurium est, priusquam in Brasiliam deuenias. Superato ergo primum Tro-

pico Cancri, Æquator tranſmittendus eſt; quo retro acto, & Septentrionali plaga iam decurſa, neutra Vrſarum, nec Helice, nec Cynoſura vſpiam apparet,

quibus polus noſter Arcticus deſcribitur. Poſt per ipſam Eccliпticam ad Tropicum Capricorni conſcenditur. Vbi ergo trans brumale illud ſignum præteruectus fueris, ſolem iam ad Septentrionalem plagam conuerſum circumagi inclinato orbe conſpicies. Æſtus inter Tropicos eſt perpetuus: inter quos Braſilia ex parte iacet.

CAP.

Capvt II.

De situ Brasiliæ, quam ex parte ipsemet perlustraui, & simul de habitu seu vestitu nationis Carios.

BRasilia per se ampla est Regio, multas Barbarorum nationes complectens, quæ inter se linguis variant. Varia ferarum genera nutrit. Ipsa conspectu est amœnissima: arbores enim perpetuo virent, nec fere vllam cum nostris similitudinem habent; homines nudi incedentes, obscenas corporis partes nullo integunt velamine.

Ea Regionis pars, quæ inter Tropicos posita est, nunquam adeo frigescit, vt cum autumno nostro conferenda sit. Altera vero, quæ vltra Capricorni signum extenditur, paulo rigidior est, vbi natio Carios habitat, quæ tergoribus ferarum commode sibi præparatis obuelatur. Mulieres eius nationis contexũt ex Bombace indusia sine manicis, ad sacci formam vtrinque aperti, quibus se induunt, ea sua lingua Typpoy nuncupãt. Sunt in ea regione fruges quædam, & arbores etiam frugiferæ, quæ victum hominibus pariter & animãtibus præbent. Corporis color illis à Sole adustis est aquilinus. Agiles sunt, & iusta membrorum proportione, vafri & malitiosi admodum, hostibus suis adeo infesti, vt extreme eos prosequantur, & captos deuorent. Regio ipsorum aliquot centena miliaria patet inter Septemtrionem & meridiem, quorũ quidem vel quingenta ipse maris oras legens emensus sum, & pleraque etiam continentis eius loca perlustraui.

Capvt III.

De montibus eius Regionis eminentissimis, & de natione quadam Barbarorum in ijsdem versante, quam Wayganna tes vocant.

SVnt montes in ea regione, qui intra tria miliaria, & alicubi longius, ad mare pertingunt. Ij paulatim consurgunt prope vicum Boiga de Todoslos Sanctos, quem construxerunt & incolunt Portugallenses. Secũdum littus maris plus vltra ducenta quatuor miliaria protenduntur illi montes, & sub vicesimum nonum gradum vltra Æquatorem, versus polum antarcticum desinunt. Quibusdam vero locis octo miliaria in latitudinem patent. Vltra illos est planities aperta: tum plurimi fontes ex illis scaturiunt; feras insuper educant in copia.

Natio quædam Barbarorum habitat in ipsis montibus, Wayganna dicta, quæ nullis certis sedibus fixa hæret, reliquorum more qui citra & vltra montes

incolunt, hæc etiam ſola in cæteros omnes bella mouet, ac captos nullo diſcrimine deuorat, à ſingulis rurſum paria expectans.

Feras per deſerta venatur, quas ingenioſe admodum iaculis configere nouit, tum multa alia in venatione habet compendia, vtpote caſſibus poſitis, & decipulis.

Veſcitur melle etiam apum ſilueſtrium, quod illic abundat.

Norunt adhæc ferarum voces & clamores, tum auium linguas & concentus ingenioſe imitari, quo facilius illis imponant, & iaculis etiam conſequantur.

Focum inſtruentes more reliquorum ſcintillas ex lignis colliſis, ſeu ſibi inuicem attritis eliciunt.

Carnes quibus veſcuntur vtplurimum ad ignem torrent.

Libere autem per montes vna cum liberis & vxoribus vagantur.

Quando prope fines hoſtium caſtrametantur, tum ſentes ac dumos circum caſas detortos intexunt, ne de improuiſo obruantur ab hoſtibus, & vt tygres arceant. Adhæc ſpinas acutas circum tuguria figũt, Maraga eibe iu dictas, perinde ac nos murices: fit autem ab illis hoc præ metu hoſtium. Tota nocte viuum alunt ignem, quem illuceſcente die extinguunt, ne fumo proditi ab hoſtibus comprehendantur.

Comam alunt, & vngues non præcidunt, tum crepitacula illa Maraka pariter cum reliquis pro numinibus colunt, & paribus etiam potionibus & ſaltationibus indulgent. Præterea dentibus ferarum in ſecando vtuntur: lapideis etiam cuneis ad ligna cędenda vicem ſecuris præbentibus, quales reliquis quoque nationibus in vſu fuerant, antequam cum nauibus commercia inſtituerent.

Nec raro ad hoſtes captandos progrediuntur, in inſidiis poſt truncos ſeu arbores aridas prope hoſtium tuguria poſitas latitãtes, donec illi ligna petitum veniant, & ita caſſes eorum incidant.

Sunt autem longe crudeliores in ſuos hoſtes, quam illi in ipſos, quippe qui ſæpe viuos ex mero odio brachiis ſimul & cruribus detruncent: cum tamen ipſi à reliquis prius morte affecti in partes demum diſſecentur.

CAP.

Capvt IIII.

Tuppin Imbarum, quorum captiuus fui, Regio à quibus nationibus cincta sit.

TVppin Imbæ ad mare habitant, ante montes illos supra commemoratos, & post eosdem eorum Regio ad 60. miliaria patet. Ex ipsis montibus promanat fluuius, cuius ripam ex altera parte tenent, eius nomen est Paraeibe. Quà ad mare habitant, plaga ea ad 28. miliaria secundum littus extenditur. Vndique autem ab hostibus premuntur. A Septentrione imminent ipsis, quos Weittaka appellant, ad meridiem Tuppin Ikinsij, in interiore regione Karayæ. In montibus autem ipsis Waygannas, insuper & Markayates inter ipsos habitantes, & quidem infestissimos habent, à quibus posterioribus maxime affliguntur. Reliquæ nationes inter seipsas etiam dissident, & bella inuicem gerunt, & quos vtrinque ceperint, eos deuorant.

Ædificant plerunque prope siluas & flumina, vt feras, pisces, & ligna in promptu habeant. Vbi locum aliquem deuastarunt, commutant eum cum alio.

Capvt V.

Tuguriorum forma, & quo genere valli, ipsorum vici muniantur.

SI tuguria quædam construere in animo habent, tum Regulus conuocat vel 40. familias: conueniunt tam viri, quam feminæ, quotquot haberi possunt, qui vt plurimum omnes inter se cognati sunt. Tum casam cõstruunt, quæ in latum quatuordecim pedes, in longum autem centum quinquaginta patet, prout plures eam inhabitauerint: in altum autem duas circiter orgyias assurgit. Lacunar conuexum est, in formam cellæ vinariæ, quod ramis palmarum solide insternunt, vt imbres arceat. Casa ipsa nullo interstitio distincta est, nec sunt in ea conclauia: quodque par, vir videlicet cum femina locum peculiarem occupant, ex vno latere ad duodecim pedes latum; ex altero similiter fit ab aliis, donec totum tugurium compleatur: singulæ autem familiæ suum peculiarem focum habent. Regulus eius tugurij in medio locum occupat. Casæ ipsæ pleræque omnes tribus duntaxat foribus seu ostiis patent, ad vtramq; videlicet extremitatem & in medio: sunt autem humiliores quam

vt erecti ingredi possint. Raro vicum videas, qui vltra septem eiusmodi casas contineat, in quarum medio area est, immolandis captiuis destinata.

Muniunt tuguria ad hunc modum: includunt ea circumcirca palmarum truncis sesqui orgyiam, siue nouem pedes altis, per medium fissis, & ex ordine erectis, ac satis arcte coniunctis, ne qua fissura sagittę transitum præbeat. Ipsi autem foramina minuta aperiunt, per quæ spicula sua dispergant. Tum vero circa hanc munitionem crates circumstruunt, ex prææltis & robustis palis factas, nō tamen adeo arcte compactas, nec etiam adeo laxas, vt quis perrumpere possit subducto corpore. Quibusdam moris est capita occisorum & deuoratorum illis præfigere in ipso introitu tuguriorum.

CAP.

Capvt VI.

De modo ignem eliciendi.

LIgna illis naſcuntur, quæ vocant Vrakuciba, illa exiçcant, dehinc duo ex illis digiti vnius craſſitudinem æquantia inuicem terunt, ex quo attritu puluis deraditur, qui calore attritorum lignorum inflammatur, atque hoc modo focum inſtruunt.

Capvt VII.

De ſtratis quibus noctu incubant.

NOctu indormiunt reti ex Goſſipio contexto (Inni vocant) & ad duos palos ſupra terram religato. Focus autem tota nocte collucet, nec facile in tenebris tuguria egrediuntur, vt naturæ opus reddant, niſi ignem prælucentem habeant; adeo Dæmonium, Ingange ipſorum lingua dictum, exhorrent, quod ſæpius ipſis obuium conſpiciunt.

Capvt VIII.

Quam ſint exercitati in feris ac piſcibus iaculis configendis.

SIue nemora petant, ſiue flumina, vbiuis arcu ac ſagittis inſtructi incedunt. In ſiluis obuerſantes, oculos ſurſum in arborum cacumina perpetuo figunt, ſi quas ex maiorum auium genere conſpiciant, vel Cercopithecos, aut alia animalcula, quæ in arboribus verſari ſolita. Vbi quid deprehenderint, eo vſque ſectantur, donec prædam nanciſcantur, raro admodum vacui domum reuertentes, ſi venatum exeant. Piſces non minus ſolerter inueſtigant in ipſo littore: viſu enim acuto præditi ſunt. Vbi quem natantem viderint, eum iaculis figunt, vix vnquam aberrantes. Fixum autem natando quam primum conſequuntur. Sunt quidam maiores piſces, qui vbi vulnus ſenſerint, fundum petant. Illos ipſos etiam, ſeſe ſub aquas mergentes, vel ad ſex orgyias in profundum ſequuntur, & captos protrahunt.

Sunt & illis reticula, contexta ex filo detracto è foliis quibuſdam oblongis & acutis, ipſorum lingua Tockaun vocatis: quo reti ſi piſcari inſtituunt, conueniunt aliquot, quiſque ſuum affert, ingrediuntur mare, quà vnda alta non eſt, & reticula ea in circum componunt, tum alii orbem eum ingrediuntur, &

aquas ictibus verberant, quo facto, pisces profundum petere volentes, in retia incidunt. Qui plures ceperint, diuidunt eos cum reliquis.

Sæpenumero & illi, qui longe à mari absunt, aduentantes pisces eiusmodi in magna copia capiunt, & ad ignem torrefactos cōtundunt in farinam, quam probè exiccant, vt ætatem ferre possit, sic præparatam domum auehūt, & cum farina radicum mixtam comedunt: sin pisces torridos aueherent, corrumperētur illi ante iustum tempus, vtpote qui sale macerati non sunt. Adhæc farina arctius conuasatur, quam pisces integri, licet aridi.

CAPVT IX.

De statura, & habitu corporis eius gentis.

Gens est concinna & iusta corporis proportione prædita, in vtroque sexu, nec differt à nostris hominibus, nisi quod à sole adusti colore sint aquilino, quippe qui nudi incedant, cuiuscunque vel ætatis vel sexus demum fuerint, nec ipsa verenda aliquo modo contegant. Deformant autem se ipsos coloribus ascititiis. Barbam non alunt, sed pilos radicitus euellunt, quotiescunque succrescunt. Perforant etiam labia, & auriculas, quibus lapillos appendunt in ornatum scilicet corporis. Adhæc varie se plumis exornant.

CAPVT X.

De instrumentis, quibus in secando & findendo vtuntur, ijs videlicet in locis, in quæ cultri, secures & forfices non perferuntur.

Priusquam naues in eas oras appellerent, & nunc quoque quibusdam in locis, quo nullæ vehuntur, quoddam genus lapidis colore veneto aut cæruleo saturo in modum cunei formant, tum partem latiorem obtuso modo acuunt: is spitamæ longitudinem habet, palmæ autem latitudinem, & duorum digitorum crassitiem; variant autem magnitudine: hinc lignum aliquod summa parte inflectunt in angulum, cui lapidem inserunt, & vimine astrictum innodant.

Eadem forma est ferreis illis cuneis, quos à Christianis quandoque accipiunt. Sed nunc manubria aliter formant: foramen enim in summo conficiunt, cui lapidem inserunt, & quiduis pro libitu ita secant.

Pars dentes aprugnos in medio acuunt, quos ligno duplici includunt, & sagittas ac arcus suos illis radunt, tamque glabras & rotundas reddunt, ac si torno læuigata ac perpolita essent.

Est & aliud dentis genus in vsu, animantis cuiusdam, Pacca illis vocati: illum in apice acuunt, & si sanguis intercus ipsis molestus est, locum scabunt eo, donec sanguinem eliciant, vt quandam sacrificationis rationem referat.

CAP.

CAPVT XI.

De pane quo vescuntur, & de nominibus frugum, item de satione & præparatione eorum in vsum & victum quotidianum.

ARbores iis in locis incidunt, quò plantationem suam instituere constituerunt, incisas relinquũt ad menses tres, donec exiccentur, hinc igne supposito eas comburunt, & plantant radices medio inter truncos spatio, quibus vescuntur: eæ nomine Mandiocæ vocantur, & nascuntur instar fruticis sex pedum alti, singuli tres radices proferunt. Quando succreuerunt, euellunt fruticem, & radices decerpunt: caulis autem ramulos abruptos terræ defigunt, ij radices agunt; quæ semestri spacio succrescentes, vsui rursus esse possunt. Præparantur autem tribus potissimum modis. Primus est, vt super lapidem cõtritæ in minutissima frustula cõminuantur: & succus exprimatur, quod fit instrumẽto ex foliis ramorum palmæ parato, cui nomen est Tippiti: expressæ siccantur, post per cribrum transmittuntur, ex farina autem illa liba pinsitãt. Instrumentum illud, in quo farinam torrent & pinsunt, ex luto figulino confectum est, formâ patinæ capacioris.

Alter modus est, quando radices recentes in aqua macerant, donec putrescant, putrefactas in fumum suspendunt, donec exiccentur: aridas eiusmodi radices vocant Keinrima, & multo durant tempore. vbi in vsum adhibere eas cogitant, in mortario ligneo contundunt: ea farina tam pura tamque candida euadit, vt triticeæ non cedat, hinc liba pinsitant, quorum nomen est Byyw.

Tertius modus est, cum accipiũt probe putrefactas Mandiocas, antequam exiccentur, & illis aridam farinam, & aliam adhuc recentem commiscent, mixtam post desiccant, quæ integrum annum incorrupta seruatur, & perinde est efficax: hæc ad eum modum præparata, vocatur illis V.Y.than.

Sunt & aliæ rationes farinam conficiendi, ex carnibus videlicet & piscibus paratam, & quidem hoc pacto: Carnes vel pisces super ignem in fumo & flamma assatos penitus indurant; hinc frustulatim carptos denuo super igne in vase seu sartagine vstulant & torrefaciunt. Vasa ea in hos vsus cocta sunt, & Yneppaun illis dicuntur, post in mortario ligneo minutissime teruntur & cribrãtur. Atque ita farina efficitur, quæ diu asseruatur: nec enim vel pisces vel carnes vllas sale condîre apud eos moris est. Hanc autem farinam cum altera ex radicibus mixtam comedunt, nec omnino ingrati saporis est.

CAPVT XII.

De modo coquendi cibos, & de nouo quodam salis genere.

PLeræque ex illis nationes ſale nō veſcuntur: erant tamen quidam inter eos qui me ceperant, ſali aſſueti, edocti id à Gallis, quorum commercio fruuntur. Inſuper commemorabant, eſſe nationem ſibi vicinam, Karaya nomine, quæ ex palmis ſalem conficeret in condimentum ciborum, verum qui eo liberalius vterentur vitæ eſſe breuioris. Illud autem eo modo parāt, quo & ipſe parari vidi, & in parando ipſo iuui. Palmam prægrandem incidunt, quam ſcindunt minutim, hinc ſtruem ex lignis aridis conficiunt, cui palmæ ſegmina ſuperimponunt, & omnia ſimul ignibus ſubiectis cremant: hinc ex cineribus illis lixiuium parant, quod coctum cogitur, & ſal illud producit. Ego quidem nitrum eſſe arbitrabar, ſed ignis exploratione ſecus ſe rem habere deprehendi, ſal ſapiebat, & colore erat cinereo.

Quicquid coquant, ſiue carnes ſiue piſces fuerint, vt plurimum pipere viridi condiunt: vbi coctio fere conſummata eſt, ex iure depromunt, & in liquidam pultem redigunt (Mingau eam vocant) quam ex cucurbitis, quibus pro vaſis vtuntur, ſorbent.

Si vel carnes vel piſces coquunt, quos aliquandiu durare cupiunt, eos ſupra focum ad 4. ſpitamas eleuatos in cratibus ligneis deponunt, tum ignem ſatis luculentum inſtruunt, atque fumo flammiſque vſtulant, donec humor omnis deficiat. menſis autem eiuſmodi carnes non niſi bullitione recoctas apponunt, quas illi ſua lingua Mockaein vocant.

CAPVT XIII.

De Magiſtratu, & legibus ſiue iure ipſorum.

NVllis legibus, nec iure fere vllo reguntur: ſingula tuguria ſuos habent Pręfectos, quos illi Regulos vocant: quotquot autem præſunt, eodem ſanguine fere omnes prognati ſunt, & pares magiſtratus obtinent, quicquid alii ſentiant. Fieri tamen poteſt, vt alter in bellis ſit exercitatior, ac proinde maioris exiſtimationis habeatur, & reliquis in expeditionibus præferatur, qualis ſupra memoratus Konyan ille Bebe. præter id ſane nullas alias peculiares conſtitutiones inter ipſos deprehendi; niſi quod iuniores in omnibus, quæ cōſuetudo ipſorum probauit, ſenioribus prompte obſequantur, & morigeri ſint.

Si inter ipſos homicidium vel ex telo, vel alio modo eueniat, conſanguinei eius qui cæſus eſt, ad ſupplicium de homicida ſumendum parati ſunt, quanquam id raro admodum vſu veniat.

Præterea omnes Primario cuidam ſui tugurii parent: is ſi cui quid mandat, animo prompto id conficitur, nec minis aut vi vlla opus eſt: ſunt enim per ſe parati & expediti.

CAPVT XIIII.

Quomodo ollæ & vaſa fornacibus excoquantur, quorum apud ipſos vſus eſt.

MVlieres vaſa, quæ in vſu habent, hoc modo præparant: Lutum figulinum ſubigunt, donec tractabile reddatur, hinc vaſa diuerſa pro libitu inſtituunt, quæ ad tempus in aere ſiccant, & lineis verſicoloribus ductis affabre diſtinguũt. Vbi illa iam igni-bus excoquere volunt, inuerſa lapidibus imponunt, & circumquaque ſiccos arborum cortices ſtruunt, ignemque ſupponũt: quo tandem modo excoquuntur, & tam candentia, quam in quouis fornace, fiunt.

CAPVT XV.

De modo præparandi potiones, quibus inebriantur, & de moribus inter compotandum receptis.

EAs potiones hac ratione apparant mulieres. Radices Mandiocas in ollis ſatis capacibus decoquunt, coctas in aliud vas ſiue patellam infundunt, donec deferbuerint: tepefactis puellas & virgines admouent, quæ ore eas maſticant, maſticatas in peculiare poculum reponunt.

Vbi omnes ad eum modum dentibus comminutæ fuerint, refundunt eas in priores ollas, quas aqua ad ſummum complent, ignemq; admouent, donec incipiant bullire.

Hinc peculiaria vaſa in promptu habent, quæ ad medietatem in terram defoſſa ſunt: ea his potionibus aſſeruandis parata ſunt, non ſecus ac noſtra dolia vinaria ſeu cereuiſiaria. In ea decoctiones illas infundunt, & probe obturant: per biduum ita relictæ fermentantur, & inde maioris fit efficaciæ atq; generoſioris ea potio; & cum ſit craſſioris ſubſtantiæ probe nutrit. Hac ſe genialiter reficiunt, atque etiam inebriantur.

Singula mapalia ſuum potum præparant. Cum ergo eiuſdem vici incolæ genio indulgere cõſtitutum habent, quod fere ſemel in menſe accidit, primum omnes in vnum tugurium congregantur, & illius potum omnem exhauriunt. Hinc ordine ſimiliter ad alia procedunt, donec potum vniuerſum per omnia tuguria euacuarint.

Quando compotant, conſidunt circum vaſa, alii titiones pro ſellis habent, alii nudo pauimento inſternuntur, tum mulieres ex ordine illis decenter potum præbent, pars ſtantes concinunt, pars choreas circum vaſa inſtituunt. Veſicam exoneraturi in eodem quo conſedere vel conſtitere loco vrinam reddunt.

Compotationes per totam noctem continuantur: nonnunquam inter titiones diſiectos ſaltant, clamores inconditos tollunt, & buccinas inflant. Inebriati mire tumultuantur, & horrendos clamores ac vociferationes edunt. Raro inter ſe diſſidentes videas, aut rixas vel iurgia ſibi mouentes. Optime autem inter ipſos conuenit, & fauore mutuo inuicem certant, ita vt ſi cui plus eſcæ ſuppetat, ille cum reliquis prompte communicet.

CAP-

CAPVT XVI.

De cultu seu ornatu virili, deque coloribus adsciti tijs eorum, tum qualia sibi nomina imponant.

RAdunt verticem, & coronam ex capillis circumquaque relinquunt, more monachorum. Sæpe illos interrogaui, vnde formam eam tondendi acceperint: Illi autem responderunt, obseruasse eam maiores suos olim in viro, cui nomen fuerit Meire humane, qui multa miracula inter ipsos ediderit. Sunt qui contendunt, eum vel Prophetam, vel ex Apostolis aliquem fuisse.

Interrogati quo instrumento vsi fuerint in tondendis capillis, antequam forfices à nauigantibus acceperint, retulerunt id lapideo cuneo fieri solitum fuisse, cui aliud quiddam supposuerint, in quo crines collisos, confractosque feriendo decurtarint: verticem autem fragmento lapilli cuiusdam pellucidi rasisse, cuius adhuc in tonsoria multus apud ipsos vsus est.

Porro ex pennis rubeis consarcinatum habent redimiculum, quod Kannittare illis dicitur: id circum caput religant.

In labiis inferioribus foramen satis amplum retinent, quod in pueritia adhuc conformant, acuminato osse seu apice cornu ceruini labia terebrantes, & vulneri lapillum aut lignum inserentes, & vnguentis solitis inungentes.

Illud foramen postmodum non consolidatur. post vbi adoleuerint, vt armis iam habiles esse credantur, ampliant illud, & lapillum viridem mediocris magnitudinis illi inserunt. Pars concisior intrat labia, quæ crassior est foras appendit. Inferiora labia omnes habent pendula, ex pondere lapidis affixi. Similiter lapillum in vtraque maxilla gestant, sed minorem.

Sunt qui ex cristallo lapillos eos conficiant, & forma quidem oblonga.

Est & aliud illis ornamenti genus, ex cochlearum marinarum Mattepue vocatarum, testis conformatum, instar Lunæ semiplenæ cãdidum, quod à collo appendunt, & Bogessy appellant.

Tum sphærulas ex marinis cochleis operose & multo labore adornant, culmi crassitudine, quas ordine iunctas, pari modo à collo suspendunt.

Brachiis etiam plumaceas cristas imponunt, tum cutem nigro colore distingunt, pennasque nigras ac rubras alternas corpori agglutinant, cum viscosa quadam materia, quę ex arboribus profluit, quam corporis partibus plumis decorandis illinunt, vnde pennæ appositæ tenaciter adhærescunt. Tum brachia

ipſa alternis coloribus variant, hoc rubro, illud nigro colore inficientes: idem faciunt in cruribus & reliquo corpore.

Aliud inſuper habent geſtamen ex Struthiocameli pennis compoſitum, rotundum,& amplum, hoc ſupra nates poſt tergum religant, cum belligeratum in hoſtes exeunt, aut feſtiuitatem aliquam celebrant: Enduap nomen illi eſt.

Nomina propria cum feris ac beluis communia habent, nec vno aliquo ſolo gaudent, ſed plura ſibi imponunt, ea tamẽ differentia. Recens natis vnum aliquod ſingulare additur, illud tandiu retinent, donec bello & hoſtibus occidendis idonei ſint: quo ergo quis plures hoſtes internecioni dederit, eo nomina ſibi numeroſiora facit.

CAPVT XVII.

Mundus muliebris.

MVlieres faciei & vniuerſo corpori fucum coloribus inducunt, eodem quo viri modo, ſed hæ comam alunt, quemadmodum noſtræ mulieres, quo ornatu ſolo fere gaudent, præterquam quod auriculas perforatas habeant, ex quib. ſuſpendunt quoddam Clenodii genus, illis Nambibeia dictum, ſpitamæ longitudine, ex marinis illis cochleis, Matte pue dictis, efformatum.

Nomina muliebria ab auibus, piſcibus, & arborum fructibus deſumpta ſunt, & quæque ſibi peculiare à primis incunabulis ſortitur atque retinet, ſed adultæ, pro numero mancipiorum quæ mariti occiderint, ea multiplicant.

Pediculis ſibi mutuo caput purgantes, eos comedunt: ſi cauſam rogatæ, reſpondent, cum in capitibus ipſorum victum quæritent, pro hoſtibus haberi, & proinde id ſupplicium in illos ſtatui.

Non habent obſtetrices ordinarias: quando pariunt, indiſcrete accurrit quiſque proximus, ſiue vir is fuerit, ſiue femina. Vidi ipſe ante quatriduum vix enixas expedite obambulare.

Infantes ſuos baiulant ſupra dorſum, in faſciis quibuſdam, ex Goſſipio textis inuolutos, & ita onuſtæ nihilo ſegnius laboribus funguntur: infantes autem ſomnum placide interim capiunt, & ſatis ſe commode habent, quantumcunq; ſane quaſſentur, & interturbentur.

CAP.

Capvt XVIII.

De ritu imponendi prima infantibus nomina.

VXor alterius heri mei,qui me ceperat, enixa eſt filium. paucis diebus poſt partum recens editum, cõuocat eos, qui proximi illi à latere erant in eodem tabernaculo, conſultant quid nominis nato recens puerulo imponendum videatur, quod & virile ſit,& tremendum. Enumerant aduocati varia, quorum nullum patri arridebat. Tandem ipſe cõſtituit, à quatuor maioribus ſuis nomen mutuari, & id boni ominis eſſe affirmabat,quippe qui ab illis denominentur, feliciter & proſpere ſuccreſcere, & ſagaces fieri in capiendis hoſtium mancipiis. Tunc recenſet ex ordine nomina illorum. Krimen erat primus; ſecundus Hermittan; tertius Koem; quartus memoria mihi excidit. Cum audirem nomen Koem,ſuſpicabar fuiſſe Cham: verùm Koem illorum lingua idem eſt,quod noſtris, aurora. Ego qui præſens aderam,hortabar herum,vt retineret nomen Koem, vt qui vtique ex maioribus illis fuerit. Puer ergo natus vnum ex illis nominibus retinuit. Atque hæc eſt infantibus nomina indendi ratio, nullo Baptiſmo,nulla circumciſione adhibita.

Capvt XIX.

De vxoribus ducendis, & de conuerſatione cum iiſdem.

MAiore ex parte vna aliqua vxore contenti ſunt, non deſunt tamen qui plures habeant. Quidam ex Regulis vel tredecim quatuordecimve ſuperinducũt. Is cui vltimo dono ceſſeram, à quo Galli me redemerant, Abbati Boſſange nomine, complures in coniugio habebat. Sed quam primam ſibi iunxerat, ſuprema erat: quælibet in tugurio priuatũ ſuum habebat conclaue,& peculiarem focum inſtruebat,adhæc proprios agros radicibus colebat. Verſabatur autem Rex in illius cõtubernio,cum qua noctem traducturus eſſet, eadem ipſi cibum præbebat. Ipſe autem ordine ad ſingulas procedebat.

Proles quas ex coniugio ſuſcipiunt,maſculi quidem vbi adoleuerint,venatui ſtudent,prædam quiſque ſuæ offert matri,quam illę percoquunt,& reliquis communicant: optime autem inter vxores illas & coniuges conuenit.

Moris præterea eſt, vt ſi pertæſum alicuius vxoris ſit, eam alteri dono offerat: de filiabus etiam & ſororibus idem fit.

CAPVT XX.

De Sponsalibus.

DEspondent filias adhuc puellas, & impuberes adultis, & iam viro maturis detondent capillos. Dorso peculiares quasdam rimas ac vulnera inscalpunt; de collo suspendunt dentes ferarum, donec capilli succrescant, & vulnera consolidentur, nihilominus notis seu vestigiis remanentibus, si quidem ita vulneri medicantur, vt signa nigricantia relinquantur post curationem, quòd maxime sibi illæ honori ducunt.

Finitis ceremoniis, sponso nuptam offerunt, ferme absque vllis solennitatibus. Coniuges se decenter & modeste in maritalibus gerunt, clam debitum sibi soluentes.

Vidi ego Præfectum quendam summo mane transeuntem per omnia tuguria, & infantum crura acuta piscis dente affricantem, quo terrorem illis incuteret, & formidolosos efficeret, vbi à parentibus commonefierent imminentis monstri, si quando insolenter fletibus & eiulatibus indulgerent.

CAPVT XXI.

De bonis, facultatibus & diuitijs ipsorum.

NIhil negociantur, nec monetam vllam norunt. Thesaurus illis sunt auium pennæ, quo qui illis magis abundat, eo ditior censetur: tum qui ex labiis lapillos habet propendentes, inter locupletiores reputatur.

Quodque coniugii par, suos agros proprios colit radicibus, vnde vitam sustentat.

CAPVT XXII.

De honoribus & dignitatibus inter ipsos.

HÆc præcipua & maxima inter ipsos est dignitas, quæ cõfertur illi qui plures hostium cepit & occidit. Receptum enim habent consuetudine, vt tot numero sibi quisque nomina adsciscat, quot hostes ipse à se captos propria manu confecerit. Illi ergo reliquis præferuntur, qui plura sibi nomina comparauerint.

Capvt XXIII.

De Numinibus siue Dijs in quos credunt.

FRuctus quidam modo cucurbitæ apud illos nascitur, cauus, duorum sextariorum capax: per hunc, ab eius videlicet imo ad summum, figunt baculum, & in latere foramen ad oris formam incidũt, tum vero lapillos inijciunt, qui moti strepitum seu sonum concitant. Tamaraka ab illis appellatur.

Hæc illorum numina solis viris propria sunt, quorum quisque suum peculiare retinet.

Sunt autem quidam inter illos mantici generis, qui cum nostris magis seu diuinatoribus conferri possunt: Paygi illis dicuntur, puto hagios dicere velle. Illi semel in anno totam regionem peragrantes singula tuguria visitant, dictitantes spiritum sibi familiarem ex remotis orbis partibus adfuisse, & potestatem concessisse, vt quotquot ipsi velint Tamaraka efficerent fatidica voce prædita, ac facultatem illis concederent consulentibus responsa dare, ac votorum compotes reddere.

Interea illi inter se certant studiis, & suo quisque tintinnabulo hoc beneficii impetrare festinat. Festum celebre apparant, compotationibus, choreis, diuinationibus, variisque & miris ceremoniis indulgentes. Dehinc vates decernunt diem, & tugurium designant, in quod conueniant: illud expurgant, impedimenta remouent, mulieres puerosque arcent. Edicunt vates, vt quisque suum Tamaraka rubris pennis condecoratum secum in illud tugurium apportet, vbi vocis facultatem accipiat. Conueniunt in loco constituto, vates supremum locum occupant, & sua Tamaraka infigunt terræ, prope illa reliquorum quoque defiguntur, & quisque pro se vatibus dona offerunt, sagittas, pennas, & inaures, ne forte incauti vates ea negligant. Vbi iam omnes in vnum congregati sunt; vates quodlibet Tamaraka assumptum suffitu quodam ex herba, Petun illis dicta, lustrat. Inde ori illud suo admouet, concutit, ac talibus affatur, Nee Kora. Loquere ergo & vocem ede, si intus habitas. Hæc effatus gracili voce verba profert, quæ ægre auribus percipiantur, vt dubites vtrum à Mago, an ab idolo edita sint: vulgus idoli retur, sed reuera Magi ipsius vox est. atque ita ordine cum singulis agitur. Persuasi itaque magnum suis idolis iam inesse numen, à Magis admonentur, vt bellum suscipiant, & hostes capiant, siquidem spiritus eos qui Tamaraka inhabitent, gestire carnibus mancipiorum exsaturari: quibus auctoribus expeditionem suscipiunt.

Postquam vates Paygi numen afflauit omnibus illis crepitaculis, quisque suum suscipit, & dilecti filii nomine ipsi adblandiens repositorium componit vbi conseruetur, tum dapes illi apponit, & omnia vitæ necessaria, non secus ac

nos à vero, Deo ab illis exposcit. Hæc ergo sunt illis numina, nec solliciti sunt de Deo conditore cæli ac terræ, sed cælum volui, & terram constare, antiquitus ita acceptum, & vsu inualuisse dicunt, neque de mundi primordiis accuratiorem habent aliam notitiam.

Commemoratur tamen ab illis quoddam diluuium, quod omnes olim maiores illorum perdiderit præter paucos, qui partim scaphis elapsi, partim in arboribus saluti consuluerint. Suspicor autem quædam vestigia fatalis illius diluuii, quod in Genesi describitur, inter ipsos relicta esse.

Cum primum inter eos versarer, & intelligerem ex ipsis, quod responsa ab his Tamarakis peterent, diabolicas quasdam præstigias credebam: verum cum & ipse interessem Magorum ceremoniis, qui numẽ his communicare promittebant, intelligens dolum & imposturam, subducens me, mirabar tantam gẽtis cæcitatem.

CAPVT XXIIII.

De mulieribus Manticis, & quibus ceremonijs tales efficiantur.

CONueniunt primum in quoddam tugurium, deinde Magi omnes mulieres eius tugurij ordine suffitu lustrant: mulier autem ita lustrata, vocem quantum potest intendere, & subsultare cogitur, tum in orbem cursitat, donec in terram cõcidat, exanimatæ similis. Hinc vates infit, ecce iam expirauit, paulo post in vitam ego reducam eam. vbi ergo ad se rediit, pronunciat eam sagacem esse, & futuris prædicendis idoneam. Quare prœlium inituri, & has mulieres de euentu eius consulunt.

Vxor heri mei, cui mactandus eram oblatus, quadam nocte vaticinari cœpit, & sibi spiritum peregre oblatum adfuisse aiebat viro suo, qui certior esse velit de morte mea, & quærebat de claua, vbi illa lateret, cum qua mancipia obtruncant.

Vir eius respondebat in promptu esse eam, cetera etiam parata, nisi quod videatur sibi me non esse Portugallensem, sed Gallum potius.

Vbi desierat illa vaticinari, quæro ex ea, vt quid vitæ meæ adeo insidietur, cum hostis eorum non sim; an non vereatur, ne quid mali sibi adsciscat, si Deum meum iratum habeat. Illa me quietum esse iubet, siquidem spiritus illi peregre allati, certiores saltem de salute mea fieri velint.

Hæ ergo & aliæ complures eiusmodi ceremoniæ illis in vsu sunt.

CAP.

Capvt XXV.

De materia & forma nauium quibus vehuntur.

SVnt arbores in ea regione, Yga Ywera dictæ: hasce integras decorticant, à summo vsque ad imum, & vt cortex illæsus detrahatur, peculiari apparatu arbores cingunt.

Hinc cortices detractos in montes prope mare ferunt, & ignibus excalefactos in vtraque extremitate multum incuruant, per medium ligna transuersa religant, ne dilatentur, & scaphas ita conformant, quarum singulæ vel triginta viros armatos bello inuehere sufficiant. Cortex hic pollicaris est crassitudinis, latus quatuor circiter pedes, longus vero quadraginta, alii etiam longiores sunt, alii breuiores.

Has illi scaphas summa agilitate impellunt, & quolibet locorum in iis vehuntur, si mare impetuosum est, subducunt eas in terrã, donec serenitas redeat. Vltra duo miliaria in altum quidem nõ progrediuntur, sed secus littus pro libitu procul excurrunt.

Capvt XXVI.

Causæ cur hostes sese inuicem vorent.

NOn vrgente quidem fame, sed odiis acerbissimis inuicem flagrantes se mutuo deuorant: quãdo in aduersos pugnant, hinc inde se inclamant talibus: Dete immeraya schermiuramme heiwoe: Dij te male perdant, esca mihi nunc futura. De Kange Iuca eypota Kurine; hoc ipso adhuc die caput tuum comminuam. sche innamme pepike reseagu: adsum vt cædem amicorum meorum nunc vlciscar in te. Yandeseo schemocken sera quora ossorime rire, &c. Caro tua hodie ante solis occasum mihi lautitias ad prunas tosta præbebit. Fit ergo ex mero odio naturali, vt mutuo in se tam sint crudeles.

Capvt XXVII.

Quomodo consilia ineant, cum expeditionem in hostium terram suscipiunt.

CVm in hostes bella mouere statuunt, Duces conueniunt, ineuntque consilia, de instituenda & perficiẽda expeditione, cõsulta de hinc per tuguria passim edicunt, vt se bello parent, definiuntque tempus nominato cuiusdam arboris fructu, qui cum maturuerit, belli tempus adesse sciant: nec enim vllam

anni aut dierum distinctionem norunt. Præterea profectionem determinant piscis cuiusdam, qui illis Pratti dicitur, partus tempore, partus vero tempus ab illis Pirakaen vocatur: ad illud ergo tempus scaphas interim & sagittas adornant, & siccatarum radicum farinã, quam V.Y.than vocant, in annonam. Tãdem etiam Pagyos sacerdotes suos in consilium adhibent, & responsa de victoria petunt. Fit interim vt ad illorum nutum sententiam ferant, nihilominus mandant, vt somnia obseruent accurate, quæ de hostibus aliquid præfigurent. Vbi maior pars somniant hostium carnes assari, victoriam sibi pollicentur: sin seipsos ad ignem torreri viderint, malum omen agnoscunt, & propterea expeditionem differunt.

Quando somnia prospera apparuerint, per singula tuguria potiones conficiunt in copia, quibus se largiter ingurgitant, & cum idolis suis Tamaraka saltationes lætabundi celebrant: quisque suo supplicat, vt ipsius auxilio hostium aliquem in suam potestatem redigere possit. Hoc peracto, profectionem instituunt,

tuunt, vbi vero hoſtibus iam viciniores facti ſunt, Duces ſingulis mandant ſub eam noctem, quæ præcedit impreſſionem, vt ſomnia eius noctis fideliter recordentur.

Ipſemet aliquando cum illis militatum profectus, obſeruaui, quod vbi hoſtium finibus appropinquaſſemus, dux belli per caſtra incedens, ſub veſperam proxime præcedentem conflictum, monuerit ne ſomnia ea nocte viſa obliuiſcerentur, & adoleſcentibus iniunxerit, vt orto ſole feras venarentur, piſceſque caperent. Poſtquam illa mandata exequuti ſunt, Dux prædam ignibus decoqui curauit: & reliquis Regulis adeſſe imperauit. Illi parati ad Ducis caſtra venerunt, & humi in orbem cõſederunt, Dux dapes apponi illis imperauit; pranſi ſomnia ordine expoſuerunt, quæ ſatis commoda videri poterant, præ gaudio itaque choreas cum idolis ductitarunt.

Hoſtium habitacula noctu ſpeculantur, & priuſquam illuceſcat, ipſa aurora hoſtes vi adoriuntur. Si lethaliter ſauciatum ceperint, eueſtigio illum obtruncant, & carnes toſtas domum auehunt: incolumes viuos abducunt, & in domiciliis ſuis mactant. Horrendo clamore ſublato hoſtes adoriuntur, terramque acriter pedibus feriunt, ac tubas ex cucurbitis conſtantes horribiliter inflant: funiculis omnes ſuccincti ſunt, quibus hoſtes captos vincire deſtinant, tum rubris pennis diſtinguuntur, vt à reliquis differant: in iaculando ſunt agiles, & ignita tela in tecta hoſtilia diſpergunt, vt incenſa exurantur. Si qui eorum ſauciantur, in promptu herbæ ſunt vulnerariæ, quibus læſis medentur.

CAPVT XXVIII.

De armis & telis Barbarorum.

VTuntur arcubus & ſagittis, quarum cuſpides oſſeo probe acuto mucrone adalligato præmuniunt. Similia ſpicula ex dentibus piſcium marinorum, Tiberaun nomine, fiunt. Præterea Bombacem cera illitam ad cuſpides ſagittarum religant, & igne addito ſpargunt: hæc illis ignita tela ſunt.

Scuta adhæc in vſu habent ex arborum corticibus, & ferarum tergoribus: tum ſpinas defoſſas infigunt pauimento, quemadmodum nos ferreis muricibus vtimur.

Audiui quidem, ſed præſenti cernere non contigit, quod hoſtes ex caſtris profugare poſſint pipere, quod apud illos prouenit, & tali quidem pacto: Luculentum ignem excitare, flante vento, cui magnam copiam piperis inſpergerent, vti fumus hoſtium caſtra oppleat, ſicque illos in fugam verti neceſſe ſit. Quod ſane vt credam, facile adducor. Fui enim ipſe inter Portugallenſes, apud Fernanbuco, vt ſupra expoſitum eſt, & cum nauis noſtra alicubi in ſicco hæſiſſet ob fluctuum reciprocationem, Barbari in nos irruerant, ſperantes ſe ſuperiores fore; verum ſpe ſua fruſtrati, coniectis ſarmentis aridis inter littus & nauem, atque inſperſo pipere, fumo nos ex naui deturbare conati ſunt: ſed & ſpes eos in hac re fefellit, quia ligna ignem non conceperunt.

Capvt XXIX.

De ceremonijs in hoſtium cæde & epulatione vſitatis, de inſtrumento, quo captos obtruncant, & de reliquis circumſtantijs.

Hoſtem primo domum deductum, mulieres atque pueri miſere verberibus excipiunt. Hinc pennis cinericei coloris illum pingunt, ſupercilia deradunt, ſaltant in gyrum; funiculis valide aſtringunt, ne aufugiat, mulierem illi adiungunt, quæ & eius cuſtodiam habeat, & cum ipſo etiam conſuetudinem: ſi vero ex illius conſuetudine grauida fiat, puerum natum educant, donec adoleſcat, adultum vbi commodum illis videtur obtruncant & deuorant. Captum ad tempus alunt, & probe ſaginant: interim neceſſaria parant, vaſa aſſeruandis potionibus multa effingunt, peculiaria etiam ignibus excoquunt, ad excipiendum & conſeruandum colores pingendis miſeris paratos. Nodos ex plumis componunt clauæ fatali alligandos. Contorquent funem prælongum, Muſſurana vocitant, quo conſtringitur iam morti deſtinatus. Vbi omnia expedita ſunt, tempus mactationi definiunt. Inuitant reliquos etiam vicinos, qui pagos proximos incolunt, vt ſolennitati iſti interſint. Hinc vaſa omnia potu implent. Vno vero aut altero die, antequam mulieres potionem illam coquant, captum in aream ſemel atque iterum protrahunt, eoq; in medio conſtituto, choreas circum eundem inſtituunt.

Vbi inuitati omnes iam comparuerunt, Præfectus tugurii aduentum ipſorum gratatur, his verbis: Adeſte ô amici, & conuiuium hoc de hoſte veſtro comedentes nobiſcum læti celebrate. Pridie quam compotationes inſtituant,

Muſſuranam aptiuo ad collũ creligant, & eodẽ die clauã illam ligneam, Iwera Pemme vocatã, colorib. ſuis diſtinguunt: ſex pedes lõgitudine ſuperat, illi viſco-

ſam quandã materiam illinunt, hinc ouorũ putamina cinericei coloris ab aue, cui Mackukawa nomen eſt poſitorum, in ſubtiliſſimum puluerem redigunt, quæ clauæ viſcidæ inſpergunt, quo facto, mulier in puluerem illum ouorum aſperſum notas deſcribit, ſiue incondite verius ſcalpit, & dum picturæ eiuſmodi intenta eſt, reliquæ cantantes eam gregatim circumſiſtunt. Clauam ergo Iwara Pemme, iam vt decet, exornatam plumarum faſciculis & aliis eo pertinentibus, de pertica ſuſpendunt in vacuo tugurio: mulieres autem totam eam noctem cantionibus circum appenſam decantatis inſumunt.

Similiter & faciem capto pingunt, ac dum femina ea picturam abſoluit, reliquæ cantiones continuant.

Quando compotationes iam inchoant, captum illis quoque adhibent, & eidem potum miniſtrantes, ſermones cum eo miſcent.

Exhauſto

Exhausto potu postridie respirant, & capto laguriolum in area cædi destinata extruunt, in quo ad sequentem vsque diem pernoctet custodibus accu-

rate tamen adhibitis: summo mane, antequam illucescat, denuo clauam fatalem cantionibus & saltationibus suis circumcirca lustrant, donec dies procedat. Nocte pulsa captum ex suo ergastulo protrahunt, & illud rursum demoliuntur, areamque patentem & planam sternunt. Hinc Mussuranã à collo capti soluunt, & eam lumbis eius circumdant, stricte eam vtrinque extendentes; stat medius ipse & impeditus. Extremitates Mussuranæ comprehensas astringunt complures. Hoc habitu ille aliquandiu consistit miser, cui scrupulos apponũt, quibus mulieres circumcursitantes, & deglutitionem minitantes, si velit, impetat. Illæ autem ipsæ coloribus pictæ, & in hoc ordinatæ sunt, vt & misero negocium facessant, & cum primum in partes dissectus fuerit, primarias quatuor prompte corripiant, & manu tenentes circum tuguria cursitent. Quo spectaculo illi affatim delectantur.

Confectis ergo ceremoniis illis, ignem instruunt, ad duos passus à mancipio distantem, vt miser suum rogum intueri possit. Post accurrit mulier gestans clauam Iwara Pemme, nodulos plumeos sursum vergentes quatiens, exultans, & præ gaudio vocem attollens, vinctum prætercursitat, vt fatale lignum conspicere nolens volens cogatur.

Dehinc ex viris quispiam clauam accipit, & coram capto consistens, prætendit eam, vt fixis oculis ad fastidium contueatur. Dum hæc fiunt, proceditis qui nomen ex cæde reportaturus est, comitatus quatuordecim, aut quindecim viris, & cinere asperso totum corpus fuscati, pergunt in eam aream, in qua captiuus est. Is vero qui ante illum cum claua constiterat, venienti eam offert. Accedit autē Regulus tabernaculi, clauam corripit, & nouo cædis auctori eam intra crura transmittit. Qui ritus honoris causa inter eos obseruātur. Post executor cædis clauam corripiens infit: En adsum tibi vitam iam erepturus: quoniam & tui multos ex amicis meis obtruncarunt, deuoraruntq;. Huic respondet is

det is qui morti destinatus est: Facilis iactura vitæ, quam si eripueris, vlciscentur cædem eam amici mei, qui mihi sunt adhuc numerosi.

His dictis, simul clauam occipiti impingit tanto impetu, vt cerebrum dispergatur. Adsunt quamprimum mulieres, cadauer abripiunt, flammis vstulāt, hinc cutem circumquaque deradunt, vt truncus totus niteat, tum ligno inferiorem gutturem obturant, ne quid inter tractandum amittat forte.

Vbi cutis denudata fuerit, vir lanio opus vlterius aggreditur, & crura supra genua, brachia autem præcise ad humeros detruncat. Accedunt quatuor mulieres in hoc ordinatæ, quæ quatuor eas dissectas partes, crura videlicet & brachia abripiunt, & sublatis illis circum tuguria in gyrum cursitant, clamoresque præ lætitia tollunt. Hinc truncum diuidunt in duas partes æquales, ita vt femora seu coxas & inferiorem ventrem à superiore, seu pectore & thorace per medium separent, quas inter se partiuntur. Lactes & reliquas internas partes mulieribus relinquūt, quę eas coquunt, iusculum autē decoctum ex illis in pul-

tem ſubigunt, Mingau vocatam, quam illæ adhibitis liberis abſorbent. Lactes comedunt, tum carnes circa caput derodunt. Cerebrum, lingua, & quicquid

eſui eſt in capite, pueris cedit. Finitis hiſce ritibus, ſinguli domum repetunt, aſſumpta portione ſua. Auctor cædis aliud adhuc nomen ſibi imponit. Regulus tugurii brachiorum muſculos ſupernos ſcalpit dente cuiuſdam animantis occiſori: vbi vulnus conſolidatum eſt, relinquitur veſtigium, quod honori magno ducitur. Quo die cædes perpetrata eſt, auctor eius ſe quieti dare neceſſe habet, & in lecto ſuo retiformi decumbere totum eum diem: præbetur illi arcus non ita magnus, cum ſagitta, quibus tempus fallit, & ſcopum ex cera adornatum petit. Quod fit, ne brachia ex terrore cædis obtuſa, ſeu exterrita fiant tremula in ſagittando. Hiſce omnibus ego ſpectator, & teſtis oculatus interfui.

Numeros non vltra quinarium norunt: ſi res numerandæ quinarium excedant, indicāt eas digitis pedum & manuum pro numero demōſtratis. Quod ſi nu-

ſi numerus & horum multiplicationem excedat, cõiungunt aliquot perſonas, & pro multitudine digitorum in illis res notant & numerant.

Capvt XXX.

De quibuſdam animalibus, quæ fert ea Regio.

SVnt in ea regione Capreoli, quales noſtri. Aprorum duo genera: alii enim noſtris ſimiles; alii cum porcellis vel nefrendibus conferri poſſunt. Nomen illorum eſt Teygaſu Tattu: ægre admodum capiuntur decipulis, quibus Barbari in venatu vtuntur.

Cercopithecorum ſunt illic tria illorum genera. Primum Key vocatur, quod ad nos perfertur. Alterum eſt Ackakey, quod cateruatim in arboribus ſalit, magnoſq; per ſyluas clamores edit. Tertium genus Pricki ruffum eſt, barbatum more capri, mediocris canis magnitudinem habens.

Capvt XXXI.

Figura animalculi Dattu.

EST quoddam illic genus animalculi Dattu vocatum, palmæ expanſæ altitudine, lõgitudine pedali: toto corpore armatum prẹterquam in ventre: armatura cornea eſt, & iuncturis complicatur, inſtar noſtrorum thoracum ferreorum. Roſtrũ prælongum habet & acuminatum, caudam etiam trahit ſatis prolixam. Circa rupes verſatur, nutritur formicis. Carnem habet præpinguem, quam non raro appoſitam comedi.

Capvt XXXII.

De fera Sarwoy.

EST & fera quædam Sarwoy, felis magnitudine, colore cinericeo, interdum fuſco, caudam etiam inſtar felis habet. Cum fœtum edit, enititur circiter ſex proles. In aluo fiſſuram habet, ad dimidiæ ſpitamæ longitudinem, intra eam alia cutis ſubeſt. Nec enim aluus hiat aut fathiſcit: in eo ſinu ſunt vbera: quocunque obambulat proles ſecum geſtat intra ſinum eum latitantes, & vtraque cute inuolutas. Aliquoties eaſdem ipſe venatus ſum, & catulos ex ſinu ipſemet deprompſi.

Sunt præterea & multæ Tigrides, exitioſæ hominibus & magna damna inferentes. Sunt etiam Leopardi, & alia diuerſa & inſolita animalia, inter quæ

Cattiuare dictum, amphibium, vescens iunceo quodam genere, in ripis aquarum dulcium nascente: si metus ipsum inuadit, fugit in aquas vsque ad imum: ouem magnitudine superat; caput leporino conforme est, crassius tamen & minus auritum: caudam obtusam & breuem habet, crura satis alta. Veloci etiam per terram cursu ex flumine alio in aliud fugit. Pilos subnigros & in pedibus tres digitos habet. Suillam sapit, si comedas. Sunt & lacertæ illic, amphibiæ, quæ palato non ingratæ sunt.

CAPVT XXXIII.

De quodam Vermiculi genere, Barbaris Attun vocato, quod cum pulicibus nostris conferri potest.

VErmiculi pulicibus nostris minores apud illos nascuntur, Attun illis nomen est, ex sordibus humanis per tuguria proueniunt: illi se in cutem pedum humanorum abdunt, pruritu intra carnem excitato dum intro repunt, hinc paulatim carnes erodentes, subsidunt in imo antequam sentias malum. Si serius animaduerteris subrepentes, nec mature exemeris, semen numerosum capitis lentibus simile cumulatim in carne progenerant, pisi magnitudine & forma aceruos ponentes. Vbi præsenseris demum, & hosce syrones expurgaueris, relinquitur foramẽ in carne tam amplum, vt pisum recipere possit. Vidi ego cum primum cum Hispanis in eas oras deferrer, quod multis ex sociis meis pedes plane corrosi perirent ex hoc malo, dum negligerent primo, & principiis non obstarent.

CAPVT XXXIIII.

De Vespertilionibus quibusdam pedes & facies hominum noctu per somnum arrodentibus.

GEnus Vespertilionum maius nostrate illic vagatur noctu, & tuguria inuolat, lectisternia illa retiformia, in quibus cubare solitum est, infestans; si non abiguntur, & homines sopitos senserint, ad pedes aut facies aduolant, & buccella carnis mordicus euulsa abscedunt.

Dum versarer inter illos, sæpius mihi pedum digitos arrodebant, experrectus cruentos aspectabam. Barbarorum autem plerunque frontem appetebant.

CAP.

Capvt XXXV.

De Apibus eius oræ.

TRia genera apum illic proueniunt. Primum fere cum nostris conferri potest: alterum nigrum est, & muscarum magnitudine: tertium minus est, nec culices superat. Hæ omnes in arboribus exesis mellificant. Ipse cum Barbaris sæpius mel de triplicis huius generis aluearijs exemtum collegi: quod minimũ vero earum genus confecerat, vt plurimum præstabat. Sed nec illæ aculeos habent tam acres atque nostræ. Vidi enim cum mella depromerent Barbari, apes confertim in illos irruentes, quas manibus vix de nuda cute remouere sufficerent. Adhæc ipse interfui eidem operi, sed primò adeo compungebar, vt ferre non possem, sed flumen petens, insidentes submergendo abigere cogerer: nec enim aliter à cute fugare eas vllo modo poteram.

Capvt XXXVI.

De auibus eius Regionis.

MIras aues illic est videre: aliæ Vwara Pirange, secundum mare escam quærẽtes, & in scopulis nidulantes, qui nõ longe à terra absunt; gallinarum nostrarum magnitudine, rostro prælõgo, pedibus Ardeæ fere æqualibus, paulo tamen pressioribus.

Sunt aues eæ tali natura præditæ, vt plumæ, quæ pullis primo succrescũt, sint plumbei coloris, quæ adultis in fuscas mutantur, & tali habitu integrum annum obuersantur, tandem elapso anno vno, pennæ per totam auem mutantur in tantam rubedinem, vt quemuis rubrum colorem vincat, atque hæc in illis perdurat, nec mutatur deinceps. Pennæ autem eiusmodi sunt in magno precio apud Barbaros.

Capvt XXXVII.

Descriptio arborum quarundam eius Regionis.

BArbari vocant quasdam arbores Iuni Pappeeywa, illæ fructum ferunt à pomis nostris nõ multum discrepantem, quem Barbari dentibus comminuere solent, & succum in vasculum exprimunt, hinc corpora sua eo varie pingunt. Cum primum cuti illinitur, nil nisi aqueum quiddam apparet, paulo post cutis tam atra euadit, quam si atramento scriptorio eam infecisses. Hic color in nonum diem permanet, nec euanescit citius, quantumuis corpora lymphis abluant.

CAPVT XXXVIII.

De Bombace siue Xylo, quomodo proueniat. De pipere item Brasiliano, & quibusdam radicibus alijs, quas Barbari magna cura plantare in vsum victus quotidiani consueuerunt.

XYlon in arbusculis nascitur tres fere cubitos altis, multos circumquaque ramusculos spargentibus. Quando in flore est, nodulos seu capita multa efformat, quæ postquam maturuerit, aperta fatiscunt: lana ipsa conspicitur, tegens grana minuta nigricantia, è quibus satis arbusculæ proueniunt: abundant autem eiusmodi arbusta capitibus illis.

Duo genera piperis istic sunt, alterum flauescens, alterum vero rubescens, eodem fere modo ac forma succrescentia: dum viret Cynosboti habet magnitudinem; frutex per se humilis est, sesquicubitum altus, foliis exiguis, sed abundans pipere, quod acriter in ore mordicat: maturum decerpunt, & soli expositum siccant.

Est & tertium genus piperis, sed minoribus granulis, à prædictis non multum dissidens, quod similiter sub sole torretur. Sunt illi radices Iettiki dictæ, satis boni saporis, quas si plantare instituunt, conscindunt eas in minuta frusta, quæ terrâ obruta radices agunt, & sarmenta in lupuli modum late supra terræ superficiem spargunt, & radices abunde producunt.

FINIS.

JOAN-

IOANNES STADIVS PRECATVR LECTORI SALVTEM PLVRIMAM.

AMICE Lector cauſa itinerarii mei fuit, vt intelligeres, qua occaſione ad terras & populos hoſce feroces, & in eorũdem poteſtatem deuenerim, vt & patefieret, quam potenter ex horum tyrannide ſolius DEI nutu ac ope ereptus ſim: ac vt omnibus innoteſceret, DEVM omnipotentem etiam noſtro ſæculo ſibi fideles inter Ethnicos & Barbaros miraculoſe defendere ac tutari, non minus, quam quauis ætate præterita. Tum vt pro beneficio hoc, DEO quiſque gratias mecum agat, & in periculis firmiter in eũ confidat. Dicit enim Dominus: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & prædicabis nomen meum.

Dicet quis, ſi omnia in acta referre & publicare velim quæ per omnem ætatem expertus, & quorum præſens ſpectator fuerim, ingens volumen prodeat neceſſe ſit. Huic ego quidem non refragabor, & ſi hic ſcopus mihi foret propoſitus, multa ſane & alia haberem, quæ literis mandare non erubeſcerem.

Sed hoc non mei eſt inſtituti, & abunde paſſim animum meum declaraui, quo hunc libellum publice proſtare velim. Tametſi abſq; hoc eſſet, omnes tamen Deo grati eſſe tenemur, pro paterna protectione, qua nos ab ineunte ætate in hunc vſque diem clementiſſime conſeruat.

Nec me fugit argumentum huius libelli quibuſdam abſurdum videri, ſed quis illorum ſtupori medebitur? Ego vero minime primus omnium in haſce oras delatus, nec poſtremus ex ijſdem reuerſus ſum: ſunt enim alii multi, qui eas nauigationes emenſi ſint, terrasque illas atque populos probe perſpexerint, qui ſane non ludendo tantos labores exantlarunt, aut poſtmodum eoſdem ſubibunt.

Quis vero neſcit longe aliter eſſe affectum eum, qui morti iam vicinus præſens intuetur periculum, quam qui ſpectatori aſtat, aut ab alio factum narrari audit? Ad hæc ſi omnibus in hoſtium manus deueniendum ſit, qui Americam petunt, quis quæſo tandem id oneris ſubire audeat?

Hoc certo equidem affirmare auſim, multos probos & honeſtos viros in Caſtilia, Luſitania, Gallia, tum Antuerpiæ, qui Americam perluſtrarunt, mihi teſtimonium perhibere, de fide & ſinceritate narrationis ac hiſtoriæ meæ. Si qui ſunt quos hæc incognita latent, illos ego productis teſtibus cõuincere non grauabor.

Prima mea nauigatio in Americam facta eſt in naue Luſitanica, cuius Capitaneus Pintiadus erat. Comites tũ habebam duos præterea Germanos, Henricum Brandt Bremenſem, & Ioannem à Bruckhauſen.

Secunda instituebatur ex Hispali Hispaniæ in Prouinciam Rio de Platta, quæ in America est: Capitaneus eius Classis erat Don Diego de Senabrie, nec præter me quisquam alius erat in eo itinere natione Germanus. Traducto tādem biennio inter varia pericula & labores mari terraque exantlatos, naufragium passi sumus prope Insulam S. Vincentii, quæ non procul à cōtinenti Brasiliæ Regionis abest, & à Portugallensibus occupatur. Illic offendi egregii Poetæ Eobani Hessi filium, qui perhumaniter equidem me excepit. Præter hunc Mercatorum quorundam Antuerpianorum, quorum cognomen die Schätze/ Curatorem negociorum, Petrum Rosselium: vterque horum testari possunt aduentum meum, & captiuitatem in quam incideram.

Nautæ illi præterea, qui me captum à Barbaris redemerunt, ex Normandia Galliæ Prouincia aduenerant, cuius nauis, Wattavilla dictæ, Capitaneus erat Wilhelmus de Moner; Nauclerus vero Franciscus des Champs, ex Horfleur oriundus, eius popularis erat Perottus, qui interpretis vices obibat. His mihi subuenientibus, in Galliam reductus sum, (qui vtinam æternam à Deo mercedem pro hoc beneficio omnes referant.) Adhæc illi ipsi auxiliati sunt mihi in impetrandis salui conductus literis; vestitum etiam & viaticum benigniter egenti suppeditantes. Hi minime sane inficias ibunt, vbinam gentium me exceperint.

Post Diepam linquens, naue Londinum Angliæ aduectus sum, illic mercatorum ministri per nautam, qui me aduexerant, de statu meo certiores redditi, & conuiuiis me excipientes honorarium ac viaticum mihi dederunt. Hinc soluens in Germaniam ventis tandē delatus sum: Antuerpiæ ingredior ædes, quas Aquigranenses cognominant, conuenio mercatorem Casparum Schetum, cuius ex parte erat curator ille negociorum in S. Vincentio Petrus Rosselius, nuncio illi de naue Curatoris sui à Gallis hostiliter adorta in portu Rio de Ienero, & de Gallis ab ea depulsis: donauit me ille duobus aureis ducatis in viaticum, pro quo honorario Deus retributor bonorum ipsi gratiam referat.

Si cui ergo adolescentum hæc mea scripta & testimonia non satisfacient, is vt hunc scrupulum animo eximat, diuino implorato auxilio, iter hoc bonis auibus ingrediatur: siquidem indicia ipsi satis manifesta in hoc scripto præbui, quæ tuto inuestigare possit. Cui enim DEVS præsto erit, vel totus orbis non erit inuius.

Soli Deo sit Maximo,
Honor, Decus, Laus, Gloria,
Per seculorum secula.

AMEN.

NAVIGATIO
IN
BRASILIAM AMERICAE

Qua Auctoris Navigatio, quæ memoriæ prodenda in mari viderit, Brasiliensium victus & mores à nostris valde alieni, animalia etiam, arbores, herbæ, & reliqua singularia nostris penitus incognita describuntur: adjectus insuper Dialogus eorum lingua conscriptus.

A IOANNE LERIO BVRGVNDO

Gallicè primùm scripta, deinde latinitate donata Variis autem figuris illustrata per Theodorum de Bry Leo.

Venales reperiuntur in officina Theodori de Bry.

ΕἸΣ ΛΕΡΑΪ́ΟΝ.

Ἐν δοιῇ μάλα θυμὸς ἐμοὶ φίλε, πῶς σ' ὀνομήνω,
    Ἠὲ Λαερτιάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πρὶν γὰρ πολλὰ πάθες τ' εἶδές τ', ἰδὲ πόλλ' ἐπαληθεὶς
    Ὀψ' ἀπενόστησας, ἄλλος ἐὼν Ὀδυσεύς·
Οὐ μέντοι πτολίπορθος ἐών· μᾶλλον δὲ πολίτας
    Κείνους ποιήσων, οὕσπερ ἵκοιο, Θεοῦ.
Νῦν δ' αὖ Ὠκεανόν τε λέγων καὶ πείρατα γαίης,
    Καὶ Λαιστρυγονίην, οὐλομένους τ' ἀνέμους·
Κύματά τ' ὀκρυόεντα, ἀπολλυμένους τὲ ἑταίρους,
    Πῶς οὐκ ἄλλος ἔφυς φίλε Μελησιγενής.;

Is. Caſ.

AD IOANNEM LERIVM AMERICANÆ Hiſtoriæ Scriptorem.

Ignotas quondam & noſtro procul orbe remotas
Gentes, monſtroſa Barbarieque feras;
Stridentesque ſonos linguæ, ventresque nefandos,
Humanis ſaturos carnibus, ecce, refert.
Credo equidem, Leræe: Doces nam viſa. Sed euge,
Te dignum nodum vndice ſolue precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cæli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite ſolum indomita fertilitate nitens?
Horrida Monſtra hominũ, quæris, num gignat amœna
Temperies cæli, fertilitasque ſoli?
Gignit. Sed cauſas doceant qui ſemina rerum,
Quique arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cælum multo mitius atque ſolum?

S

Teſtis culta nouem ſtudiis Europa ſororum,
Quæ toto, princeps, erigit orbe caput.
Hîc quam horrenda vigent pudeat memorare, libellis
Vt poſsit noſtris maior adeſſe fides.

I. I. B.

IN HISTORIAM AMERICANAM AB Ioanne Lerio conſcriptam.

Immanes mores tu qui audis & effera monſtra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus pluſquam geſtare ferinum
Humanos vultus, oraque ſueta polo.
Primorum ſunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit triſti quæ genus omne malo:
Hic veri quondam ſimulachrum numinis, amens,
In ſæuas meruit degeneraſſe feras.
Sunt quibus indulſit cæli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet vſus,
Omnes conſimilis barbaries teneat.

ST. T.

IN IOANNEM LERIVM EIVSQVE DE AMEricana peregrinatione hiſtoriam.

Tanta noui, Leræe, refers miracula mundi,
Tamque nouas rerum, tamque hominum facies,
Vt cupiam luſtrare oculis iam ſingula, ni me
Terreat vnda furens, Barbariesque virûm.
Atqui tolle moras, cupidum perque omnia deduc:
Nobis Oceano ſat via tuta patet.
Tuto inter ſæuos, humanaque viſcera flammis
Torrentes, fas eſt viuere Læſtrigonas.
Oceanum rabie ſuperat gens Galla furentem,
Et ſuperat ſæuos, barbara, Læſtrigonas.

G. M. N.

TOTIVS

TOTIVS HISTORIÆ SVMMA CAPITA.

AVCTORES IN HAC HISTORIA CITATI.

Biblia ſacra.
Joſephus.
Euſebius.
Nicephorus.
Plutarchus.
Cicero.
Ouidius.
Appianus.
Oſorius.
Gomara.
Benzo.
Calchondylus.
Viretus.
Hiſt. Eccleſ. Gallica.
Matthiolus.
Bodinus.
Popelinerius.

IOAN-

IOANNIS LERII

IN HISTORIAM SVAM PRAEFATIO.

ANTE quam Historiam meæ Nauigationis in Brasiliam Americæ Prouinciam exordiar, pauca quædam de meo instituto dicenda esse duxi.

Religionem inter ea quæ diligenti obseruatione digna censentur, primum obtinere locum nemo vnquam negauit. Hinc fit vt (quamuis fusius quænam à Barbaris colatur huius libri cap. 16. sim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur necesse: præsertim cum narrationis initium a quæstione fecerim quam satis suspicere (meo quidem iudicio) non possum, nedum vt à me soluatur. Video igitur eos, qui optime ex sensu a natura indito de his rebus senserunt, dixisse quidem, notionem illam, quod a supremo quodam pendeant res omnes hominum, animis ita naturaliter infixam esse, vt auelli nullo modo poßit. Itaque quamuis in cultus diuini ratione controuersiæ non paucæ exortæ sint, fundamentum tamen hoc conuelli non posse, hominem instinctu quodam a natura indito eo pertrahi vt religionem aliquam, seu vera illa sit seu falsa, profiteatur. Attamen istis sapienter determinatis non dißimularunt, vbi ad illud ventum est, quo propensius humanum fertur ingenium, in negotio religionis illud frequenter vsuuenire quod ait Poeta:

--- Sua cuique Deus fit dira cupido.

Quæ duo vt Barbaris nostris applicemus, constat eos, homines cum sint, notione hac omnibus communi præditos esse, homine aliquid esse maius, a quo bonum malumque pendeat, tale saltem quale sibi fingunt. Quo referri debet cultus ille quem Caraibibus *suis exhibent, a quibus statis temporibus bonũ malumve omen sibi adferri credunt. Summum autem bonum in hostium vltione fortiter persequenda (quod olim Ro-*

manis, hodie etiam Turcis vsuuenit) ponūt. Cultus vero ille, qui apud alios populos Religionis nomen obtinet, apud eos locum nullum habere dici potest: Quin & illud addi, (si qua gens in toto orbe terrarum) sine Deo vitam hanc transigere. Attamen hac in parte minus fortasse sunt damnandi, quod & miseriam suam excæcationemq; aliquatenus agnoscunt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur oblato) suamque mentem non dissimulant.

Ad reliqua quod attinet, summæ capitum, quas ad libri initium apposuimus, quid in toto historiæ progressu tractetur, satis indicant.

Ceterum non me latet quod vulgo dici solet: Senes, eosque qui a longinquis peregrinationibus sunt reduces, quod nemo sit qui obsistat, non raro mentiendi licentiam sibi arrogare. Ego vero testor me, qui & mendacia & mendaces odi, si qui sint, qui fidem adhibere nolint multis sane ante hæc tempora inauditis, quæ a nobis commemorantur, non eo esse animo, quo in rem præsentem veniant, vt ad ea loca deducam. Nec magis commouebor istis, quam adhuc commotus sum, postquam mihi renuntiatum est non deesse, qui fidem ijs non haberent, quæ a nobis de horrenda illa fame Sancerrana sunt scripta, quam ausim affirmare minus asperam, quamuis diuturniorem, ea fuisse quam in medijs vndis remigrantes perpessi sumus. Enimuero si isti, de quibus fit sermo, fidem iis derogare non verentur, quæ in ipsius Galliæ veluti meditullio, plus 500. testibus superstitibus contigerunt, quidni de ijs dubitent, quæ in remotissimis regionibus visa sunt, maioribus vero nostris inaudita, ita vt non nisi experientia ipsa hominum animis insidere possint? Me autem hoc loco fateri non pudebit, ex quo in Americam transportatus sum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma, ipsaque adeo terræ fœtura a nostris Europæis, Asiaticis, & Africanis prorsus alienis respectu nostri nouus Orbis merito dici potest, opinionem abiecisse, quam de Plinio nonnullisque aliis indueram. Vidi enim permulta non minus prodigiosa, quam quæ in eorum scriptis fide indigna censentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitius animum penetrant. Ad genus orationis quod attinet, iam ante, tenuitatem meam probe mihi perspectam esse testatus sum. Non dubito autem, quin multorū iudicio phrasibus non sim vsus tum ad rem nauticam, tum alias satis accōmodatis. Illis itaque satisfactum non esse certo scio: præsertim vero Gallis nostris, quorum aures delicatissimæ, nil nisi tersum sermonibusque nouis ornatum admittunt. At vero multo minus iis placebimus, qui libros omnes vt pueriles & steriles damnāt, nisi aliunde desumptis historiis luxuriēt: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat,

rat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. historia, qua ob rerum multarum cum his nostris affinitatem nõ raro sum vsus, vix vllas in medium afferre contigit: nisi quod postrema hac editione nonnulla memoratu digna addidi. Ac sane (quantum mihi cernere datur) historia quæ proprio suo argumento ornatur, repudiatis aliarum veluti alienis plumis, legentium animos à proposito minus remouet, efficit vt auctoris scopum lectores facilius poßint aßequi. Præterea ab iis quæro, qui commentarios istius ætatis legunt, annon tædium parit, allegatio illa sententiarum prope infinita quantumuis ad rem accommodatarum? Ne autem mihi quis obyciat, quod Theuetum & alios reprehendens, in eandem tamen incurram reprehensionem: Si quis est, inquam, qui improbet (quasi arrogantius dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorum verba facio, frequenter has vsurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiusdem generis: Respondeo, res illas ad meum ipsius argumentum pertinere: deinde res designare non rumoribus auditas, sed & oculis ipsis & experientia confirmatas, immo ausim dicere a nemine alio vsquam obseruatas, multo minus memoriæ proditas. ★ Quod non de vniuersa America dictum velim, sed de illa plaga quam per annum incolui, nimirũ sub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos, quos Tououpinambaultios *appellant. Denique fidem do iis qui veritatem simplici sermone prolatam mendacio verborum exquisito ornatu fucato præferunt, fore vt ea quæ a me sunt in hac historia tractata verißima esse comperiant, quinetiam nonnulla esse, quæ, quod maioribus nostris fuerunt ignota, admiratione digna sint iudicanda. Deum orbis & tot præstantißimarum rerum conditorem & conseruatorem oro, vt meum hoc opusculum ad nominis ipsius gloriam cedat. Amen.*

* Ioan. Stadius Hessus Brasilianã Historiam scripsit 1555. & 1557. edidit: sed vernaculo sermone, integro anno antequã tu istinc redires.

Iodocus a Winghe in.

Theodore de Bry fe.

HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM AMERICÆ PROVINCIAM.

CAPVT I.

Auctoris ſcopus.

QVONIAM, quæ ſit amœnitas, amplitudo, & vbertas, Quartæ Orbis terrarum ſectionis, quæ *America* vulgo dicitur, cuius pars *Braſilia*; quibuſque cingatur inſulis, & regionibus antiquis penitus ignotis contineatur: quam multis item petita nauigationibus, annis abhinc octoginta, ex quo primum innotuit: plerique noſtra memoria Coſmographi, in explicandiſque rebus geſtis verſati homines docuerunt.

Illo itaque omni argumento longe lateque diffuſo liberati, hac Hiſtoria duntaxat ea complecti decreuimus, quæ inter eundum & redeundum, & apud feros Americanos, quibuſcum circiter annum vixi, experiendo ac obſeruando, viſu audituque, percepimus. Quod vt planius exponam, ab initio quænam fuerit hæc adeo longinqua difficiliſque expeditio, explicandum.

CAP. II.

Aſcenſus in naues Juliobonæ: itemque occurſus nauium & expugnatio: tempeſtates, littoraque & inſulæ primum obuiæ.

CVM Boiſius Villagagnonis nepos, qui ante Iuliobonam aduenerat, a pecunia regia tribus inſtructis nauibus, prouiſaq; re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. Decembr. anni 1556. in naues conſcendimus. Ipſe Boiſius, ex nauibus vna, quæ Roberga minor appellabatur, octoginta nautis militibusque occupata, legati nomen imperiumque habuit. Alteram, duce Mario, Robergæ

Boiſius claſſi præficitur.

maioris titulum præferentem, gubernatore autem Ioanne Humberto Harefloriensi, vt res ipsa docuit, experientia in nauigando singulari, centũ & viginti mortalibus, quo in numero censebar, attribuit. Tertia quæ Rosea, centurionis nomine vocabatur, annumeratis sex puerulis, ad linguã Americanorũ addiscẽdam, transportandis: quinq; autem, vna cum moderatrice, virginibus (quę primũ è Gallia mulieres, magna Barbarorũ admiratione, qui tantum nudas ante vidissent, in Brasiliam delatæ sunt) nonaginta circiter hominibus completa est.

E portu naues soluunt.

Eo die ipso, cum è portu solueremus, tormentorum strepitus atq; tympanorum, buccinarumq; soni, ceteraq; eiusmodi, quæ nauibus in expeditionem euntibus, solemnia esse cõsueuere, circa meridiem audita sunt. Primum in mari Cauxio, duobus à portu salutari milibus, anchoræ iactæ. quo in loco, vt assolet, nautis militibusq; recognitis, & profectione imperata: eius nauis quam conscenderam funis anchorarius abrumpitur, anchoraq; labore maximo recuperata, profectio in crastinum indicta est.

Itaque

Itaque 12. Cal. Decemb. è terra prouectis, & Britanniam sub dextra relinquentibus, duodecim dierum tempestate coorta: plerique metu & nausea vehementer conflictati, præcipue qui mare nunquã viderant, singulis se mometis absorbendos esse cogitabant. Resque profecto est admiratione dignissima, nauem è ligno quantumuis magnam atque firmam Oceani vim pati posse. Nam vt è crassissimis trabibus naues fiant, arcteque fibulis vinciantur: quemadmodum qua eram delatus, circiter centum pedes in longitudinem, in latitudinem vero viginti patebat: quænam est cum altissimo latissimoque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de causa cum nauigandi artem vniuersam, tum sigillatim acum nauticam, ad moderandos cursus maritimos excogitatam, nemo satis vnquam laudauerit: quam tamen ante annis ducentis & quinquaginta esse in vsu, quidam memoriæ prodidêre. Igitur, cum dies tredecim magnis difficultatibus, nobis esset nauigatum, Deo fauente, trãquillitas reddita est.

Nauigationis, acus que adeo maritimæ præstãtia.

Consequenti post die Dominico, duabus onerariis nauibus Britannicis ex Hispania redeuntibus occurrimus: parumq; abfuit, quin nautæ nostri, cum esse quæ eripere possent, intellexissent, eas penitus expilarẽt. Quemadmodum enim demonstraui, tormentis ceteroque omni apparatu bellico instructi, confidebant, neque si infirmioribus occurrissent, ab iniuria facile temperabant.

Et quoniam in hunc sermonem incidimus, quæ nautarum sit rapacitas, hoc primo nauium occursu, declarare visum est. Qui enim robore & armis pręstant, quod etiam in continente nimium sæpe accidit, reliquos prædæ habent. Afferunt tamen, cum vela obuios contrahere iubent, se iamdiu tempestate aut malacia terram non attigisse, rebus egere omnibus, orantque vt pecunia redimere liceat: qua in colloqutione nauibus occupatis, ne scilicet onere pessum eant, præstantissima quæque extorquent. Obiicientibus (quod sæpe nobis erat vsitatum) iniquissimum esse hostes iuxtà sociosque prædari: solennia terrestribus etiam copiis verba reponunt, More belli accidere, sibi vt quisque prouideat.

Nautarum rapacitas.

Addam, quod exemplis postea comprobabitur, cùm Hispani Lusitaniq; se Brasiliam adiisse primos, omnemque adeo continentem, quæ à freto Magellanico, qui meridiem versus quinquaginta gradibus extenditur, ad Perusium, citraque Æquinoctialem lineam glorientur: eaque de causa possidere affirmant, Gallos vero se in iure suo interpellare: si mari vincant, crudelissime interficiunt, in eamque feritatem aliquando deuenêre, cutem vt viuentibus detraherent, teterrimove genere mortis afficerent. Galli contra, se Americæ participes esse demonstrant; neque ab Hispanis Lusitanisque vinci facile patiuntur, seq; acerrime tuentes par pari hostibus referunt, qui eadem certe classe manum conserere non audent.

Vt ad nos redeam, iterum tempestate coorta, sex septemve dies mare adeo intumuit, plerique vt fluctus non tantum foros superarent; verum etiam, cum eius rei periculum faceremus, de qua Psalmus 107. meminit, sensibus pene orbati, ebriorũ more vacillabamus: nauis autem ita fluctuabat, nemo vt ex nautis

Mire Deus mari, pro arbitrio imperat.

stare posset. Vt eodemq; Psalmo continetur, cum supra montes aquarum altissimos, maximeque timendos erecti, è vestigio infra profundissimos hiatus demersi, tamen inter tot fata conseruamur: sentimus profecto admirandam Dei optimi maximi potentiam. Itaq; cum periculo tam sint affines, qui nauigant: Poëta qui latitudine lignorum, quibus nauigia facta sunt, eos à morte separat, videtur, quam par sit longius seiungere. cuius, quod sint elegantissimi versus adscribere visum est.

Iuuenalis Satyr. 12.

I nunc, & ventis animam committe, doloso
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut septem, si sit latissima tæda.

Tempestate sedata, cum Deus qui mari pro arbitrio imperat, ventum secundum excitasset, ad mare Hispanum peruenimus, Nonisq; Decembr. obiectum habuimus promontorium Sacrum. quo in loco, Hibernica naui obuiam facta, arte, de qua paulo ante diximus, nostri epibatæ sex septemve Hispaniẽsis vini dolia, ficus, malaq; Aurantia exportarunt.

Sacrum Promontorium.

Septimo post die ad tres insulas delati sumus ex Fortunatis: has qui è Neustria nauigant, Gratiosam, & Lancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aprositus & Iunonia, Ombriosque: septemq; numero sunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hispani occupant. Et quamuis in orbe describendo quidam Fortunatas insulas sub vndecimo citra Æquatorẽ gradu collocent: cum me præsente, Astrolabus litem diiudicaret, inuenimus, ad vicesimum octauum Arcticum versus sitas esse: idcirco fatendum est, suo aliorumq; periculo, decem & septẽ gradibus, istiusmodi Cosmographos aberrare, quibus eas insulas à nobis remouent longius.

Fortunatæ insulæ.

Hîc scaphis eductis, viginti ex nostris bene armati, ad populandumq; progredientes, conspicati ab Hispanis, & repulsi, fuga naues petiere. Attamen cum se in omnes partes conuerterent, nauigiolo piscatorio metu ab suis derelicto facti obuiam, cum maximam vim marinorum canum, circinorumq; nauticorum abstulêre, nihilq; omnino, ne velis quidem exceptis, reliquêre; tum quod de Hispanis peius mereri non possent, quos vlcisci percupiebant, scapham vnà cum lintre securibus depresserunt.

Dum tres dies ob malaciam prope Fortunatas insulas cõmoramur, hamis retibusq; ingentem piscium copiam cepimus; ideoque veriti, quod aqua dulcis non suppetebat, ne siti premeremur, plus dimidia parte, in mare coniecimus. Genera, canes marini, Auratæ, piscesque alii, quorum ignorabamus nomina, erant etiam Trichides, corpore tam paruo, vt caput cum cauda (quæ nihilo minus lata est) cohærere videatur; capite autem galeæ cristatæ persimili, satis prodigiosæ. Decimo septimo Cal. Ian. mari tertio intumescente, scapham quæ vni ex nauibus adhærebat, fluctus tam cito compleuit; vt pessum iret: vixque duo nautæ, qui asseruabant, demissis è naui funibus periculum effugerent. Illud etiam commemorandum videtur quod accidit; tempestate dies quatuor desæuiente, coquus quidam laridum in cado ligneo temperans, fluctu supra foros elato, cum cibum in mare longe proiectum amisisset; fluctus alter oppositus, eundem

Trichides prodigiosæ.

Admirabilis fluctuum reciprocatio.

eundem in locum vi magna retulit, neq; cadum subuertit, vereq; prandium restituit, quod vt aiunt, præter casam fugerat.

Ad 15 Calend. Ian. die Veneris Canariam in conspectu habuimus. consequenti autem Dominico propius facti, erat constitutum ibi cõmeatum expedire; aduerso tamen vento insulam non tenuimus. Hęc amœna est admodum, quam & incolunt Hispani, gignitque saccharum in arundinibus, & vina præstantissima. Ceterum tanta est altitudine, vt L X. passuum milibus interiectis cõspici possit. A quibusdam Taneriffe dicitur, opinantibus antiquorum Atlantem esse, à quo mare vocatur Atlanticum. Alii contra, autumant duas esse insulas, Canariam & Taneriffen. quæ lis, quod ad me attinet, manebit sub iudice.

Canaria.

Eo die ipso sumus conspicati myoparonem Lusitanum: qui cum neq; fugere posset, quod vento ferebatur aduerso, neque armis confideret; contractis de more velis, Boisio se tradit in manus. Nec morati centuriones, vt qui iamdiu decreuissent, suæ classi nauem adiungere, quam Hispanis Lusitanisve sperabãt se erepturos; in myoparonem, ne aufugere posset, quosdam ex suis imponunt. Veruntamen, cum nescio quibus de causis, Lusitano gratificari vellent, si confestim myoparonem alterum inuenisset adduxissetq;, quem eripuissent, redditum iri promisêre. Ille, vt qui sibi melius esse vellet, quam alteri, accepta, vt postularat, vna cum armis scapha, viginti autem ex nostris, cum quibusdam ex militibus suis; prædonis more, pyraticam enim, vt opinor factitabat; vt de improuiso fortunam experiretur, longe classem contendit anteuertere.

Myoparonis deditio.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea fere disiuncti quatuor milia passuum; estque, vt à multis tunc fuit obseruatum, terra valde plana, humilisque adeo, vt quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis videremur altiores, ita vt breui submergenda crederetur, nauibusque superanda. Et quamuis, oculo iudice, se ad hunc modum res habeat, in omnibus fere littoribus, tamen cum illustrius apparêret hoc in littore: cum tantam ego planiciem, quæ vallis habere poterat: contra, mare tranquillissimum, quod altissimi montis effigiem præferebat, intuerer: memoria repetens, quæ, hac de re, sacræ docent literæ: illud excellentissimum Dei opus, magna cum admiratione, contemplabar.

Mauritania.

Vt ad piratam redeam, qui vt diximus, scapha erat antegressus, ad 8. Cal. Ian, quo die natus est Christus, in Liburnicam incidit, quam tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valde nostris centurionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena sale candido: quam, vt decreuerant, in Brasiliam ad Villagagnonem deduxêre. At in fide Lusitanis præstanda, de restituendo myoparone, crudeles adeo extitêre; vt Hispanis & Lusitanis, in vnum idemq; nauigium coniectis, ne frusto quidem nautici panis relicto, velis dilaceratis, scapha etiam ablata, qua destituti terram tenêre non possent: mitiore cõsilio vsi esse viderentur, miseros si depressissent, quam si ita dimisissent. Nam nisi aliunde scapha laborantib. opitulata sit, certum est, aut naufragio tãdem, aut fame perisse.

Ioh. 38. 5. 10. 11. Ps. 104. 9.

Myoparonis expugnatio.

Nautarum crudelitas.

Duarum nauium deditio.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: lõge sumus in altum prouecti, secũdo flante Vulturno. Ne autem lectori fastidium pariam, si tot naues expugnatas, sigillatim commemorem: crastino, tertioque post die, cum resisteret nemo, duas in potestatem redegimus. Cum Liburnicam, quæ prius occurrit, epibatæ nostri, præcipue qui myoparonem Hispanicum ascenderant, prædæ habere cuperent: eaque de causa essent minoribus tormentis aggressi: ducibus tamen vltro citroque colloquutis, ab iniuria temperarũt. Ex Hispaniensi altera, vinum, panis nauticus, aliaque cibaria direpta. Nullius tamen rei iacturam magis conquerebatur Hispanus, quam gallinæ. hanc aiebat, cum procelloso mari ponere non intermitteret, ouum sibi quotidie in naui sufficere.

Die dominico, qui proxime sequutus est: cum is, qui speculabatur signum de more dedisset, animaduersis quinque nauibus (de quarum magnitudine atque forma diiudicare nequiuimus) nautæ nostri (quibus fortasse nõ sum placiturus, eorum virtutibus prædicandis) expediti & ante victoriam pæana concinentes, se consequi posse arbitrabantur. Sed cum nos aduerso, illi secũdo vẽto delati, velis, vt aiunt, remisque fugerent: quamuis, magno ne classis euerteretur periculo, pedem vndique faceremus, ad prædandumque milites incumberent: frustra defatigati manum conserere non potuerunt.

Neustrii in naumachiis excellunt.

Osor. in Hist. Lus. lib. 8. & 9.

Ne quis aũt quæ commemoraui hactenus falsitatis accuset: nos videlicet, cum Brasiliam peteremus, mare infestum habuisse: obnoxiis aut fuga saluti consulentibus aut vela demittentibus: affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tormentis erant instructissimæ, adeo vt quæ me accepisset, maiora octodecim ex ære tormenta, minora è ferro plus triginta sustineret: nautas militesque decreuisse, vt qui omnes fere essent Neustrii (gens in naumachiis omnium quæ Occidentem versus nauigãt, bellicosissima) si Lusitanæ classi occurrissent, confligere, magna spe victoriæ. Animosum certe consilium, si ab iis qui res gestas memoriæ prodiderunt, nominatimque ab Osorio repetamus, quantum armis Lusitani excelluerint, quas nationes, quamque varias deuicerint: cum & bello contra Mauritanos in Africa contenderent, & Orientem versus contra Indos dimicarent. opponi tamen posset Gallos Barbaris dexteritate præstare (ex quibus cum initio peterentur, extitére qui aluearibus apum in hostes coniectis se defenderent) neque sine sanguine & sudore, tam fortes viros vnquam posse superari.

Cap.

Cap. III.

Bonitæ, Albacoræ, Aurataque, & sues marini, piscesque volatiles, aliique: quos tum vidimus, tum cepimus sub Zona Torrida.

EX illo tempore, tranquillitate vsi ventoque accommodatissimo, ad tertium fere gradum citra Æquinoctialem perueni-mus. ibi maximam suum marinorum copiam & Auratarum, eorumque piscium cepimus, quos Albacoras & Bonitas, qui è Neustria nauigant, appellare consueuêre: ex aliisque generibus quamplurimos. Quo in numero erant & pisciũ volátium, de quibus, cũ nautę mentionem facerent, existimabam nobis imponere velle: donec ita se rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere,

Pisces volantes.

& sublime volando gregatim petere pisces vidimus, in morem alaudarum sturnorumq;: volatus vero altitudine hastam æquabat, lõgitudine centum passus. Sæpenumero ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facile capiebantur. Piscis est, vt eundo & redeundo animaduerti multoties, haleci valde similis: paulo tamen & longior & rotundior: habetq; sub gutture paleolam, alis ad modum vespertilionis toto corpore contextis porrectisque; sapore autem suauissimo & probatissimo. Ceterum, quoniam huius generis nullũ citra Tropicum Cancri videram, primo existimabam quod calore gauderent, sub Torrida Zona degere, in neutramq; partem Polos versus excedere. Sed cum quidam scripserit marinas hirundines, prope Magellanicum fretum videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere visum est. * Obseruaui etiam istiusmodi pisces nusquam tuto agere posse. Nam cum in mari degunt, Albacoras prædonesq; alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur.

** Sed & in mediterraneo sæpe capiuntur: cõsule Rõdeletii lib. De Piscib.*

Aues marinæ.

Dicendum quoq; aliquid videtur de his auibus, quæ prædam è mari pro victu habent. Hæ sunt adeo cicures, vt supra foros funesq; nauium sidẽtes, capi manu patiantur. quarum certissima, vt qui de iis gustauerim, penitusq; cognouerim, hæc est descriptio p:luma sunt, vt accipitres, leucophæata; magnitudine cornicum esse videntur, nudati paulo plus carnis habent passere: vt mirum sit corpore tam paruo capere posse, atq; in vsum vertere pisces multo se maiores, atq; crassiores. Deniq; vno sunt intestino, pedibusq; planis, vt anates.

Bonita piscis.

Quod ad ceteros pisces attinet, de quibus paulo ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus assimilis, cum squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies, quibus fere nostris nauibus adhæserunt, idq; accidere verisimile est, quod pice naues vnctæ sint.

Albacoræ.

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cum & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cum nullo modo sint Albacoræ viscosæ, sed carne vt salar friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præsto non essent (vt accidit peregre nauigantibus) ideoq; sale contenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamẽ apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiariorum natio, quę mare tentare non audet, nihiloq; secius (vt de fele vulgo dicitur) siccis pedibus, abligurire pisces percupit; Albacoram in cõtinenti tam facile mercaretur, quam reliqua genera; ecquid dubitatis quin vna cum pisce digitos sæpe circumlamberet? vt enim dixi de hirundinibus marinis, cum Albacorę degant inter Tropicos, in altoq; mari versentur, non ita littoribus appropinquant, vt à piscatoribus integræ ad nos peruenire possint. Quod vero ad Africanos attinet, qui mare ad Orientem accolunt, Perusiosq; qui Occidẽtem versus, tum & Albacoras facile piscari: tũ incorrupte suis apponere credibile est.

Aurata.

Aurata, quæ meo iudicio ita vocatur, quod in aqua luteo esse colore videatur, & auro quam simillima, figura Sulmoni proxima est; differt tamen dorso depres-

depressiore. expertus ita pronuntio; Auratam non tantum ceteris, de quibus mentionem fecimus, bonitate præstare: verum etiã nego, in mari fluminibusq; quicquam inueniri posse suauius.

Suum autem marinorum duo sunt genera, vnum rostro acuto, vt anseres, alterum tam obtuso, vt cum è mari attollit, sphæra esse videatur. Idcirco ab ea similitudine, quę est illi cum cucullatis, capita monachorum appellabamus. Ex iis animaduerti lõgos circiter senûm pedũ, cauda lata, biffidaq;, in capite omnibus erat foramen, quo spiritum ducere, & vndam vibrare solebant. Cũ incipit mare commoueri, super aquam eminentes, præcipue nocte tempestate conflictati, virides apparent, viridemq; reddunt maris effigiem. præterea in morem suum terrestrium, alte anhelant stertuntq;. Quamobrem nautæ illos vagari & respirare conspicati, tempestatem certissime præsagiunt, quod & sæpe sum expertus. Et quamuis, cum trãquillitas esset, pelago modo crispante, vndiq; suum marinorum circumiecta multitudine, quoad prospici posset, totum mare illis constratum videretur: tamen cum non tam faciles captu essent, quam pisces reliqui esse consueuissent, prout collibuisset in promptu nõ erant. Itaq; vt lectori satisfaciam cumulatius, qua tandem arte capiantur, explicabo. Qui probe inter eos piscandi modum callet, conspicatus è prora, harpagonemq; ferreum manu tenens longurio reuinctum longo crassoque vt hasta dimidiata: qui etiam funi alligatur viginti circiter pedum: gregatim accedentibus, quem ferire possit eligens, tanta vi harpagonem iaculatur, vt si recte percutiat, ferro sus adunco teneatur: tum relaxato fune, quoad fieri potest, dum se dolore saucius in omnes partes conuertit, ferroq; magis induit, sanguis eum paulatim viresq; deficiunt. Nec morati nautæ ceteri, manu ferrea, quæ & ipsa longurio adhæret captum in nauem pertrahunt. Hac ratione viginti quinq; in itinere cepimus.

Sues marini.

Ingens suũ marinorũ copia.

Modus piscandi sues marinos.

Quoad intestina, si vt porco, ita & sui marino quatuor tanquam pernæ demantur diuidaturque & visceribus, spina etiam dorsi, costisque ablatis eundem in modum pendeat, hic illi valde similis erit. Iecur eodem sapore. Caro tamen recens dulcior & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi, pollicis crassitudinem non excedebat, nullamque puto inueniri, quæ duos superet digitos. Itaque, ne nobis amplius imponat id, quod Lutetiæ alibiq; laridum quadragesimæ piscatores appellant, suisque marini pinguedinem esse arbitrantur: nam ea cum plus quatuor digitum crassitudine pateat, Balænæ censenda est. Ceterum quoniam in quarũdam aluo, quas venati sumus, paruuli sunt reperti, quos vt lactentes assos apponebamus, nulla contrariæ opinionis habita ratione, magis existimo sues marinas vt scrophas, viuos quam oua parere. Qua de re si accuser, ad arbitrium eorum qui experti sunt potius, quam qui scripta tantum legêre, prouocans: vt rem diiudicare, mei non est instituti, ita nemo, quin ea quæ viderim certa esse credam, iure interdicturus est.

Suum marinorum intestina.

Permultos etiam Requienes, vt à Neustriis appellantur, cepimus. Ii quoq; mare sedato virides apparent: quibusdam longitudine quatuor pedes superantibus, crassis pro magnitudine corporis. Tamen quod eorum caro minus probetur, necessitate compulsi & meliorum inopia, nautæ Requienem attingunt.

Requienes.

Pelle sunt aspera serrataque, capite plano atque lato, ore patulo tamquam lupi Molossi ve Britannici. Cum hac de causa monstrosi sunt, tum dentibus acutissimis damnosi: quemque semel corripuerint, aut dilacerant, aut in mare deprimunt: qui lauant in Oceano sibi à Requienibus valde timere coguntur. Nec cum essent educti supra foros nauium, quod sæpe accidit, hamis è ferro digitali crassitudine, minus ab iis cauendum erat quam à feris canibus. Quapropter cùm neque capti, neque liberi ab iniuria temperarent, parumq; ad vescendum accommodati censerentur: quos eramus piscati lancinantes, atque cruciantes, vt damnosis animantibus dignum erat, claua ferrea mactabamus. Decisis aliquando brachiis, doliique circulo per caudam traiecto, in mare proijciebamus: tum se ipsi iactantes quod diu non mergebantur, ingenti nos voluptate perfundebant. Ceterum, etsi sub Zona Torrida, non sint ea magnitudine testudines, qua in Rubro Indicove mari Plinius esse dicit, vt singularum superficies contegendis habitabilibus casis, parandisque cymbis accommodentur: tamen cum tantæ ibi existant, vt parum sit credibile, breuiter attingere visum est. Proponam igitur specimen, quo de magnitudine lector iudicare poterit, vnam videlicet in naui Boisiana captam, adeo grandem extitisse, vt octoginta hominibus, quos nauis acceperat, more nautico prandentibus, large suffecerit: superior testa ouali effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iusta crassitudine centurioni Mario ad clypeum data est. carne tamen proxime ad vitulinam accedunt, vt lardo traiectæ, tostæque, eodem sapore videantur. Hic quoque vt animaduerti, earum est piscatus. Tranquillo mari, alias enim raro apparent, in summa pelagi euectis, Sol testam accendit, vt pati non possint: itaque se inuertunt ad temperandum calorem, diuque in gyrum versant: hoc conspicati, manu ferrea commissuræ testarum impacta, vi magna nautæ quatuor aut quinq; connitentes, in phaselum pertrahunt.

Requienes damnosi.

Marinæ testudines. Plinius lib. 9. cap. 10.

Modus piscandi marinas testudines.

Hæc habui de testudinibus breuiter explicanda & aliis piscibus: postea mẽtio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribusque Cetaceis.

Cap. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam sustinuimus.

VT de nauigatione absoluam, tribus aut quatuor citra Æquinoctialem lineam gradibus, vento destituti, tempestate aduersa non modo vsi sumus, pluuia malaciaque inuicem succedentibus, verum etiam (vt nauigatio difficilis atque periculosa est circa Æquatorem) obseruaui ventorũ inconstantiã sæpe accidisse, vt tribus nostris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque subito peculiari flatu raperetur, figuramq; trianguli Orientem Occidentemque versus & Septentrionem delata, efficerent: nulla nautarũ industria

Ventorum inconstantia circa Æquatorem.

dustria prohibente. Illa ventorũ conflictatio erat momentanea, erumpebantque vortices, qui & subito cursum remorabantur, & è vestigio vela tam impotenter inflabant, vt mirum sit nauem non inuertisse millies.

Præterea quæ sub Aequinoctiali circulo decidit pluuia, fœda contagiosaq; est, vt si collapsa corpus attigerit, enascantur pustulę, vestesque maculentur. Sol autem mire feruet, qua de causa caloribus pressi maximis, ingenti quoque siti laborabamus: quod aqua dulcis, poculentave alia (si prandioli tempus demas & cœnulæ) nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vsu venisse memini, halitu consupto, vt hora plus obmutescerem. Hac necessitate compulsi nautæ, nihil magis habent in votis, quam vt aqua salsa cum dulci commutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis pereunte siti Tantalo) fieri posse vt aqua marina bibatur, aut humectando saltem palato inseruiat: respondeo, nullis omnino remediis aquæ salsæ per ceram colandæ, aliterve distillandæ (præterea quum fluctuationes nauium instituendis fornacibus, lagenisque conseruandis minime conueniant) effectum esse, nisi quis vellet, simulatque ori admouisset, ipsa etiam euomere viscera, vt ea degustationi accommodaretur, & potui multo minus. Attamen vitro infusa splendore & puritate nulli cedit. postremo aqua marina (quod & sum admiratus & Philosophis examinandum relinquo) si lardum, halecem, aliave carnium & pisciũ genera valde salita temperes, & magis dulcia fient, & citius quam si fontana.

Pluuia fœda & contagiosa.

Aestus maximus.

Nautarũ desideriũ.

Aqua marina minime potabilis.

Vt vnde sum digressus eo redeam, fastigium nostræ, sub Zona Torrida, miseriæ fuit, quod maximis & continuis imbribus ad carinam vsque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamẽ vtebamur admodum exigue, vermes vna cum pane (tot inerant enim, quot micæ) nihil abominati, ne siti conficeremur, edebamus: vitiata quoq; aqua dulci oppletaque vermibus cum è vasis effunderetur, stomacho nullus erat tam firmo quin expueret. Qui autem bibebant, vna manu tenere poculum, altera ob fœtorem nares comprimere cogebantur.

Nauticus panis corruptus.

Interea quid vobis in mentem venit, hominum delicatissimi? calorem exiguum ferre non potestis, tunicaque interiori commutata, bene tersi, opaco in conclaui & splendido, cathedra lectulove impositi, otium agitis? vobis cordi non est ad mensam accumbere, si lances nitidissimæ, vitra bene lota, cãdidiora niue ipsa mantilia, dapes conquisitissimæ apparatissimæque, vinum deest Smaragdo clarius? Vultis nauigare vt ad hunc modum vitam traducatis? vt auctor vobis nequaquam sum futurus, eaque de re minus cogitabitis, cum quid in reditu acciderit audietis: ita cum de mari mentio incidit, & nauigationibus tam longis, vos vellem oratos qui ex libris tantum sapitis, quodque multo est deterius, ex eorum fabulis, qui mare nunquam viderint, vt elato supercilio Mineruam nõ doceretis: hoc est vt interpretor, iis paululum cederetis, qui tot incommoda perferendo ea sunt experti, quæ nullo certe modo in animum irrepunt, nisi periculum ipse fecerit.

Aduersus delicatos inuehitur.

Addam cum ad ea quæ ante commemoraui de varietate ventorum atq; tempestatum, imbribus fœtidis & caloribus: tum quæ in Oceano generaliter

Gubernator nauis egregius sine literis.

fiunt, præsertim sub Æquatore: vidisse me Ioannem Meunium Hareflorieñsem, ex nostris gubernatoribus, qui cũ literas nesciret, cognoscendo Astrolabo, chartisq; nauticis, & Baculi Iacob assecutus est tantam nauigandi peritiam, vt sæpenumero, maximeque cum esset tempestas, silentium imponeret viro bene docto, quem nominare non habeo necesse: cùm iste tamen pacato mari explicandis Theorematis excelleret. Nec interea propositum est, quicquam detrahere de iis artibus, quæ in scholis docentur, & literarum monumentis conseruatæ sunt. Sed magnopere vellem, nulla vt hominum auctoritas, & ratio cum experientia contenderet. Veniam igitur à lectoribus efflagito, si in memoriam reuocans nos aqua putri, & mucido pane vixisse, permultasq; rerum incommoditates perpessos esse, misera illa conditione, cum lautis censorum istorum dapibus comparanda, sum ab incœpto sermone paululũ digressus, & in eos inuectus. Accidit sæpe ob eas de quibus ante diximus difficultates, quæ postea demonstrabũtur fusius, absumpto omni commeatu, citra Zonam torridam retro naues abiisse, quod Æquatorem superare non possent.

Cum hac miseria conflictati circumeundo, & paulatim appropinquando, trigintaquinq; diebus trãsmittere tentassemus, pridie Nouemb. Febr. Deo propitio, Æquatorem attigimus. Æquator autem dicitur, non tantum quod sub hac linea dies noctibus perpetuo sunt æquales: verum etiam quod cum Sol ad eam redit, quod in anno bis accidit, nimirum ad 5. Calen. April. & Id. Septemb. eadem toto in orbe dierum & noctium existit æqualitas, ita vt qui sub Arctico & Antarctico degunt, duobus illis demum in anno diebus lucem noctemque participent, e vestigio Sole ab eorum conspectu alternatim recedente ad sex omnino menses.

Æquator quare dictus.

Eleuatio Poli Antarctici.

Quo igitur die mundi Zonam sumus præteruecti nautæ solemnia vsurpauere: etenim ad memoriam eius rei conseruandam, qui nunquam sub Æquatore fuerunt, eos funibus alligatos in mare demittunt: aut panniculis cacabo affricatis atro vultũ inficiunt, vectoribus tamẽ se pecunia redimere licet, quod & mihi contigit.

Itaque Iapyge secundo delati sumus ad quartum gradum vltra Æquinoctialem. Hic Polus Antarcticus primum à nobis est visus (quem Neustrii Stellam Su appellabãt) quibusdam stellis, vt ab illo tempore animaduerti, in modũ crucis depictum: ideoq; sydus integrum stellam Su nominãt. Retulére, vt quidam scribit, qui hoc primum iter sunt aggressi, albidam circa Polum Antarcticum nubeculam perpetuo videri quatuorq; stellas, crucis forma, cum trib. aliis, quæ Septentriones valde referunt. Iamdiu Polus Arcticus à conspectu nostro aberat: obiterq; dicam, non modo sub Æquinoctiali Polum vtrumq; non apparere, quemadmodum plerique arbitrantur, sed neutrum, nisi duobus emẽsis vltra citrave gradibus.

Hist. vniuers. Ind. lib. 3. c. 98.

Id. Feb. cùm sudum esset, Nautæque Solis altitudinem Astrolabo deprehendissent, affirmant ad perpendiculum radiare. Idcirco, quamuis periculi faciendi gratia, pugiones, cultellos, aliaque id genus supra foros defigeremus, nostris in celocibus eo die, meridiano presertim tempore, vmbra nusquam est visa.

Sol pro Zenith.

Duode-

Duodecim fere gradus prouectis, tempestas tres quatuorve dies aduersa extitit: paulo post è contrario tãta malacia facta est, vt interea celocibus immotis, perpetuo hic mansissemus, nisi ventus flauisset.

Toto itinere nostro nondum Balænæ obuiam erant factæ, tum vero prope vidimus. Quo in numero vna, quæ facillime potuit conspici, iuxta nauim emergẽs, quoad se commoueret, scopulus credita est, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obseruaui cùm se in mare absconderet, ante caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eiecisse, demergentemq; tantum excitasse fluctum, denuo vt vererer ne in gurgitem nos ad se pertraheret. Estque profecto res horrenda, vt in Psalmis, Ioboque legimus, eiusmodi mõstra tam facile in Oceano ludere.

Balænæ.

Ps. 104. 26.
Iob. 40. 26

Vidimus etiam Delphinas compluribus piscium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari subrubido esse colore putantur, ex istis vnus sexies septiesve, tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circundedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, sed caute cum refugeret capi nunquam potuit.

Delphinas pisces alii comitãtur.

Cap. V.

De primo Indiæ Occidentalis conspectu, & incolentium Barbarorum: deque ijs quæ in mari acciderunt ad tropicum vsque Capricorni.

INde secundo diu flante Fauonio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. mane circiter octauam horam, in conspectu Occidẽtalem Indiam habuimus (in qua Brasilia) quæ & quarta orbis sectio antiquis penitus incognita, & America dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497. primus eam detexit. Explicare superuacaneũ est, quam læti quamque alacriter Deo egerimus gratias, tam prope intuentes continentem optatissimam, breuique adeundam. Explorato igitur, quod eramus conspicati terram esse (decipi enim facile est nubibus in aerem abeuntibus) eo die ipso, flatu secundo, & prora in altum constituta, cum Boisius esset antegressus, anchoræ iactæ sunt mille passibus interiectis, à regione aspera *Huuassou* Barbaris appellata: tum educta è naui scapha & tormentis aduentu significato, vt assolent, qui illas regiones adeunt: virorum mulierumque statim manus ingens visa est stare in littore. Hi omnes (vt à quibusdam ex nostris, qui loca illa iam ante cognouerant, est animaduersum) erant natione *Margaiatium* Lusitanis confœderata, Gallis autem inimicissima: vt captis nulla liberationis merces soluenda esset alia, quam vt mactati concisiq; Barbaros saginarent. Tum quoque vidimus mense Februario (qui fere tota in Europa est frigidissimus, geluque impedit, ne quid è terra prodeat) nemora & lucos, herbasq; tam esse virides, quam sunt in Gallia, Maio & Iunio mensibus, quo vere perpetuo fruuntur Brasilienses.

Dies quo primũ Americã nobis detecta est.

Americus Vespucius in Americã primus nostra memoria nauigauit.

Huuassou locus asper.

Margaiates Gallis inimicissimi.

Nemora, herbæque semper virent in America.

Hoſtilis *Ouetacatium* atque Gallorum inter ſe animus, quem vtriq; vehementer diſſimulabant,impedimēto non fuit, quo minus è naucleris vnus, qui eorum linguam mediocriter nouerat,cum nautis aliquot ſcapha conſcenſa,littus peteret,vbi magna multitudine Barbari conſtiterant. Nec tamen intra teli iactum accedere, ſed vereri ne à feris hominibus capti,interfectique torreretur. Ita eminus oſtendere cœperunt cultellos, ſpecula, pectines, aliaque id genus, cum quibus ad victum pertinentia, commutare ſi vellent,petebant. Qua re à quibuſdam qui propius acceſſerant,intellecta,nec rogati pluribus, mira celeritate quæſitum excurrere. Mox redeunte Nauclero,farina quapiam ex radice, qua panis loco vtuntur Braſilienſes,pernæ,carneſque ex aprorum genere, aliaque ad victum neceſſaria,fructus etiam magna copia,quales gignit regio, allati. Præterea vt & dona offerrent,& aduētum gratularentur,ſex,vna comitante femina,Barbari ſcapham ingreſſi,ſponte ſua nos inuiſere. Quos cum primùm vidiſſem,lectoribus cogitandum relinquo, quam eos ſim attente contemplatus,de quibus etſi commodius & fuſius agendum eſt ſuo loco,hic tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum feminæ nudi æque agunt,atque quum ex vtero prodiére, ad ornatum toto corpore atrati. Ceterum viris eſt familiare ſinciput attondere in formam coronæ monaſticæ,occipitis vero crines dimittere,quos tamen vt hi ſolent, qui apud nos alūt comam, circa collum reſecant. Ad hæc pertuſo inferiori labro, viridi colore politulum lapidem,capitati argentei latitudine atque craſſitudine inſertum geſtant, quo dextrè foramen illud aperiunt clauduntq;.Hunc ad venuſtatem vſurpant: quo tamen auulſo,& in labro inferiori, tanquam ore altero hiante apparent turpiſſimi: feminæ labrum minime perforant,ſed vt noſtrates crinem valde ſummittunt,auriculas autem adeo traijciunt,vt digitum accipiant: vnde candida oſſa pendêre, & ſupra humeros fluctuare ſolent. Alio reijcienda videtur eorum cōfutatio,qui Americanos eſſe villoſos falſo ſunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis diſcederent,duo ſenes qui auctoritate præſtabant,demonſtrāt, illa in regione maximam eſſe vim Braſilii optimi, cui & ſecando, & exportando ſuam operam pollicentur, reſq; ad victum neceſſarias: nihilq; prætermittunt, quo perſuadeant, vt manere vellemus. Præterea quum alio tendebamus,manendi ratio non erat: quod cum inimici eſſent, & multitudine vincerent, hoc conſilio inuitabant, vt ſi terram tenuiſſemus,more ſuo, vulneribus confectos deuorarent. At cum *Margaites* tormenta, & quicquid adeo naues noſtræ aduexerāt,valde eſſent admirati: neq; (maximis de cauſis, præcipue ne Gallorum periculo fieret, ſi forte illuc appellerēt) in animo haberemus vim facere,ad ſuos qui expectabant in littore, veniam redeundi poſtulant. Itaq;, quoniam nullus eſt apud eos pecuniæ locus,cum rebus quas attulerant, hamos, induſia, cultellos,ſpecula,idq; genus quamplurima commutauimus,quæ quidem ſunt ad negotiandum apud Braſiliēſes accommodatiſſima. Ad extremum vt quum nos adiêre Barbari,pudenda liberaliter oſtenderant,ita,quum exire,& in ſcapha ſedere vellent,induſia quæ à nobis accepiſſent,ad vmbilicum vſq; colligentes,atque ne macularent veriti, in natibus demonſtrandis nequaquam parci fuêre, mira

Farina ex radice,aliaque Barbarorum cibaria.

Primi Barbari ab auctore viſi, & deſcripti.

Aſtutia Barbarorū ad decipiendos Gallos.

Pecunia Barbari carent.

Vrbanitas vere Barbara.

mira certe vrbanitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etsi prouerbio feratur apud nos, pellem indusio esse chariorem: illi contra, excellenti erga nos magnificentia fortasse, nates aperiendo, pelle arbitrantur indusium esse præferendum.

Hoc in loco paululum immorati, quamuis noua illa cibaria primum aliena viderentur, necessitate coacti, tamen auide comedebamus. At postridie eius diei, qui Dominicus erat, sublatis anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti fere millibus passuum interpositis, obiectum habuimus Castellum Lusitanorum, quod illi Spiritum Sanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces nostras, myoparonemque adeo conspicati, quem suis ereptum esse facile coniecerunt, tormentis vtrimque ter aut quater displosis, quod extra iactum essemus, pilæ abierunt innoxiæ.

Spiritus Sanctus Castellum Lusitanorum.

Igitur littoribus appropinquante cursu continuato, plagam præteruecti sumus quam *Tapemiry* appellant: hîc quà in continentem mare influit, paruæ sunt insulæ, quiq; has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum socii fœderatique sunt.

Tapemiry.

Vlterius paulo circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ*, quorum in regione, quemadmodum præternauigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeuntes.

Paraibæ.

Cal. Mart. Breuia & Syrtes legimus, scopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illisæ naues pereant, maximopere nautæ solent effugere

Breuia & Syrtes.

Ex aduerso Breuium planiciem sumus conspicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Ouetacates* homines adeo feri, vt neque pacem inter se colant, & cum finitimis omnibus aduenisque bellum gerant. Cùm vero ab hostibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum accepêre) mira pernicitate morti se eripiunt, qua & inter venandum feras ex ceruorum genere quodam assequuntur. Omnium Brasiliensium more, nudi penitus agunt, nihilo tamen secius ad nates vsque comam demittunt, contra quam reliquorum fert consuetudo, qui, vt paulo ante diximus, dicemusque postea fusius, cùm sinciput attondent, tum circa collum crinem resecant. Denique efferati *Ouetacates* illi, regiunculam inuicti habitantes cruda carne vescuntur in morem canum, luporumque, lingua etiam dissident à finitimis, vt inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac sæuitia insignes merito censendi esse videantur. Cæterum quod nullum cum Gallis, Hispanis, Lusitanisque commercium habeant, aliisque transmarinis, carent nostris omnino mercibus. Attamen, vt postea audiui à quodam interprete Neustrio, si eas finitimi cum *Ouetacatibus* communicare desiderant, hac vtuntur permutatione: *Margaias*, *Caraias*, aut *Tououpinambaultius* (quæ gentes sunt vicinæ) aliive Barbari, se ipsi *Ouetacati* non credentes, ostentant eminus falcem, cultellum, pectinemve, aut speculum, aut alia eiusmodi, nutuque conquirunt an permutationem velit facere. Tum si consentiat, vicissim plumas depromit, aut virides lapides, qui, vt demonstrauimus, labris includuntur, aut quædam non absimilia. Deinde locum designant ab hinc trecentis quadringentisve passibus:

Ouetacates.

hic alter in lapidem stipitemve, quæ putat esse commutanda, reponens, longe abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendum accedit quæ ille deposuerat, eodemque in loco relinquendum, quæ ipse ostenderat. Fidem hactenus seruant; permutatione vero facta, cum alter eo rediit, vnde primo visus est, violatis induciis magna contentione certatur, quis cuique permutatum eripiat. Nec dubium est quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primas ferat. Itaque nostris hominibus, qui arthritide laborant, claudis, tardisq; sunt pedibus, nequaquam censeo, si de conseruandis mercibus cogitant, cum *Ouetacatibus* negotiationem instituendam esse. Cantabri tamen, quorum etiam lingua differt à ceteris, vtq; notum est, agilitate præstant, optimeque ambulare videntur: cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi sunt, tum eos quis merito dignissimos existimet, qui vna discurrerent. Quin & annumerari possent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Floridæ. Hi (vt memoriæ proditum est) ceruum assequi, totumque diem irrequieti solent currere. Præterea Gigantes ad flumen Platam (eodem auctore) tanta velocitate, vt fugientes capreas sæpe manu retineant. Sed age dum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittẽtes. Sed vt si libet, Euro citius euolent, interdum etiam vt est verisimile nõ sine graui lapsu, tribus in plagis Americæ (distantibus inter se tamen Platensi præsertim & Florida plus tricies centenis passuum milibus) & in quarta Europæ, niue stipatius concidant, ad institutum sermonem reuertamur.

Hist. vniuers. Ind. lib. 2. cap. 46. & 84.

Ouetacatium transmissa regione, aliã in conspectu statim habuimus, quam *Maq-he* appellabant, incoliturque à Barbaris, quos tantum dicam, ob eas rationes, quæ modo explicatæ sunt, minime in vtramque, vt aiunt, aurem dormire: cum ad incursionem faciendam, paratissimos habeant finitimos. Hoc in littore, magna rupes in turris modum se attollit: quę sole tacta lucet adeo & radiat, vt quibusdam Smaragdi genus esse credatur. Idcirco à Gallis & Lusitanis hac præternauigantibus *Mag-hensis* Smaragdi nomen habuit. Ferunt hanc rupem nauibus adiri non posse, quod ad libellam summæ aquæ scopuli eminentes, plus quatuor millibus passuum excurrant in pelagus: terra etiam negant vllam inueniri semitam, qua rupes ascendatur.

Maq-he.

Rupes Smaragdus credita.

Paruæ ibi sunt tres Insulæ, *Mag-henses* appellatæ, quarum ex aduerso cum iactis anchoris noctem quieuissemus, postridie sublatis dolonibus Friense Promontorium tenere contendebamus. Vento tamen reiecti, eo vnde mane profecti essemus, reuertimur: quo in loco ad Iouis diem in anchoris stetimus, parumq;, vt audietis, abfuimus à naufragio. Etenim postridie eius diei ad VI. Non. Mar. quo Bachanalia celebrantur ab hominibus male feriatis, ante ieiunium Quadragesimæ, hora vndecima pomeridiana, cum primum acquiesceremus, adeo repente procella extitit, vt cum tempestatem ferre nõ posset funis anchorarius abrumperetur, nauis autem fluctuans, & vi vndarum littus petens eo delapsa sit, vt cum aqua duabus vlnis & dimidia non esset altior (qua breuiore ne parua quidem nauis sustineri poterat) nihil propius fuerit, quam vt in vado adhæresceret. Tum gubernator iacta bolide, cum eo rem deuenisse intelligeret, quanquam illi munus incumbebat, vt bono essemus animo iubere, bis aut ter excla-

Proximũ discrimen ex quo euasimus.

exclamauit, Actum est, Actum est. Nautæ vero cùm diligentissime alteram iecissent anchoram, quæ, Deo fauente, substitit, ne in scopulos vnius ex Maghensibus insulis (profligata salute, si id quidem accidisset, quod mare commotius illisam nauem confregisset) deferremur impedimento fuere. Hoc periculo trium fere horarum spatio sumus defuncti, nec interea proderant nautica keleusmata, quæ commodiùs in alto vsurpantur, quam prope littora, vbi tempestates maxime sunt timendæ. Cùm autem, sedato mari, dies illuxisset, propterea quod, vt diximus, aqua dulci vtebamur vitiata, quidam ex nostris aquatum profecti in desertas *Maghenses* insulas, non modo terram ouis auibusque multigenis (& tamen ab iis, quæ sunt apud nos valde forma dissidentibus) constratam inuenere, sed quod non essent hominibus assueti, tam erant cicures, vt manu capi, fustibusque interfici sustinerent, ita vt à nostris aquatoribus in scapham constipatæ magna copia exportarentur. Ea de causa, cùm superiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitassent, aues illas promiscue comedêre. Die Iouis, quo *Maghenses* insulas reliquimus, vento vsi secundo, postridie quarta pomeridiana Friense Promontorium attigimus, qui portus est oræ totius, ob Gallorum nauigationes, nobilissimus. Hîc anchora iacta, tormentisque aduentu significato, centurio & nauis magister, cum aliquot militibus in terram egressi, obuios habuêre magna multitudine, Barbaros, ii vocabantur *Tououpinambaultij*, Gallorum socii atque fœderati. A quibus cùm accepti sumus comiter, tum quid ageret *Paycolas* (sic enim Villagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longe accidit gratissima. Eodem in loco hamis retibusque pisces multos cepimus, complurium generum, & ab iis, qui in nostro mari degunt, valde forma dissimiles. In quibus maxime varium atque prodigiosum genus erat, quod ea de causa describam. Hornum magnitudine vitulum fere æquabat, rostro quinque pedes longo, lato sesquipede, vtrinque dentes acuti, tanquam serræ prominebant. Quum vero eductus in terram, rostrum adeo ingens, huc & illud vibraret, mutuo alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret. Ceterùm carne est durissima: vt enim essemus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas cocta, vesci nunquam potuimus. Hic etiam primum vidimus, non tantùm sublime volantes Psittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbæque: verum etiam vt ex illo tempore obseruaui, binos in aere sibi cohærentes, quemadmodum apud nos turtures solent. Cùm igitur sexaginta fere millia passuum itineris superessent, quamq; citissime fieri posset, contenderemus: ad Friense Promontorium, breuior quam erat in votis, mora facta est. Itaque eo die ipso sublatis vesperi dolonibus, tam prospere nauigatum, vt sequenti Dominico, Non. Mart. anno 1557. Oceanum sub dextra relinquentes, in sinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum, à Lusitanis vero Rio de Ienero, hoc est, Fluuium Ianuarii, quod Cal. Ian. eum primo sinum adierant. Posteaquam honoris Villagagnonis causa, quingentûm fere passuum interuallo, tormenta displosimus, & nobis ille respondit (Castra enim fecerat in parua quadam huiusce sinus

Auium multitudo in Maghensibus insulis.

Friense Promontorium.

Tououpinambaulti cũ Gallis fœderati.

Prodigiosus piscis.

Agmen Psittacorũ volãtium.

Sinus Ganabaræ.

insula) anchoræ sunt in propinquo iactæ. Hæc igitur summa est eorum, quæ inter nauigandum in Brasiliam, tum passi sumus, tum vidimus.

Cap. VI.

Descriptio sinus Ganabaræ, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ, Castellique Collignij, atque insularum adiacentium.

Cvm sinus iste à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter ceteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notissimus fuerit: abs re non existimaui alienum, si peculiarem eius descriptionem hoc loco proponerem. Ille à Lusitanis Generensis appellatur, quod Cal. Ian. primo eum intrasse credatur, tribusq; viginti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem lineam, sub Capricorni tropico. Cuius rei meminisse Lectorem cupio, vt Theueti agnoscat impudentiam. Is in libro vir. Illust. *Quoniam becum* laudans, ait, me, aut alium impostorem, hunc sinum ad tres & viginti gradus, prope polum Antarcticum collocasse, quum tamē nunquam aliter, quam hîc scripserim. Quæ alii de sinu isto scripserunt, prætermitto, eumq; quatuor & viginti passuum millibus patere affirmo. In quibusdā vero locis in latitudinem crescere, donec 14. aut 16. conficiat. Et quamuis ii montes, quibus iungitur, non adeo sint excelsi, atq; ii sunt, quos Geneuensis lacus alluit, recte tamen cum eo comparari potest propter vicinitatem vndique terrarum.

Comparatio lacus Geneuēsis cum fluuio Genabara in Brasilia.

Ostium eius periculosum est, quia relicto mari trium Insularum incultarum oræ legendæ sunt: vnde magnū nauibus periculum imminet, ne scopulis allisæ penitus frangantur. Deinde prænauigandum est fretum, quod cùm trecentos in latitudinem passus non habeat, enascitur sinistrorsum è monte, ac rupe pyramidis formam imitante: quæ non modo est immensæ magnitudinis: verum etiam eminus artificio quodam elaborata videtur. Propter eius autem rotunditatem, & quod ingenti turri persimilis esset, hyperbolice à Gallis *le Pot de beurre* appellata fuerat. Paulo vlterius intra sinum ipsum rupes extat satis plana, quæ in circuitu patet circiter centum & viginti passus. Hæc à nobis *Le Ratier* dicebatur, quam Villagagno cùm primùm appulisset, imposita primùm supellectile, ac impedimentis, muniri posse sperabat: vi tamen vndarū inde pulsus est. Ea porro, quam incolebamus insula, duobus est passuum millibus vlterior: hæc (vt cōmemoraui) erat inculta ante Villagagnonis aduentum. In circuitu circiter passus mille cōplectitur, latitudinē sexies superante longitudine: scopulisq; ad libellam summæ aquæ extantibus cingitur, qua de causa naues citra tormenti iactum accedere non possunt: estque ideo natura munitissima, vt adiri ne nauigiolis quidem possit, nisi è portus latere ex aduerso ingredientis

Rupes vocata vas butyraceū. Muscipula.

Descriptio Insulæ & propugnaculi, in quo Villagagno habitabat.

dientis Oceani. Hæc si diligenter custodita fuisset, nec expugnari, nec intercipi potuisset, quemadmodum à reditu nostro fuit à Lusitanis occupata, eorum qui relicti essent culpa: ab vtraq; parte eminebat colliculus, cuius in fastigio tuguriolum Villagagno extruxerat: rupi vero quinquaginta, aut sexaginta pedes in altitudinem porrectæ, & ad insulæ cẽtrum sitæ, suum imposuit prætorium. Reliqua in planiciem redacta, domiciliis continebantur, quæ, annumerata omni Villagagnonis familia, octoginta circiter homines incolebant. Illa omnia si prætorium excipias, aliquot fabrilibus lignis ædificatum, & propugnacula qualicunque cæmento superinducta, parua erant tuguriola, prout Americani solent, lignis extructa rotundis, herbaq; contecta. Atq; hæc quidem pauca de artificio munitionis illius, quam Villagagno nuncupauit Collignium in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factum est, vt Gaspari Collignio Galliæ Thalassiarchæ gratularetur: neque immerito. Nunquam enim sine illius fauore, ac ope (vt antea commemoraui) cùm iter illud agere, tum vllam in Brasilia munitionem exædificare potuisset.

Vt igitur quæ restant de Ganabara sinu persequamur, sciendum est vltra propugnaculum decem fere millibus, pulcherrimam, fertilissimamq; insulam iacere: ea cùm in circuitu duodecim passuum millibus pateret, Magnæ insulæ nomen à nobis sortita est. Quinetiam quod à Toupinambaulsiis fœderatis incoleretur, eam frequenter petebamus, ad exportandam farinam, aliaque necessaria.

Magna insula.

Sunt præterea in illo sinu maris multæ insulæ incultæ, in quibus præstantissima ostrea reperiuntur. Barbari quidem in littoribus se submergentes, manibus adferunt lapides ingẽtes exiguis ostreis (illi *Leripes* vocant) circumdatos, quæ sic petris adhærent, vt vix sint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus, & in quibusdam exiguas gemmas reperiebamus.

Leripes ostrea.

Hic fluuius multorum piscium genere abundat, in primis mulis quam optimis, suibus marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos, in capite De Piscibus, describam. Hic vero ingẽtes, ac monstrosas Balænas silentio præterire nolo, quæ pinnis aquam superantibus, nobis ita fiebant obuiæ, vt tormentulis facile peterentur. Veruntamen istiusmodi globis eas valde lædi non existimo, tantum abest, vt interfici possint: eaque de causa recedebant à nobis innoxiæ, quod pelle sint durissima, crassaq; pinguedine. Harum vna, quatuor, & viginti à Castello miliaribus Friense promõtorium versus in vadis adhærescens, Oceanum repetere, quod eam aqua profundior defecerat, non potuit: ad quam tamen accedere ausus est nemo, antequam expiraret, quippe cum suis conatibus vicinam terram concuteret, & à quatuor millibus passuum exaudiretur. Postquam vero vitam exhalauit, multi ex Barbaris, & nostris frusta quædã carnium decisarum abstulerunt: reliquum autem eo in loco remansit. Eas vero carnes parui faciebamus, propter insipidum gustum: pinguedinem vero colliquabamus, vt oleo expresso ad lucernas vteremur. Lingua vero, quæ pars existimatur præstantissima, sale condita, fuit Thalassiarchæ in Galliam transmissa.

Balænæ.

Balæna in vadis.

Fluuii dulces.

Duo sunt etiam flumina, quæ ad extremitatem sinus terra vndique circundata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigaui, & multos Barbarorum vicos in vtroq; littore sitos inuisi. Hæc sunt quæ in hoc sinu præcipua cognoui, atque etiam arcis possessionem Gallis ereptam esse, tanto magis doleo, quanto hæc recte custodita, vt erat facillimum, tutum nobis perfugium, & Gallis commodissimam nauigandi occasionem præbere potuissent. Vltra quadraginta, aut sexaginta passuum millia Platam versus, & fretum Magellanicum, alter est ingens maris sinus, à Gallis Vasarum dictus, ad quem appellunt illuc qui nauigant, sicut & ad Friense Promontorium, quod & primùm tenuimus, cùm Brasiliam peteremus.

Cap. VII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornamentis corporis virorum & feminarum Brasiliensium, apud quos annum fere sum commoratus.

HActenus ea quæ in mari vidimus, dũ Brasiliẽsium regiones petiimus, descripsi: qualis denique sit Ganabara sinus demõstraui: Nunc antequam naui conscensa reditum in Galliam parem, vitæ genus, & alia hîc à nostris incognita, paucis describere volo.

Statura ac dispositio Barbarorum.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terram Brasilii incolunt, *Tououpinambaulsii* nominantur, quibuscum ego circiter annum familiariter sum versatus. Ii corpus nec prodigiosum, nec monstrosum habent, sed nostro, qui in Europa viuimus, persimile, quod ad staturã spectat. Sunt quidem fortiores, robustiores, saniores, & minus obnoxii morbis.

Ætas Barbarorum.

Pauci apud eos sunt claudi, pauci altero priuati oculo: deformes fere nulli: licet etiam centesimum ac vigesimum ætatis annum sæpe attingant (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen canescunt. Id vero regionis illius temperiem indicat, quæ cum nullis frigoribus, aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores semper habet: ipsi quoque molestiis, ac curis omnino vacui, iuuentutis in fonte labra rigasse videntur.

Barbari rerum mundanarũ neglectores.

Et quoniam fontes lutosos, & scaturigines pestilentes non adeunt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quę nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, deniq; perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet, diffidentia, auaricia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore prorsus nigro non sunt, sed tamen ad nigredinem accedente, propter solis vehementiam, quemadmodum Hispanis, ac Prouincialibus vsuuenire videmus.

Nuditas Barbarorum in genere.

Ceterum viri, feminæ, infantes nudi prorsus incedunt, nec vllas corporis partes vnquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villosi non sunt, vt qui-

vt quibusdam visum est, imo simulatque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus paruulis, quas à Christianis accipiunt, euellunt: barbam ipsam, palpebras, supercilia eradicant, vnde lusci, toruoque aspectu fiunt. Idem legimus in insula Cumana vsurpari à Peruensibus. Caput quidem illi capillis vestitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad sinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput vero comam nutriunt nostrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vsque fluctuat, resecant. Hîc, ne (si fieri possit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: illud addam, esse nimirum in illis terris herbas quasdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incuruæ, in orbem & longitudinem excrescunt, veluti calamus, qui contegit spicam milij illius prægrandis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando senes (non tamen omnes, nunquam adolescentes, multo minus pueros) qui duobus illius herbæ foliis interacceptis, filoque xylino virilia contegerent, atque etiam fasciis, ac linteolis, quæ à nobis habebant, obuoluerent. Qua in re primo aspectu elucere videretur scintilla quædam naturalis verecundiæ, si modo id ea de causa facerent. Etsi enim id penitius nunquam sum scrutatus: nihilominus tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in senectute partes illæ conflictantur.

In eos qui Barbaros villosos esse putant.

Hist. gen. Ind. lib. 2. cap. 79.

Quare senes Americani interdum virilia tegant.

Hoc insuper de more habent, vt ab infantia puerulis omnibus labium inferius pertundant, eoque in foramine os quoddam perpolitum, ac instar eboris candidum inseratur, minimarum figura pyramidum, quæ supra mensam in quincuncem ordinatæ, verticillo petuntur. Pars fastigiata pollice vno, duobusve digitis extrinsecus porrecta, inter gingiuas, & labium retinaculo adhæret: idque pro arbitrio auferunt, reponuntque. Os vero illud fastigiatum, ac candidum, in adolescentia tantum gestant. Cùm vero ad grandiorem ætatem peruenêre, cumque lingua sua *Conomi-ouassou* vocari incipiunt, (quod grandem, aut crassum adolescentem sonat) foramini labiorũ inserunt lapillum viridẽ, ex genere pseudosmaragdi, qui similiter obice quodã intrinsecus retentus, extrinsecus apparet, capitati argentei rotũditate, ac latitudine, crassitudine aũt duplici. Atq; etiã nõnulli reperiuntur, qui digiti longitudine gestent, eumque teretem. Cuius postremi generis vnus à me in Galliam allatus est. His lapidibus interdum sublatis, Tououpinambaultii, linguam foras per rimam illam labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem spectantibus præbeant. Vtrum vero spectaculum istiusmodi placeat, an deformes admodũ hac ratione fiant, facile est iudicatu. Alios insuper vidi, qui lapillos eiusmodi virides in labiis gestare non contenti, vtrisque malis eundem ad vsum perforatis, includebant.

Labiũ perforatũ, & eius perforationis ratio.

Lapilli virides labiis inserti.

Malæ perforatæ ad lapillos inserendos.

Quod ad illorum nasos attinet, cùm apud nos obstetrices soleant ab ipso puerorum ortu, vt formosiores ac productiores efficiant, digitis extendere: cõtrarium prorsus institutum apud Americanos nostros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem nasi depressione metiuntur. Itaque simulac ex vtero

Hist. vniuer. Ind. lib. 4. cap. 108.

matris prodiêre, pollice nasus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibusdam fieri solet. A quibus longe illi dissident, qui quodam in Peruani regni tractu, feruntur tanto esse naso præditi, vt ex eo smaragdi, cyanii, aliiq; lapilluli, cùm candidi, tum rubri, filo aureo suspendantur.

Barbari nigro colore infecti, & variis coloribus picti.

Nostri præterea Brasilienses compluribus pigmentis & coloribus sibi corpus variegant: inprimis vero crura, ac tibias adeo inficiunt atro colore, ex succo fructus cuiusdam ab illis *Genipat* dicti, vt eminus animaduersa, femoralibus sacerdotalitiis induti esse videantur. Ea porro nigredo expressa ex illo *Genipat* fructu, ita illorum cuti adhærescit, vt decem aut quindecim dieb. elui nequeat, quamuis se frequenter abluant.

Menisci ex ossibus candidis.

Adhæc meniscos etiam habent octo digitis longiores, ex ossibus apprime læuatis, ac instar alabastri candidis (quæ *Yaci* appellant) mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylino ad pectus è collo appensos demittunt.

Similiter frustula complura testæ prægrandis lapide quodam diu multumque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac instar denarii tenuia efficiunt, vmbilico pertusa, filoque xylino traiecta, pro torquibus collo inserunt (hæc *Bou-re* ipsorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ solent aureæ. Id porro, quod à multis buccinum appellatur, esse crediderim, ex quo plerasq; mulieres, zonas apud nos gestare videmus: cuius & quidem præstantissimi, plusquam tres vlnas habebam, cū in Galliam appulissem. Barbari præterea torques (quos ab illis *Bou-re* dici, antea commemorauimus) conficiunt ex quodam genere ligni nigri, ac solidi, cuiusmodi sycomorum esse Matthiolus testatur, quod ad eam rem valde accommodatum est: quoniam ad grauitatem, ac splendorem gagatis accedit. Maximam præterea vulgatarum gallinarum copiam habent Americani: quarum progeniem à Lusitanis acceperunt. Albis sæpenumero plumas detrahunt, ac ferramentis quæ nunc habent: antea vero cum illis carerent, lapidibus peracutis molliores plumulas minutatim cōcidebant. Illis aquæ feruidæ, ac bullienti impositis, ac rubro coloris brasilico tinctis: postquam se gummi quodam ad id accommodato, illeuerunt, contegunt, atq; ornant corpus, brachia, tibias, variisque depingunt coloribus: ita vt instar pipionis, aliarumve auium recens exclusarum, lanuginem quandam habere videantur. Vnde verisimile est, vt, cùm quidam nostrates in eas terras peruenissent, eosque ita initio ornatos prospexissent, nihil penitius de eis perscrutati, hunc rumorem sparserint, Barbaros scilicet prorsus esse villosos. Res tamen longe secus sese habet, vt qui tales natura non existant. Proinde rumor ille ex rei ignoratione manauit, cui deinde nimium leuiter fides adhibita est. Quidam etiam memoriæ prodidit Cumanos sese vngere solitos gummi quodam, vnguentove glutinoso, ac deinde se plumis variorum colorum conuestire.

Bou-re torques.

Barbari plumis ornati crediti sunt villosi.

Hist. gen. Ind. lib. 2. cap. 79.

Frontalia ex plumis contexta.

Ornatus vero capitis *Tououpinamkiorum* nostrorum hæc est ratio: præter sincipitis abrasionem in coronæ monasticæ formam, crinesque occipitis, quos ad collum summitti diximus, solent insuper auium plumas, rosei, rubei, cuiusuis denique coloris aptissime compositas colligare, easque ad frontalium vsum adhi-

adhibere. Hæc non male galericula referunt non ita pridem à nobilioribus feminis nostratibus vsurpata: quæ proinde à Barbaris nostris accepisse non immerito dicantur. Frontale autem istud vernacula lingua est *Yempenambi.*

Inaurium quoque ex ossibus albissimis apud eos magnus est vsus, ossibus illis non absimilium, quæ perforatis suis labiis adolescentes imponere diximus. Apud eos auis est *Toucan* nomine, atra toto corpore, ceu coruus, circa ingluuiem plumis tenuissimis, fuluo colore, torque miniato ab imo circundatis. Partis istius pellem detrahunt, detractam siccant, (auis nomen retinet) siccatam vtrique genæ applicant cera agglutinatam, quam *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis gestari.

Inaures.

Præterea si ad bellum sese accingant, aut pro more (de quo alibi) & solenni pompa captiuum deuorandum sint mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil desit, vestes induunt, pileos aptant, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuscunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificiosissime aptatis & intersertis atque adeo calamo tenui arundineo filoque xylino admodum concinne compactis & connexis, vt vix vllum credam in Gallia esse phrygionem, qui maiori industria plumas illas tractare & aptare possit. Dicas vestes hac ratione contextas è villoso serico confectas esse. Eundem ornatum ligneis suis clauis adhibent, quibus ad hūc modum ornatis elegantius dici nihil potest.

Ornamentorum postremū genus est, quod Struthiocamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandissimas illas aues in regionibus illis versari, quas tamen illic me non vidisse ingenue fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vna parte disponunt, plumæ ab altera eminent, atque in orbem circumflectuntur, in modum conopei vel rosæ. Itaque fit pennarum fasciculus, quem sua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filoque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cùm sunt ornati, caueam pullis includendis tergo impositam gestare videntur. Fusius alibi à nobis dicetur, eos qui bellicosissimi volunt haberi, quo fortitudinem suam palam faciant, multosq; à se interfectos hostes esse demonstrent, captiuos denique vorandos multos mactasse iactent, pectus, lacertos & femora incidere, incisuras vero illas atro quodam puluere inficere, quo ad mortem vsque earum vestigia conseruantur: itaque aspicientibus thoraces & femoralia Heluetico more incisa repræsentant.

Pennarū fasciculus.

Barbarorum incisura.

Compotationibus autem seu *Caouinationibus* & saltationibus illis si sit indulgendum, in quibus certe vt plurimùm occupātur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus, quos emittere cōsueuere, fructus colligunt, corticis duri satis, echinum forma & magnitudine referentes, cuius exsiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt: huius generis multos filo attexunt, tibiisque apponunt: non minorem concitati strepitum edunt, ac testæ limacum, si eo aptarentur modo, quin à saltatoriis crepi-

Crepitacula e fructibus.

taculis non longe abſunt. Quæ quidem cupidiſſime exoptant Barbari cùm ad eos comportantur.

Maraca instrumentum. Fert inſuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum craſſitie adæquat, formaq; refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforãtur modo) lapillisq; aut milii craſſioris (de quo ſuo loco) granis immiſſis, baculoq; ſeſquipedali traiecto, inſtrumentum *Maraca* nomine fabricãt. Strepitum edit ingentem, adeo vt ſuillas veſicas piſis plenas ſuperet: quo fit vt à Barbaris nuſquàm non manu geſtetur. Quæ ſit Barbarorum de iſto *Maraca* atque eius ſtrepitu opinio, præſertim cum plumis egregie ornatum, certoq; deſtinatum vſui fuerit, tum à nobis dicetur, cùm de eorum religione agemus. Hactenus de natura, veſtitu, & ornatu quõ *Tououpinambaulſij* noſtri vti conſueuere, paucis dictum eſto. Veruntamen appendicis vice addam, criſpatũ pannum, rubri, viridis, flauiq; coloris à nobis magna copia aduectum fuiſſe, ex eo veſtes omnis generis conficiebamus: quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopithecis, pſittacis, braſilio, goſſypio, pipere Indico, aliisq; id genus, quæ à mercatoribus aſportari ſolent, Barbaris dabamus. At pleriq; nuda corporis parte reliqua, laxa & vndantia femoralia ſolum induebant: alii contra, femoralibus contemptis, tunicam nates pertingentem induebant. Mox autem emenſis aliquot paſſibus, & in ſeipſos oculis identidem conuerſis, non ſine noſtrorum riſu & cachinnis, exutas illas veſtes domi reponebant, quoad rurſus eas induere in animum inducerent. De induſiis quoq; & pileis idem iudicium.

Barbari ex parte nudi, ex parte vero induti.

Epilog. 1. Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, ſatis fuſe perſecuti nobis videmur. Itaq; ſi ex hac noſtra deſcriptione Barbarum animo ſibi repræſentare quis cupiat: in primis nudum virum imaginetur, cuius membra apte & concinne fuerint compoſita, pili euulſi, capilli ad ſinciput abraſi, labia, genæq; perforatæ, quibus oſſa præacuta aut virides lapilli fuerint inſerti, auriculæ in auribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibiæ atro illo fuco è *Genipat* infectæ, collũ torque ex minutis cochleæ *vignol* fruſtulis ornatum: talem certe habebis, qualem in ea regione conſpeximus.

Epilog. 2. Iam vero ſi alia forma Barbarum animo informare placet, ridiculo illo amictu detracto, gummi viſcoſo vniuerſum corpus erit perlinendum, deinde plumæ minutim conciſæ ſuperinijciendæ. Hac vero artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quam lepidus ſit futurus, non neceſſe eſt dicere.

Deſcriptio 3. Deinde ſiue naturalem retineat colorem, ſeu variis coloribus aut plumis fucatus fuerit, veſtes illas, pileos, armillas plumaceas quas deſcripſimus adhibeto. Tum maxime ornatum eſſe conſtabit.

Deſcriptio 4. At ſi veſtes illas criſpati panni admouere viſum fuerit eisq; (quemadmodum facere eos demonſtrauimus) alia ex parte nudis tunicam impoſueris, cuius altera manica ſit luteo, altera viridi colore, ad certiſſimas morionis notas perparum deerit. Deniq; inſtrumentum *Maraca* his adiungere ſi lubet; pennarumq; faſciculum *Araroye* tergo aptatum, crepitacula quoq; ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quam ſaltaturus aut compotaturus obtinet.

Barbarorum inter ſaltandum & potandũ ornatus.

Reliquam

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus industriã, iuxta integram quam ante edidimus descriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam nisi adhibitis coloribus rem totam commode haud repræsentarent: veruntamen præter ea quæ iam ante commemorauimus, cùm ad arma & prœlia eorũ ventum fuerit, toto corpore incisos, clauis ligneis instructos truculento aspectu homines dabo. Attamen hos in præsentia omittamus, ornatuq; suo & voluptatibus (quibus non imperite indulgent) frui sinamus. Cultus vero feminarum, quas illi *Quoniam*, & quibusdam in locis, ex quo commercium cum Lusitanis habent, *Maria* nominant, quanto sit præstantior dispiciamus.

Americanæ feminæ nudæ incedunt.

Nuditas in primis, sicut initio huius capitis monuimus, cum viris illis est communis, pilos quoq; consimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & superciliis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, vti dictum est, ad sinciput abradunt, ad occiput vero demittunt: feminæ contra non modo alunt, sed etiam more nostratium frequenter pectere & abluere solent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta cõstringere & complicare illis est familiare. Passis tamen & oberrantibus capillis vt plurimùm incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

Inaures monstrosæ.

Alterum quoque discrimen in eo positum est, quod perinde vt viri, labia non perforant; ac proinde gemmis siue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen adeo traiiciunt, vt detractis inauribus digitum capiant: inaures istæ ex prægrandi illa cochlea *vignol*, candore & longitudine candelam mediocrem adæquant: quo fit vt humeros, atq; adeo pectus ipsum pertingentes, si eminus conspiciantur, vestigatoris canis pendulas aures referant.

Mira Americ. feminar. fucandarum ratio.

Faciei vero hunc adhibent cultum. Accersita ad hoc ministerium socia vel vicina, circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ vero formam fucum cæruleum, flauũ, rubrum tantisper circumducit, dum vniuersam faciem coloribus illis distinxerit ac variarit: quinetiam palpebrarum ac superciliorum locum (quod feminas parum pudicas in Gallia factitare audio) penicillo oblinit.

Armillæ prægrãdes ex complurib. ossium frustulis compositæ.

Armillas etiam ex compluribus candidissimis ossium frustulis in squamæ modum incisis contexunt: ea tamen adeo apte & concinne cera gummi permixta iungunt, vt nihil supra. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non male brachiale illud referunt, quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidissimos, quos *Bou-re* nuncupant, gestare illis est familiare: collo tamen non appendunt, qui mos est virorum, sed iis in armillarum modum brachia inuoluunt Hunc in vsum vitreos globulos flaui, cærulei, viridisq; coloris, quos filo traiectos habebamus, summe exoptabãt, *Mauroubi* appellãt. Hos, siue ad earum pagos accederemus, siue ipsæ castellum nostrum adirent, vt à nobis extorquerent, oblatis fructibus aut aliis quibusdam, crebro blandissimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi*, hoc est, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorsus ratione pectines, quos *Guap* aut *Kuap* vocant, specula quoque *Aroua*, reliquasque merces, quibus delectãtur, flagitabant.

Mirum vero mihi præ ceteris hoc videbatur, quod licet corpus, brachia, femora, tibiasque variis coloribus non ita frequenter distinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, vestes tamen ex crispato panno, à nobis sæpius vna cum indusiis oblatas; vt induerent nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas esse existimo. Excusationem ex recepta ab omnibus accolis consuetudine captabant. Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes subsidere, vt hausta manibus aqua, caput aspergant: contingere nonnunquam, vt (anatum more) vno die decies immergantur: vestes si toties sint exuendæ, molestissimum fore. Præclaram certe & speciosam causam! Atqui quam necesse erat admittere, quippe cum illis disceptando nihil promouebamus. Adeo autem nuditas est illis cordi, vt non modo *Tououpinambaultiorum* feminæ liberæ, quæ in continente versabantur, vestes omnes pertinaciter reiicerent, sed etiam captiuæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mancipiis ad castellum nostrum muniendum vtebamur, cohiberi non poterant, quin animi gratia noctu, indusiis, reliquisque panniculamentis depositis ante somnum per insulam nudæ oberrarent. Denique si penes eas accipiendarum aut reijciendarum vestium fuisset potestas, à nobis vero ad eas induendas flagris adactæ non fuissent, æstum solis perferre, lacertosque & humeros, lapidibus & humo comportandis lædere maluissent.

Certum feminarum Amer. de vestib. reiiciendis consilium.

Barbararum fem. de crebra ablutione cõsuetudo.

Captiua femina mirum in modum nuditate delectatur.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquoq; Americanarum feminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaq; nullo addito epilogo, prout cuique visum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis sit infantium ab vtero matris ornatus, tum à me dicetur, cùm de Barbarorum coniugiis agemus. Hic locus postulat, vt aliquid de maiusculis, hoc est, tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgo *Canomi miri* nuncupant, dicamus. His certe non parum delectabamur: siquidem, præ nostratibus puerulis, corpore præpingui, osse candido labio inserto, circumtonsis capillis, corpore nonnunquam depicto, nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitantes obuiam veniebant. Vt autem aliquid præmii à nobis referrent, sæpius blanda ista verba repetebant, *Coutouassat, amabé pinda*, hoc est, Socie da mihi hamos. hos si quando à nobis impetrabant (quod non raro contingebat) hamosq; decem vel duodecim minores arenæ aut pulueri imponebamus, tum illi confestim exultare, & humi fusi terram instar cuniculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Canomi miri pueruli.

Denique quamuis Barbaros cuiusuis ætatis per annum integrum, quo apud eos vixi, sollicite admodum sim cõtemplatus, adeo vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios gestus à nostris prorsus alienos, literis eos picturave exacte referre difficillimum esse. Si quis igitur plenam voluptatem ex illis capere cupit, vt ipsam Americam adeat auctor fuerim. At vero, dices, non vnius est iter diei. Id quidem ego confirmo: ac proinde nonnisi caute suscipiendum esse suadeo. De illorum casis, supellectile, cubandi ratione, aliisque non paucis, prout res tulerit, posthac dicturi sumus. Priusquam autem huic capiti finis imponatur, in eos aliquid dicẽdum videtur, qui aut opinantur

Barbari cur exacte exprimi nõ possint.

nantur tacite, aut etiam scriptis mandarunt commercium illud adeo frequens cum Barbaris nudis, ac præsertim cum feminis, ad lasciuiam & libidinem prouocare: dico igitur, quamuis in speciem nuditas illa cōcupiscentię esca non immerito censeatur, tamē, vt res ipsa comprobauit, inculta illa nuditate certū est, multo minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaq; ausim asseuerare splendidum illū cultum, fucos, supposititias comas, capillos calamistratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretiosa, mammillaria, laciniatas & vndantes vestes, ceteraq; eiusmodi, quibus feminæ nostrates tam sedulo formam mentiuntur, plura incommoda & mala parere, quam faciat Barbararum nuditas, tametsi forma ab illis non vincantur. Ita vt si pluribus seruato decoro hæc persequi liceret, efficacissimas huic sententiæ meæ subiicerem rationes, refutatis omnibus argumentis, quæ in contrariam partem afferri possint. Ac ne diutius immorer, eorum testimonium hîc appello, qui mecum in Brasiliam nauigarunt, quiq; vtrasq; conspexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim, ac si nuditas illa mihi vllo modo contra Scripturæ auctoritatem probaretur. Testatur enim, Adam & Euam, post peccatum, agnita nuditate, pudore suffusos fuisse. Eorum etiam detestor hæresim qui violata naturæ lege, non satis hac in parte à miseris nostris Americanis seruata, morem illum turpissimum inuehere moliti sunt.

Americanarū nuditas cultu nostrarum feminarū minus noxia.

De Barbarorum nuditate quid sentiat auctor.

Sed quæ de Barbaris istis à me dicta sunt, eo certe tendunt vt constet, nos nihilo minùs culpandos esse, qui istis damnatis quod abiecto pudore nudi incedant, in aliud extremum peccamus, cultu nimirum nostro nimio. Atq; vtinam nostrûm quisq; modesto cultu, habita necessitatis & honesti ratione potius quam fastus & vanitatis, vtatur.

CAP. VIII.

De craßis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: deque eorum potione quam Caou-in *appellant.*

QVandoquidem externum ornatum habitumq; Barbarorum superiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, si de eorum cibariis hoc loco disseramus. Hoc autem in primis est notandū, licet frumentum nec habeant, nec serant, vitesque minime colant, nihilominus tamen (quod experientia non semel sum edoctus) laute admodum eos viuere quantumuis pane & vino carentes.

Sine pane & vino laute viuunt Barbari.

Duorum generum radices habent, quibus *Aypi* & *Maniot* nomina indidere: hęc inter tres quatuorve menses adeo crescunt, vt sint longitudine sesquipedali, femoris crassitudine. Erutas feminæ (neque enim circa isthæc occupantur viri) igne exsiccatas, *Boucano* nimirum impositas, nonnunquam etiam recentes, acutis silicibus posti infixis atterunt, prout caseum & odoratas nuces corradere solemus, farinamq; candidissimam ex iis conficiunt. Tum vero cru-

Aypi & Maniot radices.

da illa farina, atque adeo ſuccus albus, de quo mox, qui ab ea exprimitur, recentis & liquidi amyli triticei, aqua diu madefacti, ſaporem prorſus refert. Adeo vt cùm poſt meum in Galliam reditum alicubi me præſente fieret, odor ille memoriam refricarit eius quo Barbarorum caſæ, tantiſper dum ex radicibus farina conficitur, perfundi ſolent.

Ad farinæ iſtius apparatum feminæ Braſilienſes, vaſa fictilia prægrandia, vtpote quæ ſingula capiant modia, ſatis cõmode effingunt. Quibus ad ignem poſitis farinam immittunt, continuoq; dum coquitur, diſſectæ cucurbitæ altera parte, qua pultarii loco vtuntur, permouent. Cocta tragematis minoris formam habet.

Ouy-entã durior farina. Ouy-pou mollior farina.

Duplex iſtius farinæ genus ab illis conficitur: alia enim percocta eſt & dura, *Ouy-entan* appellant, quam in militiam profecturi ſecum ferunt, quod diutius conſeruetur: alia vero minùs eſt cocta & mollior, *Ouy-pou* nominant: hęc priore eſt eo præſtantior, quod dum recens ori admouetur ac manditur, panis candidi medullæ ſaporem refert. Prior vero ille ſapor, de quo egi, inter coquendum, in gratiorem & ſuauiorem mutatur.

Farina ex radicibus ad panem conficiendum minus apta.

Quamuis autem hæ farinæ, præſertim recentes ſaporis ſint optimi, ſummam alendi habeant facultatem, ac facilis earum ſit concoctio, nihilominùs tamen pani conficiendo (vt ipſe ſum expertus) nullo modo ſunt aptæ. Maſſa quidem conficitur, quæ non diſſimili à triticea modo intumeſcit, ſpecieque eſt optima, ac inſtar ſimilaceæ candida: inter coquendum tamen adeo exſiccatur & aduritur cruſta, vt pane ſciſſo fractove interior pars ſicca, & ad priſtinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor vt credam eum qui primus retulit (cùm non ſatis diligenter quod à me dictum eſt perpendiſſet) eos qui viginti duobus aut tribus gradibus vltra Æquatorem porrecti ſunt (quos *Tououpinambaultios* eſſe plane conſtat) pane ex lignis attritis confecto veſci ſolitos, quod de radicibus iſtis, de quibus agimus, eſt intelligendum, hallucinatum fuiſſe.

Hiſt. gen. Ind. lib. 2. cap. 92.

Mingant pulmetum & radicũ farina.

Vtraque vero farina pulmento cõficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, eſt accommodata, præſertim ſi pingui quodam iure diluatur: tunc enim orizam refert, atq; eo condita modo optimi eſt ſaporis.

Ceterum *Tououpinambaultij* noſtri cùm viri tum mulieres, nec non ipſi pueruli ab ineunte ætate huiuſmodi farinam ſiccam panis vice edere conſueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti vſu ſunt facti, vt ſummis digitis è figulinis vaſis deſumptam certa manu, ne minima quidem excepta mica, eminùs in os conijciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inſpergebamus, in hoc nimirum negotio minùs exercitati, ac proinde, niſi mimicos moriones referre volebamus, cochlearibus vti neceſſe erat.

Barbari peritiſſime farinam in os coniiciunt. Galli ad farinam in os iniiciendã inepti.

Succus ex humida radice expreſſus eſculentus.

Porro radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes fruſtatim concidũtur, ex quarum farina, humida quidem illa, pilæ amplæ à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compreſſis ſuccum, lactis inſtar, candidum ac liquidum exprimunt. Eum vaſis figulinis exceptum ſoli exponunt, cuius calore

ad

ad modum lactis coagulatur. Edendus vero in patellis testaceis infunditur, ac deinde, prout solemus oua frigere, excoquitur.

Præterea radix *Aypi* non modo ex farinæ vsu probatur, sed etiam sub cinere cocta vtiliter comeditur: quippe & tenerascit, & diffinditur, castaneæque in prunis coctæ, cuius saporem refert, est persimilis: ac proinde ita parata edulis est maxime. At radicis, quæ *Maniot* dicitur, longe alia est ratio: nisi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculosissime editur.

Radix sub cinere cocta.

Vtriusq; caulis, qui forma inter se sunt persimiles, Iuniperi humilis magnitudinem æquat: foliisq; Pæoniæ similitudine. Quod vero in hisce Brasilicis radicibus, *Aypi* & *Maniot* maxime est admirādum, totum in copia positum est, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quanta copia perfringi, ac in terram qua altissime defigi possunt, nulla adhibita alia cultura, bimestri aut trimestri spatio radicum copiam gignunt.

Quæ sit radicum istarum caulis & foliorū forma.

Mira ratio radices illas propagandi.

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum est, quodque vulgo à nobis triticum Sarracenum, à Barbaris *Auati* dicitur, præacuto baculo in terram defixo serunt: ex eo item farina ab illis conficitur, quam eodem prorsus modo coquunt, & comedunt quo superiorem diximus. At vero crediderim (contra quam à me dictum fuerat prima huiusce historiæ editione. duo enim distinguebam, quæ vbi penitius perspexi, vnum idemq; esse iam comperio) hoc *Auati* nostrorum Brasiliensium idem esse cum eo quod Indorum Historiographus *Mais* nominat, quod, vti ipse testatur, Indis frumenti vsum præbet. Illud his verbis describit:

Auati, milium amplum.

Harundo *Mais*, inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam amplius adolescit, satis crassa est, foliis palustrium arundinum persimilis, spica nuci pinastri simili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec lōgitudine cum nostro tritico comparanda, à semente mēsibus tribus metitur: imo irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100.200.300.400.500. nonnunquam etiam 600. gignūtur. His abunde docetur quæ sit illius regionis fertilitas, quam nunc Hispani occupant. Quidam scriptis mandauit adeo fertile esse in Oriētali India solum, vt frumentum, hordeum, milium deniq; ad cubitos quindecim adolescat. Hæc sunt, quæ panis vicem apud Americos supplere animaduerti.

Mais. Peruanū triticum.

Hist. gen. Ind. lib. 5. cap. 215.

Calcondilus de bello Turc. lib. 3 cap. 24.

Hispani ac Lusitani, qui sedes in illis terris fixerunt, magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Brasiliensium oram horum esse maxime feracem. Quod autem iis rebus Barbari carent, ipsorum inscitiæ tribuendum esse. Nos vero frumentum & vinearum palmites eo comportauimus, expertique sumus vtrumque illic optime prouenire posse, si modo agri eo labore quo apud nos colerentur. Vitis enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feracissimi soli argumēto. Quod ad fructus attinet, primo anno racemi nati sunt acidi, qui non modo non maturescerent, sed etiam in dies indurescerent At vero quantum à peritis vinitoribus non ita pridem edoctus sum, constat nouelleta primo & secundo anno labruscas nullius pretii plerumque producere. At verisimile est Gallos, si vitem illam colere perrexerunt, optimas ex ea vuas collegisse.

Americanum solū tritico & vino accōmodatum.

Frumentum vero ſecale à nobis ſata folia quidem emiſerunt, inque ſtipulam ſunt faſtigiata, ac ſpem fecerunt, in ſpicis nulla grana extiterunt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iuſtam maturitatem peruenit: vnde credibile eſt illud ſolum nimium celeriter extruſiſſe frumentum, & ſecalem, quæ diutius in terra foueri expetunt, quam hordeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob cauſam, quemadmodum in Gallia agros, vt ſint fertiliores, ſtercoramus, contra illam terram aſſiduo cultu, ac verſatione defatigandā eſſe arbitror, vt eo modo ferendis frugibus ſit aptior.

Americanum ſolum ob pinguedinem frumento noſtro ferēdo ineptum.

Atq; hoc obiter dictum ſit, vt iis ſatisfiat, qui curioſius inquirunt, an apud Braſilienſes frumentum ac vinum prouenire poſſint, ſi modo excolantur.

Vt autem eo redeam vnde digreſſus ſum, priuſquā de carnibus, fructibus, piſcibus, & aliis Barbarorum cibis, noſtris prorſus abſimilibus, loquar, vt meliùs quæ dicenda propoſui diſtinguam, quæ ſit ipſorum potio, quaque conficiatur ratione, ediſſeram.

Hîc

Hic primo notandum est, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, sed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vsu ueni- re. Quin à conficienda potione multo religiosius cauēt, præterquam quod radices, *Aypi* & *Maniot*, eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipsis cibum subministrent, potionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis postquam minutatim conciderunt, quomodo hîc rapas ollæ iniiciendas, solent, inque vasis luteis sufferuefaciunt, quoad mollescant, emollitas ab igne remouent, ac deferuescere sinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vasa sedentes frusta illa mollita mandendo comminuunt, deinde singula manu ab ore excipientes in aliud vas igni impositum deijciunt, vt ibi rursus ferueant: baculo autem continuo agitant, donec satis ferbuisse iudicent: tum secundo à flammis ablatum in alia vasa figulina, quorum singula cadum minorem Burgundium æquant, minime colatum reponunt: vbi vero rursus ferbuerit, despumatumque fuerit, vasa illa operiunt, quoad, eo quo dicemus modo, ebibant. Vasa porro illa, de quibus vltimo loco dixi, figuram earum cuparum imitantur, quibus ad lixiuium passim vtuntur Borbonii, & Auerni, ore tamen aliquanto angustiore.

Brasil. feminæ potū conficiunt.

Eædem quoque Brasilienses feminæ feruefacientes, ac ore simul mandentes milium illud, quod *Auati* nominant, potum eadem prorsus ratione conficiunt cum superiori. Nominatim vero feminas eam artē exercere repeto. Nam quamuis distinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abstinēt à virorum consortio (vt male Theuetus scripsit) ea in re nō viderim: nihilominus hoc sibi firmiter persuadent Barbari, potionem nullius saporis futuram, si radices aut milium ipsi mandant. Deinde tam hoc indignum arbitrātur, quam ineptum est quod à rusticis Segusianis factitatur, qui & nent, & colum gestāt. Hanc potionem Barbari vocant *Caou-in*, quæ subturbida & spissa est, ac fere lactis saporem imitatur: rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Potus ex milio.

Sing. Amer. c. 24.

Quoniam autem radices istæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione proueniunt, ideo quotiescunque visum est, potum eiusmodi conficiunt tanta copia, vt semel plusquam triginta cados sexagenum sextariorum Parisiensium in ipsorum ædibus dispositos viderim: vbi pleni, opertiq; remanēt donec illi ad compotandum conueniant. Priusquam vero quæ sit compotandi ratio referam, exclamando præfari liceat: Procul estote Germani, Flandri, Heluetii, omnesq; adeo qui strenue potando palmam petitis. Vos enim audito Barbarorum potandi modo sponte illis cessuros esse video.

Americani potatores eximii.

Ergo cùm potationem aggrediuntur, præsertim cùm captiuum mactant, adhibitis solennibus ceremoniis (de quibus postea) feminæ lentum ignem circa vasa accendunt, vt potus ille tepescat. tepido enim delectantur, contrario prorsus à nostro more, qui vinum frigidissimum expetimus. Id vbi factum est, ptimùm aperiūnt cadum, & poculorum loco cucurbitæ amplæ altera parte, quæ tres Parisienses sextarios capiat, hauriunt. Tum viri saltando ad illas accedunt, plenosque cyathos ab ipsarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt, & vno haustu plena pocula absorbent. Haustus vero tantisper repe-

Caou-in, antequam bibunt, calefaciunt.

tunt,dum in cadis omnibus vel vna *Caou-in* gutta restat. Ego quidẽ ipsos tres dies & noctes continue bibentes conspexi: quin etiam cùm vsque adeo essent expleti,potuq; oppressi,vt oneri ferendo impares essent,operi sese denuo applicabant,quia incœpti certaminis defectio ignauiam argueret.

Tououpinambaultii inter edendũ non bibunt.

Illud quoq; est obseruandum, Tououpinambaultios inter bibendum nihil edere,atque inter comedendum omnino nõ bibere: quo fiebat,vt nostrum viuendi morem valde mirarentur, cùm nos alternatim bibere ac edere conspicerent. Ac si quis eos hac in re cum equis comparet, faceti cuiusdam respõsum afferam,qui dicere solebat discrimen in eo esse,quod Barbari aquatum minimè essent deducendi, quodque periculum non esset ne postilenas abrumpere cogerentur. Et quamuis ad cibum sumendum horam statutam non habeant,sed ad libitum vrgente fame, vel de media nocte comedant, neq; vllum in bibendo modum seruent,in cibo tamen maxime sunt sobrii, nonnulli os manusque ante,ac post pastum abluunt. quod ad os spectat,id fieri puto, quod alioqui viscoso humore impeditum illis esset futurum, propter eas farinas, quibus panis loco,vti diximus,vtuntur. Mirum illi silentium tempore cibi obseruant, ita vt in aliud tempus referant ea,de quibus colloquuturi sunt. Nos autem cum violato ipsorum instituto,vt in Gallia vsuuenit, inter prandendũ sermones miscеremus,ab illis irridebamur.

Barbari quoties esuriunt edũt.

Itaque tantisper dum hæc celebratur compotatio, Americani hilares canunt,saltant,choreas agitant: quin etiam se mutuo hortantur, vt in bello sint strenui,& quamplurimos hostes capiant: deinde instar gruum ordine dispositi saltant per domum, in quam conuenerant,cursitant, donec cados penitus exhauserint.

Ebrietatis Barbarorum argumentum.

At certe quod ebrietatis palmam referant,non infirmum hoc est argumẽtum,quod nonnulli in istis symposiis 4. Caouini sextarios exhauriant: sed tum maxime, quum plumis instructi (vti antea diximus) captiuum aliquem mactant,& deuorant: tũc enim Ethnicorum more Bacchanalia sua celebrãt. Parcius quidem vicini inter se in pendulis illis lectis è gossypio contextis sedentes compotant: sed cum singuli alicuius pagi incolę conueniant sæpius ad compotationes immodicas, nũquam ad cibos,hoc fit vt raro mediocres illæ & modestæ compotationes locum habeant.

Nusquam vero, ad compotationes seu mediocres, seu immensas accedũt, quin (vt antea diximus) ad expellendas solicitudines ad choreas conueniant. Sed præterea peculiare hoc est iunioribus nondum coniugatis, vt pennarum fasciculis tergo annexis, & *Maraca* manibus admoto,nec non aridis illis fructibus traiectis filo,tibiisque aptatis strepitum edentibus (vt antea dictum est) totam noctem huc & illud circumcursent ostiatim saltantes: ita vt iis visis & auditis sæpius in mentem veniret eorum insania, qui in quibusdam Galliæ locis vernacule Famuli dicuntur. Solent isti tempore constituto sanctis & patronis vniuscuiusque parœciæ summa cum pompa stultorum amictu incedere, tibiis multis tintinnabulis resonantibus, atq; adeo per ædes & plateas choreas agitãtes, ac maximè Pyrrhicham illam saltationem,huc & illuc diuagari.

Hîc

Hic vero quiddam notatu dignum succurrit, in omnibus Barbarorum choreis, siue alii alios consectentur, siue in circulum disponantur, vt pluribus alibi dicturi sumus, nusquam tamen mulieres aut puellas viris interseri: quin potiùs seorsim saltare solitas.

Mulieres filiæque a Barbarorum choreis seiunctæ.

Priusquam vero narrationem institutam de compotationibus nostrorum Americ. concludamus, facetam admodum historiam, tragicam tamen recitare placet, vt à nemine ignoretur, quam large essent vinum hausturi si copia illis suppeteret. Quidam *Moussacat*, id est, paterfamiliâs mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem (inquit vernacula lingua) vt dromadē *Peros* (sic illi Lusitanos, cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant) opprimeremus, mactatis & deuoratis, quos in ea nacti sumus hominibus, cùm merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vasa significant) potione quadam oppletos: quibus ab altera parte apertis ecquid rei inesset periculum facere placuit. Ego vero (inquiebat vetulus ille) quodnam esset genus illud ignoro, nec satis scio, an etiam apud vos tale exstet. Hoc tamen scio nos vbi ad satietatem potauimus, totos tres dies adeo sopitos fuisse, vt ægre excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuisse vasa illa coniicio generoso Hispanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi festum celebrarint. Mirum proinde non est vini illius vaporibus correptos, cōfestim sopitos fuisse, prout ab illo vetulo referebatur.

Faceta Brasiliensis Moussacat de vino narratio.

Nos vero commanducatum illum feminarum in suo *Caou-in* conficiendo, initio abhorrebamus. quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Maniot* cum quadam milii copia contusas feruefecimus, gratiorem potum confecturos nos esse opinantes: sed experientia edocti sumus rationem hanc non succedere. Quo factum est, vt paulatim Barbarico *Caou-in* assueuerimus: attamen illius vsus nobis non fuit perpetuus. Nam saccari cannis, quarum copia nobis suppetebat, in aqua refrigerata, ob perpetuum regionum illarum æstum, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratissimi saporis. Frigidam quoque nonnunquam bibebamus. Illic enim fontes sunt limpidissimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & salubris, vt nemini quantumuis large pota periculum crearet. Hic mihi succurrit, aquam dulcem à Barbaris *vhete*, salsam vero *vheen* appellari. In qua dictione efferenda præ ceteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiatur, quo modo suas gutturales Hebræi solent efferre. Deniq; quia non dubito, quin ea quę de radicibus & milio feminarum dentibus attritis ad *Caou in* parandum diximus stomachum multis ad nauseam vsque mouerint, quo fastidium illud abstergant, peto ab illis, vt rationem qua mustum apud nos exprimitur animo repetant. Enimuero si vinitores, vindemiarum tempore, in iis præsertim locis quæ vina generosissima gignunt, nudis pedibus, nonnunquam calceis indutis labra vinaria ingredi vuasque calcare, inque ipsis torcularibus immundissime tractare meminerint, multa comperient non mundiora illo radicum commanducatu. Si vero quis instet, feruendo ac despumando vinum purgari, respondeo *Caou-in*

Aquæ Brasiliensium optimæ.

Caou-in *cum vino collatio.*

quoq; eadem penitus ratione ſordes omnes abiicere, ac proinde parem vtriuſq; eſſe hac in parte rationem.

CAP. IX.

De feris, prægrandibus lacertis, ſerpentibus, aliisque Americæ monſtroſis animantibus.

Animalia in America naſcuntur à noſtris prorſus diſſimilia.

PRIVSQVAM vlteriùs progrediar, ſtatim ab initio huiuſce capitis lectorem breuiter admonere viſum eſt, nullas è quadrupedum genere animantes, figura noſtratibus omnino ſimiles in toto Braſilienſi orbe reperiri, neque ſolere *Tououpinambaultios* ex iſtis aliquas niſi perquàm raro cicuratas domi educare. Vt autem generatim deſcribam animantes feras, quę à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vſui humano accommodatæ ſunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco eſſe ponenda, quæ & vulgaris eſt maxime: hanc *Tapirouſſou* appellant, pilo ſubrubeſcenti atque promiſſo, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus caereat, ſitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, ſiccioribuſque tibiis atque gracilioribus, vngula continua & aſini vngulæ perſimili, merito quis eam vaccæ aſinique naturæ participem eſſe diceret. differt nihilominus ab vtroque plurimùm, quod & breuiſſimam gerat caudam (obiterque hîc monendus eſt Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omnino ſine cauda ſint) & dentes habeat multo acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea poteſt creari, quum in fuga potiùs, quam in viribus ſalutem ponere conſueuerit. Eam Barbari ſagittis confixam, vt & alias pleraſq; interficiunt, aut foſſa excauata, decipulisve alius modi ingenioſe fabrefactis, venari ſolent.

Tapirouſſou fera quæ aſinũ & vaccam refert.

Ceterùm fera illa magno eſt in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam ſimulatque illi detraxerint, dorſi corium in orbem circumcidentes, ad ſolem exſiccant, in parmaſq; fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello hoſtium excepta repellunt. Tantam vero duritiem pellis ad ſolem ſiccata contrahit, vt nullius ictu teli quantumuis magno impetu vibrati, tranſigi poſſe, facile credam. In Galliam duas eiuſmodi parmas ſtudioſe afferebam: redeuntibus vero fames ita moleſta fuit, vt omni commeatu abſumpto, ne Cercopithecis quidem & pſittacis, eiuſdemque generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiſcum aduehebamus, parmæ illæ duæ, carbonibus impoſitæ, fuerint etiam ad depellendam famem comedendæ: quibus reliquæ pelles, quę, vt ſuo dicam loco, in naui erant, additæ ſunt.

Parmæ ex corio Tapirouſſou.

Porro *Tapirouſſou* caro ad bubulæ guſtum fere accedit. Hanc ſuo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam vocabulum illud iam vſurpaui, & poſtea ſæpius repetendum erit, ne diutius lector hæreat, oblata occaſione, quid hoc rei ſit exponam.

Tapirouſſou carniũ ſapor.

Americani

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis crassitudine brachii, trium pedum interuallo, quadrata figura, æquali vero trium fere pedum altitudine,

baculos in transuersum duobus à se inuicem distantes digitis superimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc sua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiusmodi crates habent, quibus carnes in frusta concisas imponunt, & lento igne siccis è lignis excitato, vt ferè nullus existat fumus, quamdiu fert volũtas coqui hunc in modum patiuntur singulis dimidiæ horæ quadrãtibus inuersas. Et quoniam sale cibos minime cõdiunt, quèmadmodum hîc mos est, vno tantum coquendi remedio vtuntur ad eorum conseruationem, itaque etiamsi 30. vno die feras quales hoc capite describemus, essent venati, omnes frustatim concisas illis cratibus ingererent, quam citissime fieri posset, ne corrumperentur: ibi sæpius circumactæ aliquando plus quatuor & viginti horis torrentur, donec pars interior carnium æque cocta sit atque exterior, eaque ratione omnes sint à corruptione tutæ. Nec in piscibus apparandis & cõseruan-

Boucan & Barbarorum culina.

Conseruandorum ciborũ apud Americ. ratio.

Farina è piscibus. dis alia est ratio, quos quum nacti sunt, magna copia ad farinam conficiendam exsiccant, eos præsertim quos patria ipsi lingua *Piraparati* vocant, qui germanissimi sunt muli, de quibus dabitur alias dicendi locus. Istæ autem crates apud Barbaros carnaria & promptuaria merito habenda sunt: ideoque vix eorum pagos adire licet, quin ferarum pisciumque carnibus onusta conspiciantur: sæpius etiam vsuuenire solet, vt postea dicemus, si adeas Barbaros, vt istiusmodi crates humana carne refertas, quam scilicet de victis hostibus interficiendis & comedendis, vt opima spolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum sit, cui cum Barbaris placet elixę carnes succedunt, quod cum bona Theueti venia scribam, qui hoc negare ausus est.

Humanæ carnes Boucan imposita.

Vt autem incœptam ferarum descriptionem persequar, secundæ magnitudinis partes deferendę videtur cuidam ceruorum generi, quod illi *Seouassous* nominant, sed cum hoc differunt à nostris, quod multo sint humiliores, quodque minora gestent cornua, tum etiam illo, quod æque pilos demittant, atque nostrates capræ. Aper autem Americanus, quem illi *Taiassou* vocant, corporis mole, auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud nos gignuntur, forma valde similis est, dentibus etiam & prolixis & acutis, vehementer damnosus: tamen cum & macilentior existat & gracilior, frendeatq; terribiliter, illa quoque deformitate insignis est. Habet à natura foramen in dorso, quemadmodum in capite suem marinum habere dixi, quo spiritum emittit adimitque. Ne quis vero istud prodigiosum existimet, Autor Gener. Indic. Hist. memoriæ prodidit apud Nicaraguenses qui non multum à noua Hispania distant, sues nasci quibus vmbilicus in dorso est: qui procul dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc trado, reuocandi sunt. Cæterum *Tapiroussou* & *Seouassou* & *Taiassou* reliquas Brasiliensis oræ feras magnitudine superant.

Seouassou genus ceruorum.

Taiassou *aper.*

Sues quibus foramen est in dorso.

Lib. 5. cap. 204.

Maxima Amer. animantia.

Est quoque apud Americanos fera quædam rufa quam *Agouti* nominant, nefrendis triginta dierum nati altitudine, pede bifido, breuissima cauda, rostro & auriculis fere leporinis, palato gratissima. Sunt & aliæ duorum aut trium generum quas *Tapitis* appellant, nostratibus non absimiles leporibus, subrubescenti autem pilo.

Agouti *ne frēdis ceruus.*

Tapitis *leporis genus*

In syluis quoque magnas venantur sorices, sciurorum pilo & magnitudine, quæ ad cuniculorum delicias accedunt.

Mures subrufi.

Pag aut *pague* (quonam enim modo id pronuntient, vix ac ne vix quidem intelligas) fera est altitudine mediocri venatici canis, capite deformi, carne ad vitulinæ gustum accedente, pelle pulcherrima, & maculis albis, leucopæis, nigrisque distincta, vt maximi apud nos pretii futura esset, si modo nanciscerentur.

Pag *animal maculis distinctum.*

Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appellant, quæ ob fœtorem à Barbaris non comeditur. Nos autem quibusdam excoriatis, & detracta rerum pinguedine, vnde fœtor ille manabat, sine fastidio edimus: carne enim cum tenera, tum optima est.

Sarigoy *fœtidum animal.*

Est etiam illa quam *Tatou* vocant. Hæc non adeo cursu valet, veruntamen (vt apud nos erinacei) per dumeta reptans, durissimis est armata squamis

Tatou *armata squamis.*

ita vt

ita vt gladio transuerberari nequeat, pellem etiam illi detractam, ex qua Barbari permultas compingunt cistas, Caramenos ipsis nominatas, si complicaueris, digitalia esse militaria diceres. Carne candida est, optimique saporis. Quod autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis nullam videre licuit, quantam expressit Belouius suarum obseruationum extremo libro tertio, vbi tamen Brasiliensem *Tatou* nominatum designat.

His etiam animalibus, quæ apud Americanos frequentissima sunt, adduntur Crocodili *Iacare* dicti, instar humanæ coxæ, longitudine iusta. At tantum abest vt noceant, vt plenæ istis Iacaris Barbarorum sint domus, puerique sine vllo periculo cum iis lusitent. Nihilominus audiebam senes commemorantes, dum peregrinarentur, se à nescio quo Iacararum genere peti, à quo se magna difficultate sagittis tuerētur. Illud cum appropinquare homines persentisceret, ex arundinibus erumpere dicebant, & impetum in obuium quemque facere.

Iacare Crocodili.

Cæterum vt illa omittam quæ Plinius & alii de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriæ prodidere, vniuersalis Indiar. Hist. scriptor illis in regionibus infestos fuisse Crocodilos, ad vrbem Panama refert, qui plus centum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentosum videtur, tantum abest vt affirmem. Eis autem Crocodilis, quos mihi videre contigit, os erat valde patulum, alta crura, cauda vero non rotunda, nec acuta, sed ad extremum tenuissima. Vtrùm autem, vt quidam scripsere, superiorem mandibulam moueant, ingenue fateor me non obseruasse. Venantur insuper Americani lacertas, *Touous* illi appellant, non virides, verùm leucopęas & pelle variegata, vt nostrates paruæ lacertæ. Et quamuis longæ sint quatuor aut quinque pedes, iusta crassitudine, ideòque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludesque incolunt, nemini noxię. Addam, pelle illis detracta exenteratæ si coquantur summe delicatas esse, nihil vt in America gustauerim suauius. Carne enim sunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, suaui, vt nihil supra. Initio tamen ab istarum gustu abhorrebam, postea vero quam primum attigi, quod ad cibos attinet, ferebant apud me primas lacertæ.

Lib. 5. cap. 196.
Crocodili portentosæ magnitudinis.
Touous lacertæ.
Maximæ in America edules lacertæ.

Bufones quoque permagnos habēt Tououpinambaultii, quibus minime exenteratis, tostis vescūtur. Quū vero & medici doceāt & vulgo etiam notum sit & perspectum, carnem, atque saniem, & quicquid adeo bufonis est, lethale esse, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliave de causa, quæ me lateat, vsu venire vt illic bufones, vt sunt apud nos, minime sint venenati atque periculosi.

Edules in America Bufones

Comedunt etiam serpentes crassitudine brachii, quinque fere pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemoraui, genus quoddam ex nigro & rubeo discolor, domum afferre, interque vxores & liberos proiicere, ita securos vt manibus contrectarent. Has immanes anguillas terrestres, frustatim conscindunt apparantque. Insipidæ tamen sunt & perquam exigui saporis.

Americani permagnos serpētes comedere solent.

Diuersi etiam generis serpentes apud eos gignuntur, & in fluuiis præsertim, vbi olerum instar virides apparent: longi atq; graciles, quorum ictus maxi-

me noxius est. nec non in syluis existunt lacertæ, præter eas, de quibus supra mentionem fecimus valde periculosæ, vt ex narratione quam subiiciam patebit. Itaq; quum aliquando duobus Gallis comitantibus iter facerem visendæ regionis gratia, neq; vt mos erat, viæ duces Barbaros haberemus, ideoq; oberraremus in syluis, vallemq; profundam pedibus metiremur, audito strepitu venientis animalis ad nos cuiusdam, imbellem esse feram opinati, non secus iter incœptum persequentes securo eramus animo. Statim vero ad dextram triginta fere passuum interuallo, in colle lacertum conspicimus: corpore humano crassiorem quinum aut senum pedum. Ille in modum Ostrei squamis albicantibus & asperis totus, altero pede anteriori erecto, capite sublimi, collucentibus oculis nos intueri cœpit. Quare attoniti (nemo enim forte nostrũ sclopetum tum ferebat, gladiis tantum eramus accincti, arcusque nobis suppetebant & sagittæ, quæ tela illi monstro tam duris armato squamis nocere non admodum poterat, nihilominus veriti, ne si fuga nobis consulere vellemus, celeritate superius nos vna conficeret) alter alterum trepide quum intueretur, eodem in loco stetimus. At postquam ille prodigiosus & formidabilis lacertus, ore aperto, & quod æstus magnus esset (sudum enim erat meridiano fere tempore) altè anhelans, vt facile exaudiremus, per quadrãtem horæ nos esset intuitus, derepente montis verticem petiuit, tanto fragore virgultorum, atq; ramorum, quantum ceruus syluam cursu pererrans vix ederet. Itaq; nos, qui tùm valde timueramus de illo insequendo nõ admodum solliciti, Deo liberatori gratias egimus, & institutum iter denuo sumus aggressi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmant lacertum aspectu hominis delectari, visum est illi monstro tantum placuisse intuitum nostrum, quantum eius angebamur præsentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærẽs, quam appellant *Ian-ouare.* Ea fere tibiarum altitudine & velocitate canem æquat venaticum, circa mentum vero pilo est promisso, pelle variegata, pulcraque instar lyncis, ac in reliquis vehementer illi similis. Barbari non immerito feram illam valde reformidant. Nam cùm prędæ sit assueta, quemadmodum & leo, si quem eorum assequitur, in frusta concisum deuorat. Illi vero vt sunt vindictæ appetentes, nec quid eorum, quæ molesta sunt, inultum esse patiuntur, si quam excauatis ea de caussa foueis aliove decipulorum genere intercipiant, sagittis confixam pluribus, quo diutius langueat, lente interficiũt: vtq; facilius pateat, quam male fera illa cum Barbaris agat, cùm aliquando in quinq; aut sex Gallorũ de comitatu, hac transiret, monebãt Americani, vt nobis à *Ian-ouare* caueremus, quod illa ipsa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago absumpsisset.

Auctoris de prodigiosa lacerta commemoratio.

Ian-ouare fera hominibus infesta.

Addendum vero huic editioni Latinæ existimaui, Americanos ante Villagagnonis expeditionem canes nunquam vidisse: ideoq; cùm permagnum ex venaticorum genere canem intuerentur, quem cùm aliquot paruulis eò aduexeramus, nobisq; ille applauderet, propterea quòd vt antea commemoraui, ad *Jan-ouare* formam accedit, obstupescebãt, ab illoq; refugiebant. Ea de causa etiam Gomara in generali sua Indiarum historia testatur, anno 1509. cùm Christophorus Columbus primùm ad Insulam *Boriquen* appulit, quæ & S. Ioannis

Canes primũ ab Americanis conspecti.

Cap. 44.

nomine

nomine insignitur, huiusce regionis Indos, qui cum Hispanis bellum gerebãt, vehementer canem subrubidum timuisse, qui etiam duorum fere balistariorum stipendium merebat: propterea quod nõ modo in Barbaros crociter impetum faciebat, verum etiam socios ab hostibus discernens, quantumuis prouocatus minime illis erat molestus, quin etiam Caribas recognoscens (pessima & maxime detestanda illarum omnium regionum natio) fugientes persequebatur in mediam vsque hostium aciem, qui etiam tãtùm excitatus, nulla quiete fruebatur, quousq; arreptum hostem dilaniasset: pro Hispanis tam dextre prœliabatur, vt illo comitati tàm alacriter aduersus Indos pugnarent, quam si tres in suo numero habuissent equites. hic tamen canis dum nescio quem Caribam nando persequitur, venenata sagitta ictus oppetiit, dominumq; tristẽ admodũ reddidit, lætantesq; Indos. Sic & Valboa Hispanorũ centurio fortissimus, cùm primum Australem patefecit Oceanum, emissis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore sunt perculsi, vt fuga sibi consulere cogerentur, Valboæque canes tam profuerint, quam milites omniũ præstantissimi. Insuper multi reperiuntur in Brasiliensium ora Cercopitheci, paruuli atque nigri, quos illi *Cay* vocant, quibus describendis supersedebo, propterea quod nobis sunt notissimi. Vnum hoc tãtùm dicam, quum assidue versentur in cacuminibus arborum fructum in siliquis nostratium fabarum instar gestantium, quo aluntur, atque turmatim istic cõueniant, imbribus præsertim cadentibus, iucundum est illos audire clamitantes, & strepitum facientes. Ceterum cùm vno tantùm partu, vnicum edat fœtum, Cercopithecus simul atq; editus est in lucem, ea naturali præditus est industria, vt à collo patris matrisve firmissime pendeat: itaque si venatores ingruant, parentibus per ramos desilientibus vna etiam fuga abripitur: quod certe incredibile videri non debet, cũ Matthiolus Commentariis in Dioscoridem editis, Plinio atq; Aristotele auctoribus affirmet, tam amantes prolis esse mustelas, vt teneram adhuc ore comprehensam, huc & illuc circumgestent. Quin etiam animantibus est omnibus illud à natuta tributum, vt non modo conseruandæ prolis studio teneantur, sed etiam ad id efficiendum sagacitate mira sint præditæ. Qua de causa non facile Barbari Cercopithecos quacunque sunt ætate, venari possunt: sagittis tamen vulneratos deiiciunt de arboribus, ac deinde sanatos, & aliquantisper domi cicuratos cum mercibus commutant. Verùm initio adeo sunt feri, vt attrectantium digitos dentibus conuulnerent, adeo vt morsi dolore cogantur illos sæpissime ictibus conficere.

Cap. 62.

Cay Cercopitheci.

Cercopithecorum in paruulis e periculo eripiendis, industria.

Modus ca piẽdorum Cercopithecorum.

Est quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipsi *Sagouin* nominant, crassitudine Sciuri, eodemque pilo ruso: quod vero ad formam attinet, rostro, pectore, collo, reliquisque fere partibus leoni persimilis, audax etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quæ quidem illic viderim. Et si tam facile mare transmitteretur quam cetera, multo maioris esset pretii. Sed cùm tam infirmo sit corpusculo, vt vacillantem nauem ferre non possit, ea etiam est superbia, vt vel minimum offensus, tædio vitã cum morte commutet. Hîc tamen quidam reperiuntur, mihique fit verisimile eam

Sagouin, pulchrum animalculum.

esse bestiolam, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam Zoilo, cui nomen erat Sago: alludens enim Cercopitheci nomen esse, dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenue quod res est, quamuis fuerim curiosus, me omnibus animantibus Americanis obseruandis, non ita fuisse diligentem, quam optarem, nihilominus vt semel finem faciam, duo adhuc describã genera, quæ figura sunt prodigiosa vt quæ maxime.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis est, facie Cercopitheci, ventre pendulo, quemadmodum Scrofæ parturiẽtis, pilo leucopeato valde diluto, breuissima cauda, pedibus in morem Vrsi villosis, prolixis vnguibus: vt autem dum in siluis agit valde sit ferum, captum nihilominus cicuratur facillime. Nudi autem Tououpinambaultii non libenter cum illo colludunt, propterea quod tum longos habeat vngues, tum acutos. Ceterùm (quæ res fortasse videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibusdam interpretibus, qui diu in America sunt commorati, neminem vnquam vidisse tum in siluis tum domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coaty rostro prodigiose largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicendum est, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis est, breui pilo & maculoso, auriculis paruulis erectis & acutis, capite cum paruo, tum ab oculis eminente rostro, plus pede vno longo, scipionis instar tereti, subito ad extremum decrescente, ita vt æqualis vbiq; sit crassitudinis, ore ita angusto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullum prodigiosius inueniri potest: deinde cũ hæc est capta fera, collectis quatuor pedibus, aut in alterutrum vergit latus, aut concidit, neq; vnquam erigi, neq; cogi potest, vt vescatur nisi præbeantur formicæ, vnde etiam in siluis sibi victum parat. Octauo fere die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis feram ad nos attulerunt, quæ ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione. Nam, vt commemoraui, cùm si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti pictore summopere cõtendi, vt tum illam, tum plerasque ceteras, non tantùm admirabiles, verùm etiam nobis incognitas, penicillo repræsentare vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

Cap. X.

De varietate Americanarum auium. De vespertilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis illius insectis.

Oura aues. Arignau-ousou seu gallinæ Indicæ. Arignau-miri gallinæ nostrates.

HOc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarum, quibus ab India cognomen addimus, easq; *Arignau-ousou* appellant: nec non ab eo tempore, quo Lusitani apud Barbaros agunt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis *Arignau-miri* dictas. Quamuis autem, vt aliàs commemoraui,

morauí, candidas plurimi faciant, vt plumis auulsis, rubroque infectis exornent se atque vestiant, ab vtroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum attinet. Adhæc quum sibi persuadeant oua, quæ *Arignan-ropia* nominant, esse instar veneni, non modo stupescebant, si oua corã illis sorberemus, verùm etiam nos increpantes addebant, non ferendum esse; dum pullationem anteuerteremus, nos gallinam in ouo comedere. Itaq; de suis gallinis æque ferè sunt solliciti, atque de auibus, quæ vitam in siluis agunt. Illas vbicunq; fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos è dumis & vepribus domum deducunt, ita vt ea molestia careant Americanæ mulieres, qua nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiam ouorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, vt iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisuntur, gallina Indica cultello veneat, qui quidem apud nos vix sestertio nummo æstimaretur: altero autem duorum obulûm quinque aut sex gallinæ nostrates constent.

Arignan-ropia ouũ.

Gallinarũ magna copia in America.

Vna cum gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas, *Vpec* ipsi nominant. Quoniam vero ea imbuti sunt superstitione Tououpinambaultii, fore vt si animali tam tardo vescerentur, eandem tarditatem contraherent, ita vt si hostes imminerent, fuga sibi salutem quærere non possent, vt vel tantillum de iis degustent, non facile quisquam persuaserit, eaq; de causa sibi temperant ab omnibus eis animantibus, quæ tarde incedunt, piscibus etiam, vt raiis aliisq;, qui non celeriter nare possunt. Quod ad illas aues attinet, quæ degunt in siluis magnæ caponum instar, capiũtur, illæque trium generum, quas Barbari *Iacoutin, Iacoupen* & *Iacou-ouassou* appellant. Pluma est omnibus nigra & leucopeata, gustu ad phasianos accedunt, vereque possum affirmare, nihil *Iacou* illis edi vnquam suauius.

Vpec Anates Indiæ.

Iacous, phasianorum genus.

Præterea duo sunt genera exquisitissimarum auium, quibus nomen est *Mouton*, Pauonum magnitudine, iisdem plumis quibus superiores, raroq; admodum inueniuntur.

Mouton auis rara.

Macacoua & *Ynambou ouassou*, duo sunt genera perdicum, anserum nostratium magnitudine non absimili, quo *Mouton* gustu. Idem est, fere trium sequentium sapor *Jnambour-miri*, perdicum altitudine: *Pegassou*, palumbi, *Paicacu*, turturis.

Magnarũ perdicum genus.

Vt autem breuiter de auibus, quæ magna copia reperiuntur, tum in siluis, fluminibus, tum etiam in littoribus, finiam, ad eas veniam quæ non ita sunt ad victum accommodatæ. Inter ceteras duo sunt genera eadem magnitudine, ad corui crassitudinem accedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ rostro sunt atque vnguibus incuruis, quemadmodum & psittaci, quorum in numero censeri possent. Quod vero ad plumam attinet, vt facile est iudicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine, in quibus contemplandis abunde non naturam vt profani, sed creatorem laudandi suppetit materia: vtque res pateat, prima, cui nomen apud Barbaros est *Arat*, plumis caudæ, atq; alarum sesquipede porrectis, partim purpuræ instar rubeis, partim cæruleo colore, vehementer splendenti, cui & reliquæ partes corporis

Arat, auis excellẽti pluma.

respondent. cùm in sole agit hæc auis, vbi plurimum versatur, nemo vnquam illius aspectu satiari potest.

Canide, pluma cærulea. Altera *Canide* dicta plumis inferioribus, quæq; collum circumagunt auri colore micantibus, quę vero dorsum, alas, caudamque vestiunt excellenti cæruleo cum textili aureo inferne induta esse videntur, superne autẽ holoserico pallio eos qui intuentur summa perfundit admiratione. In suis versibus Barbari huius persæpe meminerunt ad numerum cantillantes;

Ca ni de Iou ue, ca ni de Iouue heuraouech.

hoc est, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue*, aut *Ioup* apud eos flauum sonat. Quamuis autem domesticæ non sint hæ aues, frequentiùs tamen in arborum, quæ in mediis vicis sunt, cacuminibus nidificant, quàm in siluis, quo fit vt ter quaterve in anno à Barbaris deplumentur, è quibus plumis pileos, vestes, armillas compingunt, clauarum suarum capulos exornant, corpusque suum cohonestant. Huiusmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præsertim quas flauo & cæruleo colore esse dixi, sed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, importunus mihi esse non destitit, donec eas à me extorqueret.

Pluma, è quibus pilei, vestes, &c. componuntur.

Psittacorum tria aut quatuor genera illic capiuntur; maximos & pulcherrimos, *Aiourous* Barbari nominant. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput est distinctum, extremis alis est coccineus, cauda, quæ est prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiusmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine, quod edocti, optime humanum imitantur sermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipso iam per tres annos educatum, qui Gallicas & Americanas voces tam genuine pronuntiabat, vt si nõ esset in conspectu, eius vocem ab humana discernere vix quisquam potuisset.

Aiourous, psittaci maximi & pulcherrimi.

Longe admirabilius erat, mulierem in vico quodam, qui ab Insula nostra IV. passuum millia distabat, huius generis vnum educasse, qui non secus ac si ratione præditus esset, ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, statim ab auis illius hera audiebamus, vultisne mihi dare pectinem aut speculum, ego iamiam coram vobis psittacum meum iubebo canere & saltare? Si forte postulatis illius annuebamus, psittacus confestim, auditis quibusdam heræ verbis, non modo saltabat in pertica cui insidebat, sed & garriebat, & sibilabat. Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In summa, si heræ visum erat imperare vt caneret, canebat, saltaret, saltabat: contra, si indonata paulo acerbiori sermone illi suum *Auge*, hoc est, consiste, imperasset, tum ille obmutescebat, nec vllis verbis efficere poteramus, vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandum Lectoribus relinquo, annon Romani qui, Plinio auctore, coruo à quo omnib. matutinis nominatim ad Rostra salutabãtur, funus

Psittaci mira historia.

Lib. 10. c. 43.

funus innumeris exequiis olim celebrarunt, eumq; à quo esset interfectus morte multarunt, si huiusmodi psittacum habuissent, per quam maximi fecissent. Illum Barbara mulier *Cherimbaué*, hoc est, dilectissimum appellabat. Ei sane adeo charus erat, vt quærentibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocaouassou*, hoc est, tormentum æneum maius, per irrisionem respondebat, itaq; nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit.

Psittacorum alterum genus est eorum, qui in Galliam aduehi solent, quos *Marganas* Barbari appellant, & minimi faciunt. At vero tam sunt illic frequentes quam apud nos columbi, quo fiebat, vt licet carnibus essent paulo duriori bus, quod ad perdicis saporem accederent, illis non raro vesceremur.

Marganas psittaci apud nos frequentes.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nautæ vero Neustrii *Moissons* vocant: sturnorum magnitudine, caudam prælongam croceis pennis distin guentibus, cetera viridis est. Priusquam autem sermoni de psittacis instituto fi nem imponam, succurrit nõnihil à Cosmographo quodam relatum, psittacos nimirum in arborum ramis pendulos nidos construere, ne à serpentibus oua absorbeantur, quod quidem meras esse fabulas existimo, siquidem in arborum cauatarum antris nidos construere eos deprehendi.

Touis psittacorum genus minimum.

Inter reliquas aues Americanorum, primus locus cuidam *Toucan* nomine dabitur, cuius ante meminimus: Is columbi est magnitudine, colore atro ceu coruus, excepto pectore, quod crocei est coloris, torque miniato ab inferiori parte circumducto, detracto Barbari ad genarum aliarumq; corporis partium ornatum vtuntur. Tum vero maxime apud illos est in pretio, quod saltaturi eo vtuntur. Nomen inde est sortitum *Toucan-tabouracé*, hoc est, pluma ad saltandum. Nihilominus tamen, tanta illis earum suppetit copia, vt cum mercibus nostratibus permutare eas non grauentur. Auis istius rostrum reliquum corpus longitudine superat, cum quo gruis rostrum minime est comparandum, itaq; pro monstrosissimo totius orbis rostro est habendum: ergo non immerito Bellonius, vnum cum nactus esset, sub finem tertii libri descriptionis auium depingendum curauit: nomen quidem non edit, at ea omnia, quæ ab illo narrantur, de isto rostro necessario sunt intelligenda.

Toucan auis columbi magnitudine.

Rostrum auis monstrosum.

Alia est merulæ magnitudine, & colore, excepto pectore quod bubuli sanguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo superius detrahitur modo. Auem vero *Panou* nominant.

Panou, cui pectus rubrum.

Est & alia turdi magnitudine, plumis omnibus coccineis, hanc illi *Quampian* vocant.

Quampian, auis coccinea.

Minime vero est prætermittenda auicula nõ minoris admirationis quam subtilitatis, quam Barbari *Gonambuch* appellãt, plumis albicantibus, & fulgentibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso, quem Americani *Auati* nominant, aut aliis altioribus herbis insidens, tam altum edit cantum, vt, nisi conspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum, tamq; suauem edi posse. Lusciniæ nostræ minime cedit.

Gonambuch, auis minima.

Ceterum, quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris non mo-

do genere,sed & coloris varietate,puta rubei,rosei,violacei,albi,leucopæi, purpurei,&c. à nostris non parum differunt,describere non possum, vnam tamen descripturus sum quam adeo obseruant Barbari, vt eam non modo afficere damno nolint,sed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi est magnitudine,colore cinericio,lugubri voce, eam *Tououpinambaultii* noctu frequentiùs quam interdiu exaudiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad se mitti credunt,tum vt bonum omen renuntiet,tū præcipue vt animos addat, moneatq; vt se aduersus hostes fortiter in bello gerant. Existimant præterea si recte istæc auguria obseruent, futurum vt hostes hac quidem in vita superent, sed & post mortem ad maiores suos animas post montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Americ. auium varietas.

Contigit mihi semel,vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem,vbi de nocte aues illas non quidem canentes,sed gementes audio. Barbaros attentissimos video. Rei totius gnarus, stultitiam illam increpo. Sed vbi Gallo mihi adstanti arrisi paululùm, vetulus quidam seuere satis me compescuit his verbis: Tace,ne nos audiēdis faustis nuntiis auorum nostrorū intentos auertas. Quoties enim hasce aues audimus,toties & exhilaramur,& vires nostræ augmētum capiunt. Cui nihil respondi, frustra enim cum illo contendissem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio,qui asserūt animas ad suos officii monendos deuolare, Barbarorumq; nostrorum figmentum ea tolerabilius esse iudicabam. Etenim,vt suo dicetur loco,quamuis animas credant immortales,eò tamen dementiæ nō veniunt, vt è corporibus semel egressas ad patrios lares redire dicant,aues istas earum esse nuntias tantummodo fingunt. Hæc sunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuere.

Barbarorum deliratio, qui auis cātum obseruant.

Habent tamen præterea terrę illæ vespertiliones cornicularum nostrarum magnitudine: hi noctu nō raro in casas veniunt, si vero quem detectis pedibus dormientem offendant,summū eius articulum adoriuntur, sanguinemq; exugunt tanta copia,vt duos sextarios nostrates plerumq; antequam perspiciantur ebibant. Experrecti, mane cubile xylinum cruentatum admirantur. Barbari, siue suis siue nostris id contingebat, in ludibria vertebant. Mihi semel istud accidit,præterquam vero quod sannis sum exceptus, accessit & illud quod extremo illo (licet non infestissimus erat dolor) summi articuli læso,triduum in tibialibus induendis non parum laboraui. Cumanenses quoq;, qui cis Æquatorem decem gradibus iacent,grandibus istis & infestis vespertilionibus infestantur. Gener. Indic. histor. Scriptor de his rem & facetam & notatu dignam memoriæ prodidit. Monachi cuiusdam puer pleuritide laborabat, in Chiribichi monasterio Sancta fides nuncupato, cuius cùm vena aperienda repeiiri nō potuisset,mortuus vero ipse haberetur,accedit ad eum noctu vespertilio, talumq; momordit,tantamq; copiam sanguinis hausit,apertaq; vena spōte emisit ęger, quāta ad valetudinem sufficiebat. Ego vero cum historiæ illius Scriptore dico, opportunissimum & faustissimum ægro illi fuisse istum Chirurgum. Itaq; præter eam quam vespertiliones istos afferre dixi molestiam, satis docet exemplum illud postremum,non adeo noxios esse,ac fuerunt olim Græcorum striges. quæ vt inquit Ouid. Fast. 6.

Lib. 2. cap. 80.

De vespertilione faceta historia.

Nocte

Nocte volant puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta suis.
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Americanæ apes. Apes Americanæ à nostris sunt absimiles, ad minores muscas atras, quibus æstatis tempore infestamur, accedunt, fauosque suos in exesæ arboris cauo cõdunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra-yetic* vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* vero ceram. Seorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram vero picis nigredinem imitantem, asseruant, massis brachii magnitudine compositis. Non tamen quod faces vel candelas ea conficiant: lucernæ enim alius apud eos vsus nõ est præterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis. Præcipue vero ea cera vtuntur ad obturandas ingentes illas cannas, quibus plumas suas impõũt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus. *Yra mel, yetic cera nigra.*

Arauers, papiliones. A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorum magnitudine, gregatim quoque ad focum vt & grylli accedũt, si quid autem offendant, exedunt, præsertim vero thoraces coriaceos & calceos ita corrodunt, vt superficiem penitus absumant. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentiùs recõdebamus, mane à nobis ossa carnibus nudata reperiebantur.

Ton, insecti genus infestissimum. Barbaros præterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupant. In puluere nascitur, pulicis magnitudine. At vbi sub pedum & manuum vngulis sese insinuauit, prurigo statim oritur, acyri modo, nisi vero confestim euellatur, breui spatio ad pisi magnitudinem accrescit, extrahique nisi magno cruciatu non potest. Non solum autem Barbari, qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque quantumuis bene induti, hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissime mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus vt vno die vltra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi.

Nonnullos etiam vidi minùs sibi prospicientes, quibus non modo manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillæ reliquæque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertæ. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Insulam Hispaniolam extat. ab eo his describitur verbis: *Nigua* pulicis salientis speciem refert, puluere delectatur, nonnisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, moxque lendes maiori copia gignit, quam sit credibile, habita subtilitatis ratione, hæ alias quoque generant, ac nisi mature obuiam eatur, nonnisi igne & ferro eiiciuntur: si vero tempestiue extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos vt multi articulorũ, nonnulli vero pedum ministerio caruerint. *Lib. 1. cap. 30.*

Aduersus ea incommoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quæ huic lui sunt obnoxiæ, oleo quodam inungunt, spisso, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expresso. hoc etiam remedio nos Galli vtebamur. Addo oleum illud curandis vulneribus aliisque corporis humani incom-

modis, adeo esse accommodatum, vt apud Barbaros non minoris sit pretii atq; est apud nos confectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noster in Gailiam remigraturus, 12. ingentia vasa istius olei asportauit, totidemq; seui humani, quod dum suos captiuos torrebant Americani collegerat.

Yetin culices. Gignit præterea Americanus aer subtilissimum culicum genus, quod Barbari *Yetin* nominant, adeo lancinat etiam leuiùs indutos, vt mucrones acuum referant. Ex quo facile est colligere quam ridicule Barbari nostri conspiciantur, vbi his culicibus infestantur, manibus enim sua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt, vt aurigam flagellum quatientem referant.

Americani Scorpiones. In puluere quoq; & sub lapidibus latent in America Scorpiones, ijs qui in Prouincia conspiciuntur longe minores, non tamen, vt experientia edoctus sum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc insectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam, mundatum denuo appenderam, more solitò, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior sinistræ manus pollicem perculit: manus mirum in modum è vestigio intumuit, ita vt venenum fuerit corpus totum inuasurum, nisi mihi præsto fuisset pharmacopola, ad quem confestim me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala asseruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etsi præsentissimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni, vt per 24. horarum spatium summo dolore laborauerim. Barbari quoq; eodem vtũtur remedio, scorpiones nimirùm, si eos assequi possint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum est, eos esse vindictæ cupidissimos, immo pene dixerim in noxia quæq; furentes, ita vt si imprudentes in lapide impingunt, rabidorum canum more eos mordeant; in animantia quæuis sibi noxia sedulo inquirant, eaq; quantum possunt penitus extirpent.

Remediũ aduersus Scorpionũ ictus.

Barbari vindictæ cupidissimi.

Terrestres cancri. Habet quoque Americana regio Cancros terrestres, eos *Oussa* nominant *Tououpinambaultij*, turmatim locustarum more ad maris littus, & palustria loca conueniunt, si quis ad ea loca accedat, hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicesq; sese recipiunt, è quibus extrahi tuto non possunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: marinis longe sunt maciores, quoniam autẽ iuniperinas redolent radices, palato minime sunt grati.

Cap. XI.

De nonnullis piscibus apud Americanos maxime vulgaribus, deque eorum piscatu.

NE idem sæpius repetere cogar, à quo abstinere quoad eius fieri potest cupio: lectorem tum ad capita 3. 4. 5. & 6. historiæ huius tum ad loca alia in quibus de Balænis, marinis monstris, piscibus volantibus, aliaq; complurium generum egimus, remitto. Eos vero hoc capite describam, qui maxime apud Brasilenses nostros sunt vulgares, de quibus nulla est hactenus facta mentio.

Ac

Ac primum quidem piſces in genere Barbari *Pira* vocant. Mullorum genera duo habent, *Kurema*, & *Parati* appellant: optimi ſaporis tum elixa, tum toſta. Quoniam vero mulli gregatim oberrant (quod non ita pridem in Ligeri aliiſque fluminibus eſt obſeruatum) Barbari eos vbi vident telis petunt, ac nonnunquam tam certa manu, vt duos tresve vno iactu figant, transfixos natantes quæſitum eunt Barbari, vt qui mergi nequeant. Horum piſcium caro eſt admodum friabilis, quo fit vt ſi magno capiantur numero, *Boucan* impoſiti exſiccentur, deinde friati in optimam farinam redigantur.

Pira piſces. *Kurema & Parati mulli.* *Sagittis mullos petunt Americ.*

Camouroupouy-ouaſſou piſcis eſt prægrandis (*Ouaſſou* enim Americana lingua grandem ſonat, prout accentu diſcriminatur) Huius *Tououpinambaultij* in ſuis choreis & cantibus frequentem faciunt mentionem: hæc enim verba hoc modulantur modo:

Camouroupouy-ouaſſou, piſcis prægrãdis.

Pira- ouaſſou a-oueh, Camou roupou y- ouaſſou a-oueh.

eduliſque eſt maxime.

Duo inſuper ſunt illis piſcium genera, quæ *Ouara* & *Acara-ouaſſou* nominant, à ſuperiore non abſimiles, bonitate tamen vincunt: Immo affirmare auſim *Ouara* ſalari noſtro nullo cedere modo.

Ouara & Acara-ouaſſu, piſces optimi.

Acarapep piſcis eſt planus, inter coquendum pinguedinem ſubflauam emittit, quæ eis eſt pro condimento, eſtq; carne optima.

Acarapep, planus piſcis.

Acarabouten viſcoſus eſt, colore ceruino aut ſubrubro, ſuperioribus bonitate cedit, minusq; palato ſapit.

Acarabouten, piſcis ſubruber.

Pira-ypochi lõgus eſt inſtar anguillæ, eſtq; minime edulis, quod etiam Americana lingua *ypochi* ſonat.

Pira-ypochi, piſcis oblongus.

Raiæ, quæ in Ganabaræ ſinu mariq; vicino capiuntur, non modo à Neuſtriis & Britannicis, aliiſque noſtratibus magnitudine differunt, ſed etiam eo quod cornua duo oblonga gerant, præterea quinq; aut ſex fiſſuras in ventre habeant, quas minime natura ſed arte factas credas, cauda oblonga eſt & tenui, atq; adeo venenata, cuius rei experimento ſum certior factus: vnam enim cepimus, inq; ſcapham eduximus, quæ mox cuiuſdam è noſtris tibiam punxit, quæ ſtatim intumuit & inflammata eſt. Hæc ſunt quæ paucis de piſcibus marinis Americanis, quorum tamen numerus eſt infinitus, habui dicenda.

Raiæ a noſtratibus diſſimiles. Paſtinacæ forte. Raiarum caudæ venenatæ.

Ad hæc flumina aquæ dulcis, piſcibus mediocribus & minimis abundant, quos ſua lingua Barbari, *Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant. *Miri* enim eorum lingua, paruulum ſonat. Huius generis duos monſtroſiſſimos paucis perſtringam.

Para-miri & Acara-miri, piſces minores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant, palmi longitudine, capite ampliſſimo atque monſtroſo, habita reliqui corporis ratione, pinnulas ſub branchis habet duas, dentibus lucio noſtrate eſt acutioribus, ariſtis quoque acutiſſimis, ſqua-

Tamouata, piſcis monſtroſus.

mis quoque durissimis, adeo vt (quod de *Tatou* iam ante dixi) gladio transuerberari nequeat. carne est probatissima, & saporis gratissimi.

Pana-pana, piscis capite deformi.

Alterum *Pana-pana* vocant, mediocris longitudinis, cuius hæc est forma, pelle est instar Requienis aspera, corpore & cauda illius non absimili, capite plano, atq; admodum deformi, quod ab aqua elatum, in duas diuidit partes, ita vt caput piscis deformius & monstrosius conspici minime possit.

Viri, mulieres, puerique peritissime natant.

De Barbarorum piscatu quod attinet, in primis ad ea quæ dixi de mullis quos sagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piscibus est intelligẽdum, quos petere in aquis possunt) notandum est, non modo viros & mulieres, sed etiam puerulos natandi peritissimos esse. illi prędam natando more barbatulorum canum in mediis petunt aquis; hi simulac ambulare didicerunt, in flumina marisque littus se coniiciunt, atque anatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Die quadam Dominica mane, in quodam castelli nostri propugnaculo expatiabamur, lintremque corticeam (quæ etiam suo loco à nobis describetur) qua, vltra triginta tum virorum & mulierum cum puerorum capita ad nos inuisendos vehebantur, in medio mari euersum. Confestim nauigium conscendentes opem laturi ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam vero eorum his nos compellauit verbis: quonam ita festinantes tenditis vos *Mair*? (quo nomine Gallos appellant) Ad vos (dicebamus) opem laturi. Magnam, inquit, habemus gratiam: Atqui existimatisne nos quamuis in mare delapsos, in discrimen vitæ adductos fuisse? Octo dies potiùs hoc modo in aquis versaremur, quam vt mergeremur. magis vero metuimus, ne magni quidam pisces in fundum nos pertrahant. Ceteri vero qui instar piscium placidissime natabant, audita ob quam ad eos accessissemus causa, sannis nos exceperunt, præque risu nimio eos suum marinorum more flantes videbamus. Ac sane, licet 500. passibus à castello nostro aberamus, perpauci eorum (idque potiùs garriendi causa, quam vllius periculi metu) nauigium conscenderunt. Ego obseruabam eos nonnunquam nobis præire, ad libitum modo tarde, modo celeriùs natantes, quotiesque visum esset ad aquæ summum quiescere. Lintrem vero cum quibusdam xylinis lectis, cibariis, nonnullisque aliis, quæ ad nos aduehebant, submersum tantundem curabant, quãtum solicitudinis afferret nobis pomi vnius iactura. Dicebant enim, An non sunt alia in terra?

Barbari narratio de pesce manib. & vultu humanam formam referentibus.

Priusquam vero ab hoc de piscatu sermone digrediar, historiam à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm, inquit, die quadam vna cum nonnullis aliis in summa maris malacia lintre quadam veherer, ingens quidam piscis manu nauigij oram apprehendit, meoque iudicio aut euertere aut cõscendere volebat: Id ego conspicatus falce quam præ manibus habebam, manum illam abscidi, quæ in lintrem decidit, digitos vero nostris persimiles quinque habebat, præterea præ dolore, quo piscis ille fuit affectus, exerto supra aquam capite, ad humanum accedente, aliquantulum concrepuit. Ego lectori dispiciendum relinquo, vtrùm (iuxta vulgi opinionẽ, qua fertur mare in se singula animalium genera habere, quæ in terra conspiciuntur, præsertim vero habita eorum ratione,

ne,

ne, quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis sunt scripta) Sireni an vero potiùs simiæ marinæ manus illa fuerit amputata: tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri possunt allatum velim) ingenue fateor me, qui menses nouem in alto mari versatus sum, quiq; nō raro circa littora nauigans oberraui, piscem vllum, in tanta tot generum copia, quæ à nobis sunt capta, nō conspexisse, qui adeo ad humanam accederet formam.

Atque vt tandem sermoni de Americanorum piscatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modū quo pisces sagittis transfigunt, prisco etiam suo more, spinas in hamorum modum componūt, lineamque herba quadam, quam illi *Toucon* vocant, conficiunt, quibus non modo in littore piscantur: sed etiam in medium mare, fluminaque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant, quasque hoc modo componunt: longurios quinque aut sex rotūdos brachii crassitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, exporrectis cruribus, ac tibiis insidentes, fuste plano pro remo vtentes, quocunque fert animus errāt: attamen rates istæ vlnæ longitudinem non superant, latitudine pedes duos, quo fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Nostri itaque Barbari tranquillo mari singuli illis insidentes, ac solis radiis oppositi, simias optime referunt, seu potiùs ranas, eminùs conspecti. Attamen, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam possunt, si apud nos in vsu essent, commodissimas fore autumno tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum stagnis & paludibus, quibus tranandis cùm vrget necessitas, frequenter non parùm laboratur.

Spinæ, quibus pro hamis vtūtur Barbari.

Toucon, herba.

Piperis rates earumque vsus.

Ad hæc, Barbari nostri non modo mire delectabantur retium nostrorum, quibus piscabamur, conspectu, sed & ipsi nos adiuuabant, atq; adeo si per nos licebat, perite ipsi piscabantur. Hæc illi sua lingua *Puissa-ouassou* nuncupant. Prę terea Gallos eo præcipue laudant nomine, præter alia non pauca commoda, quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cū antea spinas ad piscandum lineis aptare necesse esset, eorū beneficio iam copia illis sit vnculorum illorū ferreorum, quos adeo ad piscandum accommodatos esse prædicant. Ac sane puerili, (vt ante dictum est) ab aduenis hamos flagitare probe sunt edocti, his verbis: *De agatorem, amabé pinda*, hoc est, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum sonat, *amabé*, da mihi, *pinda* vero hamum. Si vero repulsam patiantur, capite conuerso in hæc verba statim erumpūt, *De engaipa-aiouca*, hoc est, tu es nequam, es occidendus.

Puissa-ouassou, retia.

Hamos maxime probant Barbari.

Itaque si quis gratiam inire à parentibus & à liberis cupit, nihil illis est denegandum. Grati quidem sunt, præcipue vero senes, tum cùm minùs de eo cogitaueris, muneris accepti memores, aliquid dare solent. Hoc ergo obseruatum est à me, homines hilares, alacres, & liberales, summo apud illos esse loco: contra vero tristes, morosos, taciturnos, auaros, eosque qui sibi solis viuunt, vsque adeo detestantur, vt auctor sim istius farinæ hominibus, ne Barbaros nostros adeant.

Barbari liberalib. hominib. delectantur, morosos vero detestātur.

Cap. XII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquisitißimisque fructibus, qui in Americano proueniunt solo.

QVANDOQVIDEM in superioribus de quadrupedibus, de auibus, piscibus, reptilibus, denique de omnibus Americanis animantibus, à nobis actum est, cõsentaneum videtur, vt priusquam ad religionem, bellum, politeian, aliosque Barbarorum mores accedamus, nonnihil de soli illius arboribus, herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima sunt prædita, agamus.

Primo autem, quia Brasilia arbor est totius soli illius celebratissima (à qua etiam nomen est sortita regio illa) præcipue ob fucum quem ex ea conficiunt infectores nostri, eam hoc loco describam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum nostram proceritate & ramorum copia adęquat. Quędam reperiuntur, quarum crassitudo trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hist. Occid. Ind. prodidit duas in illis regionibus visas esse arbores, quarũ priorem vix octo hominum vlnæ, alteram vix sedecim amplecterentur: atq; in priore, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactum superaret, *Cacicus* quidam casulam cùm cõstruxisset, Ciconiæ modo, Hispanis risum commouebat. Alteram admiratione dignissimam asserit. Idem quoq; narrat in *Nicaragua* Prouincia arborem prouenire, nomine *Ceyba*, cuius crassitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Brasiliam nostram reuertamur, foliis est buxeis persimilibus. Fructum vero non fert.

Araboutan, Brasilia arbor, eiusq; forma.

Cap. 61. 85 & 204.

Arbores miræ crassitudinis.

Qua vero ratione materia illa in naues importari soleat, hoc loco describere visum est. In primis vero sciendum est, nisi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem ea materie onerare posse, tum ob duritiem, ac proinde in secando difficultatem, tum vero præcipue, quod iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis sit comportanda. Barbari igitur, vestibus, indusiis, pileis, cultellis, aliisq; mercibus conducti, non modo materiam illam securibus & cuneis secant & findunt, & rotundant, sed etiam humeris nudis impositam in naues comportant, nonnunquam vero locis impeditissimis, tribus aut quatuor passuum millibus à silua ad littus intercedẽtibus. Nominatim vero dico Barbaros, ex quo Galli & Lusitani ad eos accessere, suas Brasilias arbores secare: earum enim exscindendarum (quantum à senioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia non erat, nisi quod igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam nonnullos scio existimare, materiam illam quæ ad nos aduehitur arborum crassitudinem obtinere, de industria addidi Barbaros eam rotundare, quo facilius comportari ab ipsis possit.

Iumentis caret Americana regio.

Barbari materiam secant, & in naues important.

Priscus arbores excidendi modus apud Barbaros.

Ad hæc obseruatum est à me, tantisper dum in America vixi, caminoque luculento ligni istius beneficio vsus sum, minime humidum hoc ligni genus esse, quod plerisq; aliis lignorum generibus vsuuenit: immo quasi natura siccum esse,

Brasilicũ lignũ fere ἄκαπνον.

eſſe,accenſum vero perparum fumi parere. Sycomorus vero contra (vt ait Matthiolus) præ ceteris lignorum generibus hoc habet peculiare, vt etiamſi exciſa ſit,humiditatem retineat,ac niſi in aquam demerſa, non exſiccetur. Aliud inſuper commemorabo,quidam è noſtris induſia noſtra mundare cupiebat, cineres Braſilii ligni imprudens in lixiuium impoſuerat, adeo tenaciter rubeo infecta ſunt colore,vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint,atq; eo colore infecta fuerunt nobis induenda. Si vero delicati illi, qui ſuas rugas dealbandas in Belgium mittunt, minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modo periculum facere,ſed etiam ſi volent, ingentes illas ſuas rugas viridi inficere colore.

Braſilici ligni cineres induſia rubro colore inficiũt.

Ceterum quia non mediocriter mirantur *Tououpinambaultij* noſtri quum vident Gallos,aliosq; aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris ſumere vt Arabo-vtano ſuo (id eſt Braſilio ſeu coccineo ligno) naues onuſtas reuehant. Itaque maior natu quidam ex Barbaris hunc in modum me ſuper ea re aliquando interrogauit: quid ſibi vult,inquit, quod vos *Mair* & *Peros* (id eſt Galli & Luſitani) tam procul petitum ligna veniatis? Nullane vobis ligna ad focum tellus veſtra ſuppeditat? Tum ego, Suppeditat vero,inquam, & quidem magna copia: ſed nō ex eo genere arborum quales veſtræ ſunt: Braſilium in primis,quod hinc noſtri non ad vrendum,vt tu exiſtimas, ſed ad tingendum exportant: ſicuti & vos funiculos veſtros bombycinos, pennas, aliaq; rerum inficitis. Hîc ille protinus excipiēs: Verùm tantáne eius ligni copia vobis opus eſt? Enimuero inquam: quum enim (vt hominis animum admiratione ſuſpenderem) apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipſi & familiaria exempla ſubijciens) plura ſpecula poſſidet, quam quanta huc ad vos vnquā allata ſunt: ſolus ille omne Braſilium coëmet, quo plures hinc naues onuſtæ redeunt. Ah (inquit Barbarus) mira mihi narras! Mox eorum quæ audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples,quem tu refers, non moritur? Moritur (inquam) vt & alii homines. Ibi tum ille (vt iſti Barbari commentari amant, & cœptum ſermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vſq; haud abſurde pertexunt) quęrere ex me: Ergo,inquit, eorum quæ iſte moriens bona reliquit, quis hæres eſt? Liberi eius, inquam, ſi habet: ſi non habet, fratres, ſorores, aut proximi eius agnati.

Barbari cuiuſdam cum auctore colloquium.

Quum hæc dixiſſem, Equidem (inquit meus ille haud ſane ineptus ſenex) facile hinc animaduerto vos *Mair* (id eſt Gallos) eſſe inſigniter fatuos. Nam quid traijciendo mari tantopere vos fatigari neceſſe eſt, in quo ſuperando (ſicuti nobis quidem huc appulſi dicitis) tantum malorum exhauritis? Nempe vt liberis veſtris aut ſuperſtitibus cognatis opes quæratis? Tellus quæ vos aluit, nō illis quoque alendis ſufficiet? Nos quidem, & liberos, & propinquos habemus, eosq;,vt tu vides, ſumma caritate amplectimur: ſed quum confidamus fore vt poſt mortem noſtram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoq; enutriat, in eo acquieſcimus.

Sententia eximia a Barbaro prolata.

Et certe in hanc ſententiam, præclare Socrates olim cuidam vehementi

ſtudio ſuadenti, vt ſe liberis etiamnum paruulis ſeruaret incolumem, Liberi, inquit, Deo, qui mihi eos dedit, curæ erunt. Ageſilaus vero, Lacedæmoniorum rex, amicos admonebat, ne tam pecuniis quam fortitudine, ac virtute ſtuderet diteſcere: quod fruſtra paret opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ ſententiæ ab Ethnicis profectæ admirationem non paruam merentur. Prior enim conuenit cũ eo quod ſcriptum eſt: Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Altera vero reſpondet dicto illi Chriſti, Operemini nõ cibo qui perit, ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dabit vobis.

Ioan. 6. 27

Hactenus paucis, ſed fideliter narrationem ab Americani Barbari ore acceptam recitaui. Quamobrem, gens illa quæ adeo Barbara à nobis habetur, nõ modo lepide eos irridet, qui magno ſuo periculo Braſilio ligno quęrẽdo, ex quo quæſtum faciant, mare traiiciunt: ſed etiam quantumuis obcæcata (quandoquidem naturæ & ſoli fertilitati plus quã nos Dei potentiæ & prouidentiæ tribuit) aliquando cum raptoribus in iudicio ſurget, qui Chriſtianum nomẽ præ ſe ferunt, quorum tam eſt Europa ferax, quàm Braſilia immunis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me dictum eſt, immortale odium aduerſus auaros à *Tououpinambaultiis* geri, vtinam auari omnes, qui cùm ſatiari nuſquam poſſint, continuo pauperum medullam & ſanguinem exugunt, in illa terra eſſent relegati, vt ab iis iam furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Neceſſe mihi fuit magno noſtro pudore in Barbarorũ gratiam, qui adeo res mundanas contemnũt, digredi. Addere autem non incommode, meo quidem iudicio, poſſum rem ab Ind. Occid. hiſt. ſcriptore memoriæ proditam, de quadã Barbara gente Peruana, quæ cùm primùm Hiſpanos verſantes in ſuis locis ſunt cõſpicati, tum quod barbati eſſent, tum vero præcipue quod luxui indulgerent, verebantur ne ab illis ipſi corrumperentur, aut auiti mores immutarentur, eos abeuntes increpabant, his nominibus, Spuma maris, ſine patribus homines, inquieti, quiq; nullibi conſiſtere poſſunt ad laborandum, quo victum ſibi parent.

Cap. 108.

In errones Barbarorum accuſatio.

Palmarũ in America 4. aut 5 genera.

Sed vt arborum Americanarũ deſcriptionẽ perſequar, Palmarum quatuor aut quinq; genera illic reperiũtur: inter quæ frequentiſſima numeratur ea, quã illi *Gerau*, alia quoq; quam *Yri* nominant: attamen quemadmodum fructus nulli à me ſunt cõſpecti, credo etiam nullos edi. *Yri* quidem fructum rotũdum producit inſtar ſpineorum prunorum ad effigiem racemi amplioris, tanti ponderis, vt ægre vna manu ſubleuetur, ſed nucleus tantum ceraſei craſſitudine, eſt edulis. Præterea in culmine harum palmarum eſt turio quidã albus, qui à nobis veſcendi gratia abſcindebatur: Philippus vero, qui hæmorrhoidibus laborabat, aſſeuerabat illi morbo remedium eſſe, cuius rei fides penes medicos eſto.

Turio in capite palmarum edulis.

Ayri, hebeni ſpecies ſpinoſa.

Alia quoq; eſt arbor, à Barbaris *Ayri* appellata, quæ licet foliis palmæ ſit perſimilis, caudice ſpinis circumquaq; armata, acuum mucronum ſpecie & aculeo. Fructus mediocri craſſitudine, cuius in medio nucleus eſt niuali albedine, qui tamẽ edulis non eſt, quã hebeni genus eſſe credo: præterquam enim quod colore eſt nigro tantaq; duritie, vt Barbaris clauis ſuis & ſagittis partim conficiendis (quas fuſiùs cùm de bellis eorum agetur deſcribam) ſit in vſu, læuigatum eſt quoq; ac lucidiſſimum, adeo deniq; graue, vt in aquam deiectum ad imum ſtatim feratur.

Complu-

Compluria quoque lignorum multiplicis coloris in America reperiuntur genera, quorum nomina ſigillatim edere non poſſum. Nonnulla vidi, buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus fruſtula quædam in Galliam aduexeram, alba vt charta, rubra, diuerſi à Braſilio generis, è quibus etiam clauas ſuas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci Iuglandi eſt perſimilis, nucibus tamen caret, materia quoque affabre facta eaſdem cum nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia ſunt capitati numi craſſitudine: alia, quorum etiam folia ſunt latitudine ſeſquipedali, atque adeo complurium generum, quæ omnia ſigillatim recenſere longum eſſet.

Ligna varii coloris.

Copau, arbor nuci perſimilis.

Arborum folia craſſiſſima, alia quoque ampliſſima.

Ad hæc arbor in illis naſcitur terris pulchritudinis eximiæ, atq; etiam (quod eſt maximum) adeo ſuauis odoris, vt dum à fabris vel ſcinderetur, vel expoliretur, fruſtula à nobis collecta vel fragrantiſſimam roſam referrent. Contra alia illic adoleſcit quam Barbari *Aou-ai* nominãt, allii teterrimo odore, quem dum ſecatur, aut vritur nemo eſt qui ferat: foliis eſt à pomis noſtris non abſimilibus: fructus vero eius (qui proxime ad echinum forma accedit) præſertim vero nucleus adeo eſt venenatus, vt comedenti veneni præſentiſſimi effectum referat. Nihilominus tamen Barbari noſtri, quod ex eo crepitacula ſua componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hîc quoq; animaduertendum eſt, Braſiliam (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abũdare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad veſcendum tamen inutiles. In littore præſertim multæ ſunt arbuſculæ, quarum poma meſpilis noſtratibus valde ſimilia, periculoſe comeduntur. Idcirco Barbari cum Gallos, ceteroſq; aduenas ad poma illa colligenda accedentes conſpicantur, ſuo idiomate *Ypochi* crebro vſurpantes, vt ab eis abſtineant, admonent.

Lignũ roſei odoris.

Aou-ai, lignum teterrimi odoris.

Complures Americanæ arbores fructus ferunt venenatos.

Hiuouraé, cui cortex eſt ſemidigitali craſſitudine, ſapore gratus, præſertim recens ab arbore extractus, genus eſt Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiſcum transmiſerant: eaque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt poſtea dicam, æque apud eos pernicioſus eſt, atque apud nos lues Venerea.

Hiuouraé guaiaci ſpecies.

Arbor *Choyne* Barbaris appellata, mediocri altitudine, foliis, forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum Struthiocameli accedentibus, quæ quidem non ſunt edulia. Ex his *Tououpinambaultij* ob duritiem corticis integra quædam in longitudinem, latitudinemque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt (de quo iam ante mentio facta eſt, fietque in ſequentibus:) illa etiam ad calices, aliaque vaſcula excauant, dimidiantque.

Choyne arbor, ex cuius fructu Barbari ſuum Maraca conficiunt.

Inter arbores quoque Braſilienſes numeratur *Sabaucaie*, pugnis ambobus pomo ampliore, formamque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalinis ſimiles comperiuntur, eundem quoque fere cum amygdalis ſaporem referunt. Ceterum cum pomi iſtius putamen vaſis conficiendis ſit aptiſſimum, arbitror illud eſſe quod vulgo nucum Indicarum nomine appellamus, aut certe ex illarum genere. Matthiolus enim ſuis in Dioſcoridem com-

Sabaucaie arbor, cuius fructus vaſis conficiendis eſt accommodatus.

mentariis aliarum nucum Indicarum meminit, quæ forma sunt rotundæ, ac magnorum melonum instar ab arbore dependent (quarum ego in illis regionibus, prout sunt ab illo depictæ, ac descriptæ, putamina vidi) quæ torno expolitæ hic solent à nostris hominibus argento includi. Præterea cùm in illis terris versaremur, quidam Petrus Bordonius nomine, artis tornandi peritissimus, varia eaq; pulcherrima vascula fabricauit, cùm ex istis *Sabaucaie* fructibus, tum ex aliis versicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquanto post indignissimam reportauit mercedem.

Petrus Bordonius tornator peritus, quam mercedē a Villagagnone retulerit.

Est præterea in illis terris arbor proceritate sorbi nostræ, cuius pomū Barbari *Aca-iou* nominant, amplitudine, & figura oui gallinacei, quod vbi maturuit, colore ad aurum inclinato instar cotonei mali, non modo vtiliter comeditur, sed etiam subacidum, nec minùs palato gratum succum emittit, qui calore æstuantes iucundissime refrigerat. Attamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, nonnisi à Cercopithecis, qui illis vescuntur, excussa habebamus.

Aca-iou fructus edulis.

Paco-aire frutex est decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nonnunquam crassitudine, qui tamen adeo est tener, vt gladii vno ictu secetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, forma cucumeri non absimili, eiusdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hęc autē poma nascuntur vt plurimum viginti aut vigintiquinque simul & confertim in singulis ramis, quæ Americani legentes in casas suas important tanto pondere, quantum altera manu ferre possint. Ad pomi vero istius bonitatem quod attinet, vbi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulso, grumosum apparet: quo fit vt mandentibus ficum referat, vnde à nobis ficus nominabatur: sapore vero vel delicatissimas Massilienses ficus superat: itaq; nō immerito inter optimos totius oræ illius fructus recenseatur. Memoriæ quidem est proditum, Catonem cùm Carthagine Romam rediisset, miræ magnitudinis ficus attulisse: verùm quoniam antiqui de his nostris nullam mentionem fecerunt, credibile est alius fuisse generis, ab istis de quibus fit sermo. Foliorum vero *Paco-aire* forma foliis lapathi aquatici non est absimilis: tanta tamen sunt magnitudine, vt vulgo longitudo ad sex pedes, latitudo vltra duos protendatur: quo fit, vt nulla ratione adduci possim vt credam in Europa, Asia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam etsi Pharmacopolam quendam audiui asseuerantem se vidisse folium Petasitis latitudine vlnæ cum quadrāte, hoc est (siquidem rotunda est hæc planta) cuius circumferētia tres vlnas cum quadrantibus tribus suo ambitu caperet: nusquam tamen accedebat hęc amplitudo ad nostri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem est foliorum illorum crassitudinem longitudini non respondere, imo exilia maxime esse, assidue tamen erecta, adeo vt venti paulo vehementioris (quo regio illa frequentissime vexatur) mediana tantum costa impetum ferat: reliquum vero ita dissecatur, vt eminùs conspicienti, hi frutices plumis struthiocamelinis ornati esse credantur.

Paco-aire, frutex tenera.

Paco, poma oblonga.

Paco ficus sapore.

Paco-aire, folia immensæ magnitudinis.

Matthiolus commentariis in Dioscoridem de palma & dactylis agēs, scribit quandam esse plantam in Ægypto, Cyproq; nascentem, quam Veneti inde redeun-

redeuntes Musam appellant, & Musas similiter fructus: quamque optime eo loco depinxit: cuius descriptionem, quia non parum ad nostrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adscribere placet. Musa igitur, inquit ille, adolescit ad quinûm, senûmve cubitorum proceritatem, è stolonibus alterius sata: folio est arundineo, quod tamen perquam longo, latoq; ambitu se diffundit, adeo vt in lõgum trium cubitorum mensuram quandoq; excedat, in latum vero sesquicubitum spatietur, lata, crassaq; per medium excurrente costa. Torrescunt folia æstate sui natura, vel etiam fortasse solis ardore, adeo vt mense Septembri eorum costæ prorsus nudæ cernantur, decidente foliorum materia, quod admodum sit tenuis. Caulis squaroso foliorum cortice vestitur, palmæ, vel arũdinis modo. Ramos habet nullos, sed caudice tantum consistit. E vertice germen emergit materie molli, longitudine fere cubitali, à quo alia ab origine ad summũ prodeunt germina, ternûm quaternûmve digitorum inuicem distãtia: è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadantenus flauescunt, cortice fici, qui eodẽ modo digitis detrahitur. Substantia pulpæ consistit melopeponum modo, nullo intus osse, neq; semine. Primum gustantibus fructus insipiditatem quandam præ se ferre videntur, adeo vt primo statim gustu non placeant, verum qui esui assuescunt, iis indies magis delectantur: quippe qui quadã occulta saporis suauitate allecti, quæ nõ nisi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam saturi videantur. Ita Musam (inquit Matthiolus) mihi descripsêre qui ex Ægypto, & Cypro ad nos reuertũtur. Sed quænam antiquis Musa fuerit planta, quid referam non habeo. Fusiùs hoc ille persequitur, allato Theophrasti, & Serapionis testimonio, vt videre cuiuis licet. Alibi quidem de ficu Indica (puta Occidentali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem esse monstrosissimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam (præsertim cùm minùs ad *Paco-aire* nostri formam accedat) intermissam repetam historiæ meæ seriem: si qui vero plura nosse cupiant, eos ad 145. Commentariorum illorum libri 1. caput remitto.

Musa, arbor, eiusq; descriptio.

Tuna Americanorum.

Quod igitur attinet ad xyliferos frutices, quæ in mediocrem proceritatẽ assurgunt, in Brasilia magno reperiuntur numero: flores instar campanularum lutearum citrullinorum fere similes emittunt: vbi vero efformatũ est pomum, non modo ad fageam glandem proxime accedit, sed etiam maturũ in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Ameni-iou* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atq; admodum compressa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non superat. Porro Barbaræ feminæ xyli illius colligendi, & nendi ignaræ non sunt, eo siquidem cubilia sua conficiunt ad eum, qui à nobis dicetur, modum.

Xyliferæ arbores.

Ameni-iou, Xylon.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) in America nullæ crescerẽt aurei ac citrei mali arbores, hodie tamen cùm Lusitani multas maritimis oris quas accolunt conseuerint, non modo indies propagãtur, sed etiam poma ferũt aurea (quæ à Barbaris *Margou-ia* appellãtur) prædulcia, & amborum pugnorum crassitudine, citrea quoq; & ampliora, & maiora numero.

Aurea & citrea mala magna in America copia crescunt.

Saccari cãnæ in America nascũtur. Saccari quoque cannæ optime in illis terris crescunt, & maxima copia: attamen cùm nos Galli, & hominibus, & machinis ad eliciendum saccarum idoneis nondum essemus instructi (vt sunt Lusitani in iis quæ occupant apud Barbaros locis) in aqua cannas illas, vt saccari saporem induerẽt, madefaciebamus: prout ante est à nobis dictum cap. 8. vbi de Barbarorum potu egimus: alii succum & medullam earum exsugebant. Hoc porro loco rem multis fortasse admirandam narrabo, cannas huiusmodi nonnunquam mucescere sinebamus, & in aqua madefaciebamus, quę contra saccari qualitatem, quam dulcissimam esse nemo ignorat, adeo acida fiebat, vt aceti nobis esset loco.

Acetum e cannis saccari.

Arũdines, quib. Barbari sagittas suas armant. Similiter in siluis non raro arundines nascuntur crassitudine cruris humani: sed quemadmodum supra dixi de *Paco aire*, adeo sunt teneræ, vt singulæ earum vno ictu gladii secentur adhuc stantes, aridæ vero tanta duritie, vt fissis illis, & in modum chirurgicorum scalprorum efformatis sagittas suas ita armẽt Barbari, vt vno iactu feras humi fundant. Sed quando de cannis & arundinibus incidit sermo, Calcondilus hist. De bello Turc. scribit, in India Orientali arundines reperiri tantæ magnitudinis ac crassitudinis, vt nauigii vicem præstent, non modo tranandis fluminibus, sed etiam singulæ quadraginta tritici medimnos capiant, medimno sex modios Græcos continente.

Lib. 3. c. 14.

Ad hæc Matthiolus suis in Dioscoridem commentariis ait, arundinẽ, quæ magna copia in Italia nascitur, palis vitium apta, ad decem cubitorum altitudinem exsurgere, lanceæ crassitudine, & pari firmitudine.

Mastiche. Mastiche etiam in hac nostra America in dumetis nascitur, quæ vna cum aliis prope infinitis herbis & floribus odoratis, terram suauissimo odore perfundit.

Americana regio a niue, gelu & gradine immunis. Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quæ nimirum Capricorni tropico subest, à tonitruis horridis (quę Barbari *Toupan* vocant) imbribus vehementioribus, ventisq; rapidissimis non sit immunis, tamen quia nusquam in ea gelu, nix, nec grando conspicitur, ac proinde suis nunquam spoliantur arbores frondibus, vtpote quæ frigore non infestentur, per totum annum eo vigẽt modo, quo mense Maio solent apud nos siluæ. Præterea quando huc vsque sum progressus, iuuat commemorare, cum mense Decembri non modo breuissimi sint dies apud nos, sed etiam frigore rigentes manus perflemus, glaciesque naso dependeat, tum temporis Americanos diebus longissimis vti, tantoq; æstu torreri, vt ego sociiq; ad 25. Decembris fluuiis illum ardorem solari cogeremur. Veruntamen, quod sphæræ non ignaris facile est intelligere, cum dies sub tropicis nusquam tam longi, neque rursum tam breues atq; in nostro climate exoriantur, multo sunt æquabiliores, multoq; clementiore cælo vtuntur incolæ. Hæc mihi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Arbores assidue virentes in America.

Cælum sub tropicis clementissimum.

Planta foliaq; Ananas. Plantarum, herbarumq; facturus mentionem, ab iis exordiar, quas tũ fructibus, tum effectis aliis antecellere existimo: ac primũ quidem planta, quæ fructum *Ananas* edit, forma iri similis, foliis incuruatis, in ambitu diuisis, ad aloem accedẽtibus, eiusdem cũ carduo maiore formæ, pomũ vero melonis mediocri est crassitudine, nucisq; pineæ forma, in nullam reclinatam partem ad cinaræ nostræ modum crescit.

Ceterum

Ceterum *Ananas* illa, cùm ad iustam peruenerunt maturitatem, colore sunt aureo cæruleum imitante, odorem Idei rubi fructus edit, adeo vt à nobis in siluis aliisque locis, vbi nascuntur, errantibus, ex odore facile deprehenderentur: sapore adeo dulci, vt à nullis salgamis nostris superentur. Itaque optimum esse totius Americæ fructum existimo. Ipse vnum aliquando compressi, ex quo cyathum succi elicui, qui maluatico vino nihil cedere mihi videbatur: feminæ vero Americanæ canistros iis plenos, quos *Panacous* nuncupant, vna cum *Pacos* illis, de quibus paulo ante mentionem feci, aliisq; fructibus ad nos afferebãt, quos singulos singulis pectinibus, aut speculis mercabamur.

Ananas optimus totius Americæ fructus.

Inter ea quæ in America nascũtur simplicia, vnum est quod *Tououpinambaultij* nostri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maiori nostro modo crescit, altitudine nonnihil superat, foliis ab eo non absimilibus, quæ tamen propius ad Consolidam maiorem accedunt. Hæc herba ob insignem, qua est prædita, vim, magno apud Barbaros est in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur: Collectam manipulatim in casis appendunt, & exsiccant, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, oriq; accensa admouent, fumumque attrahunt, quo, licet naribus, labiisq; perforatis exeat, adeo sustentantur, vt si ad bellum proficiscantur, aut alia vrgeat necessitas, eo per triduum, aut quatriduum alantur. Benzo quoque Noui Orb. hist. ait Indos Peruanos peregre profecturos, herbam (quam Coca ipsi appellant) ore clausam, veluti panchrestum quoddam pharmacum, circumferre: quippe eius præsidio freti integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentes iter faciunt. Matthiolus quoq; post Theophrastum scribit, Scythas glycyrhiza contentos, absque alio alimentorum præsidio decem, duodecimque dies degere: quæ *Petum* Barbarorum nostrorum non male respondent. Ea quoq; in alium vtuntur vsum: nam quod è cerebro humores superfluos eliciat, vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo fasciculus istius herbæ non pendeat, cuius fumum continuo absorbẽt, etiam cum familiaribus colloquentes: fumus vero (vt ante dictum est) per nares, labiaque pertusa exhalat, velut à turibulo: odor vero ille minime est grauis. Benzonis itaque interpres magno errore credidit, hanc eam esse herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hispaniolæ vero insulæ incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeo Diabolicum esse Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nũquam animaduerti: cuius quidem rei causam ignoro: assero autem fumum illum (quem expertus sum) famem non mediocriter depellere.

Petum admiranda vires.

Fumus Petũ quomodo a Barbaris absorbeatur.

Lib. 3. capit. 20.

Fumus Petum cerebrum purgat.

Lib. 1. capit. 26.

Ceterùm Nicotiana, seu Reginæ herba, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea non est de qua iam ago: quin imo duæ istæ plantæ, neq; in forma, neque in viribus vllo conuenire modo, Villæ Rusticæ scriptor Gallicus lib. 2. c. 79. asserit, Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Lusitania in Galliam trãstulit, è Florida allatam esse, quæ 200000. passuum millibus ab America distat. tota enim torrida Zona inter vtramque est interiecta. Præterea diligenter in plerisque hortis, quorum domini verâ *Petum* gloriabantur, perquisiui, nec tamen hactenus in Gallia nostra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pri-

Nicotiana verum non est Petum.

dem Angolismensem suam herbam adeo celebrauit, vt veram esse Petum affirmet) credat à me quod scripsit ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: siquidem effigies quam in sua Cosmographia depingendam curauit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod sibi assumit, se primum omnium veræ *Petum* semen in Galliam attulisse. Quin credo ob cæli inclemētiam ægre apud nos adolescere posse.

Caiou-a brassica.

Brassicarum quoq; illic vidi genus, à Barbaris *Caiou-a* nominatum, quibus nonnunquam ius condiunt, foliis est latitudine & forma ad Nenufar accedentibus.

Hetich, radices optimæ & magna copia.

Quantum vero ad radices attinet, præter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, vt dixi cap. 8. Barbaræ mulieres farinam suam conficiunt, alias etiam habent, quas *Hetich* appellant: quarum non modo æque ferax est Brasiliense solum, atq; Lemouicense, & Sabaudicum est raparum, sed etiam radices ipsæ sunt crassitudine amborum pugnorum, longitudine sesquipedales plus minùs. Licet autem primo aspectu à terra auulsę vnius generis esse videantur, quia tamen inter coquēdum aliæ violaceum ceu pastinacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ deniq; album colorem induunt, trium esse generum autumo. Vt vt sit, vere possum affirmare has radices præsertim, quæ aureo sunt colore, in cineribus coctas piris nostris, vel optimis bonitate non cedere. Earum folia, quę hederę terrestris more humi serpunt, foliis cucumerum, aut latissimorum spinaciorum simillima, colore tamen differunt, propiùs ad vitem albam accedente. Ceterùm quia semine carent, Barbaræ mulieres, quibus est curæ radicum istarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas serunt minutatim: siquidem concisas instar pastinacarum, quibus in acetariis vtimur, serunt: quæ frustula non multo post totidem gignunt crassas radices *Hetich*, quot in terram fuerunt iniecta. Tametsi quia cibarium est terræ illius præcipuum, passimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam sponte nasci existimo.

Mira multiplicandarũ Hetich radicũ ratio.

Manobi, auellanarum nucũ genus sub terra nascentium.

Barbaris quoque fructuum genus est, quod illi *Manobi* vocant, qui sub terra nascuntur more tuberum, tenuibusq; filamentis inter se deuinciūtur, nucleum auellanæ amplitudine & sapore habent: colore tamen leucopæo, putamine pisi siliqua non firmiore. An vero folia, semenq; proferat hic fructus, quamuis sæpius eo vesci mihi contigerit, non tamen adeo est à me obseruatum, vt à memoria repetere possim.

Matthiolus quarūdam auellanarum Indicarum meminit, quæ à Serapione, inquit, Fausel nominantur, nuci myristicę persimilium, in quodam inuolucro crescunt Bombycis non absimili, quæ frequenter inter alia aromata ex India aduehuntur.

Piper Indicum cornutum.

Præterea illic quoque magna est copia Indici piperis, non oblongi (sicut magno errore meo à Neustriis nautis accepto, superioribus editionibus scripseram) sed cornuti, à quibusdam (inquit Matthiolus, à quo etiam est optime depictum) Siliquastrū appellati, quod sit gustui acerrimum: foliis, vt idem ait, hortensi Solano similibus, paulo tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine, viridi colore, albicante & geniculato: floribus albicātibus, fructu lōgo corniculorum

rum instar, qui primo exortu virescat, maturus vero adeo russescat, ac læuore quodam ita pelluceat, vt corallum referat, & in quo concludatur pumilum semen lentium modo compressum, vsque adeo acre, præsertim antequam sit exsiccatum, vt si quis manu attrectet, eamque postea ori, aliive corporis parti admoueat, pustulæ statim exsurgant, quod & ipse experimento didici. Quo fit, vt mercatores nostrates ad tincturam tantum eo vtantur. Barbari vero nostri cum sale, quem conficere optime norunt, aqua in fossis ad id reseruata, piper illud conterunt: compositionem illam *Ionquet* appellant, qua eo modo, quo nos sale in cibis vtuntur, non tamen quod *Ionquet* buccellæ, antequam in os ingerant, applicent: buccellam enim ante, post vero *Ionquet* summis digitis apprehensum, vt cibo saporem addat, ori imponunt.

Ionquet, sal Barbarorum.

Denique crescit quoque in illis terris fabæ genus, pollicis crassitudine, à Barbaris *Commenda-ouassou* appellata: pisa quoq; alba, & leucopæa, quæ *Commanda-Miri* nuncupant, citrullæ quoque rotundę, nomine *Maurongaus*, suauissimi cibi.

Cõmenda-ouassou, fabæ amplæ.
Cõmanda-miri, pisa minora.
Mauron-gaus, citrulli.

Hæc sunt non quidem, quæ in vniuersum de arboribus, herbis, & fructibus Americanis dici possunt, sed quæ à me sunt obseruata per annum, quo illic vixi.

Denique sicut est à nobis dictum, apud Americanos, quadrupedes, nullas aues, pisces, nulla denique animantia per omnia Europæis nostris respondere: ita nunc assero, quantum per siluas & agros errando experiri mihi datum est, nullas esse arbores, aut herbas, nullos denique fructus, qui à nostris non sint dissimiles, his tribus exceptis plantis, portulaca, ocymo, & filice, quæ in quibusdam locis nascuntur. Quapropter quotiescunque noui illius Orbis imago ob oculos obuersatur, aërisque temperiem, animantium multitudinem, auium varietatem, arborum & plantarum elegantiam, fructuum denique bonitatem animo recolo, toties Prophetæ ista Psal. 104. exclamatio mihi in mentem venit:

Arbores, herbæ fructusque omnes Americani à nostris, exceptis tribus, differunt.

O quæ vis fuit illa, quæ potestas,
Quæ prudentia multiplex, creandis
Tot rebus, simul, & simul regendis!
Nam quacunque patet globosa tellus,
Vis quoque imperij tui patescit.

Ergo beatos terræ illius incolas prædico, si verum istorum omnium Conditorem agnoscerent. Atqui ad res describendas me accingo, quæ plus æquo, quam sint ab eo alieni, demonstrant.

Cap. XIII.

De bello, prœlijs, fortitudine, & armis Barbarorum.

America amplitudo.

QVANQVAM *Tououpinambaultij Toupinenquin* noſtri bellum immortale gerunt aduerſus varias finitimas gentes, pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illam Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico freto (quod ad 50. grad. vltra Antarcticum Polum iacet, vſque ad terras Nouas, quarum ſitus eſt ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena paſſuum millia occupat: proximi tamen & infenſiſſimi eorum hoſtes ii ſunt, qui *Margaiates* appellantur, quiq; eorum ſunt ſocii Luſitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nō modo *Tououpinambaultiis*, ſed etiam Gallis eorum ſociis ſunt capitales hoſtes. Non tamen quod Barbari iſti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quam opus ſit occupant) aut de diuitiis ex ſpoliis, redemptionibus, armisq; deuictorum parādis, cogitent. Hæc, inquam, eos minime mouent. Prout enim fatentur omnes, non alio permouentur affectu, quam vt parentum, amicorumq; iam olim captorum, & ab hoſtibus eo qui à nobis dicetur modo, deuoratorū, mortē quam ſeueriſſime vlciſcantur. Cui ſtudio tam pertinaciter adhærent, vt quiſquis eorū in hoſtium manus inciderit, eandem pœnam neceſſario expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quoſdam ex iſtis populis bellum eſt indictum, in eo conſentientibus omnibus, hoſtem, cui illata ſit iniuria in perpetuum de ea vlciſcenda cogitaturum, ac proinde ignauiæ tribuendum eſſe, ſi in ſuam redactum poteſtatem impune dimittant: eorum inimicitiæ adeo ſunt inueteratæ, vt in gratiam inter ſe reduci nunquam poſſint. Merito itaq; dicemus Machiauellū, eiuſq; diſcipulos (quibus hodie magno ſuo malo ſcatet Gallia) Barbaras iſtorum actiones imitari. Cum enim ἄθεοι iſti contra doctrinam Chriſtianam & docēt, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non eſſe abolēdas, hoc eſt, homines Dæmonum ſimiles alios aliis parcere nunquam debere, annon ſatis declarant animos ſuos tygribus eſſe ferociores?

Americanis quæ cauſa belli.

Barbari in gratiam cū inimicis reduci non poſſunt.

Ratio autem, qua *Tououpinambaultii* noſtri ad bellum profecturi conueniunt, hæc eſt, quantum obſeruare mihi licuit. Etſi Reges aut principes inter ſe nullos habent, ſed pares ſunt ferme dignitate, tamen hoc illis à natura inditum eſt (quod etiam à Lacedæmoniis exactiſſime olim eſt obſeruatum) vt ſeniores, quos *Peoreru picheh* nominant, propter rerum experientiam ſuſpiciant & obſeruent: in ſingulis itaque pagis non aſpernandum illis præſtatur obſequium. Oblata hi occaſione, vel inambulantes, aut lectis ſuis penſilibus xylinis inſidentes, ceteros his aut ſimilibus hortantur verbis:

Braſilieſes ſenioribus obſequium præſtant.

Seniorum Americ. oratio.

Ergóne (inquiunt alternatim loquētes, ſermone minime interrupto) maiores noſtri, qui tot hoſtes non modo debellarunt, ſed etiam deuicerunt, & mactarunt, & deuorarunt, exemplo nobis fuere, vt perpetuo domi deliteſcamus? Gen-

Gentémne nostram, quæ tanto olim ceteris omnibus fuit terrori, vt eius cōspectum ferre minime potuerint, magno nostro cum dedecore, tāto affici probro patiemur, vt in laribus ipsis nostris ab hostibus bello petamur? Nostráne ignauia committemus, vt *Margaiates* & *Peros-engaipa* (hoc est, illę gentes nequam) primi in nos impetū faciant? Tum orator ille, manibus humeros, & nates plaudens, cum exclamatione hæc addit verba: *Erima, Erima, Tououpinambaults, Conomiouassou Tan, Tan,* &c. hoc est, nequaquam populares mei, adolescentes fortissimi, ita nobis est agendum: quin potiùs ad certamen nós instruamus, mortique & mactationi nos deuoueamus, aut nostros vlciscamur.

His ergo seniorum orationibus, quæ aliquando in sex horas producuntur, auditores, qui attentissime audiunt, adeo vt ne syllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti, in singulis pagis se inuicem compellantes, ad præfixum locum quam celerrime possunt magno numero conueniant. Verū antequam *Tououpinambaultios* nostros ad prœlium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Tacape, genus claua lignea.

Ac primùm quidem *Tacapes*, hoc est, clauas, aut enses rubro, aliàs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgo sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatæ, aut ouali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte, oræ vero commodissime exacuatæ, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ, securis acutissimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt facile credam vnicum *Tououpinambaultium* istiusmodi claua armatum, ac furore percitum, multum negotii duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse.

Orapat, arcus.

Tocon, herba arcubus neruorum loco.

Sagittarū longitudo.

Arcus insuper habent, quos *Orapats* nominant, ex eodem ligni genere, rubro nimirum & atro fabricatos: ii longitudine & crassitudine nostros adeo superant, vt eos nec lentare, nec adducere vllus nostrûm possit: quin potius imo totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba, quam *Tocon* vocant, quæ licet admodum sit exilis, tanta tamen est firmitudine, vt equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arundine, reliquæ vero duæ è ligno sunt nigro: segmina porro illa adeo concinne quibusdam arborum corticibus colligantur, vt firmius agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine, quas filo xylino, quod gluten apud eos non sit in vsu, constringūt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis siccæ frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raiæ piscis caudæ extremum, quæ, vt alibi dixi, maxime est venenata. Ex quo vero Galli & Lusitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis, aut saltem clauis acutioribus firmare assueuerunt.

Americani sagittarii peritissimi.

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clauis illis suis dexteritas: ad arcus vero quod attinet, confido fore vt ii omnes, à quibus sunt conspecti Barbari, confirment eos nudis brachiis tanta celeritate, tamq; certo ictu iaculari, vt (quod bona Anglorum pace, qui tamen peritissimi sagittarii habentur, dictum sit) sagittis suis manui qua arcū tenent impositis, duodecim ab illis citiùs quam ab Anglis sex fuerint emissæ.

Parmæ coriaceæ.

Poſtremo parmas habent ex tergo *Tapi-rouſſou*, cuius iam ante memini, latas, planas, & rotundas ad modũ fundi tympani Germanici. His inter prœliandum non obteguntur ad eum, quo ſolent milites noſtri, modum, ſed iis dimicando ſagittas hoſtium excipiunt. Hæc vero ſunt vniuerſa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus ſuum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibusq; aliis indumentis quibus corpus ſuum, vt ante dictum eſt, exornant) ſi vel induſio eſſent induti ad prœlium profecturi, confeſtim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferreos enſes Barbari parui faciunt.

Vt autem ſermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi ſiquando à nobis enſes ferreos accipiebant, ſicut *Mouſſacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, ſtatim vaginas procul abijciebant: idem quoq; acceptis cultris factitabãt, eorum fulgore delectabantur, aut ad abſcindendos arborum ramos vtiliores, quam ad pugnam cenſebant: ac ſane, vt à me dictum eſt, optime ſuis verſandis eos eſſe exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Ceterùm tormenta aliquot minimi pretii eò deuexeramus: hæc Barbari terni ſingula diſplodebant, vnus manibus impoſitum ad deſtinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vſq; complebant, niſi carbo contuſus pulueri tormentario à nobis fuiſſet admixtus, magno eorum periculo tormentum fuiſſet diſruptum. Ad hæc nolo prætermittere, Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum ſtrepitum audirent, quodammodo territos fuiſſe, præſertim cùm nonnullos ex noſtris auem ab arbore deijcientes videbant, feramve humi ſternentes plumbea glande, quam ipſi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare deſierunt: dicebant enim ſe celeriùs ſagittas ſex iaculari poſſe, quam quis tormẽtum ſemel aptaret. Si quis autem obijciat tormentum longe altiùs penetrare: Reſpondeo, nec thoraces bubalinos, nec hamis conſertos ſagittæ à Barbaris emiſſæ impetum ferre, quin ea æque ac glande tormentularia traijciantur. Veruntamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterunt, cùm ad Barbarorum prœlia ventum erit, ne confuſe agam, iam Barbarorum copias ad prœliandum educo.

Seniores Barbari agminis duces.

Ea qua dictum eſt ratione coactis, ad octo aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad prœliandum quidem, ſed ad impedimenta, & commeatus comportandos, in caſtra conuenientibus, ex ſenioribus ij, qui hoſtes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copiis præficiuntur: quibus ducibus itineri ſe accingunt. Quamuis autem incedant nullo ordine, tamen cùm iter faciunt cõglobati, fortiſſimis primam aciem occupantibus, mirũ eſt quam commode vniuerſa illa multitudo, ſine tribuno & menſore ſe recipiat, ita vt ſigno dato celerrime in aciem conueniat.

Barbari ſine ordine, inconfuſe tamen incedunt.

Inubia, cornua ingentia.

Ceterum nonnulli ſunt, qui cornibus, quæ ipſi *Inubia* vocant, ſeſquiulnæ longitudine, & craſſitudine haſtæ noſtratis ab inferiori parte palmi latitudine, inſtar buccinæ milites cient, tum patria excedentes, tum etiã caſtra mouentes. Nonnulli etiam fiſtulas ex oſſibus hoſtium, olim mactatorũ & deuoratorum, gerunt, quibus aſſidue in itinere canũt, vt ſociorum animos excitent, ſtudiumque

Fiſtulæ ex oſſibus humanis.

que

quę hoſtes conſimiliter mactandi, augeant. Si vero, quod frequenter cõtingit, nauigio expeditionẽ in hoſtes facere placeat, littora legunt, nec alto mari ſe cõmittunt. In ſuis vero ſe lintrib. diſpenũt, eos *Ygat* nominant, ſinguli cõſtant ex ſingularũ arborum cortice detracto in hũc vſum deſtinato, tantæ tamẽ amplitudinis, vt ſinguli quinquagena capiant hominũ capita. Itaq; ſtantes pro more ſuo nauigiũ agunt remo vtrinq; plano, quem medium cõprehendunt. Hi porro lintres cũ plani ſint, minimo negotio aguntur. Eorũ tamen in alto mari, vel oborta tempeſtate vſus eſt nullus. Sed in ſumma malacia Barbaris noſtris ad militiam proficiſcentibus, claſſem ſexaginta huiuſmodi lintribus conſtantem conſpicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atq; hi ſunt exercitus *Toupinenquin* terra, mariq;.

Ygat, linter corticeus.

Hoc inſtructi modo quinquaginta nonnũquam paſſuum millia in hoſtium fines progrediuntur. Primoq; hoc vtuntur ſtratagemate fortiſſimi quique, ceteros cum mulieribus, & impedimentis poſt ſe relinquunt itinere vnius, aut duorum dierum: ſummo cum ſilentio accedunt, ſiluaſque occupant inſidias hoſtibus ſtruentes, quibus adeo ſunt intenti, vt non raro per 24. horas illic deliteſcant. Hoſtes vero, ſi ex improuiſo fuerint adorti, quotquot viri, feminæ, ac pueri occurrunt, non modo deducuntur, ſed etiam mactantur ab hoſtibus in patriam reducibus, fruſtatimque *Boucan* imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eo faciliùs incautos opprimunt, quod pagi (nam vrbes nullæ ſunt illis) mœnibus non cinguntur, caſarumque (quæ tamen 80. aut 100. paſſus in longitudinem protenduntur) fores nullæ ſunt, earum vero loco palmarum ramos, aut herbæ *Pindo* caulem ad ianuas ſuas apponunt. Quoſdam tamen pagos, qui hoſtibus ſunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6. pedum munire & circumuallere didicerunt, præterea ſtipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: itaque ſi hoſtes noctu aggredi pagos illos voluerint, quod illis eſt familiare, pagani tum in eos tuta via irrumpunt, quo fit vt ſiue pugnam, ſiue fugam capeſſant, nuſquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore proſternantur, qui confeſtim ab paganis torrentur, & eduntur.

Primum Barbarorum ſtratagema.

Si vero aperto Marte pugnare contendunt, copiis vtrinque eductis, vix credibile eſt quam atrox, quamq; horrendum ſit prœlium: cuius ipſe ſpectator fui, ac proinde merito de eo referre poſſum. Ego cum Gallo altero, paulo curioſiùs, magno noſtro periculo (ſi enim à *Margaiatibus* capti aut læſi fuiſſemus, deuorationi fuiſſemus deuoti) Barbaros noſtros in militiam eũtes comitari volui. Hi numero 4000. capita cum hoſtibus ad littus decertarunt, tanta ferocitate, vt vel rabidos & furioſos quoſq; ſuperarent.

Tououpinambaultij, cùm primùm hoſtes conſpexêre, in tantos, tamque editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minime edant: clamor vero aërem adeo feriebat, vt tonitru vix exaudiri tũ potuiſſet. Accedentes vero propiùs clamores ingeminabant, cornibuſque concrepabãt, fiſtulis deniq; canebant, minas alii in alios intentabant, oſſaq; mortuorum hoſtium oſtentabant: dentes item, quorum nõnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appenſos gerebant: denique geſtibus horrorem ſpectan-

Ad prœliũ venientium Barbarorum vlulatus.

Oſſiũ mactatorum oſtentatio.

tibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum eſt, longe in peius res ruere: tanta enim ſagittarum nubes eſt vtrinq; emiſſa, vt muſcas volantes multitudi-

Barbari ferociſſimi.

ne imitarentur. Saucii vero non pauci ſtrenue tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prœlio abſtinebāt. Hæc enim gens adeo fera eſt, & truculenta, vt tantiſper dum virium vel tantillum reſtat, continuo dimicent, fugamq; nunquam capeſſant. Quod à natura illis inditum eſſe reor. Etenim à Nobili quodā accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium noſtrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuiſſe, qui ſtrenue & fortiter ſe gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem nolim, quaſi affirmarem nullos in illis reperiri poſſe, qui ignauiam Aſianorum, mollitiem Européorum aut Afrorum imitarentur: aſſidua enim exercitatio militem ſtrenuum facit. Vtut ſit, vbi manus cum hoſtibus *Tououpinambaultij* conferre cœperunt, clauis illis ſuis vtrinque acerrime ferierunt, adeo vt obuium quemque non

non modo humi sternerent (non secus ac lanii boues) sed etiam penitus mactarent.

Vtrùm generosis insideant equis an non, à me non quæritur: Lectorem enim memorem esse credo eorum, quæ superius à me dicta sunt, equis aliisque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego vero, qui alias sæpe equum mihi optaram, quem Barbaris conspiciendum præberem, tum sane optimum cui insiderem, præsentique me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam: quippe mihi fit verisimile, Barbaros, si cataphractum militem nostratem equo generoso insidentem, ignemque hinc è tormentulo erumpentem, illinc vero equum resilientem conspicerent, *Aignan*, hoc est, cacodæmonem adesse credituros. Tametsi à quodam memoriæ est proditum, magnum illum Attabalipam Peruensium Regem, quamuis equum antè conspexisset nullum, tanta fuisse animi magnitudine, vt Pisarro (qui cùm vt sese ostentaret, tum vt Indos Attabalipam stipantes perterrefaceret, cõtinuo equum suum glomerato gressu solo insultantem agitabat) propiùs ad Regem accedente, spumaq; ab equi ore in regis vultum desiliente, minime tamẽ commotum fuisse, quin morte plecti eos imperasse, qui equi horrore stupefacti terga vertissent. Quæ res (inquit historiographus) Barbaris fuit terrori, nostris vero admirationi.

Barbari equos si viderẽt quid de illis sentirent.

Hist. Gen. Ind. lib. 4. cap. 113.

Iam vero, vt narrationis seriem repetam, si quis quærat quid tu, comesq; tuus tantisper dum prœliũ committebatur, annõ vna cum Barbaris dimicabatis? Ingenue fateor nos, qui adeo imprudenter Barbaros essemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluisse; sed paullum à conflictu remotos, spectaculo illo contentos fuisse. Testor interea me, qui nõ semel tum equitum tum peditum copias ingentes in aciem instructas, hîc conspexi, tanta nũquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgentibus, quanta tũ pugnantibus istis *Tououpinambaultiis* perfusum fuisse. Præterquam enim quod sibilantes, saltantes, & celeriter admodum & dextre sese in orbem glomerantes, iucũdissime spectabantur, accedebat insuper telorum nubes densissima, quorũ pennæ rubræ, cæruleæ, virides, roseæ, aliorumq; id genus colorum, soli obiectæ radiabant, vestes item, pilei, armillæ, ceteraq; ex plumis compacta ornamẽta, quæ mirum in modum spectantium oculos fulgore feriebant.

Corpora telaq; Barbarorum plumis ornata.

Hoc prœlio trium horarum spatio confecto, multis vtrinque cæsis & sauciis, *Tououpinambaultii* nostri victoriam reportarunt, captiuosq;, cùm viros tum feminas plus minùs triginta ad suos deduxerunt. Nos vero qui officium aliud præstiteramus nullum, nisi quod strictis gladiis, tormentulisque, vt Barbaris animos adderemus, nonnunquã displosis prœliantes spectaueramus(quod maxime gratum sit illis, si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis concitauimus opinionem, vt ab eo tempore seniores peculiari nos beneuolentia & amore sint complexi.

Captiui vincti.

Captiuis itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabaræ sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV. M. aberamus. Vndique vero ex fœderatis permulti saltantes, tripudiantes, &

Barbarorũ ob victoriam reportatã plausus.

plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cùm ad locum insulæ nostræ oppositum peruenimus, ego comesque meus scapham conscendimus, ad castellumque nostrum reuertimur. Barbari vero in continente pagos suos singuli repetiere. Paucis post diebus Barbari quidam ex iis, qui captiuos apud se habebāt, ad castellum nostrum accessere, quos per interpretes rogamus, vt mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorū pars magna ex Barbarorum faucibus est erepta: ægre tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multo post est apertissime indicatum. Mulierem quandam cum puerulo suo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quædam, quarum æstimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autem meus ita conquerebatur: Quid in posterum futurum sit nescio, ex quo autem *Paycolas* (sic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum nostrorum partem comedimus. Puerulum illum mihi reseruare vehementer cupiebam, sed Villagagno, restitutis mercibus meis, & matrem & filium vendicauit. Matri nonnunquam dicebam fore, vt cùm mare transmitterem, puerulum huc transportarem. Illa vero (adeo vindictæ reposcendæ animis gentis illius hæret cupido) respondebat, malle se, vt à *Tououpinambaultiis* voraretur, quam vt in tam remotas terras deportaretur: sperare se, vt grandior factus ad populares suos quoquo modo elapsus se reciperet, ac cognatorum suorum mortem vlcisceretur. Nihilominus tamen (vt ante est à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis, quibus ad castelli nostri munitionem vtebamur, decem pueros selegimus, quos nauibus impositos ad Henricum secundum tum Galliarum regem misimus.

Captiui a Gallis erepti.

CAP. XIIII.

Captiuos suos quo tractent modo Barbari, quibusque ceremoniis in iisdem mactandis & edendis vtantur: quibus per occasionem immanissimæ crudelitatis alia exempla adiecta sunt.

Captiui quomodo excipiātur ab hostib.

NVNC superest vt dicamus, quonam modo captiui à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines sunt deducti, non modo exquisitissimis aluntur cibis, sed etiam vxores viris dantur (non autem viri feminis) immo non dubitabit is, qui captiuum apud se habet, filiam suam aut sororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentissime ministrabit. Ceterùm cùm mactationis tempus non sit præfixum, sed modo citiùs, modo tardiùs expediantur, prout fuerint vtiles, viri quidem aucupio, venationi, & piscatui: feminæ vero hortis colendis, aut ostreis colligendis: omnes tandem suum more saginatos mactant, vorantque his ritibus.

Ad captiui mactationē conuentus.

Primùm finitimis omnibus res denuntiatur, tum virorum, feminarum, puerorū fit concursus ad locum, vbi est futura mactatio. Ibi matutinū tempus

potando

potando transigunt. Inter quos captiuus ille, quem non latet eam in se cudi fabam, plumis ornatus, non modo mortem non horret; quinimo saltando, bibendo, ridendo reliquos superat. At postquam per sex aut septem horas vnà cũ ceteris perbacchatus fuerit, duo trésve ex robustissimis eum arreptum funibus xylinis, aut ex arboris illius cortice (quam *Yuire* vocant, quæq; tiliæ est persimilis) medium, minime renuentem, quamuis vtroque sit brachio soluto, cõstringunt, perque pagum quasi in triumphum deducunt. At vero, num putas propterea eum caput demittere, vt solet hîc sontes? minime vero id quidem. Quin contra incredibili audacia res suas gestas apud eos, à quibus constrictus detinetur enumerat, his verbis: Ego, ego ipse fortissimus, sic vestros olim cognatos vinxi, tum se laudibus magis ac magis euehens, modo in hanc, modo in illam conuersus partem, alium quidem ita compellat: Heus tu, patrem tuum ego voraui, alium vero; ô bone, fratres tuos mactaui & *Boucanaui*: tot deniq; viros, feminas, puerulosq;, ex vobis *Tououpinambaultiis* bello à me captos deuoraui, vt numerum assequi non possim. Ceterùm ne ignorate; populares meos *Margaiates* tot in posterum mactaturos esse, quot è vobis intercipere poterunt: atque ita mortem vlciscentur meam.

Captiuus vinctus per vicum circũducitur.

Tandem, postquam omnium oculis satis superq; fuit expositus, duo illi lictores, à quibus constrictus tenetur, circiter tres vlnas ab eo recedũt, funem tamen pari longitudine firmissime vterq; contrahit; adeo vt captiuus gradũ præcise sistere cogatur, progredi autem aut regredi minime possit. Vincto lapides aut testæ confractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapiroussou* (cuius ante memini) sese obtegunt, captiuumq; his compellant verbis: Mortem tuam ante obitum vlciscere: Ille confestim lapides in eos summo impetu contorquet, qui se circumstant, quorum numerus plerumq; ad quatuor millia accedit. Ex his minime est quærendum quam multi vulnerentur. Equidem in vico quodam, quem *Sarigoy* appellant, vidi captiuum eiusmodi tanto impetu lapide mulieris crus pertigisse, vt confractum illud esse crederem. Porro lapidibus, ac cespitibus, quos potuit colligere, absumptis, prodit is qui mactationi se accingit, quiq; per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoq; ac ceteris ornamentis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, eumq; his compellat verbis: Annon ex *Margaiatium* es gente nobis infensissima? Annon tu ipse ex nostris amicis & cognatis complures mactasti, ac deuorasti? Cui captiuus, animo quam antea longe præsentiore, sua sic respondet lingua (*Margaiates* enim à *Tououpinambaultiis* sermone non sunt dissoni) *Pa, che tan tan aiouca atoupauè*, hoc est, vtiq; sum fortissimus, atq; ex vestris quam plurimos mactaui & deuoraui.

Captiuus præcise reuinctus, mortẽ imminentem vlciscitur.

Mactatoris cũ captiuo colloquium.

Deinde, quo magis hostes suos vrat, vtraque manu capiti imposita, in hæc erumpit verba: O quam strenue in eo me gessi! O quam gnauiter vestros bello lacessiui, cepiq;, quos pene innumeros voraui! aliaq; id genus multa subiungit. Mactator vero addit, Idcirco tu, qui in nostra es potestate, mox à me mactaberis, *Boucanóque* assatus à nobis voraberis. Quid tum? (inquit ille, ne fractiori quidem animo pro sua gente mactationẽ subire paratus, ac Regulus ille quon-

Mira captiui confidentia mortem contemnentis.

dam pro Rep. Romana mortem oppetiit) mei quoque cognati mortem vlciſcentur meam. Ad hæc, vt pateat iſtos mortem (quam tamen mirum in modum reformidant) prorſus contemnere, quod beari ſe credant publico illo & ſolenni ſupplicio: exemplo rem cõfirmabo. Forte in pago quodam Inſulæ maioris, quam *Piraui-iou* nuncupant, diuerti, mulieremq; offendi mox iſto ſupplicii genere interituram, ad hanc accedo propiùs, moneo vt ſe *Toupan* cõmendet

(nam ad illius captum ſermo erat accommodandus. *Toupan* vero non Deum, ſed tonitru ſonat) atque ad eum, prout à me docebatur, preces conciperet. Illa vero nutãte capite me deridens reſpondit: quid vero mihi es daturus, ſi id quod vis exequar? Tum ego, Miſerrima muliercula, mox rerum omnium iſtarũ vſus tibi nullus erit: itaq; de anima tua quam immortalem eſſe credis (quod faciunt Barbari omnes, vt mox ſequenti capite dicemus) ſerio cogitato. Illa vero rurſum me irridens, eſt mactata.

Barbara mulier mortẽ contemnit.

Sed vt ad rem redeam, variis diſceptationibus vltro citroque habitis, nonnunquam

nunquam inter colloquendum, mactator qui præsto adest, claua lignea vtraq; manu in altum sublata, orbiculo extremo, captiui caput totis ferit viribus, adeo vt paucissimo sanguine effuso, altero ictu non sit opus. Hinc prouerbium illorum, quod iam apud Gallos nostros erat in vsu, Confringam tibi caput, pro eo quod solent altercantes milites aduersario minitari his verbis: Ego te confodiam.

Captiuus vno ictu mactatur. Barbarorũ prouerbiũ a Gallis vsurpatum.

Captiuo in hunc modum mactato, si coniugatus erat (vxores enim nonnunquam illis dari diximus) vxor illius cadaueri adhęrens, aliquantulum luget, aliquantulum inquam: nam Crocodilum imitatur, quem ferũt, antequam hominis à se necati cadauer deuoret, lachrymas emittere solitum. Non absimili modo illa, postquam lachrymis extortis luctum simulauit, viri sui carnibus omnium prima, nisi quis anteuertat, vescitur. His ita gestis reliquæ mulieres, præsertim vero anus (quæ cùm sint humanarum carnium appetentiores, iuniores continuo eos, à quibus captiui detinentur, hortari solent, vt confestim

Luctũ simulat vxor captiui mactati.

Captiui cadauer non secus ac nefrens calida perfunditur.

morti addicant) aquam feruentem admouentes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant, lauant, & calida perfundunt, vt cute sublata pari sit cum nefrendibus assandis candore.

Deinde captiui dominus, assumptis secum quanto numero visum fuerit sociis, cadauer diuidit, ac tanta celeritate frustatim discerpit, vt lanius apud nos vix reperiatur vllus, qui veruecem celeriùs in frusta secare possit. His accedit, quod prout venatores hîc ceruі capti viscera canibus venaticis porrigunt, Barbari consimiliter hostium suorum mactatorum sanguine liberos illinunt suos, vt ad ferociam crudelitatemq; animos illis addant.

Cadauer captiui incredibili celeritate in frusta secatur.

Barbarorum pueri cur hostiũ sanguine illinantur.

Hæc porro immanis crudelitas, apud Barbaros frequentissima, per se est quidem abominanda. Atqui portentosius id esse videtur, quod patratum à Iudæis fuisse legimus (quos tamẽ humanitate ceteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo sanguinis esu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt historiæ, deditissimi, Traiani temporibus adeò horrendas seditiones excitarunt, eoque crudelitatis & immanitatis processerũt, vt cæsis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cyrene, & Cypro, eorum carnibus vesci, sanguineq; vultũ oblinire suum sustinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorumque pellibus induti immanissimam præ se ferẽtes rabiem, obambulauere. Quæ historia si non absoluat, saltem extenuet Americanorum crudelitatem. Ceterùm ex quo Christiani ad eos accessere, cum mactatorum corpora, tum animãtia omnia, reliquosque cibos cultris secant. Antea verò, quantum à senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vsum accommodatis vtebantur.

Iudæorum immanis crudelitas.

Lapides cultrorum vsum Americanis olim præbebant.

Singula porro cadaueris frusta, atque adeo ipsa viscera abluta & expurgata, *Boucano* imponuntur. Hæc tantisper dum coquuntur, anus continuo *Boucano* adhærent: mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipemq; à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum sapit palato, vt cõtinuo adolescentes ad capiendos hostes hortentur, qui cibum eiusmodi suppeditent. Digitos quoq; suos adipe illo conspersos lingentes, conclamant suum *Yguatou*, quod sonat, bonus est. Habes, Lector, quantum obseruando assequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos suos assant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

Captiui carnes Boucano impositæ.

Barbaræ anus adipem diffluentem lingunt.

At verò quoniam cap. 19. de *Tapiroussou* agens, *Boucani* formam fuse descripsi, ne tautologia laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Interea vero eorum error à me refutabitur, qui suis chartis Barbaros nostros carnẽ humanam verubus proinde ac nos armos veruecinos assantes depinxerunt, quos etiam prægrandibus cultris ferreis carnes dissectas ad speciem suspensas exponere sunt commenti, prout hîc bubula venalis exponitur. Sed ista tam vera, quam ea quæ fabulosè de Panurgo Rabelesius refert, quod lardo transfixus & semiassatus tandem euaserit, arguunt chartarum illarum auctores crassissimæ ignorantiæ. Hæc vt confirmem, addo, Brasilienses non modo à nobis differre assandi modo, sed etiam nostrum morem illis plane fuisse incognitum, tum etiam cùm apud illos degebamus. Etenim ego & sodalis quidam meus in vico quodam Indicam, Gallinam cum nonnullis aliis volatilibus veru ligneo impositis,

Chartarũ Cosmographicarum error.

sitis nostro more ad ignem versantes assabamus. Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec prius adducti sunt vt crederent carnes, quæ continuo agitarentur, percoqui posse, quam ipsi periculum fecere. Ergo (vt vnde digressus sum, eò redeam) vnius aut plurium captiuorum carnibus (duos siquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum assatis, turba illa vniuersa quæ mactationi interfuit, *Boucano* circumit exultans, membraq; hostium torrentia toruis intuetur oculis, deinde quantumuis multi particulam singuli arripiunt: non tamen cibi causa (quod suspicari non immerito quis posset) isthæc perpetrant: quamuis enim sine controuersia carnes humanas sapore cômendent, vltionis tamen potiùs iis edendis, quam victus rationem habent: anus excipio, carnium illarum, vt dixi, auidissimas. Huc vero tendunt, vt mortuos ad ossa vsque corrodentes superstitibus metum incutiant. Quippe, quo animos suos truculentissimos & sæuissimos expleant, nulla est cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad nasum vsque, aures & verticem, quæ (excepto cerebro) ab illis non exedatur. Ptolemæi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quod licet humaniore esset disciplina excultus, ad tantam sit delapsus crudelitatem, vt cæsis XXX. Iudæorum millibus, captiuos cæsorum carnibus vesci adegerit. Ceterùm *Tououpinambaultii* nostri in singulis pagis aceruatim mactatorum caluarias diligenter asseruant (prout apud nos in cœmiteriis solent) Gallis vero ad eos commeantibus fusissime rerum suarum gestarum præconium persequuntur, aceruosq; illos quasi trophæa quædam, fortitudinisque suæ monumenta ostentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum ossa non negligenter recondunt, fistulis (vti dictum est) conficiendis: dentes quoq; auulsos filo traijciunt, & circa collum obuolutos gestant. Gen. Ind. Hist. scriptor de Insulæ *Zamban* incolis agens, refert eos hostium ab se mactatorum capita ædium sacrarum valuis affigere solitos: dentesq; collo appensos ad ostentationem gestare.

Barbari nostrũ assandi morẽ ludibrio habent.

Barbari singuli captiui carnium frustum arripiunt.

Caluari. acerui a Barbaris cura asseruentur.

Lib. 2. ca. 71.

Mactatores vero isti summo illud tribuunt decori: patrato enim egregio illo facinore, secedunt, pectusq;, brachia, crura, suras, & reliquas corporis partes incidunt, incisurasq; vt perpetuo cuti inhæreant, vnguento nescio quo illinunt, atroq; puluere inspergunt, quem nulla temporis diuturnitas delere potest. Creduntur autem eò plures mactasse hostes, quo pluribus scatent incisuris, ac proinde fortissimi censentur.

Denique vt tandem horrendæ isti tragœdiæ finem imponamus, si forte contingat, vt mulieres, quæ captiuis nupserant, grauidæ ex illis sint factæ, Barbari (dictu horrendum, visu vero maxime stupendum) liberos nonnunquam recens natos, raro paulo adultiores vorant: hanc autem causantur rationẽ, pueros illos ex hostium semine progenitos esse. Barbari vero hostes suos quibuscũ continenter bellum gerunt funditus aboleri non modo percupiunt (eandem enim crudelitatem *Margaiates* in *Tououpinambaultios* exercent) sed etiam mira perfunduntur voluptate si videant hospites suos eodem esse animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appositas quoties reijciebamus (quod à me & plerisq; ex nostris semper est factum. neq; enim per Dei gratiam adeo immanes vnquam fuimus, vt eas vel attingere religio nobis non esset) nos nô satis fideles

Horrenda crudelitas.

ſibi cenſebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neuſtrios quoſdam interpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, ſeſe vt ad illorum mores accommodarent, vitam atheorum more tranſigentes, non modo crebris ſcortationibus ſeſe cum Barbaris feminis inquinaſſe, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu ſuſtulerit: ſed etiam exuto omni humanitatis ſenſu, Barbarosque immanitate ſuperãtes, à ſe permultos *Margaiates* & mactatos & deuoratos fuiſſe gloriabãtur. Porro, vt quæ ſit *Tououpinambaultiorum* in hoſtes ſuos crudelitas pergam deſcribere, cõtigit eo tempore, quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori inſula ſito cogitarint. Pagus hic à quibuſdam *Margaiatibus* incolebatur, qui tamen *Tououpinambaultiorum* ingruente cum *Margaiatibus* bello, *Tououpinambaultijs* in deditionem venerant, perque totos viginti annos pacifice apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* ſeſe mutuo incitantes, & animos addentes, pagi illius incolas vniuerſos internecioni deuouent. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt, & ſemiſopitos opprimunt, adeo vt non ſine commiſeratione clamores & eiulatus audirentur. Galli, re audita, circa mediam noctem eo properant armati (pagus enim à caſtello noſtro non lõgius X. paſſuum millibus aberat) verùm antequam eò aduenissent, Barbari rabie & præda incitati obuios quoſque trucidarant, caſasq; vt latentes extruderent, incenderant, adeo vt perpaucos ſuperſtites noſtri inuenerint. Quinimmo ex noſtris nonnulli aſſeuerabant, ſe non modo adultos fruſtatim conciſos, ſed etiam infantulos lactentes integros *Boucano* impoſitos vidiſſe. Ex adultioribus tamen aliquot mari ſeſe commiſere, & noctis tenebris obſecundantibus natantes euaſere, inq; noſtrum caſtellum ſe recepere. Quod vbi reſciuerunt Barbari, nõ æquo tulerunt animo, immo ſuos hoſtes à nobis detineri muſſitantes conquerebantur. Tandem vero mercibus quibuſdam à nobis placati fuere, clientes vero noſtros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Neuſtrii interpretes vitã atheorum more transigũt.

Pagus a Barbaris vaſtatus.

Barbaries horrenda.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibuſdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Pirani-iou* nominato, in inſula illa maiore animi gratia exſpatiabamur, inopinantes captiuum iuuenem, forma & ſtatura non mediocri, in compedibus ferreis, quas Barbari à Chriſtianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Luſitana nos compellat (duo ex noſtris ob Hiſpanici ſermonis peritiam eius verba capiebant) ſignificat ſe in Luſitania fuiſſe, Chriſtianum eſſe, Baptiſmo initiatum, Antonio ſibi nomen. Præterea, quamuis natione *Margaias* eſſet, quod frequenti cum Luſitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit ſe vehementer optare, ſi qua id ratione fieri poſſet, ab hoſtium manibus euadere. Tum nos, præterquam quod noſtrarum erat partium quotquot dabatur è Barbarorum faucibus eripere, auditis vocibus Chriſtiani & Antonii, longe vehementius commoti ſumus, & miſeratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hiſpanicam callebat, quiq; fabrilem exercebat artem, recepit ſe poſtridie eius diei limam ad compedes diſſecandas allaturum: monuitq; vt ſimulac ſolutus eſſet (nam à nemine obſeruabatur) in dumetis ad maris littus ſeſe abderet, tantiſper dum Barbaros colloquio occuparemus: nos ſcapha exce-

Margaias in Luſitania baptiſatus captiuus.

exceptum,in castellum nostrum transducturos: quo si perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de sua redemptione transigi posse.

His non parùm recreatus,gratias egit,seque singula exacte exsequuturum spondet. At Barbari licèt sermones vltro citroq; habitos non cepissent, nonnihil tamen suspicantes,simulac è pago egressi sumus vicinitate demum, idq; tumultuarie coacta, miserum Antonium mactant. Nos postridie limam afferentes, per speciem farinæ aliorumq; cibariorum quærendorum pagum illum repetimus: atq; à Barbaris quærimus, vbinam captiuus ille, quem pridie videramus. Illi nos in casam proximam deducunt, carniumq; Antonii frusta *Boucano* imposita ostendunt. Deinde nos abs se elusos fuisse suspicantes per ludibrium caput ostentabant, nosque cachinnis excipiebant.

Non multo post duos quoque Lusitanos Barbari nostri cepere: quos ex improuiso in tuguriolo luteo, in mediis siluis constructo,non procul ab castello suo,quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Lusitani quidem totius diei spatio Barbarorum impetum sustinuerant, at tandem cùm eos tela, ceteręq; munitiones deficerent strictis maioribus gladiis, quos nos ambarum manuum dicimus,in Barbaros irruunt, ac complures cædunt, multos quoque vulnerant. Barbari contra pertinaciter obsistunt, singulis potiùs occumbendum ducunt, quam victoria non parta pedem referre. Itaque tandem Lusitanos captos abducunt, è quorum spoliis ipse vestes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia supellectile in illo tuguriolo erant deprædati,quamque,pretii ignari,cum duobus cultellis permutarunt. Porro Barbari in suos pagos reuersi Lusitanis per ludibrium barbam conuellunt, dolorisque impatientes derident, hisque verbis increpant. Quid? vosne,qui nuper impetum nostrum tam fortiter sustinuistis, nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri esse animo? Ac tandem more solito eos immaniter mactant deuorantque.

Lusitani duo a Barbaris capti, & deuorati.

Exempla quidem permulta de Barbarorum crudelitate præter ista à me possent afferri, nisi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutiendum sufficere existimarem. Verumenimuero vt ii,qui hęc tam horrenda passim apud Barbaros vsurpata legent, norint permulta quoque non minùs detestanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem, qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæsis,nó modo eorum carnes deuorarunt,sed etiam sanguine vultum obliuerunt,pellesque induerunt: præter etiam horrendum Ptolomæi Lathuri Regis Ægypti facinus, qui triginta Iudæorum millibus cæsis,captiuos occisorum carnibus vesci vi adegit: alia quoq; exempla in medium afferam. Chalcondilus historia de Imperii Græci lapsu,& Turcici incremento(quod vere tragicum dixeris) scribit Turacanum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis instructa acie deuictis fusisque captiuos 80. immaniter trucidasse, quorum capita truncata, in pyramidis formam coaceruari iussit, quasi partæ victoriæ insigne trophæum. Amuratus vero vltra istmi angustias transducto exercitu, trecentos milites, qui noctis tenebris obsecundantibus in proximum montem confugerant,intercludit. Illi cómea-

Lib.5.c.5.

Trophæũ ex capitib. humanis.

Lib.7.c.4. tus inopia in deditionem venerunt honestas expectantes conditiones. At Amuratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram se iugulãdos curat. Idem Amuratus, cuius nondum erat sæuitia expleta, ex omni captiuorum copia sexcentos adolescentes forma præstantes, sua emit pecunia: quos deinde patris manibus immolat, quasi peccatorum expiatio in tanta sanguinis humani profusione esset posita. Sed isthæc ludi iocique dicantur præ sceleratissimi Mechmeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modo Imperii administrationis Amurato successor fuit, sed maxime in omni immanitatis genere, immo quem in hac parte magno superauit interuallo. Vt enim omittam florentissimæ simul ac celeberrimę vrbis Constantinopoleos expugnationem, quæ ipso regnante Anno salutis 1453. ad v. Cal. Iunias contigit, qua sanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & persequentibus, victoribus & victis repleta erant: adeo, vt cæsorum & eorum, qui præ ingenti irruentium multitudine suffocati erant cumulus portarum fornices superaret. Peculiaria quædam de monstri illius crudelitate posteris mandata recensebo. Viginti Albanos milites, qui Thrasia, quam ipse expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiasiæ, Rupellam nomine, sese receperant, rotario supplicio brachiis cruribusque conquassatis semiuiuos in summo cruciatu languentes, desperabundos reliquit. Insuper immanissimo illi monstro non satis erat, quoscumque in oppidis aut castellis offendebat ferro cædere, prout Leontarii contigit, vbi ne vnus quidem superstes est relictus, adeo vt sex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum copiam, illic fuerint numerata: sed inaudito hoc supplicii genere complures insuper affecit. Acinace peracuto singulos homines in duas partes vno ictu circa transuersum septum diuidi iubebat, artificio barbariem omnem superante: bis enim singuli mortis persentiebant dolores. Vtraque pars per aliquod tempus, præ summo quo opprimebatur cruciatu, huc & illuc non sine gestibus horrendis sese volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta est vrbs illa, hoc immanissimo supplicii genere sunt affecti. Quingenti quoque alii ab Omare Bassiano Constantinopolim missi, quos in oppidulo à se expugnato ceperat, eadem occubuerunt morte. Horum cadauera postquam aliquandiu in area, in qua laniati fuerant, neglecta iacuerunt, bos horrendè mugiens ad ea accedit, vnamq; cadaueris partem cornu attollit, alioq; loci comportat, tum alteram petit prioriq; adiungit. Quæ res, cùm à multis perspecta fuisset, breui ad Mechmetum perfertur: ille mirum in modum anxius, cadauer illud disiungi, partesq; seorsim ad pristinum locum comportari iubet. Bos insequitur repetitis mugitibus, cadauer vero illud inter cetera agnoscit, denuoq; cornibus sublatum alio asportat. Mechmetus hoc portento vehementer commotus (ac merito quidem) è vestigio, cadauera sepeliri iubet, bouem vero ad sua pecuaria deducendum, ac per reliquum vitæ tempus alendum curat. Tradunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore asportatum, Veneti cuiusdam corpus fuisse: alii Illyrico tribuunt. Atqui vtvt sit (inquit Chalcondylus) hoc ostento multum felicitatis genti, à qua ille oriundus erat, portendebatur.

Immanitatem Amuratus immanitate cumulat.

Lib.8.c.6. Constantinopol. expugnatio, regnante Mechmeto, 12. Tur. Imp. ad 56. Cal. Iun.

Lib.9.c.1.

Mechmeti in ipsa bruta animãtia crudelitas.

Mõstrosa crudelitas. Lib.9.c.7. & Lib.10. cap.12.

De boue, qui herum mortuum agnoscit, mira historia.

Vladi

Vladi vero ſæuitia humanis auribus tinnitum longe grauiorem ciebit, idcirco de ea referre vltimo loco viſum eſt. Vlado attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiuſdam Vladi, quo ſceleratus Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auſpicio prouinciam illam adminiſtrare cœpit. Potentiſſimos quoſque Moldauienſes, ac primariæ auctoritatis viros, à quibus propter auctoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur ſibi metuebat, corripit, eoſque non contentus eſt vulgari aliquo ſupplicio è medio tollere, ſed viuos omnes palis transfixos ſummo cum cruciatu extinxit: immo eorum familias, ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore ſuſtulit. Adeo vt breui temporis ſpatio, triginta, & eo ampliùs hominum millia ab eo trucidata fuiſſe, à multis confirmetur. Mortuorum porro bona & honores ſatellitibus ſuis eſt largitus. Mechmetus certior factus Vladum de defectione & rebellione in ſe cogitare, quẽdam ſuum à ſecretis Catabolmum nomine, natione Græcum, per ſpeciem amicitiæ ad eum mittit, eo conſilio, vt Vladum ad ſe blandis verbis pertraheret. Eodem quoq; tempore Mechmetus ad Chamum quendam, cui Valaquiam prouinciam clàm demandarat, literas dat, mandatq;, vt quacumq; ratione vi, dolóve Vladum corriperet: eo nihil gratius ſibi accidere poſſe ſignificat. Hi duo communicatis conſiliis Vladum intercipere conantur: Vladus vero nullo modo perturbatus cõfirmatis militum ſuorum animis, reliquis omnibus in fugam verſis, Chamum & Catabolmum cũ quibuſdam aliis viuos capit. Quos cruribus & brachiis abſciſſis, palis viuos affixit. Chamo vero, prout eius poſtulabat dignitas eminentiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc conſilio factum eſt, vt ſubditis ſuis terrorem incuteret, ac ne tale quid in poſterum auderent, niſi idem ſupplicium ſubire vellent, anſam præriperet. Præterea exercitum ingentẽ ſumma celeritate conſcripſit, Danubiumque flumen tranſiit, atque in Mechmeti ditionem, quam flumen illud alluit, magno irruit impetu eamq; eſt populatus, pagos incendit, feminas ipſas, immo infantes in cunis vagientes ferro cecidit. Quacunq; vero iter faceret, immaniſſime ſæuiebat, & vaſtitatis vbiq; notas inurebat. Quibus ad Mechmetum perlatis, maxime vero nuntio de Legatorum morte crudeliſſima, ac in primis de Chamo tam atroci ſupplicio affecto, qui præcipua in aula miniſteria olim geſſerat, Mechmetum non parum commouerunt. At longe moleſtiùs illi fuiſſet tantam iniuriam ab infimæ ſortis homine ſibi illatam inultam relinquere. Itaque cum inſtructiſſimo exercitu Valaquiam ingreſſus, & Legatorum ſuorum cadauera palis adhuc affixa conſpicatus, nouo quaſi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaueribus autem illis auulſis & ſepultis, tria paſſuum millia eſt progreſſus, ac in lanienam illam incidit ab Vlado in ſubditos patratã, quæ res horrorem conſpicantibus mouebat. Erat enim locus aliquantulum editus, & in omnes partes apertus, duo paſſuum millia in lõgitudinem obtinebat, latitudo mille occupabat: innumeris rotis, palis, crucibus, furcis cadaueribus onuſtis, ceu ſilua quædam conſitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertuliſſent, conijcere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantuli maternis adhæ-

Vladi immanitas horrẽda & ceterorum omnium atrocitatẽ ſuperans. Lib. 9. ca. 12. 13. & 16.

Horrendũ viſu ſpectaculum.

rentes vberibus, lactantes enim ſuffocati fuerant. Inauſpicatæ præterea aues, aërem ceu nubes atra condenſabant, ac in corporum humanorum cõcauo, vnde iam ante viſcera extraxerant, nidos ſtruebant. Quibus conſpectis Mechmetus, ingenio alioqui barbaro & crudeliſſimo, apud ſe cogitans vnius homunculi, & quidem abiectiſſimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatem crudeliſſima quæque facinora ab ſe patrata longo interuallo ſuperaſſe, modo obmuteſcebat, modo miſericordia quadam ducebatur, atq; apud ſe muſſitabat, mirum non eſſe, quod ſceleratus ille ſubditis ſuis adeo formidoloſus eſſet, quandoquidem tale facinus patrare ſuſtinuiſſet: ideoq; difficillimum eſſe ſtatuebat hominem ab ſua ditione depellere, qui & imperio ſuo & ſubditorũ obſequio tam inſigniter vteretur. Mox vero collecto animo, neminem eſſe, qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipſi tam horrendo κοιμητηρίῳ conſpecto, Vladum adeo atrocis facinoris auctorẽ diris deuouebant. At Vladus omnibus iſtis neglectis, Mechmeti exercitui cõtinuo inſtabat, eumque modo in alis, modo in nouiſſimo agmine laceſſebat, atque ita non paucos ſingulis diebus perimebat, damnumq; non minus equitibus ac Arabibus afferebat. Tamen (ne vlteriùs in his recenſendis progrediar) ille ſuo tandem periculo eſt edoctus, ſæuitiam illam qua in ſubditos vſus erat, dum res ſuas egregie ſtabilire volebat, multo plus detrimenti quam cõmodi ſibi attuliſſe. Nam paulatim ſuis à ſe deficientibus Mechmeto prouinciam cedere, atq; in Hungariam profugere coactus eſt. Eò vbi appulit, ob ſcelera, quæ mille ſuppliciis expiari nõ potuiſſent, in vincula coniectus fuit. Quatuor hæc monſtra coniuganda, & quaſi concathenanda duxi, vtpote quæ infernali remigio ſint aptiſſima, Turacanum videlicet, cuius (quantumuis flagitioſiſſimi) nequitia penè nulla videatur, ſi cum Amurato conferatur: quem rurſus crudelitate & ſæuitia ſuperauit Mechmetus: omnes vero ſceleratiſſimus & immaniſſimus Vladus magno poſt reliquit interuallo. At vero (inquies) Turcæ iſti fuerunt inhumaniſſimi, quos merito Braſilienſibus ἀνθρωποφάγοις immaniores dixeris.

Fœneratores Barbaris Americanis immaniores.

Mich. 3. 3

Quare vt paulo attentius ad ea, quæ apud nos gerũtur, animũ aduertamus, quæro in primis quid à f[illegible]eratoribus & rapacibus auaris præſtetur? qui ſanguinem & medullas tot [illegible]s, tot orphanis exſugunt, ac proinde viuos deuorant, quos ſemel iugulaſſe ſatiùs eſſet, quam languentes diutiùs detinere? Annõ feritate & crudelitate Barbaros Americanos ſuperãt? Atq; hinc fit, vt exclamet Propheta: Quod comedunt, caro eſt populi mei, & cutem eorum ab eis nudãt, ac oſſa eorum diffringunt: diuiduntq; vt quod eſt in olla, & velut carnem, quæ eſt in lebete. Iam vero ſi de carnium humanarum eſu ferino prorſus & tygrino, quot quæſo, hîc apud nos reperti ſunt, cùm in Italia, tum in aliis regionibus, ex iis qui Chriſtianum præ ſe ferunt nomen, qui eò immanitatis delapſi ſunt, vt ſæuitiam ſuam explere cupientes, cor iecurq; inimicorum ſuorum deuorarint? Penes hiſtorias innumeras de rebus iſtis ſcriptas fides eſto, ſingula enim perſequi ſi cupiam, tempus me deficiat.

CAP.

CAP. XV.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus, in quos ab impostoribus, quos Caraibes *vocant, inducuntur: Deque craßißima Dei ignoratione, quæ apud eos obtinet.*

QVAMVIS Ciceronis illud dictum, Nullam esse gentem, neq; tam inmansuetam, neq; tam feram quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, habendum sciat, communi omnium calculo pro axiomate certissimo habeatur, tamē quomodo erga *Tououpinambaultios* nostros constet, non satis scio. Nam verum Deum ignorant. Nullos quoque Deos falsos siue cælestes siue terrestres agnoscunt, nec colunt: ac proinde locum vllum publicum, in quem religionis ergò conueniant, non habent. Contra quā ab Ethnicis olim, ac etiamnum ab Idololatris nostri temporis vsurpatur. Nominatim vero ab Indis Peruanam prouinciam incolentibus, quæ cùm *Tououpinambaultiorum* regione est continens, ab eaque distat passibus 1000000. qui Soli & Lunæ sacrificant. Mundi quoque creationem ignorant, dies nominibus non discriminant, alium alio non præferunt: hebdomades, menses & annos non obseruant: Tempora Lunis dimetiuntur: Scripturæ, siue sacra illa sit, siue prophana, non modo penitus sunt ignari, sed etiam Characteribus, quibus animi sensa notare possint penitus carentes. Quum primò in eas terras venissem, verba & sentētias aliquas, vt sermoni eorum assuescerem scribebam, easque mox coram ipsis legebam. Illi præstigias id esse rati, inuicem his verbis alii alios alloquebantur: Non mirum! istum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quæ illum nostra eloqui docet, ita perite ea sonare, vt à nobis intelligantur? Barbari Hispaniolam Insulam incolentes idem prorsus de Hispanis, qui primi ad eos accesserunt, iudicabant. Hæc sunt historiographi verba: Indi animaduertētes Hispanos e[illegible] a absentes, mutuo inter se colloqui literarum beneficio, credebant vel eos prophetico agi spiritu, vel literas ipsas loqui. Quo factum est, vt Barbari, veriti ne peccata innotescerent sua, ita sese in officio cōtinuerint, vt ab eo tempore, nec mentiri, nec quicquam Hispanis suffurari ausi fuerint.

1. De leg.

Tououpin. verum & falsos Deos ignorant, mundique creationē.

Quid de scriptura sentiant Barbari.

Hîc si quis hoc argumentum dilatare cupiat, latissimus ei pateat campus, tum ad scripturæ artem laudibus prosequendam, tum ad demonstrandū quanto nos Deus affecerit beneficio, nos, inquam, Europæos, Asiaticos, & Afros, prę Barbaris istis quartam orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptum nonnisi expressis vocibus exponere possunt: nos vero scripturæ adminiculo, aliorum arcana cognoscimus, nostra vero consilia cum eis communicamus, qui vel in remotissimis degunt terris. Ac sane præter bonas artes, quas ex libris addiscimus (quæque Barbaris sunt ignotæ) scripturæ quoq; ars inter excellentissima, quibus nos Deus cumulauit, dona est recensenda.

Scripturæ ars excellentissimū Dei donū.

Minime autem moror, quod Socrates (vt refert Plutarchus) dicebat: Literas, quas vulgus putat repertas iuuandæ memoriæ, vehementer illi officere. Olim enim homines, si quid audissent dignum cognitu, non libris sed animo inscribebant: hac exercitatione confirmata memoria facile tenebant quicquid volebant: & quod quisq; sciebat, habebat in promptu. Post, reperto literarum vsu, dum libris fidunt, non perinde studuerunt animo infigere, quod didicerāt. Ita factum est, vt neglecto memoriæ cultu, minùs viuida esset rerum cognitio, & pauciora quisque sciret: quandoquidem tantum scimus, quantum memoria tenemus. Quam ego sententiam, præsertim in Philosopho ac Græciæ sapiente, dignam iudico reprehensione. Nam & Cicero, ceteriq; docti, post eum, historiam, quæ sine librorum vsu commode contexi non potest, matrem esse temporum affirmarunt. Illud quidem verum est, Patres qui ante Mosis scriptorum omnium primi, tempora vixerunt, permulta & quidem optima, quæ non cō-mentariis, sed menti & memoriæ mandabantur, posteris per manus tradebant. At longe tutiùs illud est factum, ex quo obtinuit scriptura.

Barbari de Deo vero audientes admirabūdi difixi manent.

Ergo, vt ad *Tououpinambaultios* nostros redeamus, Quoties cum illis colloquebamur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cæli & terræ, qui vt orbem & quæcunq; in eo sunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alii alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipsis familiaris est) erumpentes, *The!* defixi & stupefacti hærebant. Præterea, quoniam, vt suo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur (id *Toupan* vocant) si eorum consulentes ruditati occasionem inde arriperemus, eos edocendi, diceremusq; Deum illum esse, de quo verba illis faciebamus, qui, vt suam indicaret potētiam, cælum terramq; eo modo concuteret: illi excipiebant, Deum illum à quo adeo terrerentur esse nequam. Hæc est hominum illorum miserrima conditio. At, quærat fortasse quispiam: fierine potest, vt brutorum instar Americani sine religione viuant? Ego vero respondeo, quod iam ante attigi, perparum ab eo abesse, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe esse, quæ ab omni religione sit magis aliena. Attamen, vt etiam exponam, quantulum lucis inter densissimas tenebras, quibus obcæcantur, perspexerim, Affirmo eos nō modo immortalitatem animarum credere: sed pro certo quoq; habere, post mortem eorū animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt suo more, nempe vltionem sumere de hostibus, & quam plurimos mactare) post altissimos montes euolantes, patrum & auorum suorum animis aggregari, ibiq; in amœnissimis hortis, perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum agere (Hæc est longa illa Socratis peregrinatio, hi Poëtarum Elysii campi) ignauorum contra manes, qui sine vlla propugnandæ patriæ cura inglorii vixerunt, abripi ab *Aygnan* (sic illi cacodæmonem vocant) & cum eo sempiternos inter cruciatus viuere.

Toupan tonitru.

Psal. 29.

Americani animarum credūt immortalitatem.

Ioseph. de bello Iud. lib. 2. c. 7.

Constat etiam Essenios Græcorum sententiæ suffragantes, olim credidisse bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere (cui furori si fides esset adhibenda, Brasilia denotaretur) vbi eis sit reposita perfruitio: illic quippe esse regionem, quæ neq; imbribus, neq; niuibus, neq; æstu aggrauetur,

tur,

tur, sed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aspirans amœnet: malis autem animabus affirmant (ceu potiùs somniant) procellosa loca & hyberna destinari plena gemitibus exercendarum sine fine pœnarum. Ceterùm miserrimi nostri Barbari, in hac etiam vita misere ab Cacodæmone torquētur (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipse enim eos nonnunquam vidi, etiam nobiscum colloquentes, protinus instar phreneticorum exclamantes! *Hei, hei,* opem ferte nobis, nos enim verberat *Aygnan*. Immo affirmabant illi cacodæmonem ab se conspici modo beluæ specie, modo auis, modo etiam portentosa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur, nos ab cacodæmone non infestari: Itaq; dicentibus nobis tormentis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus, qui Aygnano longe superior esset, ac ne nobis molestiam vllam pareret obesset, non semel contigit, vt periculo vrgente, se in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promissionis erant im-

Aygnan cacodæmō Barbaros vexat.

memores. At vero vt constet, tormenta, quibus infestantur, ludicra non esse, ipse eos nonnunquam vidi, malum illud recordantes adeo horrore perculsos, vt præ angore sudantes, manuque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererētur: *Mair Atourassap, Acequeiey Aygnan Atoupaué*, hoc est, mi stulte, mi socie, Cacodæmonem præ reliquis omnib. malis reformido. Si vero quis nostrûm contra his eum compellabat verbis: *Nacequeiey Aygnan*, hoc est, ego vero Cacodæmonem non metuo. Tum illi sortem suam deplorantes, Ah, quā nos felices essemus, si eo, sicuti vos estis ab illo, tuti essemus! Tum nos excipiebamus, credendum igitur esset in eum, qui *Aygnan* est potentior. At illi, vt dictum est, quamuis periculo præsente sese id facturos pollicerentur, mox ad ingenium suum redibant. Antequam progrediar vlterius, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem esse credentibus, addam, id quod ab Occid. Ind. hist. scriptore est relatum, Barbaros Cusco vrbis accolas non modo animarum immortalitatem, sed etiam (præter Theologorum axioma Philosophos omnes ceterosque ethnicos, ac Barbaros corporum resurrectionem ignorasse, immo negasse) corporum resurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cùm animaduerterent Hispanos sepulchra, vt auro, ceterisque pretiosis potirentur, aperientes ossa proiicere, ac dispergere rogabant, ne ita dispergerentur, ne illud resurrectioni obesset: illi enim (inquit) corporum resurrectionem, vt & animæ immortalitatem, credunt. Alius quoque auctor prophanus affirmat, gentem Barbaram & ethnicam eò vsque processisse, vt resurrectionem crederet. Hęc sunt illius verba: Postea Cæsar Ariouistum & Germanos deuicit, qui corporis erant insolita proceritate, fortitudine non minori: fortiter enim pugnabant, mortemque contemnebant, se resurrecturos opinantes.

Peruenses Barbari, corporum credūt resurrectionem. Hist. Gen. Ind. lib. 4. cap. 124.

Vide Appianū De bello Celtico. cap. 1.

In Atheos.

Hæc ego ideo commemoro, vt intelligant omnes, si Athei, quorum plena hîc sunt omnia, id habent cum *Tououpinambaultijs* commune, quod sibi persuadent, & quidem portentosiùs quam illi, nullum esse Deum, ab illis saltem discant Cacodæmones esse, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiusque potentiam inficiantur. Si vero obiiciant (quod faciunt nonnulli) Cacodæmones aliud nihil esse, quam prauos hominum affectus, ac proinde stulte Barbaros ea imaginari quæ non sunt. Respondeo: si ea, quæ à nobis verissime dicta sunt, considerentur, nimirum Americanos visibiliter & realiter à Cacodæmone excruciari, ex eo patere satis quā inepte cruciatus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quînam fieri potest, vt quantumuis sint violenti, homines vsque adeo afficiant? Ea omitto, quæ quotidiana hic edocet experiētia, immo etiam, nisi illud esset coram porcis margaritas proijcere, Dæmoniacos, quorum meminit historia Euangelica à Christo sanatos huc afferre possim.

Deinde, quandoquidem Athei isti indigni sunt penitus, quibus ea proponantur, quæ tam diserte de animæ immortalitate sacræ testantur literæ, Barbaros denuo illis nostros opponam, à quibus, licet obcæcatissimis, discent anima hominem præditum esse, quæ non modo nunquam intereat, sed etiam à corpore seiuncta, vel æternæ destinetur beatitati, vel damnationi sit obnoxia.

Tertio,

Tertio, ad carnis resurrectionem quod attinet, quoniam canes isti sibi quoque persuadent, corpus semel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenses illis oppono, qui falsa licèt sint imbuti religione, immo non alio quam naturæ ducantur instinctu, cum nefariis tamen istis in iudicio sunt surrecturi. Veruntamen cùm sint Cacodæmonibus ipsis peiores (vti iam diximus) qui Apostolo teste Deum vnum esse credunt & horrescunt, plus æquo illis à me tribuitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctorib. propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in posterum non faciam, sed eos iam inde ad Inferos relego, vbi portentosorum errorum suorum fructos promeritos percipient.

Iac. 2. 19.

Ergo vt ad institutum sermonem meum reuertar, nimirum de eo, quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari potest, si diligenter id, quod iam ante attigi, perpendatur, eos nimirùm, quibus alioqui maxime grata esset ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitos contremiscere, potentiæ cuiusdam metu, cui resistere nullo modo possint: inde facile est colligere, nō solū Ciceronis sententiam à me initio allatam, apud eos locum habere, verum etiam metum illum potentiæ Dei, quem agnoscere nolunt, ἀναπολογήτους illos redditurum esse. Ac sane ex eo, quod Apostolus dicit Deum, qui præteritis temporibus sinit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere, non tamen passum esse se expertem testimonii, bona tribuendo, dando cælitus pluuias, ac tempora fructibus edendis apta: patet satis solam hominum malitiam obstare, quo minùs ad Creatoris sui notitiam perueniant. Alibi quoq; dicitur Dei inuisibilia ex creatione mundi perspici.

Act. 14. 17.

Rom. 1. 20.

Itaque licèt Americani nostri ore Deum non confiteantur, quādoquidem apud seipsos cōuincuntur aliquam esse diuinitatem. Inde colligo eos nec excusabiles futuros, nec ignorantiæ prætextum merito captaturos esse. Verùm præter ea, quæ à me dicta sunt de animæ immortalitate, quam ipsi credunt, de tonitru, quem perhorrescūt, & de Cacodæmonibus, à quibus excruciantur (quæ tria in primis sunt notāda) quartum insuper addam caput, ex quo manifestum erit tenebras densissimas, quibus obruuntur, minime efficere, vt religionis illud semen (si modo nomen tam augustum rei adeo obscuræ cōueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

Igitur vt narrationem ipsam ordiar, in primis tenendum est Prophetas, seu sacerdotes quosdam apud eos esse, quos ipsi *Caraibes*, qui vicatim commeantes miseris illis persuadent, se (quod cum spiritibus commercium habeant) quibuscunque visum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hostes superentur, sed etiam sua ope fructus omnes, crassasque illas radices enasci, quas Americanum solum producere diximus. Præterea (quantum à Neustriis interpretibus accepi, qui multos annos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultijs* id moris est, vt tertio, vel quarto quoque anno frequentissimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato, vt mox dicam, ipse interfui. De quo, quæ sequuntur, referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Ruffo, atque etiam interprete quodam Neustrio peregre profecti, in vico quodam diuerti-

Caraibes, pseudoprophetæ.

Narratio de maxima Barbarorum celebratione.

mus: postridie illius diei ad iter nos summo mane accingebamus, cum vndiquaque confluentes accolas conspicimus. Vici vero illius incolæ aduenientibus sese adiunxerũt, ac mox sexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius causam sciscitamur: consistimus; sciscitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in casam quandam se recipiunt, feminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, insolitum quid ab illis factum iri suspicans, ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obseruaturi illic consistant: quod ab illis impetraui. *Caraibes*, antequam feminas & pueros dimitterent, summa cautione prohibuerunt, ne è casis suis egrederentur, sed diligenter ad cantum attenderent, nobis quoque indicunt, vt in ea, in qua erant mulieres, casa delitesceremus. Nos, qui ientaculo intenti eramus, atq; eorum, quæ acturi erant ignari, murmur quoddam submissum è casa, in quam viri secesserant, erumpens exaudimus (casa porro illa à nostra triginta ferme passibus distabat) mulieres, quæ numero erant 200. stantes, auresq; arrigentes in vnum veluti aceruum sese glomerant. Viris vero vocem paulatim attollentibus, adeo vt eorum distinctæ voces à nobis exaudirentur, hortantium istam interiectionem identidem repetentium:

Barbarorum modulatio.

He he he he he he he he he he.

mox mulieres tremula voce eandem illam interiectionem recinẽtes audimus, *He, he, he*, &c. Vocem vero tanta animi contentione sustulerunt, idque toto quadrantis horæ spatio, vt nos spectatores in admirationem rapuerint. Ac sanè illæ non modo horrendùm vlulabant, sed etiam magno impetu prosiliebant, mammasq; suas concutiebant, spumamque ore emittebant: immo nonnullæ (non absimili ab iis modo, qui comitiali morbo conflictantur) exanimes procidebant. Quo fit, vt credam Cacodæmonem corpus illarum inuasisse, easque dæmoniacas repente factas fuisse. Præterea perspectis iis, quæ à Bodino libro, cui Dæmonomaniæ nomen fecit, de veneficarum exstasi, quam asserit veneficis omnibus, quæ cum Cacodæmone expressum fœdus pepigerunt, familiarem esse, quæque nonnunquam spiritu rapiuntur, corpore sensus omnis experte remanente, quamuis etiam & corpore & animo nonnunquam rapiantur. Adde (inquit ille) quod nusquam conueniunt quin choreas agant; inter quas quantum ex veneficarum quarundam confessione elicere potuit, conclamant omnes: *Har, har* (quod optime cum *He, he*, Americanarum nostrarum cõuenit) *Dæmon, huc salta, illuc salta*: aliæ vero respondent: *Sabbath, Sabbath*, hoc est festum, seu quietis diem, manus, scopasq;, quas in manibus habent attollentes, vt certissimum lætitiæ edant signum, seq; ex animo Dæmoni seruire significent, atque adeo vt adorationem Deo debitam imitentur. Nam in Lege diuina Israelitis præscriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac

Vlulatus gestusque horrendi feminarũ Americ.

Lib.3.c.3

Lib.2.c.3. & lib.3. cap.1.

Deut.12. 6.7.

coram

coram ipſo ſeſe exhilararent. His inquam perſpectis, colligo Satanam vtrarumque Dominum eſſe: eaſque eodem duci ſpiritu, nec locorum interuallum obſtare, quo minus pater ille mendaciorum hîc & illic in eos agat, qui ſibi iuſto Dei iudicio traditi ſunt. Pueros conſimiliter conclamantes cùm audiſſem (etiam ſi iam per ſemiãnum cum Barbaris egeram, ac pene eorum moribus aſſuefactus eram) tamen, ne quid diſſimulem, nonnihil tum timui, prȩſertim quum quis rei illius exitus eſſet futurus ignorarem: tandem quum clamoribus illis finis eſt impoſitus, viris aliquantulum ſilentibus, pueris quoq; & feminis penitus tacentibus, mox viri tam ſuauiter, tantaq; cum harmonia cantare cœperũt, vt miro eos videndi tenerer deſiderio. Sed cùm è caſa illa exire vellem, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, ſe (qui ſeptem iam annos apud Barbaros exegiſſet) ad ſolennia illa accedere nunquam auſum fuiſſe, denique ſi accederem, non ſatis prudenter me facturum. Quibus effecit, vt periculi metu paulìſper hæſerim; attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius cauſam afferebat, feminis & interprete nõnihil reluctantibus, egreſſus ſum, vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum, in quo concentum illum audiebam, ego vt commodiùs quid intus fieret perſpicerem, caſæ tectum manu perforaui. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortenſium noſtratium, herbiſq; à ſummo ad imum contectæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in caſam illam ingredimur. Barbaros, vt vidimus præſentia noſtra non commoueri (quod futurum ſuſpicabatur Interpres) immo ordines optime ſeruare, ac verſus ſuos perſequi: in angulum quendam ſeceſſimus, ac otioſe eos contemplati ſumus. Atque vt id exequar, quod pollicitus ſum ſuperiùs, deſcripturum me eſſe alterum chorearum genus: hi ſunt eorum inter ſaltandum geſtus. In orbem diſpoſiti erant, ſibi mutuo adhærentes: manus tamen ſic mutuo non apprehendebant proni, corpore nonnihil inclinato, alteram tantum è tibiis, nimirum dextram, ſuccutientes, manu dextera clunibus impoſita, ſiniſtra vero pendula, atque hoc habitu & cantillabant, & tripudiabant. Tres iſtiuſmodi orbes vniuerſa illa multitudo conſtituebat, in quibus mediis terni erant aut quaterni *Caraibes*, pileis, veſtibus, atque armillis plumaceis ornati. Eorum ſinguli vtraque manu *Maraca* geſtabant, hoc eſt, crepitaculum illud è fructu ſtruthiocameli ouum magnitudine ſuperante, cuius iam ante facta eſt mentio, in eum inquiebant vſum, vt ex illis ſpiritus loqueretur: atq; vt ea rite conſecrarent, continuo cõcutiebant. Porro typo, quem ſubiecimus & tripudiatorem, & *Caraibem Maraca* quatientem oculis conſpiciendum præbemus.

Americanæ mulieres eodẽ cũ veneficis noſtratib. ducuntur ſpiritu.

Quæ ſit caſarum Americ. forma.

Barbarorum in orbem ſaltãtium geſtus.

Caraibes Maraca conſecrantes.

Inſuper *Caraibes* illi ſaltantes modo progrediebantur, modo regrediebantur, nec continuo, vt ceteri, in eodem loco fixi manebãt. Prȩterea obſeruaui eos frequenter canna prælonga, cui *Petum* herbam accenſam imponebant, huc & illuc ſeſe conuertiſſe, ac herbæ illius fumum in circumſtantes exſuflaſſe cum his verbis: Accipite omnes ſpiritum fortitudinis, quo hoſtes veſtros ſuperetis. Id verò ab *Caraibibus* iſtis ſæpius eſt factitatum. Rituum iſtorũ celebratio in duas horas producta eſt: viris illis continuo ſaltantibus, & cantillantibus. Concentus

Caraibes Barbaros exſufflãtes.

vero eorum adeo ſuauis erat, vt inexpertis vix ſit credibile, quam optime ſymphonia illa quadret, præſertim cùm Barbari muſicæ artis penitus ſint ignari. Ac

ſane cùm initio aliquo fuiſſem perculſus metu, vt nuper cõmemoraui, contra tunc tanta fui lætitia perfuſus, vt non modo extra me raptus fuerim: ſed nunc etiam, quoties mihi in mentem venit concentus ille, & exultat animus, & eo aures continuo perſonare videntur, præſertim vero rhithmi epodium gratum auribus ſonum exhibebat, quod poſt ſingulos verſus ad hunc modum modulabantur.

Heu heura heura heura heura heura heura heura ouech.

Modula-

Modulationi illi finem imposituri pede dextero vehementius quam antea humum quatientes singuli quoq; sputum emiserunt, atq; omnes vna voce, eaque rauca, hunc crebro repetitum modulabantur cantum.

He he hua he hua he hua hua.

Tum ego qui, quod eorum linguam nondum plane callerem, non pauca eorum, quæ ab illis fuerant dicta, non ceperam. Interpretem rogo, vt ea mihi explicare velit. Ille mihi significat, istos primùm quidem auos vita functos, qui fortissimi fuerant, luxisse: tandem vero consolationem ex eo cepisse, quod sperarent futurum, vt illos tandem post montes adirent, ac cum illis tripudiarent; & hilaria celebrarent: deinde grauissime *Ouetacatibus* (populi sunt non multùm ab eis remoti, quibuscum inimicitias perpetuas gerunt, quos etiam superare nunquam potuerunt) interminatos esse, ac prędixisse futurum, vt breui caperentur ac deuorarentur, prout ab *Caraibibus* ominatum erat. Insuper nescio quid cantionibus suis interseruisse de diluuio aquas olim adeo exundasse, vt vniuersam terram operuerint: atq; illa inundatione homines omnes fuisse extinctos, exceptis demum maioribus suis, qui præaltas arbores conscenderant. Quod postremum proxime ad sacram accedit historiam, & ab illis aliâs non semel audiui. Verisimile est autem illos de Diluuio, quod Noachi temporibus contigit, aliquid audiuisse, ac postea (quæ est hominum in veritate obscuranda procliuitas, adde quod vt nuper attigi, omni carent scripturæ genere, ac proinde difficile est illis res vetustate obsitas ab mendacio sartas tectas cōseruare) fabulam illam confinxisse, Proauos nimirùm suos proceris arboribus cōscensis saluti consuluisse.

Confusa Barbarorũ opinio de Diluuio.

Sed ad *Caraibes* nostros redeamus. Illi eo die ab Barbaris laute excepti fuere: nam & cibis exquisitissimis, & largo potu *Caouin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum sociis meis, qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Moussacat* nostris, hoc est, patribusfamiliâs, qui victum hospitibus præbent, lautissime fuimus excepti. Præter ea autem, quæ à me dicta sunt diebus illis (quibus hæc solennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultïos*) exactis, aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plumis præstantissimis in singulis familiis iubent ornari tria quatuorve illa crepitacula, quæ *Maraca* nominant: quibus ita ornatis, longiorem baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potumque eis apponi iubent. Quo fit, vt miseri illi ex impostorum illorum persuasione credant fructus illos excauatos, atque ad illum modum ornatos, cibos absumere. Quare singuli *Moussacat* diligenter eis apponunt, non modo farinam cum carnibus & piscibus: verùm etiam *Caouin*. Quinimmo *Maraca* illis in terram ita defixis, totos dies quindecim summa cum diligentia ministrant. Denique miseri illi post fascinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ

Maraca, Apparatus.

Crassa superstitio.

Crassissimus error.

continuo manu geſtant) opinionem induunt, vt ſanctitatem illis tribuentes, affirment, dum ab ſe concutiuntur, ſpiritum quendam ſecum è mediis illis colloqui. Adeo autem erant præſtigiis illis faſcinati, vt ſi nos illac iter facientes, cõſpectis delicatioribus quibuſdam cibis, quos *Maraca* ſuis appoſuiſſent, edendos accipiebamus (quod ſæpe factum eſt à nobis) Barbari magnum aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offendebantur, ac ſolent ſuperſtitioſi, ac Baalis ſacerdotum ſucceſſores, ſi libationes idolis ſuis oblatas abripi videant: quibus tamen in Dei contumeliam tum ipſi, tum meretrices cum ſpuriis ſuis aluntur. Præterea ſi ex eo arrepta detegendi eorum errores occaſione, ſignificaremus ſe ab *Caraibibus* decipi non modo in eo, quod *Maraca* edere ac bibere docerent, ſed præſertim in eo, quod falſiſſime iactarẽt, ſua opera fructus & radices craſſas, quibus veſcerẽtur, naſci: quod ſoli Deo, in quem crederemus, eſſet acceptum ferendum. Quam ob cauſam impoſtores illi *Caraibes* non minore nos proſequebantur odio, atque olim Baalis pſeudoprophetæ Eliam ſuas præſtigias detegentem. Ac proinde conſpectum noſtrum fugiebant. Ceterùm licet *Tououpinambaultij* noſtri, vt à me initio huius capitis eſt dictum, externo ritu nullo, immo ne adgeniculatione *Caraibes* ſuos, nec *Maraca*, nec rem vllam creatam colant, multo minùs adorant, vel inuocant. Exemplum ſubijciam earum, quas in illis obſeruaui, religionis reliquiarum. Cùm forte aliquando cum aliis Gallis aliquot, in quodam pago eſſem (*Ocarentim* ipſi nominant) & in aperto ac propatulo cœnaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, noſtri cõtemplandi non conuiuandi gratia (nam hoc de more habent, vt cum iis, quos maxime colunt, nuſquam conuiuentur) maiores natu præſertim, cum multis beneuolentiæ ſignis nos tanquam ſtipatores noſtri circumſtabant, è naribus piſcis cuiuſdam os longitudine trium quatuorve pedum, in ſerræ formam, præ manibus habentes, pueros à nobis arcebant his verbis: Procul eſte, nebulones; eſtis enim indigni, qui ad viros iſtos accedatis. Nos vero ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attente & tacite intuebantur. Donec peracto conuiuio maior natu quidam quum obſeruaſſet, nos à precibus cibum auſpicatos, precibus quoq; cœnam clauſiſſe, accedens ita infit: quid ſibi vult hic ritus, quo vos modo vſi eſtis, cùm ſublatis pileis omnes pręter vnum qui loqueretur ſilentium tenuiſtis? ad quem pertinebat ea oratio, quam ille habuit? Veſtrûmne præſentium ad aliquem, an ad abſentium? ibi ego opportune oblatam eam occaſionem arripiens, vt apud eos de vero Dei cultu loquerer: cùm pręter eius pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam ſolito attentiores animaduerterem: rogare Interpretem noſtrum, vt ſuis verbis meum illis ſermonem, quoad capere ipſi poſſent, explicaret. Tum à quęſtione ſenis exorſus, preces noſtras ad Deum dirigi reſpondi: eumq;, etſi ſub ipſius aſpectum nõ caderet, non tantùm liquide audiuiſſe nos, ſed etiam quidquid pectore occultũ haberemus, id perſpicue cognoſcere. Inde ad creationem mundi delapſus, in primis laboraui, vt docerem hominem nobiliſſimum inter creaturas à Deo eſſe conditum, vt eo magis celebrandæ opificis ſui gloriæ ſtudeat. Ac nos quidem, quod ipſum coleremus, eius manu infinitis periculis longiſſimæ nauigationis in tam vaſto mari

1. Reg. 18. 19.

Veritas mẽdacium fugat.

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

Occaſio veri Dei annuntiãdi Barbaris.

mari eripi, eiusdemque ope fretus ab omni *Aygnan* metu, tum in hac, tum in ventura vita esse liberos. Quare si *Caraibum* suorum imposturas, & Barbarum deuorandæ humanæ carnis morem abiicere vellent, eadem prorsus Dei dona consequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, vt eorum animos ad Christum præpararemus subiecimus, quoad eius fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis (prout legimus à Paulo & Barnaba factum, qui Lystrenses ab idololatria ad verum Dei cultum reuocaturi docebant, vt à vanis rebus, quibus dediti erãt, ad Deum viuum conuerterentur; qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt) quæ in præsens fusiùs persequi supersedeo. Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattente auscultassent: tum vnus ex iis auctoritate & ætate grauis, in hunc modum disseruit: mira, equidem, optima, & nobis non ante audita, hîc dixistis. Ac vestra quidem oratio mihi in memoriam redigit, quæ nobis sæpe auos nostros narrantes audiuimus: nempe iam inde à priscis temporibus, & tam multis ab hinc Lunis, quot iam meminisse non possumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non mensibus atq; annis temporum spatia definiunt) venisse in has terras quendam *Mair* (id est Gallum, seu qualibet alia è gente aduenam) vestro more vestitum & barbatum. Atque eum, vt ipsos sub Dei vestri obsequiũ duceret, eadem oratione apud eos esse vsum, qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluisse. Itaq; mox successisse alium, qui Ensem, symbolum maledictionis, illis traderet. Inde sequuta inter nos bella, neq; ex eo mutuis cædibus alii in alios sæuire destitimus. Nunc vero, postquam diuturno vsu his assueuimus, si nunc repente auitum morem exueremus, apud vicinas gentes ludibrio & derisui essemus.

Act. 14. 15.

Barbari de vero Deo sermonem audientes obstupescunt.

Notatu dignissima Barbari narratio.

Hîc nos summa contentione ac vehementia testari, tantum abesse, vt finitimorum ludibriis moueri oporteret, vt contra, si summum illum & cæli & terræ opificem serio colerẽt, de omnibus, qui ob id vltro molesti essent, victoriam referrent. Postremo eam verbis nostris efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantùm Barbarorum, ad eam quam ex nobis didicissent legem, deinceps vitam composituros, nec cæsorum hostium carnes vltra esturos se promitterent: sed secundum hoc colloquium, positis humi genibus, nobiscum Deo gratias agerent. Ea oratio, quæ ab vno è nostris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem exposita est: nos ab illis in pensilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur: sed nondum somnus nos corripuerat, quum ecce istos cantantes, & conclamantes audimus. Sumendam de hostibus vltionem, & plures, quam antea esse mandendos. En inconstantiam miseri huius populi, & humanæ naturæ triste exemplar. Mihi tamẽ equidem persuadeo, si nos diutiùs in illis terris morati essemus, fore vt aliqui tãdem Christo lucrifierent.

Barbari Dei cultui adhærere pollicentur, precibusq; intersunt.

Id mihi ab illo tempore non semel in mentem venit, quod dixerat ille à maioribus sibi per manus traditum fuisse, *Mair* quendam, hoc est, nostratẽ hominem (neque enim, Gallusne fuerit an Germanus, multum laboro) ad se de-

uectum, verum sibi Deum annuntiasse: ac quærere apud me cœpi, an non ex Apostolis quendam innuant. Ac sane, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apostolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, scribit illum apud Cannibalas Euangelium prædicasse, qui & ἀνθρωποφάγοι sunt, nec multum ab Tououpinambaultiis distant. Sed multo magis mouet me Diui Pauli, quem ex Psalmo 19. desumpsit locus, *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum:* quod à doctis quibusdam interpretibus ad Apostolos refertur. At enim quandoquidem constat Apostolos in remotissimas vsque orbis partes penetrasse, quid incommodi ex eo consequetur, si asseramus vnũ aut plures Apostolos in Americam commeasse? Faceret illud quoq; ad generalissimam expositionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Christi, fore vt prędicetur Euangelium regni in vniuersa terra. Quod tamen præcise de Apostolorum ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initio est dictum) me nostra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidisse & audisse. Itaque & obiectio soluetur, quæ illi loco fieri solebat, & Barbari in extremo die magis fient ἀναπολόγητοι: Ad reliquum vero Americanorũ sermonem quod attinet, quo affirmant maioribus suis recta docenti & monenti obsequentes se præbere recusantibus, gladium datum fuisse, quo etiam nũc se mutuo trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod est in Apocalypsi equo rufo insidenti datum fuisse, vt tolleret pacem è terra, vt alii alios mactarent, datumque fuisse ei gladium magnum. Hæc sunt ipsa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (vt loquuntur) ad *Tououpinambaultiorum* nostrorum sermonem proxime accedunt: attamen, ne sententiam detorquere, neve longiùs petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Lib. 2. capit. 41. *Rom. 10. 18.* *Mat. 24. 14.* *Euangeliũ nostra ætate apud Antipodas annuntiatũ.* *Cap. 6. 4.*

Interim alterum succurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Brasiliẽses, si modo diligenter docerentur, satis dociles esse, vt ad veram Dei cognitionem perueniant. Exemplum illud hoc loco inseram. Ego cibariorum parandorum causa, in continentem transductus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertio *Oucanen* (quæ gens est *Tououpinambaultijs* fœdere iuncta) qui cum vxore amicos inuiserat, atq; tum domum redibat. Cum his tribus iter per siluam faciens, noua arborum herbarumq; specie, simul canoro auium cõcentu, ad prædicandas Dei laudes inuitatus, totum Psalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neq; enim verba capiebant) sunt delectati, vt *Oucanen* ille finito Psalmo vultu maxime hilari his me compellarit verbis: Tu sane suauissime cecinisti, ac tuus cantus mihi in memoriam reuocauit gẽtis cuiusdam, quæ & vicina est nobis, & socia modulationem: quo non mediocri affectus sum lætitia. At (inquit) illius verba capimus, tua vero minime: quæso igitur, vt quidnam id sibi velit, quod cecinisti, nobis exponas. Ego, tũ quãtum potui, copiose (solus enim tum Gallus cum illis eram, duo vero me in proximo vico opperiebãtur) exposui me in genere Deum celebrasse, ob rerum conditarum pulchritudinem, ac earum administrationem: speciatim vero id illi à me tributum fuisse, quod solus homines ceteraq; animantia alat, quodq; arbores ac plãtas,

Nota sermonis seriẽ & quæstiones Barbari.

tas,

tas,quę in vniuerſo ſunt terrarum orbe, eius vi ac potentia enaſcantur. Cantionem porro illam iam olim ante decem Lunarum millia (quæ ſola eſt illis temporum diſtinctio) à Dei illius mei ſpiritu dictatam fuiſſe, atque ab Propheta ex noſtris ſummo cantatam, & poſteris in eundem vſum traditam. At hæc Barbari (prout ſunt ad ea, quæ dicuntur attentiſſimi, & cœptum ſermonem minime abrumpunt) hunc meum ſermonem, quem in ſemihoram produxeram, auide excipientes ingenti cum admiratione, in exclamationem hanc eruperunt. *The!* quam vos *Mair* (ſic illi Gallos appellant) felices eſtis, qui tot arcana ſciatis, quę nobis miſeris occulta ſunt! Inde ex illis quidam, vt mihi gratularetur animalculum *Agoti*, quem gerebat (de quo Cap. 9.) ita me compellans dono dedit: En tibi, quia ſuauiter acciniſti. Hanc ego digreſſionem haud grauate adiunxi, vt docerem Barbaros Americanos quantumuis in hoſtes ferociſſimos, non adeo eſſe agreſtes, vt ea quæ audiunt, cum iudicio non diſcernant. Immo auſim affirmare illos ſermonibus texendis aptiores eſſe, quam ſint ruſtici noſtrates, atque adeo ex illis permulti, qui vel magnifice de ſe ſentiunt,

Barbari ſuam agnoſcũt obcæcationem.

Iam ſupereſt, vt quæſtionem expediam, quæ hinc oritur, vnde nam Barbari Americani genus duxerint. Ego vero primùm aſſero quidem eos ex vno filiorum Noachi originem traxiſſe, ſed à quo non ita conſtare: quod neque ex ſacra hiſtoria, neque ex profana confirmari poſſit. Conſtat quidem Moſem, vbi de Iapheti filiis verba facit, eos Inſularum incolas fuiſſe aſſerere: ſed quia omnes in eo conſentiunt, quod eo loco Moſes Græciam, Galliam, & Italiam deſignet, quas regiones, quod interiectum ſit mare, inſulas appellat, minime conſentaneum eſt illud ad Americam referre. Neminem quoque credo aſſenſurum, ſi dicantur à Semo oriundi, à quo Iudæi & ſemen benedictum: licet ipſi quoque vſque adeo fuerint deprauati, vt eos tandem meritiſſime, reiecerit Deus. Itaque quandoquidem illi earum rerum penitus ſunt ignari, quæ ad ſalutem æternam ſpectant (quam in ſolo Chriſto ſumus adepti) ſintque gens (ſi quæ alia) à Deo maledicta & derelicta: etſi ad hanc vitam, quod attinet, iam demonſtraui, atque demonſtrabo etiam deinceps, eos de rebus iſtis caducis non admodum ſolicitos eſſe, quo fit, vt vitam hilarem, ac ferme curis vacuam tranſigant, contra quam faciunt noſtrates non pauci, terrenis iſtis adeo inhiantes, vt veriùs languere quam viuere dicatur, probabiliùs eſſe videtur, eos à Chamo originem trahere. Quam ſententiam hac coniectura veriſimillima confirmo. Cùm Ioſue iuxta promiſſiones Patriarchis factas, mandatumq; ſibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, teſtatur ſcriptura, tantum terrorem irruiſſe ſuper illius terræ incolas, vt diffluxerint metu Iſraëlitarum: vnde etiam fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt Americanorum noſtrorum Maiores, Iſraelitarum conſpectum fugientes mari ſe commiſerint, ac tandem in terram Americam appulerint. Quinetiam Gomara, hiſtoriæ Indicę ſcriptor, vir eruditus, exiſtimat Peruenſes, quorum terra Braſiliæ eſt contermina, à Chamo originem ducere, ac maledictionis diuinę in Chamum hæredes eſſe. Quod mihi in mentem venerat, & in commentarios retuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros conſpexiſſem. Huic quoque ſententiæ id ſuffragari videtur,

Vnde nam originem traxerint Barbari.

Gen. 10. 5.

Americani feliciter hãc tranſigunt vitã.

Ioſ. 2. 9.

Lib. 5. capit. 217.

quod in Sapientiæ libro scriptum extat, cap.12. vers. 4. 5. Antiquos habitatores terræ sanctæ, viscera comedisse humanarum carnium. Attamen quia multa aduersus isthæc afferri possunt, prout multos in obiectionibus afferendis laborasse scio, nihil mihi hac de re statuendum existimo. Ergo fruatur vnusquisque sua sententia. vt vt sit, ego pro mea parte, certissimè scio eos homines esse, ex Adami corrupto semine prognatos, ac tantum abest, vt eorum in diuinis rebus ἀναισθησία perspecta, fides mea, quæ aliunde, per Dei gratiam firmatur, concussa aut labefactata fuerit, multo minùs, vt inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum esse numen, aut si quod sit, rerum humanarum curam abiecisse cõcluserim. Cùm potiùs agnito in illis maximo discrimine, quod est inter eos, qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine sunt illustrati, & alios qui cæcitati suæ ac reprobo sensui sunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cælesti veritate confirmatus.

Cap. XVI.

De coniugio, polygamiæ, & consanguinitatis gradibus, quos Barbari obseruant: deque liberorum apud eosdem educatione.

Cõsanguinitatis gradus.

IN coniugiis hi tantum obseruantur consanguinitatis gradus: nemo eorum matrem, sororem, vel filiam in vxorem ducit: reliquorum ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque ita deinceps. Tamen, vt infra dicetur in colloquio Americano, nemo filiam aut sororem sui *Atourassap* matrimonio sibi iungere potest. Is autem *Atourassap* dicitur, cuius tanta est cum quodam necessitudo, vt bona inter vtrumque sint communia. Ritibus vero seu ceremoniis nullus est locus. Qui viduam, aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut si desint, propinquos adit, rogatque num filiam suam sibi nubere velint? Si annuant, eam continuo domum deducit, nullo cõscripto dotali instrumento (perscriptoribus enim apud Barbaros nullus est locus) atque pro legitima vxore habet. Si vero repulsam patiatur, absque vlla animi perturbatione cœpto desistit. Sed notandum est polygamiam apud eos in vsu esse, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot visum fuerit licere. Immo quo plures quis habuerit, eo fortiorem & generosiorem censeri. Inter ceteros quendam vidi, qui octo domi haberet, atque de illis non raro permulta in sui commendationem prædicaret. Id vero est maxime mirandum, quod in tanta vxorum multitudine, licet vna præ ceteris à viro diligatur, ceteræ nusquam illud ægre ferant, aut Zelotypia ducantur, aut aperte mussitent. Itaq; tranquillissime & maxime concorditer viuunt, sua xylina cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos construentes, radices plantantes. Dispiciant vero omnes, annon (etiamsi polygamia à Deo non esset prohibita) inter mulieres nostrates tam bene conuenire posset. Melius sane cum quouis ageretur, si ad triremes demandaretur, quam vt tanto rixarũ inuolucro implicaretur.

Polygamia.

Concordia inter Americ. mulieres admiranda.

Huius

Huius rei teſtis eſt Iacobi S. Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quantumuis ſororibus. Quî vero fieri poſſet, vt noſtrates mulieres plures vnà ſimul viuerent? vt vna illa, quæ à Deo in adiutorium viro data eſt, non raro inſtar mali cuiuſdam genii domeſtici eum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quaſi eas inſimulare velim, quæ ſeſe in officio continent, hoc eſt, obſequium cultumque viris debitum exhibent: quin immo has, quæ ſibi hac ratione laudem conciliant, tanto magis laudandas, quam reliquas vituperandas exiſtimo. Atqui, vt ad inſtitutum de Americanorum coniugiis ſermonem reuertar, ſciendum eſt, adulteras mulieres adeo Barbaros abominari, vt ſola naturæ lege ducti, hęc obſeruent, in viri ſitam eſſe poteſtate adulteram, vel mactare, vel ſaltem ſumma cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum eſt, eos de innuptarum pudicitia conſeruanda nō admodum ſollicitos eſſe: immo facile cuiuis eas proſtituere: ita, vt (quod iam à nobis eſt dictum) permultas in variis pagis ab Neuſtriis Interpretibus compreſſas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominiæ nota inuſta erat. Nuptæ vero diligenter caueant, ne hac in parte peccēt, ni mactationis aut ignominioſæ dimiſſionis pœnam velint incurrere.

Gen. 29. & 30.

Adulteriū abhorrent Americ.

A me præterea eſt obſeruatum (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contra quam de Orientalem plagam incolentibus vulgo dici ſolet) Iuuenes cùm mares tum feminas libidini non admodum deditos eſſe. Atq; vtinam noſtrates æque ſibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quam par ſit illis tribuam, memini, eos nonnunquam inter rixandum conuitium hoc *Tyuire*, hoc eſt, ἀρσενοκοῖται, mutuo ſibi obijcere ſolitos, ex quo conijcere eſt (neque enim pro comperto habeo, nec aſſeuerare velim) flagitium illud apud eos locum habere.

Grauidæ mulieres ab grauioribus oneribus tantùm abſtinent, reliqua munia conſueta exequuntur. Ac ſane mulieres multo labore viros antecedunt: viri enim (niſi quod aliquando matutino tempore, nuſquam meridiano, arbores quaſdam ad hortos conſtruendos cōllucant) tempus inſumunt in militia, venatione, piſcatu, clauis ligneis fabricandis, arcubus, ſagittis, aliisq; id genus. Ad mulierum partum quod attinet, non auditione accepta, ſed viſu percepta referemus. Ego aliuſque Gallus in vico quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingētem exaudimus, ſurgimus, eam ab belua *Ianouare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obſtetricabatur: is puerulo in vlnas recepto, dentibus vmbilicum abſcidit, naſum vero depreſſit (illi enim puerorum formam in ſimitate collocant, contra quam faciant obſtetrices noſtrates, quæ infantulorum recens natorum ad elegantiam protrahunt) quod etiam apud ceteros omnes locum habet: editus in lucem infantulus ſtatim lauatur, ac coloribus atro & rubro ab patre depingitur: tum, faſciis minime inuolutus, xylino cubili penſili imponitur. At ſi maſculus fuerit, pater ligneum gladiolum, puſillum arcum, & paruas ſagittas iam inde ab natiuitate ei dabit, lectuloq; cum puero imponet, ac puerulum oſculis, hiſq; compellabit verbis: Mi fili, vbi adoleueris, ad vltionem de hoſtibus tuis ſumen-

Grauidæ mulieres Americ. quomodo ſe gerant.

Viri Amer. vxoribus obſtetricantur.

Quare Barbaris infantulis deprimatur naſus.

Infantuli crepundia.

Quæ sit Americ. nominũ imponendorũ ratio.

dam fortis esto. Ad nominum impositionem quod attinet, memini eum, de quo modo egi, ab parente *Orapacen* nominatum fuisse. Quæ dictio arcum & neruum sonat: vox enim est composita ex *Orapat*, quod est arcus, & *Cen*, neruus. Eadem quoque in aliis seruatur ratio. Nam illi sine delectu rerum sibi cognitarum nomina liberis imponunt, vti nos canibus, aliisq; nostratibus brutis: verbi gratia, *Sarigoy*, quadrupes animal: *Arygnan*, gallina: *Arabouten brasilia arbor: Pindo*, herba prægrandis; & sic de aliis.

Infantulorum alimentum.

Alimentum est præter lac maternum, farina mansa, & tenerrimum quodque cibi genus. Puerpera biduo tantum, aut ad summum triduo discumbit, deinde puerulo mitella xylina imposito vel hortum petit, aut ad cetera expedienda negotia proficiscitur. Quæ tamen nō ita sunt accipienda, quasi nostratium mulierum cōsuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aeris intemperiem viginti minimùm dies resupinæ in lecto iacent: quæque adeo sunt delicatæ, vt nulla vrgente necessitate, simulac liberos sunt enixæ, procul ab se eos ablegent, atq; adeo vel insciis ipsis extinguuntur, vel saltem iam grandiusculi sint, oportet vt lusibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero si delicatulæ quædam querantur iniuriam sibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquient, rusticitas nihil habet cum sua teneritudine cōmune: equidem ad leniendum acerbum istud dictum eas ad Bruta ipsa animantia remittam. Quæ quidem vniuersa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt, generi animantium omni à natura esse inditum, vt de prolis educatione sit solicitum. Atq; vt tandem obiectiones omnes anteuertam, quæro ab istius farinæ mulierculis annon sint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperisset puerulum suũ alienæ mulieris lac exsuxisse, materno accensa affectu, adeo excanduisse fertur, vt nō priùs conquieuerit, quam infantulus lac alienum euomuisset?

Sed ad rem. apud nos hæc obtinuit opinio, puerulos, nisi diligenter fasciis inuoluerentur, ac constringerentur, distortis futuros cruribus: atqui assero isthæc minime à Barbaris curari (vtpote qui infantulos recèns natos, nudos ac minime religatos lectis xylinis imponant) quorum tamen liberi omnium mortalium rectissime incedunt. Fateor equidem aeris temperiem ad id plurimùm valere, ac proinde concedo, puerulos nostrates hyemis tempore diligenter esse inuoluendos, ac fasciis in cunis religandos, quod alioqui frigori ferendo sint impares. At æstate ac temperatis anni tempestatibus, præsertim cum gelu non riget (cum bona tamen aliorum venia) censuerim, quantum experientia assequi potui, infantulos vinculis illis esse soluendos, atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato, ex quo decidere minime possent. Ac sane in hac sum sententia, non parum incommodi afferre calorem summum, quo æstatis tempore pueruli apud nos fasciis reuincti quasi percoquuntur.

Infantuli Amer. mũdissimi absque linteorum vsu.

Ne tamen plura quàm par sit satagere me ab nonnullis obijciatur; puerulos nostrates parentibus & nutricibus educandos relinquo. De Americanis vero addo, matres quæ & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis

illis ſuppetit copia) ad hæc miniſteria non vtuntur adminiculo, fruſtulis ligneis tam diligenter poſteriora infantulorum abſtergere, vt ab omni ſorde continuo ſint immunes. Adultiores quoque eandem ſeruant rationem, quos etiam (in fœdam iſtam materiam pauliſper digrediens) commemorare libet, in caſis quidem mingere conſueuiſſe, nec tamen fœtorem vllum inde oriri: licet ignibus crebris fere iugiter colluceant, atque arena ſint ſtratæ: at quoties aluum ſunt exoneraturi, procul ab ædibus ſecedere ſolitos. Præterea, cùm Barbari de liberis ſuis ſingulis ſint ſoliciti, quorum in ſingulis familiis magnus eſt numerus (non tantus tamen, vt occurrat pater, qui ſexcentos filios ſuſceperit, prout Gen. Ind. Scriptor affirmat regem conſpectum eſſe, cui tot eſſent liberi, quod merito quidem inter prodigia eſt recenſendum) tum vero maxime mares diligunt, quod ſoli bello ſint apti, ac vindictæ de hoſtibus ſumendæ ſint cupidiſſimi. Iam vero ſi quis quærat, quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Reſpondeo: ex iis quæ à me capitibus 7. 13. & 14. de eorum ingenio, bellis, ac hoſtium deuorādi ratione dicta ſunt, facile eſſe colligere, eos, quibus ſcholæ ne auditione quidem notæ ſunt, bonas artes minime edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Eſaui ſucceſſores, non modo venatores eſſe, & bellatores, ſed etiam hominum mactatores & deuoratores.

Cap. 96.

Gen. 4. 13. & 10. 8. 9. & 27. 23.

Quibus in rebus occupētur Barbari.

Inſuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, aſſero (contra quam ab nonnullis eſt confictum) viros naturalem verecundiam ſeruantes, nuſquam cum vxoribus coram congredi. Qua in re non modo ſunt Cynico illi præferendi, qui ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenſus impudentiſſime reſpondit, ſe hominem plantare: ſed etiam fœtidiſſimis noſtratibus hircis, qui hominum conſpectum turpia quæq; admittentes minime fugiunt. Præter ea quæ dicta ſunt, notatu eſt imprimis dignum, nos qui in terris illis per annum integrum viximus, feminam nullam menſtruis laborātem vnquam conſpexiſſe. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas vidi, quarum latus ab axilla ad genu vſq; animalis cuiuſdam dente acutiſſimo ab matribus incideretur. Puellæ vero præ ſummo dolore frendentes, magnam cruoris copiam emittebant: hoc illas remedio mēſtrua anteuertere conijcio. Hîc vero ſi à medicis, atq; aliis harum rerum peritis obijciatur, hæc cum eo, quod nuper à me eſt dictum, mulieres Barbaras eſſe fœcundiſſimas, nō cōuenire, quandoquidem menſtruis ceſſantibus mulieres nec concipere, nec parere poſſunt: Reſpondeo, mihi in animo nō eſſe quæſtionem hanc ſoluere, immo nec plura de his adiicere.

Naturalis verecūdia in Americanorum coniugiis ſeruatur.

Americ. feminarū purgatio.

Capit. 7. ſub finem eorum refellimus errorem, qui vel ſcripſerunt, vel tacite crediderunt, feminarum nuditate viros ad libidinem pellici. Nonnulla etiam de puerorum Barbarorum educatione adiunximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fuſiori ſuppleant tractationi.

Cap. XVII.

Quid leges, quidque politia apud Braſilienſes nuncupari poßit: quam humaniter excipiant hoſpites: deque lachrymis ac fictis ſermonibus, quibus hoſpites in ipſo ingreſſu ab mulieribus excipiuntur.

Barbari cōcorditer viuunt.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile eſt quam pulchre inter eos ſola naturæ luce ductos conueniat. Nec referri iſtud poteſt, niſi ſummo eorū pudore, qui diuinis & humanis ſunt inſtructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter ſe, aut de fœderatis eſt intelligendum: etenim erga inimicos quomodo ſe gerant, iam eſt à nobis demonſtratum. Si quæ tamen contentio inter quoſdam apud eos exoriatur (quod rariſſime accidit, nam toto anni ſpatio, quo apud eos vixi, bis tantùm rixantes videre mihi contigit) ſpectatores litem componere minime curant: ſed eos pro libidine agere, oculos licet ſibi mutuo ſint confoſſuri, ſinunt. At ſi alter alteri vulnus inflixerit, comprehendiq́; poſſit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imo ſi forte vulnus mors conſequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida. Deniq; vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem pro dente rependunt. Sed iſthæc, vt dixi, rariſſime apud illos contingunt.

Homicidarum apud Barbaros pœna.

Leuit. 24. 19. 20.

Pagi & familia Americ. quo diſponātur modo.

Res ſoli apud eos ſunt caſæ, & agri longe ampliores, quam qui incolis alendis deſiderentur. Ad caſas quod attinet, ſciendum eſt primùm, ſingulos pagos ſexcentena hominum capita capere, quare complures eadem caſa habitare neceſſe eſt. Attamen ſingulis familiis ſuum occupantibus locum (abſq; vllo interſtitio: nam nihil eſt quod impediat, quominùs ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant, quæ in paſſus 60. vt plurimum producuntur) pater quiſq; familias vxores & liberos ſeorſim poſitos habet. Ad hæc obſeruandum eſt (quod eſt ſane mirandum) Americanos vnum locum vltra quinq; aut ſex menſes non incolere. Sed exportata materia, atq; herba *Pindo*, quibus caſæ eorum conſtant, vicos ſuos frequenter tranſportant, quibus tamen eadem ſemper ſeruantur nomina. Nos ipſi pagos nonnullos à priſtino loco mille paſſibus remotos conſpeximus. Ex quibus ſatis conſtat, non modo apud Americanos noſtros ingentia non ædificari palatia (quemadmodum à quodam ſcriptum eſt, Indos Peruēſes domos ligneas tam magnificas habere, vt in illis cœnacula ſint longitudine paſſuum CL. latitudine vero LXXX.) ſed etiam à nullo caſam ædificari, quam & perficere, immo vltra vicies ſtruere ac deſtruere ante obitum non cogatur, ſi tamen iuſtam hominis ætatem attigerit. Iam ſi quæratur ab ipſis, curnam tam frequenter ſedes mutent? In promptu eſt reſponſio: Cæli mutationem ad valetudinem multùm conferre: præterea ſe, ſi ab maiorum conſuetudine recederent, confeſtim interituros. Ad agros quod attinet, *Mouſſacat* quiſq; aliquot quidem peculiares habet, quos pro arbitrio vbicunque viſum fuerit, ad componendos hortos ſeligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limitibus

Pagorum apud Amer. tranſportatio.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 2. cap. 60.

Quos agros peculiariter poſſideat Americ.

tibus figendis , & definiendis agris auaris & leguleiis nostratibus relinquunt.

De eorum supellectile non semel à nobis in superioribus est dictum. Sed ne quid eorum omittamus, quę ad Oeconomiam Barbarorum pertinent, hoc loco recensebo Americanarum mulierum in gossypio (cuius apud eas vsus est multiplex tam in funiculis, quam in pensilibus suis cubilibus texendis) nendo artificium.

Gossypium quo modo nent Amer. mulieres.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt, tum humi aceruatim disponunt (nam colis vti non norunt) pro fuso virgulam habent digiti crassitudine, pedali longitudine, qua orbiculū ligneum transfigunt, gossypium virgulæ summæ alligant, tum ad femur (vt fusos suos solent nostrates) instrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas instar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent, non modo crassum ad cubilia xylina texenda, sed & subtilissimum. Huiusmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curaui: cuius tanta erat tenuitas, vt à quibusuis pro lectissimo Serico haberetur.

Inis, cubilia xylina.

Cubilia Barbarorum quomodo sternantur.

Cubilia sua xylina *Inis* nuncupant. Feminæ, ad quas pertinet istud opificium, textrinas habēt ab nostratibus nonnihil absimiles: neq; enim in planum sunt constructæ, neque tot machinamentis constant, sed editæ ad earum staturam, suo more ordiuntur, tum ab imo texendi initium faciunt. Quædam ex cubilibus illis ad formam retium, alia densiora instar telæ rarissimę conficiunt. Quinque aut sex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes annectunt: ac trabibus ad hunc vsum in casis accommodatis suspendunt. In Castris degentes, aut in siluis ad venationem, aut in litoribus ad piscatum ea ex arboribus suspendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis prætermittatur) vbi sordes vel ex humano sudore, vel ex fumo, ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluuntur modo. Mulieres fructum quendam in siluis colligunt, forma ab cucurbitæ planæ non absimili, verum longe ampliorem, adeo vt ægre singula poma altera manu gestentur, hos fructus frustatim concīdunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque spumam ex illis excitant, cuius ope (loco saponis) cubilia sua ita mundant, vt niuem vel fullonicos pannos candore adæquent. Ceterùm expertis iudicandum relinquo, an non suauiùs, æstiuo præsertim tempore, in cubilibus illis decumbatur, quam in lectis nostris vulgaribus: an etiam temere in historia nostra Sancerrana, affirmarim longe commodiorem esse eiusmodi cubilium vsum in excubiis, quam & recepto more, milites in στιβαδίοις volutentur, nam & vestes conspurcantur, & pediculi comparantur; & quod magis est, si ad certamen sit consurgendum corpus quodammodo armis, quæ continuo militibus adhærent, conquassatur: quod in vrbis Sancerranę obsidione experti serio sumus. Hostis enim per integrum annum ad portas nostras permansit.

Spuma qua Saponis vicem supplet apud Americ.

Reliquam Americanorum Supellectilem, vt in pauca contrahamus, mulieres (quib. res domestica est curæ) Cannas ingentes parant, & prægrandia

Ingentia, mediocria & exigua fictilia vasa mulieres Americ. fabricant.

fictilia vasa conficiunt ad *Caouin* suum imponendum. Ollas quoq; varia forma effingunt, pelues paruulas & mediocres, paropsides, atq; id genus alia vasa, quæ extrinsecus quidem minime sunt polita, intrinsecus tamen adeo læuigata & alba, nescio qua infectura, quæ cōtinuo indurescit decorata, adeo vt singulorum nostrorum industriam mulieres illæ facile adæquent. Præterea fucum nescio quem Leucopæum aqua madefaciunt, deinde varias rerum formas in suis vasis affingunt intrinsecus, atq; in iis præsertim, in quibus farinam, aliaq; ciborum genera asseruanda reponuntur. Eorum itaque vsus est gratissimus, immo longe præstant illa vasa ligneis, quibus non pauci hîc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborant vitio, quod vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, si rogentur eadem denuo pingere, minime possint: quod exemplum nullũ præter phantasiæ suæ industriam propositum habeant. Hinc fit, vt picturarũ istiusmodi duæ vix vnquam similes reperiantur.

Pocula, aliaq; vasa ex fructib. corbes & canistri.

Præterea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliaq; fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illique pro poculis (quæ *Coui* appellant) aliisq; varii vsus vasis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atq; adeo canistros, iuncis aut herbis subflauis, ab stramine triticeo non alienis aptissime contextos. Hos *Panacon* nominant, inq; illis farinam, aliaque quæ fuerint visa, imponunt. De armis, vestibus plumaceis, Instrumentoque *Maraca* iam est à nobis facta mentio, itaque vt breuitati consulam, plura nō addo. Ecce iam Casas Barbarorum extructas atque supellectile instructas habemus, iam ipsi in illis sunt inuisendi.

Barbari comiter hospites excipiunt.

Sed paulo altiùs istud est repetendum. Etsi *Tououpinambaultij* hospites perquam humanissime excipiunt, tamen Galli, aliiq; aduenæ, qui eorum linguæ sunt ignari, initio non parùm sunt ob tam insuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos versarer (quod vigesimo circiter die post nostrum ad castellam Colignium appulsum cōtigit) Interpres quidam ad vicos quosdam in cōtinentem me deduxit, is, quem primũ vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica vero *Pepin*, de naucleri cuiusdam nomine, qui quōdam ad eum locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm passuum millibus ab castello nostro distat. In ipso ingressu me frequentes circumeunt Barbari, hisque compellant verbis: *Marape-derere, Marape-derere*? hoc est, quo nomine vocaris? quæ quidem voces vere mihi erant Barbaræ, alius vero eorum galerum meum mihi ablatum capiti suo imponit, alius cingulum & ensem meum lateri nudo suo subligat: alius tunicam induit; meque suis clamoribus hebetant, atque meis induti spoliis huc & illuc discursant. Ego tum meorum omnium iacturam fecisse me arbitrabar, nec satis sciebam quam tuto apud illos essem. Verùm vt ipse expertus sum, metus ille ex moris illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præsertim iis, quos nondum conspexerunt, factitare solent, sed vbi animi gratia aliquātisper eo habitu obambularūt, singula præcise restituunt. Tum fui ab interprete admonitus, illos vehementer optare, quod mihi nomen esset, intelligere: sed in eo edēdo ab nominibus apud nos vsitatis abstinendum esse, vtpote quæ Barbari nec pronuntiare (Ioannis enim loco *Nian*

Eorũ quæ auctori cũ primũ Barbarosadiit, acciderũt, faceta narratio.

dice-

dicebant) nec memoriæ mandare possent: sed aliquid esse proponendum quod illis esset notum. Res tam feliciter successit, vt, quantum significauit mihi interpres, qui linguæ Brasilicæ erat peritissimus (neque enim subtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptissime de suo *Quoniambeco* Viror. Illust. libro differens) nomen meum Lerij Ostreum significaret. Itaque respondi me, *Lery oussou* vocari. Illi rem probare, atque interiectione sua admirante *The!* crebro vsurpata, his me compellare. Præclarum sane nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus, cui tale esset nomẽ. Ac sane Circe nusquam hominem in tale ostreum transformauit, nec qui tam sedulo cum Vlysse dissereret, quam ego ex illo tempore cum Barbaris disserui. Obseruandum est autem eos adeo tenaci esse præditos memoria, vt si cuiusquam nomen semel audierint, illud nunquam obliuioni mandent. Reliquos, quos in hospitibus excipiendis obseruant ritus, postea recensebo: iam quid mihi tum primùm inter Barbaros versanti contigerit, explicabo. Ego cum interprete eo die vlterius sum progressus, atque in pago *Euramiri*, Indigenarum lingua, Gallica vero Goser de interpretis cuiusdam nomine, qui eum aliquandiu incoluerat, diuertimus: occidente sole appulimus, Barbaros saltantes, & *Caouinantes*, ob captiuum, quem eo die mactarent, offendimus. Carnium illius frusta Boucano imposita animaduerto. Quanto ibi horrore fuerim perculsus, minime quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit, si cum summo metu, quo postea fui consternatus, conferatur. Casam ingredimur, cubilibus pensilibus insidemus more recepto: feminæ eo, qui à nobis dicetur modo, lugent, Paterfamiliâs amicis nos excipit verbis. Interpres qui istis erat assuefactus, quique eorum compotationibus apprime delectabatur, me rerum omnium ignarum insalutatum relinquit, atque ad saltantes ac *caouinantes* abiit. Ego vero qui defessus eram, postquam me farina, & quibusdam aliis cibis nobis appositis refeci, in cubili decubui. Attamen & strepitu Barbarorum saltantium & *caouinantium*, & captiuûm deuorantium, mox fui expergefactus, & (quod maximum) quodam qui captiui boucanatum pedem manu gestabat ad me accedente, atq; à me (vt postea intellexi, tum enim verba illius minime capiebam) annon vellem ex eo edere quærente, adeo fui metu consternatus, vt à somnolentia fuerim penitus liberatus. Ac sane omnino credebam gestu illo, quẽ in deteriorem partem rapiebam, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea vti metus suspicionem parit, in mentem mihi exemplo venit, Interpretem prodidisse me, atq; in Barbarorum manus tradidisse. Quare, si qua fugiendi patuisset mihi via, ego impigre fugã capessissem. Sed vndiquaq; me Barbari, quorum mentem non satis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumstabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar, vt mox mactarer, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis transegi. Cogitent lectores, qui de iis quæ à me narrantur, serio cogitabunt, nũ mihi longissima visa merito fuerit. Prima luce Interpres (qui totam noctem cũ Barbaris genio indulserat) ad me redit, atq; me pallidum atq; febri correptum videt. ibi quærit, num me malè haberem, annon placide quieuissem? Ego tũ acriter eum

Auctoris nomen Americ. lingua.

increpare,qui me inter Barbaros illos ſolum reliquiſſet,quorum ſermonem minime capiebam: quid multa? cum metum deponere non poſſem,obnixe rogo vt ſine mora illinc faceſſeremus. Ille vero bono me animo eſſe iubet: ac minime male in nos affectos eſſe Barbaros denunciat. Rem omnem Barbaris aperit,qui mihi totam noctem,vt aduentum gratularentur,adſtiterant: illi ſignificant,ſe de eo nonnihil ſubolfeciſſe,dolere tamen ſe,quod in tanto eorum metu noctem illam tranſegiſſem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei ſolatium. Inde ad quoſdam alios vicos ego & Interpres ille perreximus. Sed iſthæc de primo meo inter Barbaros errore dicta ſint ſatis. Ad cetera reuertar.

Hi ſunt ritus,quos excipiendis hoſpitibus Barbari obſeruant. In primis oportet hoſpitem ſtatim, vbi in domum *Mouſſacat* illius fuerit ingreſſus, quem ſibi hoſpitem delegerit (quod in ſingulis pagis eſt faciendũ, nec ad alium eſt diuertendum,niſi illius in malam gratiam velis incurrere) cubili xylino penſili inſideat,ac tacitus ibi aliquantulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt,humique ſedentes manus oculis imponũt ſuis, atq; eo modo fauſtum hoſpitis aduẽtum deflentes,innumera in illius laudem proferunt. Verbi gratia: tu tantum vt ad nos accederes laborem ſuſcepiſti: tu bonus es, fortis es. Si vero hoſpes fuerit Gallus,addunt,merces præclaras permultas nobis attuliſti,quibus hîc caremus. In ſumma,vt dictũ eſt, mulieres illę,lachrymis obortis, adulatoriis huiuſcemodi ſermonib. hoſpites excipiunt. Hoſpes vero,qui in cubili xylino ſedet, ſi gratiam vult cũ hoſpite inire, compoſito vultu, niſi ſerio lachrymari voluerit (prout nõnullos ex noſtris vidi adeo fracto animo, vt feminarũ iſtarum vlulatu lachrimæ illis excuterentur) ſaltem quædã reſpondendo, & ſuſpiria trahendo fletũ ſimulet neceſſe eſt. Peracta hac lepidiſſima à mulierib. ſalutatione, *Mouſſacat*,hoc eſt,paterfamiliâs,qui etiam,vt in pictura videre licet, in fabricãda ſagitta vehementer occupatus,ne oculos quidẽ quaſi non animaduertens in hoſpitem per aliquod tempus coniecerit (blãditiæ à noſtris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hoſpitem accedens,his eũ compellat verbis: *Ere Ioube*? hoc eſt,veniſti ne? tum,vt vales? quid quæris? &c. quibus quo ſit reſpondẽdum modo,inferiùs in colloquio Americ. dicetur. Quærit poſtea num eſurias? Si annuas, confeſtim cibos varii generis,puta, farinam, quæ illis panis vices præſtat, ferinam,volatilia,piſces,aliaq; id genus,in fictilib. tibi apponi iubet: verũ,quod menſis ſcamniſq; vſus non ſit apud eos,humi omnia illa apponũtur. Ad potum quod attinet,ſi *Caouin* volueris,domiq; fuerit,ſtatim tibi dabitur. Deniq; poſtquam mulieres fletibus hoſpitum aduentum ſtrenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuſcula ferẽtes,atq; ita tacite pectines,ſpecula, vitreos globulos,quibus brachia inuoluunt,exigunt.

Mulieres Americanæ hoſpitũ aduentum deflent.

Hoſpitis apud Amer. geſtus.

Mouſſacat, quomodo hoſpitẽ excipiat.

Porro ſi in eo vico pernoctare voles, *Mouſſacat* cubile mundiſſimum tibi ſuſpendi iubet,quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro ſuſcitari folliculis, quæ ipſi *Tatapecoua* vocant, ab orbiculis non abſimilibus, quibus ignis inuaſionem ab vultu arcent apud nos delicatiores feminæ. Non quod frigori obnoxia ſit illa regio, ſed propter noctis humiditatem, maximę

vero

vero quia moribus eſt ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumum vero *Tatatin*, nuncupant, operæpretium puto præclaram illius excitandi rationem vt exponam. Ea non minorem meretur admirationem, quam Scoticus lapis, qui (vt refert ſingularitatum regni illius inueſtigator) ſtuppa aut ſtramine obuolutus ignem per ſe excitat. Ergo Barbari, quod eo admodum delectentur igne, vbicunq; ſint, ægre carent, ſiue domi, ſiue in ſiluis venantes, ſiue ad littus piſcantes, præſertim noctu: vehementer enim metuunt, ne incauti excipiantur ab *Aygnania*, à quo (vt iam diximus) crebro cæduntur, & affliguntur. Itaq; pro eo, quod nos lapide atq; chalybe ad ignẽ excitandum vtimur, cuius vſus ille eſt incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quorum alterum eſt molliſſimum, alterum vero duriſſimum, quibus ad ignem excitandum hoc vtuntur modo: virgam ex præduri illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuunt ad fuſi modum, huius cuſpidem in fruſto aliquo mollis illius ligni defigũt, tum ſiue humi, ſiue ſtipiti impoſitum, virgam illam, manuum volis maxima celeritate voluunt, quaſi ſuppoſitum ligni fruſtum perforaturi: Illa tam celeri, tamq́; violenta agitatione non modo fumus excitatur, ſed etiam ignis, itaq; admoto goſſypio, vel foliis quibuſdam ſiccis (fomitis noſtratis loco) commodiſſime ignis concipitur. Cuius rei ego ipſe feci periculum. Nec tamen mihi eſt animus ea confirmare, quæ Theuetus ſcripſit, Barbaros Americanos ante ignis vſum cibos fumo exſiccare conſueuiſſe, prout enim philoſophicum hoc ἀξίωμα, quod in prouerbium abiit vt veriſſimum habeo, ignem abſq; fumo non eſſe, ſic eum indoctum phyſicum iudico, qui nobis perſuadere nititur fumum abſq; igne exiſtere. Fumum hîc intelligo, cibis percoquendis aptum, cuiuſmodi ab Theueto innuitur. Nam ſi hac ſolutione nodo illo ſe expedire vellet, ſe id de exhalationibus intellexiſſe, etiamſi concedatur calidas eſſe, non tamen datur eas cibos exſiccare & percoquere poſſe: quinimo & carnibus, & piſcibus potius humiditatem ſint aucturæ. Quapropter, quid quæſo eſt lectoribus imponere, ſi hoc non eſt? Quando igitur adeo grauiter, tũ in Coſmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab ſe commemoratas pro ſua libidine non exponant, eo accuſat nomine, quod non ſatis diligenter in ſuis ſcriptis ſint verſati: Lectorem rogo, vt locum iſtum diligenter obſeruet de nouo iſto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipſius ventoſum remitto cerebrum.

Scoticus lapis admirãda ratione ignem concipit.

Cur Barbari igne delectentur: atque de egregiâ illius apud eos excitãdi ratione.

Sing. Amer. c. 53.

Iam igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hoſpitibus excipiendis curam redeamus. Poſtquam eo, quo diximus modo, hoſpites cibum ſumpſerunt, atque decubuerũt, ſi liberales ſint, viris cultros, forfices, atq; volſellas, ad barbam euellendam aptas: feminis pectines, & ſpecula; pueris hamos dare ſolent. Si vero cibariis hoſpes indigeat, vbi de pretio eſt conuentum, ea aſportare licet. Porro quia illi iumentis omnibus carent, omnes pedibus iter facere neceſſe eſt, ſi aduenæ fuerint defeſſi, atq; cultrum cuidam ex Barbaris obtulerint, ille confeſtim (nam ad gratificandum ſunt promptiſſimi) operam ſuam offeret ad defeſſum gerendum. Ego ipſe, cùm in terris illis verſarer, non ſemel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille paſſuum itinere. Quos ſi vt pauliſper requieſcerent mone-

Aduenæ quid hoſpitibus rependant.

Barbari aduenas humeris gerunt.

bamus,illi nos his verbis irridebant: Quid? nóſne tam effœminatos aut fracto

Gradarii bipedes.

animo eſſe cenſetis,vt oneri ſuccumbamus? te potiùs totum diem abſq; vlla intermiſſione geſtarem. Nos vero in cachinnos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur,atq; illis animum addentes,dicebamus: Pergamus igitur.

Barbari natura duce charitatem colũt.

Naturalem charitatem abunde inter ſe mutuo exercent: nam & piſces, & ferinam,& fructus,aliaq; quotidie alii aliis donant, immo vehementer doleret, ſi vicinos iis rebus, quas ipſi habent, indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre ſatis erit. De periculo quodam quod euaſimus, ego Galliq; alii duo, quod ſcilicet, mors nobis imminebat,ingenti lacerto nobis obuiam facto, capite huius libri nono memini: nos tum à via in mediis ſiluis per biduum aberrauimus, ac famem nõ mediocrem ſumus perpeſſi,tãdem ad vicum quendam,*Pauo* nomine,ad quem iam ante diuerteramus, peruenimus. Ibi nos liberaliſſime ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis,quæ perpeſſi eramus, ac præſertim ſummum in quo verſati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur, maxime vero vt ab *Margaiatibus*,communibus noſtris hoſtibus,mactaremur,ad quorum fines per imprudentiam proxime acceſſeramus. Conſpectis quoque ſpinarum incommodis, quorum miſere cutis noſtra erat lacerata, adeo noſtra mala grauiter tulerunt, vt vere affirmare hoc loco poſſim blanditias fictas, quibus noſtrates miſeros conſolari ſolent,longe ab ſincera gentis illius, quam nos Barbarã appellamus,humanitate abeſſe. Illi enim limpida aqua pedes noſtros (quod antiquorũ morem mihi in memoriam reuocauit) abluerunt, ſingulis noſtrûm ſeorſim in penſili lectulo ſedentibus. Tum patresfamiliâs, qui iam cibos nobis apparari prouiderant,recentemq; farinam, quæ (vt aliâs dixi) cãdidi panis medullæ bonitate non cedit,corradi iuſſerant, confeſtim nobis nonnihil refocillatis præſtantiſſimos quoſq; cibos,puta ferinam,volatilia, piſces, fructuſq; exquiſitiſſimos,quibus continuo abundant,nobis apponi iubent.

Barbarorũ humanitatis inſigne exẽplum.

Præterea nocte aduenıente *Mouſſacat* hoſpes noſter, pueros omnes à nobis,vt placidiùs quieſceremus,remouet. Poſtero autẽ die ſummo mane ad nos accedit,quæritque agite *Atouraſſap* (hoc eſt fœderati intimi) placidéne hac nocte quieuiſtis? Placidiſſime excipimus. Tum ille: adhuc quieſcite, filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos eſſe animaduerti. In ſumma,verbis exprimere non queo, quam humaniter & blande à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos non minori proſequuti benignitate, ac Melitenſes Barbari Paulum ceteróſque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apoſtolicis. Ceterùm nos nunquam abſq; pera mercibus plena peregre proficiſcebamur, quæ nobis pecuniæ inſtar eſſent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ viſa ſunt hoſpitibus donauimus: nimirum cultros,forfices,volſellas viris: pectines, ſpecula, armillas,& vitreos globulos feminis: pueris vero piſcatorios hamos.

Act.28.1.2.

Quanti à Barbaris æſtimentur cultri, aliæque merces.

Hîc quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiuſmodi commonſtrem. Ego in quodam pago diuerteram, à *Mouſſacat* vero meo rogatus ſum,vt quid in pera mea haberem,ſibi indicarem, vaſque ingens fictile mercibus meis imponendis afferri iubet: vniuerſas depromo,

mo,ordineque dispono: tum ille vehementer admiratus Barbaros reliquos aduocat,atque infit. Videte quæso, ô boni, qualem virum apud me exceperim! an non liquidissime apparet illum prædiuitem esse, quandoquidem tantas opes apud se habet? Illæ tamen merces (vt comiti meo Gallo subridens significaui) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli sex vario capulo, totidem pectines,tria specula,aliaque minimi pretii pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis væniissent. Ego tum,quia homines liberales (vt est à nobis dictum) amant,vt mihi auctoritatem & gratiam apud illos conciliarem, *Moussacat* meo cultrorum meorum præstantissimum coram omnibus donaui, quem non minoris ille fecit,atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretii donatum faceret.

Barbari amici fidissimi.

Iam si quæratur, an tuta nobis esset apud illos habitatio? respondeo eos prout inimicos tam insano prosequuntur odio, vt captos mactent vorentque: sic vice versa tanto,tamque arcto amicos (in quorum eramus numero) amore complecti,vt potiùs quiduis subeant ad eos tuendos, quam vt vllo eos affici incommodo patiantur. Itaque eorum expertus fidem illis iam tum maxime fidebam, ac nunc facilius fiderem, quam plerisque Gallis infidissimis, atque à proauorum fide degeneribus. Nominatim degeneres addo: nam bonis, quibus per Dei gratiam nõdum penitus est destituta Gallia, vllo modo detractum nolim.

Historia de periculo in speciem imminẽte.

Veruntamen vt nihil quod ad eorum mores attinet dissimulem, rem hîc narrabo maxime mihi in speciem periculosam. Accidit vt sex Galli casu in vicum illum O*carantim* (de quo sępe facta est mentio) conueniremus: ibi pernoctare statuimus,ternique arcu contendimus,ea conditione, vt victi Indicis gallinis, aliisq; cibis in cœnam mulctarentur. Ego qui cum sociis inferior in ludo fueram,gallinas venales conquiro. Puer quidem ex eorum numero,quos supra Rosea naui aduectos fuisse ad linguam Americanam ediscẽdam demonstraui, mihi occurrit,dicitq;: En tibi præpinguem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ postea numerabis. Pareo, eoq; faciliùs, quod non semel in pagis aliis itidem Gallinas occideramus, quas cũ bona Barbarorum gratia cultris quibusdam redemeramus: mortuam manu apprehendo,domumq;, in quã ad *caouinandum* frequentes Barbari cõuenerant ingredior: cuiusnam sit anas,preciũ numeraturus quæro: prodit vetulus quidam caperata fronte,ac suam esse significat. Pro ea sibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora præbeo: Elegantiorem velle se ait. Denuo elegantiorem offero. Nec istum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem,excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam,quiq; apud me falcem tum non habebam, cultro contentus sit moneo,meque aliud nihil daturum esse. Interpres, cui mores Barbarorum innotuerant (quamuis hac in parte,vt mox dicam, deceptus fuit) vehementer Barbarum iratum esse significat; falcem quouis tandem pretio inuestigandum esse, atque illi pendendam. Falcem ab puero, de quo nuper dixi,mutuo accipio,ac Barbaro trado. Renuit. Ego nonnihil iratus, tertio ab eo quæro quid igitur petat? Ille audacissime,te interficere volo,ait, pro vt anatem

meam occidisti. Ea enim fratris cuiusdam mei olim fuerat, atq; idcirco præ omnibus meis in pretio habebam. His dictis bardus ille domum abit, clauaq; ingenti lignea sex pedum longitudine instructus ad me redit: denuoq; mortem mihi minatur. Ego tum valde fui attonitus, metum tamen meum dissimulabam diligenter. Tum interpres cubili pensili, quod inter me & aduersariũ meum erat interiectum, quid facto opus esset opportune monuit. Gladium tuum & arcum ac sagittas ostentando, inquit, his illum compella. Quo cum sibi negotium esse putet? te fortem ac strenuum esse, nec impune eum mortem tibi intentaturum: deniq; quod in animo erat dissimulans, variis sermonibus vltro citroq; habitis, nullo de dissidio sedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caouinando* transegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad socios nostros contentionis meæ ignaros cœnatum me confero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factum fuerat. Norũt enim illi se, qui immortales cum Lusitanis inimicitias gerunt, si vel Gallum vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac sane ille paulo post experrectus, per Barbarum quendam mihi significat, me suum esse filium, quæq; abs se acta fuerant, eo tantùm animo gesta fuisse, vt quam strenue in Lusitanos & *Margaiates* bellaturus essem, periculum faceret. Ego vero, vt occasionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod istiusmodi lusibus delectari nemo solet: Respondeo me facile tali parente, qui exserto gladio filiorum periculum faceret carere: immo etiam postridie eius diei domum quandam, in qua erat, ingressus, vt quam ægre illud ferrem, serio cognosceret, eo præsente, astantibus cultellos, aque hamos dono, illum vero indonatum relinquo. Ex hoc igitur exemplo, eoq;, cuius ante memini, de periculo quod sum imaginatus tum, cumprimùm apud illos versatus sum, satis apparet ea, quæ dixi, constare, nempe amicis eos fidissimos esse. Istud quoq; obiter est notandum, quod Senes, qui securibus, falcibus, ac cultris olim caruerunt, quibus tamen ad ligna secanda, ad arcus fabricandos, sagittasq; parandas tam commode iam vtuntur, non modo Gallos humanissime excipiunt, sed & iuniores, vt idẽ in posterum præstent, crebro hortantur.

Cap. XVIII.

Quam curam morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequijs: deque insano eorum circa mortuos luctu.

Tandem vt huic de Barbaris Americanis sermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorum in morbis suis cura ac obitu dicendum est. Ergo si forte contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectam vbi indicauit, ægroti intimus quidam ore exsugit, nõnunquam etiam ab impostoribus quibusdam, quos illi *Pages*, hoc est, medicos aut chirurgos, appellant (sunt autem à *Caraibibus*, de quibus antea diuersum genus)

Pages, Barbarorum medici.

genus) ministerium illud præstatur. Dolorem quoque se extrahere dicunt, ac vitam producere. Febribus, aliisque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos solemus. Præterea cum insanabili quodam morbo conflictantur, quem illi *Pians* vocant. Is plerumque à libidine prouenit: puerulos tamen eo infectos vidi, non absimili ab variolis nostratibus modo. Contagio hæc in pustulas tandem abit digito pollice ampliores, quæ corpus vniuersum, atque adeo faciem ipsam inuadunt. Itaque iis, qui hoc morbo affecti fuerint, tam insignes suæ impuritatis notæ inuruntur, atque apud nos venerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo fuit Neustrius quidam interpres, qui crebris sese scortationibus cum mulieribus ac puellis Barbaris contaminarat. Is meritis dignissimam reportauit mercedem: nam eius corpus vniuersum, atque adeo vultus ipse, tam erat deturpatus, vt elephantiaco morbo laborantem deformitate referret: tamque insignes inustæ sunt notæ, vt deleri nusquam potuerint: hinc fit, vt morbus ille omnium perniciosissimus ab illis habeatur. Sed ad rem. Ægrotanti cibum nusquam præbent, nisi ab eo petatur, inedia licèt sit periturus. Præterea morbus quantumuis sit grauissimus, valentes non desistunt saltando, cantando, bibendo, more recepto, miserum ægrum strepitu obtundere: nec conqueritur æger, quod se nihil profecturum esse norit. At si diem suũm obeat, cantus ille (si præsertim pater quidam familiâs fuerit) in lachrymas repente conuertitur, tantique eduntur gemitus, vt si forte in pago quodam diuertebamus luctus illius tempore, nobis vel aliò erat commigrandum, vel insomnis nox erat ducenda. In primis autem non sine admiratione mulieres exaudiuntur, quæ sic vociferantur atq; exclamant, vt luporum aut canum vlulatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundunt querelas voce tremula: Obiit fortissimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum ceteræ, ô egregium venatorem, ô præstantissimum piscatorem, ô strenuũ Lusitanorum & *Margaiatium* mactatorem! In summa, mulieres illæ sese mutuo ad luctum incitantes, brachiaq; inuicem amplexantes, vt in subiecta pictura videre est, ab his luctibus ac præconiis non prius desistunt, quam cadauer elatum fuerit.

Barbari ægrotos quomodo tractent.

Deniq; Barbaræ istæ mulieres Bearnensium ritum in viris suis mortuis lugendis imitantur, quos quantum accepi, his prosequntur querelis: *La mi amou, la mi amou; Cara rident, œil desplendou; Cama leugé, bet dansadou; Lo mé balen, lo m'esburbat; mati depes; fort tard cougat*, hoc est, mi amice, mi amice, vultu hilari, oculis splendentibus, cruribus pernicibus, egregie saltator, fortis ac strenue, qui summo manè surgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vascones quoque mulieres, quæ superioribus isthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu'here*, hoc est, heu heu, quam strenuus erat deierator, quã insignis lusor! Porro iis quas diximus querelis Barbarę mulieres crebro epodiũ hoc adiiciunt. Obiit, obiit is quẽ iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus est, nec eum amplius videbimus, donec post montes cum ipso, prout docent nos Caraibes nostri, choreas agamus. Alia insuper eiusdem generis multa addunt. Eiulatus vero illi ad sex horas producuntur, neq; enim mortuos suos insepultos

diutiùs ſeruare ſolent. Tum excauata foſſa non oblonga, vt ſolemus, ſed in orbem, dolii maioris inſtar, cadauer erectum ſepelitur. Patres vero familiâs defunctos cubili ſuo xylino obuolutos in mediis ædibus ſepeliunt, plumis, aliisq; quibus dum vita manebat delectabantur, in ſepulchro reconditis. Permulta in hâc ſententiam antiquorum exempla huc afferri poſſent, à quibus idem olim erat factitatum: cuiuſmodi eſt illud, quod Ioſephus commemorat de pecuniis in Dauidis ſepulchro conditis: id etiam quod profanæ teſtantur hiſtoriæ de viris

Sepulchra, atq; in ſepeliẽdo ritus Americanorũ.

Antiquit. lib.7.c.12.

illuſtribus, qui poſt obitum pretioſiſſimo quoq; mundo ornati ſepulti ſunt. Ac ne longiùs ab Americanis noſtris recedamus, Indi Peruenſes Reges ſuos ac *Cacicos* ſepelientes, magnam auri, argenti, atque gemmarum vim in eorum conijciunt ſepulchra: quæ cùm Hiſpani ſcrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapaciſſimis hominibus apprime id conuenit, quod Plutarchus de Semiramide commemorat. Semiramis Regina, quæ Babylonem condidiſſe dicitur, monumento quod ſibi pararat inſcripſit: Quiſquis rex pecuniis eguerit,

Mundus cum cadauere ſepelitur.

Conſule BenZonem lib.3.c.22.

eguerit, aperto monumento quantum voluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate, titulo credens, saxum ingens, quo claudebatur monumentum, vix amolitus, nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum reperit: Ni vir malus esses, & pecunia inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Sed ad *Tououpinambaultios* nostros redeamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœperũt, ab pretiosorum in sepulchris repositione abstinuerunt. Sed inauditam, ac vere diabolicam superstitionem retinuerunt. Prima à funere nocte, Barbari, quibus hoc persuasum est, fore vt *Aygnan*, ni alios cibos offenderet paratos, cadauer effoderet, ac deuoraret, vasa nõ pauca farinæ, piscium, carnium, aliorumq; ciborum diligenter paratorum, nec non potionis *Caouin* plena circa sepulchrum apponunt. Quam libationem tamdiu faciunt, quo ad cadauer penitus consumptum esse credant. A quo errore eò difficilius dimouebantur, quod interpretes quidam Neustrii, sacrificorum Belis exemplo, non semel ante nostrum aduentum cibos illos clam subripuerant. Quo facto Barbaros in errore adeo cõfirmarant, vt quamuis cibos illos vespere appositos mane superesse demonstraremus, magno tamen labore perpaucos ab errore dimouimus. Hoc autem Barbarorum somnium ab Rabbinorum commento nõ est alienum: nec ab eo quod Pausanias cõmemorat. Rabbini enim scribunt cadauer hominis tradi in potestatem Cacodæmonis cuiusdam, quem Zazel, aut Azazel nominant: quemq; principem deserti in Leuitici libro dici affirmant. In cuius erroris confirmationem Scripturæ locos detorquent, quibus dicitur serpenti, puluerem comedes omnib. diebus vitæ tuæ; atq; ita ratiocinantur. Quãdoquidem corpus nostrum è limo terræ desumptum est, qui serpentis est cibus, ei subijciatur necesse est, quoad in spiritualem naturam transformetur. Pausanias etiam auctor est interpretes Delphicos tradidisse Cacodæmonem quendam, quem Eurinomum appellant, mortuorum carnes deuorare solitum, atq; ossa carnibus nudata relinquere. Qui errores ad Americanorum somnia proxime accedunt.

Error verè diabolicus.

Leu. 16. 3.

Gen. 3. 14.
Isa. 65. 24.

Denique quoties Barbari, eo quo diximus modo, vicos suos alio comportant, sepulchris mortuorum tegmina quædam ex herba *Pindo* imponunt. Quo fit, vt viatores cœmeterii formam quandam agnoscant. Ad quæ loca, si quando in siluis errantes virorum defunctorum recordentur, tantos edunt eiulatus, vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantum ad satietatem fuerit, lugeant relinquo. Quando igitur Barbaros ad sepulchrum vsque sum prosequutus, de eorum moribus dicendi hic finem faciam. Lector tamen præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obseruare in eo, quod subiicimus colloquio: quod scriptum fuit eo tempore, quo in America viuebam ope cuiusdam interpretis, qui & linguæ Americanæ erat peritissimus (quippe septem annos iam in illis terris vixerat) & linguam Græcam, à qua non paucas voces mutuantur Barbari, optime callebat.

Cap. XIX.

Colloquium in ipso aditu Brasiliensis oræ inter indigenas Tououpinambaultios Tououpinenkin *Brasilice ac Latine conscriptum.*

Tououpinambaultius.

Ere-ioube? Venisti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic est, veni.

T.

Teh! auge, ny-po, Bene dixisti.
Mara-pe-derere? Quomodo vocaris?

G.

Lery-oussou, Ostrea magna.

Cognomen auctoris lingua Americana.

T.

Ere-iacasso pienc? Patriam ergo reliquisti, vt hîc deinceps habitares?

G.

Pa. Ita est.

T.

Eori-decretani ouani repiac. Adesdum igitur, & locum habitationis tuæ circumspice.

G.

Auge-be, Bene est.

T.

I-ende-repiac? aout I-enderepiac aout é eheraire. Teh! Oouerete Teuoij Lery-oussou yme en! Ecce igitur, fili mi, venit in has regiones nostri memor, papæ!
Ererou de caramemo? Attulisti ne capsas? Eo vero nomine comprehendimus, quidquid includendis omnis generis vestimentis aptum est.

Caramémo arcæ, aliaque vasa.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobouy? Quot?

Quotquot habueris vsq; ad numerũ quinq;, verbis notare poteris, hoc modo. *Augepe,* 1. *mocouein,* 2. *mossaput,* 3. *oioicoudic,* 4. *ecoinbo,* 5. Si duas tantũ habes, quatuor numerare non oportet. Satis enim erit si dixeris tria *mocouein.* Si quatuor habueris, sic dices *oioicoudic.* Et sic de reliquis. At vero si quinariũ numerum excedant, numerum quem voles totidem digitis tuis, aut si non sufficiunt, sociorum qui tibi adstant iudicare poteris: non enim habent aliam numerandi rationem.

T.

Mae pererout, de caramémo poupe? Quid in capsis attulisti?

A-aub:

G.

A-aub, Vestimenta.

Vestimenta.

T.

Maravae? Cuius coloris?

G.

Sobouy-ete. Cærulei.

Colores.

Pirenk. Rubei.
Joup. Lutei.
Son. *Nigri*.
Sobouy-massou. Viridis.
Pirienlz. Variorum colorum.
Pegassou-aue. Coloris columbini.
Tin. Albi. Et de indusiis intelligitur.

T.

Mae pamo? Quid præterea?

G.

Acang aube-roupe. Galeros.

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Jcatoupaue. Innumeros:

Galeri.

T.

Ai pogno? Id ne totum est?

G.

Erimen. Minime.

T.

Esse non bat. Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululnm.

T.

Neîn. Age igitur.

G.

Mocap, seu *Mororocap*. Ignea tormenta, Catapultas vtriusque generis: Nam *Mocap* omne genus tormenti significat: maiora etiam, quæ nauibus imponuntur ad repellendos piratarum insultus. Pronuntiant autem aliquando per B. & in scribendo, si fieri posset, intermiscendæ essent M. & B.

Tormenta bellica.

Puluis pyroides.

Mocap-coui. Attuli etiam puluerem igneum.
Mocap-couiourou. Cornua & alia instrumenta ad puluerem includendum.

Instrumenta ad puluerem cōtinendum.

T.

Mara vae? Cuiusmodi sunt?

G.

Tapiroussou-ak. E cornu bouis conflata.

T.

Augé gatou-tégue. Optime dictum.
Mâe pé ſepouyt rem? Quid tibi numerabitur pro ea re?

G.

Arouri. Ea inſtrumenta tantum attuli, quaſi dicas, nolo tam cito vendere.

T.

Interiectio. *Hê!* Interiectio eſt, qua vtuntur dum quis eos alloquitur, quaſi reſpondere velint, Libenter? Et tamen quieſcunt, ne importuni videantur.

G.

Arrou-itaygapem. Cultros ferreos attuli.

T.

Naoepiac-ichopéné? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoéirem. Quando erit otium.

T.

Falces. *Néréroúpe guya-pat?* Nunquid falces attuliſti.

G.

Arrout. Attuli.

T.

Igatou-pé? Sunt ne pulchræ?

G.

Guiapar été. Eximiæ ſunt.

T.

Aua-pomoguen? Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouaſſou remymognén. Ille qui tibi notus eſt, cuiuſque nomen tale eſt, eas fabricauit.

T.

Augé-terah. Id bene ſe habet.

T.

Acêpiati-mo-men. Papæ? Libenter eas viderem.

G.

Karamouſſee. Alio tempore id fiet.

T.

Tâcépiah taugé. Iam iam videam.

G.

Eémbereingué. Expecta adhuc.

T.

Eréroupé itaxé amo? Attuliſti ne cultros.

G.

Arroureta. Pleroſque attuli.

T.

Secouanrantin vaé? Sunt ne cultri capulo diuiſo?

G.

En-en. Non. *Jvetin.* Albo capulo.
Taxe miri, paruos cultros.

Pinda, hamos. *Moutemouton*, Subulas. *Arroua*, Specula. *Kuap*, pectines. *Mourobouye te*, Armillas cæruleas. *Cepiah yponeum.* Cuiusmodi hîc non extant. Eæq; pulcherrimæ sunt inter eas, quas hîc vidimus ab eo tempore quo adferri cœperunt.

Hami, subulæ, specula, pectines, armillas.

T.

Easo-ia voh de caramemo t'acepiah de mae. Aperi arcam vt tua bona intuear.

G.

Aimossaenen. Occupatus sum.
Acepiag-oucairen desue? Alio die aperiam ad te veniens.

T.

N'arour icho p'Iremmae desue? Nonne aliquando ad te bona adferam?

G.

Mae! pererou potat? Quidnam vis adferre?

T.

Sceh de, Nescio. Quid tu?
Mae perei potat? Quid vis?

G.

Soô, feras. *Oura*, aues. *Pira*, pisces. *Ouy*, farinam. *Yetic*, rapas. *Commenda-ouassou*, magnas fabas. *Commendamiri*, fabas paruas. *Morgouia ouassou*, aurea & citrea mala. *Mae tirouen.* Omnes deniq; aut plerasq; res.

Bestiæ, aues, pisces, farina, rapæ, fabæ, mala aurea & citrea.

T.

Mara-vae soo ereiusceh? Cuius generis animal comedere aues?

G.

N acepiah queuon, gouaire. Nolo ea comedere, quæ hîc proueniunt.

T.

Aassenon desuoe. Ea tibi nominabo.

G.

Nein. Age vero.

T.

Tapiroussou. Fera quam sic vocant, quam semi asinum aut semi vaccam dicere possis?
Se-ouassou. Genus cerui ac Damæ.
Taiasou. Aper.
Agouti. Rufum animalculum nefrendis magnitudine.
Pague. Fera est magnitudine nefrendis, nigro & albo colore distincta.
Tapiti. Genus leporis.

Tapiroussou quale animal. Genus cernorum ac Damarũ. Aper. Agouti. Pague. Tapiti.

G.

Esse non oocaychesue. Nomina mihi aues.

T.

Iacou, est auis caponis magnitudine. Eius autem tres sunt species, nempe *Iacoutin, Iacoupem, & Iacou-ouassou*: boni gustus omnes inter ceteras aues.

Magnæ aues trium generum.

Moûton. Syluester pauo. Sunt autem nigri & leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac nostri, auis rara.

Genus magnarũ perdicum. *Mocacoua*, est genus perdicis, quæ corpus magnitudine caponis habet.

Ynambou-ouassou, est etiam perdix fera, alterius magnitudinem æquans.

Ynambou, Perdix est non multum ab iis distans, quas in Gallia videmus. *Pegassou*, Turtur. *Paicauc*, aliud genus turturis minoris. *Turtures.*

G.

Seta-pe pira senae? Est ne magnus bonorum piscium numerus?

T.

Nan. Tot sunt.

Kurema. Mulus.

Parati. Mulus altero melior.

Aaara-pep. Piscis planus, delicatior aliis.

Atrara bouten. Alius lutei coloris, qui minoris est pretii.

Atrara-meri. Maxime parui, qui in dulci aqua viuunt, boniq; gustus sunt.

Ouara. Magnus piscis boni saporis.

Kamouroupouy-ouassou. Magnus piscis.

G.

Mamo pe deretam? Vbi nam degis?

T.

Vici circa ripas Ganabaræ. *Kariauh, ora-ouassou-onee. Iaueu-urassic? piracam, opem, Eiraia itanem, taracouir-apam, Sorapo-u.* Sunt nomina propria virorum, qui Ganabaram sinum ingredientibus ad sinistrum latus apparent, nec mihi commode explicari posse videntur.

Keri u Ahara-u Kouroumoure, *Ita-auh, Ioira rouem.* Vici in ripa eiusdem fluuii ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex vtroque latere hi sunt.

Sacouarr-oussou-tuue, Ocarentin, Sa popem, Nouroucuue, Arasa tuue, Vsupotuue. Ac multi alii, qui ab iis, qui cum indigenis commercium habuerunt, cognosci poterunt, & a patribusfamiliâs, quos falso reges vocant, qui in illis vicis habitant.

G.

Mobouy-pe toupicha gatou heuou? Quot magni sunt in his regionibus, hoc est, fortes?

T.

Seta gue. Multi sunt.

G.

Essenon auge pequoube ychesue, Nomina mihi aliquem.

T.

N ân. Vocabulum ad reddendum eum attentum cui vis aliquid dicere:

Eapira-ui ioup. Nomen proprium hominis, quod nomen sic exponas, caput semi caluum, & pilo admodum raro.

G.

Mamo

Mamo pé ʃe tam? Vbi habitat?

T.

Kariauh-be, In vico quem ita appellant, eſt autem nomen fluminis cuiuſdam, à quo nomen vicus ſortitur, quia ad eum ſitus eſt. Significat autem *Karios* domum. Componitur autem ex voce K*arios*, & *auh*, quæ domũ ſignificat, extrahendo *os*, & addendo *auh*, erit K*ariauh*. *Be* autem eſt articulus ablatiui, & ſignificat locum, quem petis, aut in quem proficiſceris.

Kariauh-be, nomen compoſitũ.

T.

Moſſen ygerre. Quod ſignificat cuſtodem medicinarum, aut ad quem medicinæ pertinent. Eo vero vocabulo vtuntur, quum mulierem veneficam deſignare, aut à Cacodęmone agitatam. Nã *Moſſen*, eſt medicina, *gerre*, proprietas.

Cuſtos medicinæ aut fœmina Cacodæmone obſeſſa.

T.

Ourauh ouſſou auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

Tau-couar-ouſſou tuue-gouare. In quo cannæ inſtar magnarum arundinum leguntur.

T.

Ou-acan. Præcipuus locus eius vici, quod ſignificat caput ipſorum.

T.

Soouar-ouſſou. Folium ab arbore collapſum.

Diuerſarũ rerum nomina.

T.

Morgouia-ouaſſou. Ingens malum citreum aut aureum, ſic vocatur.

T.

Maé du. Eſt flamma ignis.

T.

Maraca-ouaſſou. Magnum tintinnabulum.

Tintinnabulum.

T.

Mae-uocep. Res quæ partim emerſit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Kariau piarre. Via quæ ducit ad Carios. Sunt vero ipſi præcipui inter eos, qui fluuium Ganabarum incolunt.

T.

Che-rorup-gatou, derour-ari. Maxime gaudeo te veniſſe.

N ein téréico, pai N icolas iron. Mane vero cum domino Nicolao, ſic nominabant Villagagnonem.

Pai Nicolaus Villagagnon.

N eréroupé déré miceco? Adduxiſti ne vxorem?

Miceco, vxor.

G.

Arrout-iran-chereco augernie. Adducam quum expedita erunt negotia mea.

T.

Marape derecouran? Quid tibi eſt negotij?

G.

Cher auc-ouam. Domus ad habitandum paranda eſt.

Domus.

T.

Mara-vae-auh? Quod genus domus?

G.

Seth, Dae-ehereco-rem-couap-rengne. Nondum ſcio quid ſim facturus.

T.

Mein tereicouap derecorem. Cogita ergo quid ſit faciendum.

G.

Peretam-repiah-irée. Poſtquam veſtram regionem videro, & aliquandiu commoratus fuero.

T.

Nereico-icho pe deauem a irom? Nonne cum tuis, hoc eſt, cum popularibus tuis habitabis?

G.

Maraui-amo-pe? Cur illud petis.

T.

Aipo-que. Non ſine cauſa dico.

Che poutoupa-gue deri. Id me male habet, quaſi dicas, id ſcire cupio.

G.

Princeps aut ſenex.

Nen pe amotareum-pe oreroubicheh? Nunquid primarium noſtrum ſiue ſenem odio habetis?

T.

Erymen. Minime vero.

Serecogatou pouyr eim ete mo. Niſi res eſſet maxima cura digna, dicendum eſſet.

G.

Secouae apoau e eugat engatoureſine, yporere cogatou. Eſt mos boni parentis, vt quod amat diligenter conſeruet.

T.

Bellum.

Nereſco-icho pirem ouariui? Nonne in bellum poſthac es profecturus?

G.

Aſſo irenue. Aliquando proficiſcar.

Mara-pe perouagerre-rere? Quod eſt nomen veſtris hoſtibus?

T.

Nomina hoſtiũ Toupinamb. Ouetaca vbi habitent. Cararia, inter alios excellẽtes.

Touaiat, ſiue *Margaiat*, gens eſt, quæ eadem eſt cum illis lingua, apud quam Luſitani habitant.

Ouetaca, vere ſunt Barbari, & degunt ad fluuium *Mach-he, & parai.*

Oueanem, hi Barbari ceteros antecedunt, in ſiluis & montibus habitant.

Caraia, hi nobiliores ſunt, atque etiam cibis, tum aliis rebus ad vitam neceſſariis præ ceteris omnibus abundant.

Affinitas ac differẽtia lingu. inter Braſ.

Karios, eſt populus, qui degit vltra *Touaiare*, ad fluuium Platam, cuius lingua eadem eſt cum Tououpinambaultiis & Tououpinenkin. Differentia idiomatis eſt inter eos, quos ſupra nominauimus. Ac primum quidem *Toupinambaultiis toupinenlzin, Touuaiarre, Tenreminon, &* Kario. Ferme eandem habent linguam.

Karaia.

Karaia. Diuersam à reliquis habent & viuendi & loquendi rationem.

Ouetaca. Differunt ab vtrisque & viuendi & loquendi ratione.

Oueanem. Hi etiam diuersum & victus & sermonis ab aliis modum habent.

T.

Teh-oioah pœireca à paauué, iendéue.

Alius alium quærit, atque id magno nostro bono. Nam vox hæc *iende-ue,* est dualis, quo Græci vtuntur, cùm de duobus sit sermo: hic tamen resoluitur voce nobis.

Modus loquendi.

Ty ierob ab apóau ari. Exultemus quod nos homines inuisunt.

Apóau ae mae gerre, iendesue. Gens est nostri commodi studiosa, quæ nobis bona sua largitur.

Tyréco-gatou iendesue. Diligenter eam conseruemus, hoc est, eam ita expiamus, vt ipsi satisfaciamus.

Jporencece-am reco iendesue. Præclara se nobis res offert.

Ty maran-gatou apoau-ape. Huic populo nos dedamus.

Ty momourrou, me mae gerre iendesue. Ne iniuriam faciamus Genti, quæ sua bona nobis affert.

Ty poich apoaue iendesue. Suppeditemus eis cibos ad viuendum.

Ty poeraca apoaue. Laboremus, vt prædam pro ipsis venemur. Vox *yporraca,* præcipue de piscium venatione intelligitur, sed eam ad alia etiam genera extendunt.

Tyrrout mae-tyronam ani apc, adferamus illis quidquid inuenire poterimus.

Tyre comremoich-meiende-mae recoussa-ue. Ne illos male excipiamus, qui nobis adferunt bona sua.

Pe-peroinh auu-mecharaire oueh. Ne mali sitis pueri mei.

Ta pere coih mae. Vt bona consequamini.

Tœrecoih peraire amo. Et vestri etiam liberi.

Nyrecoih ienderamoyn mae pouatre. Nulla bona habemus ab auis nostris.

O pap cheramouyn mae-pouaire aitih. Quæcunque mihi auus reliquerat proieci.

Apoau mae ry oi ierobiah. Magni æstimans ea bona, quæ nobis afferuntur.

Jenderamouyn remie piae potategue aou-aire. Quæ cũ nostri videre optassent, nec tamen viderunt.

The! oip otarhete ienderamouyn recohiare ete, iendesue. Id bene est, quanta potior nostra conditio patrum nostrorum conditione?

Jende porrau-oussou vocare. Id nobis tristitiam omnem eximit.

Iende-co-ouassou-gerre. Id efficit vt magnos hortos habeamus.

En sassi piram, iendere memynon ape. Nõ amplius dolent pueruli nostri quum tondentur.

Tyre coih apouau, ienderoua-gerre ari. Hos nobiscum contra hostes deducamus.

Toere coih mocap, o mae-ae. Habeant catapultas, quod genus armorum sibi vendicant.

Mara-mo sentén gatou-euin-amo? Cur non essent strenui?

Memé taé morerobiarem. Est gens impauida.

Ty senenc apouau, maram-iende-iron. Experiamur ipsorum vires dũ nobiscum erunt.

Ménré-taé moreroar roupiare. Illi sunt qui debellant alios, id est, Lusitanos.

Agne-heoueh. Quasi diceret, quidquid dixi verum est.

T.

Nein-tya-mouéta iéndéré cassariri. Colloquamur de iis qui nos inuisunt. Quod in bonam partem est accipiendum.

G.

Differẽtia inter Atour-assap, & Cotouassap.

Nein-che atour-assauep, age igitur mi socie: hic vero notãdum voces *Atour-assap* & *Cotouassap*, differre. Nam prior significat perfectum fœdus inter eos ac nos pactum esse, quo fit vt bona sint communia, cuius filiam aut sororem ducere in vxorem non possumus. Non ita vero de Coutouassap: ea enim appellatione nominis alicuius vtuntur, vt tibiæ, oculi, auriculæ, & alia pleraque eius generis nomina.

T.

Maé-resse, iende moueta? De quibus loquemur?

G.

Colloq. de variis rebus.

Sceh macrouem-resse. De multis ac variis rebus.

T.

Cælum, sol, luna, stellæ, terra, mare, aqua dulcis & salsa.

Mara-pieng vvah rere? Quomodo vocatur cælum?

G.

Cælum.

T.

Cyh-rengne-tasseuouh maetirouem desue.

G.

Augebe, Recte.

T.

Mah, Cælum. *Couarasßi*, Sol. *Iasce*, Luna, *Iasßi tata ouassou*, Stella matutina & vespertina, quæ Lucifer vocatus. *Iasßi-tata-miri.* Aliæ omnes stellæ paruæ. *Ybouy*, Terra. *Poirauem*, Mare. *Vh-ete*, Aqua dulcis. *Vh-éen*, Aqua salsa. *Vh-een bulk*, Aquæ, quas Nautæ vocant Sommaque.

T.

Ita, petra, metallum & domus fund.

Ita, proprie lapis est, accipitur etiam pro quolibet metallo & ædificii fundamento, vt *ach ita*, domus columna.

Yapurr ita, fastigium domus.

Iura-ita, trabes domus.

Omne genus lignorum.

Igourah seu *ybouirah*, omne genus lignorum.

Ourapat, arcus.

Ourapat, arcus, & quamuis nomen sit compositum ex ybouyrah, quod est lignum, & apat, vncum: tamen pronunciant *orapat* per syncopem.

Arre, aer. *Arr aip*, malus aer.

Amen, pluuia.

Amen

Amen poitu, tempestas pluuia ingruente. *Pluuia.*
Toup-en, tonitru: toupen *Verap* est coruscatio. *Tonitru.*
Yori-hu, nubes aut brumæ. *Nubes.*
Ybneture, montes. *Montes.*
Quum, campestria loca, vbi nulli montes. *Planities.*

T.

Taue viri auh, domus. *Vh-écouap*, fluuius decurrens. *Vici & fluuii.*
Vhpaou, Insula. *Insula.*
Kaa, omne genus siluarum & nemorum. *Syluæ.*
Kaa-paou, est silua in media planitie.
Kaa-ouan, qui in siluis educatus est.
Kaa gerre, Cacodæmon est, qui ipsos vehementer vexat. *Kaa-gerre Cacodæmon.*
Ygat, linter ex cortice arborum, triginta aut quadraginta homines ad bellum euntes capiens: accipitur etiam pro naui, quam vocant *yguerrossou*. *Ygat, Cymba.*
Puissa-ouassou, est rete piscatorium. *Rete piscatorium.*
Jnguea, est magna Cymba ad piscandum.
Jnguéi, diminutiuum, Cymba quæ vsui est cum fluuii exundant.

T.

Nomoquot, mae tasse nomi désue, quæso ne quid amplius nomines.
Emourbéou deretam ichesue, iam de tua patria & habitatione dissere.

G.

Augêbé derengue eporen doup, bene est, primùm ergo interroga.

T.

Ja eh marape deretam-rere, hoc faciam. Quod est patriæ ac regioni tuæ nomen? *Colloquiũ de Gallia.*

G.

Rothomagum, Vrbs quædam nominis.

T.

Tan ouscou pe-oum? estne magnus vicus? Nullam ponunt differentiam inter vrbem & vicum: quia ipsi nullas habent vrbes.

G.

Pa, sic est.

T.

Moboÿ-pe-perouhichah gatou? Quot habetis Dominos?

G.

Augé-pé, vnicum.

T.

Mara-pe-sere? Quod illi est nomen?

G.

Henry. Tempore Henrici secundi hæc nauigatio fuit suscepta. *Henric. II.*

T.

Tére-porren c. Præclarum nomen est.
Mara pe-peroubichan eta-euin? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe ac ſubditis.

Moroéré-chih-gue. Non plures habemus.
Ore ramouim-aue. A temporibus maiorum noſtrorum.
T.
Mara pienh-pee? Vos vero quid?
G.
Oroïcôgué. Nos eo contenti ſumus.
Orée mae-gerrę. Et bene nobiſcum agitur.
T.
Epé noéré, coih pêroupichah maé? Veſter autem princeps bona ne habet?
G.
Oerecouh. Infinita habet.
Oré maé-gerre ahépé. Quidquid habemus in ipſius arbitrio poſitum eſt.
T.
Oriuij pe ogépé? In bellum ne proficiſcitur?
G.
Pa. Ita.
T.

Colloq. de vrb. ac vicis.

Mobouy-taue-pe-iouca ny mae? Quot vrbes aut vicos habetis?
G.
Setà-gatou. Plures quam poſſim dicere.
T.
Nireſci nouih-ichopene? Nunquid mihi recenſebis?
G.
Ypo icopouy. Id nimis longum foret.
T.
Yporrenc pe-peretani? Locus veſtræ originis eſtne pulcher?
G.
Yporren-gatou. Pulcherrimus.
T.
Eugaya pe-per-auce? Veſtræ domus ſuntne ſimiles noſtris?
G.
Oicoe-gatou. Multùm abeſt.
T.
Mera-vaé? Cuiuſmodi ſunt ergo?
G.
Jta gepe. Sunt prorſus lapideæ.
T.
Tourouſſou-pe? Sunt ne magnæ?
G.
Tourouſſou-gatou. Maximæ.
T.
Vate-gatou-pé? Súntne multùm excelſæ?
G.

Mahmo.

Mahmo. Multum. Id vero vocabulum admirantis est.

T.

Engaya-pe-pet-ancynim? Interior pars accedit ne ad similitudinem nostrarum?

G.

Erymen. Non.

T.

Esce-non de-rete renomdau eta-ichesué. Recita mihi ea, quæ ad tuum corpus pertinent.

De rebus ad corpus spectantibus.

G.

Escendoup. Audi.

T.

J-eh. Paratus sum.

Che-acan. Caput meum. *De acan.* Caput tuum. *Ycan.* Caput suum. *Oreacan.* Nostrum caput. *Pé-acan.* Vestrum caput. *Anatcan.* Eorum caput. Vt autem hæc pronomina melius intelligantur, personas singularis & pluralis numeri tantùm declarabo.

Primùm.

Che. Est prima persona singularis numeri, quæ in omni sermonis genere, siue primitiuo siue deriuatiuo, possessiuo, aut alio deniq; inseruit.

Che-ané. Caput meum aut capilli.
Che-voua. Mea facies.
Che-nembi. Meæ aures.
Chesshua. Mea frons.
Che-ressa. Mei oculi.
Che-tin. Meus nasus.
Che-iourou. Meum os.
Che-retoupaué. Meæ genæ.
Che-redmiua. Meum mentum.
Che-redmiua-aue. Mea herba.
Che-ape-cou. Maa lingua.
Che-ram. Mei dentes.
Che-aioeué. Meum collum, aut mea gula.
Che-asseoc. Meum guttur.
Che-poca. Meum pectus.
Che-rocape. Mea pars anterior.
Che-atoucoupe. Mea pars posterior.
Che-pouy-asoo. Mea spina.
Ché-rousbony. Mei renes.
Che-reuire. Meæ nates.
Che-inuanpony. Mei humeri.
Che-inua. Mea brachia.
Che-papouy. Meus pugnus.

Che-po. Mea manus.
Che-poneu. Mei digiti.
Che-puyac. Stomachus meus aut iecur.
Che-reguie. Venter meus.
Che-pourou-aſſeu. Vmbilicus meus.
Che-cam. Mammæ meæ.
Che-oup. Coxæ meæ.
Che-roduponam. Genua mea.
Che-porace. Cubiti mei.
Che-retemeu. Tibiæ meæ.
Che-pouy. Pedes mei.
Che-puſſempe. Vngues pedum meorum.
Ché-ponampe. Vngues mearum manuum.
Che-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Che-encg. Anima mea aut mens.
Che enc gouere. Anima mea poſtquam è corpore exiit.

Nomina partium corporis pudendarum.

Che-rencouem.
Che-rementien.
Che-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis cauſa non fuſiùs perſequar. Notandum vero eſt, nomina rerum accommodari non poſſe, niſi pronomina primæ, ſecũdæ ac tertiæ perſonæ vtriuſque numeri attribuantur.

Vt autem melius capiantur, hoc ſit exemplum.

Primo.

Che, Ego. *De*, Tu. *Ahe*, Ille.

Plurales.

Oree, Nos. *Peè*, Vos. *Au-ae*, Illi.

Quod ad tertiam perſonam *ahe*, eſt maſculinum. Et pro feminino & neutro *aè*, ſine aſpiratione. Et in plurali *Au-ae*, eſt maſculini aut feminini generis, & proinde communis.

De rebus ad domum & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiã ſpectantibus.

Emiredu tata. Accende ignem.
Emo goep-tata. Extingue ignem.
Erout-che-rata-rem, adfer fomites ad ignem ſuſcitandum.
Emogi-pira. Piſces coque.
Eſſeßit. Torre.
Emoui. Elixa.
Fa vecu-óuy-amo. Fac farinam.
Emogip caouin-amo. Compone potum.
Coein vpé. Vade ad fontem.
Erout-v-icheſue. Adfer mihi aquam.
Che-renni augepe. Da mihi potum.

Quere

Quere me che remyou-recoap. Veni vt mihi cibum præbeas.
Taie poeh. Manus meas lauem.
Tae-iourou eh. Abluam os meum.
Che-embouaßi. Esurio.
Nam che iourou-eh. Non esurio.
Ehe-vsseh. Sitio.
Che-reaic. Caleo, Sudo.
Che-rou. Frigeo.
Che-racoup. Febricito.
Che carouc-aßi. Tristis sum.
Carouc tamen vesperam significat.
Aicoteue. Me res quædam excruciat.
Che poura-oussoup. Pessime agitur mecum.
Chero emp. Lætus sum.
Aico memouoch. Ludibrio expositus sum.
Aico-gatou. Res mihi cedunt ex sententia.
Che remiac oussou. Meum mancipium.
Chere miboye. Meus seruus.
Che-roiac. Qui sunt minores me, & ad mihi ministrandum nati.
Che porracassare. Piscatores mei.
Che mae. Bona mea, merces, supellex. Denique quidquid meum est.
Che-rémigmonem. Est industriæ meæ.
Che rere-couarré. Meus custos.
Che-roubichac. Qui est maior me, quem nos Regem nostrum, ducem, principem denique vocamus.
Moussacat. Est bonus paterfamiliâs, qui peregrinos viatores excipit.
Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda strenuus.
Tenten. Qui videtur in bello, aut in alia re fortis.

De progenie.

Che-roup. Pater meus.
Che requeyt, Meus frater natu maior. *Che-rebure.* Minor natu.
Che renadire. Mea soror.
Che-reue. Filius sororis meæ. *Che-tipet.* Filia sororis meæ.
Che aiche. Amita.
Ai. Mater mea. Dicunt etiam *Che-si,* Mater mea: & sæpe quidem dum loquuntur de ipsa.
Che sut. Socia matris meæ, quæ patris etiam est vxor.
Che-rayt. Mea filia.
Chéremenmynou. Filii filiorum meorum & filiarum.
Notandum est auunculum nomine patris vocari, & patrem nepotes & neptes suos filios ac filias appellare.

Verbũ apud Grãmaticos.

Quod Grammatici nostri verbum nominant, apud Brasilienses dicitur *aguengaue,* quod idem est ac loquendi modus. Vt autem aliquam eius rei notitiam habeamus, exemplum in medium proferemus.

Primum.

Singular. Indicat. aut demonstrat.

Aico, Sum. *Ereico*, Es. *Oico*, Est.

Pluralis.

Oreito, Sumus. *Peico*, Estis. *Aurae oico*. Sunt.

Tertia persona singularis & pluralis similes sunt, nisi quod in tertia *an ae*, pluralis numeri pronomen est addẽdum, quod significat *Illi*, vt apparet in præterito imperfecto, numeri singularis, quod resoluitur per aduerbium *aquoeme*, id est, eo tempore.

Aico-aquoeme, Tunc eram.

Ereico-aquoeme, Tunc eras.

Oico aquoeme, Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoeme, Tunc eramus.

Peico aquoeme, Tunc eratis.

Aurae-oico-aquoeme, Tunc erant.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbum *Oico*, vt ante & hoc aduerbium *Aquoe-mene*, quod est temporis præteriti & plusquam perfecti.

Exemplum.

Assauoussou-gatou-aquoemene, Eum perfectè amaui eo tẽpore: *Quo-uenen-gatou-tegne*, Nunc vero nullo modo, quasi dicas, debebat amicitiam meam colere, quando ipsum amabam.

Pro futuro. *Aco-iren*, Ero in posterum. Et ita deinceps de singulis personis tam singul. & plural.

In Imperatiuo.

Oico, Sis. *Toico*, Sit.

Plurali.

Toroico, Simus. *Tapeico*, Sitis.

Aurae-toico, Sint. Pro futuro vero addere oportet, *Irén*, vt ante. Et imperando pro præsenti dicendum est, *Taugé*, quod est, Statim.

Pro optatiuo.

Aico mo-men. Quam libenter essem. Et sic deinceps.

Optatiuum resoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum.

Taico-de-iron, Tecum sim, & sic deinceps.

Participium.

Chérécoruré. Ens. Quod participium recte per se intelligi non potest, nisi addatur pronomen *de-ahe-et-aé*. Pluralis quoque *Oreé, pée, an aé*.

Vox indefinita pro infinito accipi potest. Sed ea raro vtuntur.

Coniugatio verbi *Aiout*, Exemplum indicatiui aut demonstratiui in præsenti tempore.

Singu-

Singularis numerus.

Aiout. Venio, aut veni.
Ere-iout. Venis, aut venisti.
O-*iout.* Venit, aut venit.

Plural. numerus.

Ore iout. Venitis, aut venistis.
An-ae-o-out. Veniunt aut venerunt.

In aliis temporib. accipere debemus aduerbia, quæ post declarabimus. Nullum enim verbum coniugatur, quin per aduerbium resoluatur, tum in præterito, præsenti imperfecto, plusquam perfecto, Indefinito & futuro.

Exemplum præteriti nondum perfecti.

Aiout-agoueme. Tunc veniebam.

Exemplum præteriti imperfecti & perfecti.

Aiout-agouémené. Veni, aut veneram eo tempore.

Aiout dimaé-né. Longum tempus elapsum est à quo veni.

Quæ tempora potiùs indefinita sunt censenda.

Exemplum futuri.

Aiout-Iran-né. Veniam certe die. Possumus etiam dicere *Iran*, quamuis nõ addatur *né.*

Notandum est etiam, quod dum adduntur aduerbia, personæ repetendæ sunt, vt sic in præsenti indicatiui & demonstratiui.

Exemplum Imperatiui singularis numeri.

Eori. Veni: habet tantùm secundam personam.

Eyot. Nam in hac lingua non possumus imperare tertiæ personæ, quam nõ videmus. Possumus quidem dicere:

Emo-out. Fac vt veniat.

Pluralis numeri.

Pe-ori. Venite.

Pe-iot. Venite.

Soni.

Eiot & *pe-iot*, Similem sensum habent, sed prior, *eiot*, honestius est inter homines, quoniam vltimus *Pe-iot*, vsurpatur in vocandis bestiis & auibus, quas domi alunt.

Exemplum optatiui: tamen videtur imperare.

Singula.

Aiout-mo. Libenter venissem. Et sic de ceteris personis, vt in Indicatiuo: habet tempus futurum addito aduerbio:

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam significationem addenda est hæc vox *Nein*, quæ est aduerbium exhortandi, imperandi, orandi, & incitandi. Verbum hoc indicatiuo caret: attamen ab eo formatur participium.

Tovvme. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmé-Assoua-nitin.
Che-remiéreco pouére.
Vt veniens inuêni quod aliâs perdideram.
Senoyt-pe. Hirundo.
Inuby-a. Cornua lignea, quibus Barbari sonitus cient.

FINIS COLLOQVII.

Insuper vt faciliùs iudicium de rebus à nobis in hac historia commemoratis ferre possint, tum ii quibuscum eundo, ac redeũdo nauigaui, tum ii omnes, qui me in America viderunt (è quibus non paucos superstites esse credo) ipsiq; adeo nautæ, aliique qui vel tantillum ad Sinum *Ganabara* sub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non semel oberraui, adiungere visum est.

Pagin. 22. quos in America peragrauit auctor.

Ac primùm quidem hæc sunt eorum nomina, qui siti sunt ad dexteram, ingredienti sinum illum. *Cariauc.* 1. *Yaboraci.* 2. Quorum postremum Galli Pepinum nominabant, de nauarchi cuiusdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat.

Euramyry. 3. A Gallis Gosset nominatur, de interpretis cuiusdam nomine, qui aliquandiu ibi habitarat.

Pira-ouassou. 4. *Sapopem.* 5. *Ocarentin*, pagus amœnissimus. 6. *Oura ouassou-oueé.* 7. *Tentimen.* 8. *Cotiua.* 9. *Pauo.* 10. *Sarigoy.* 11.

Alium præterea Talli petram vocant, ob rupeculam à mola non absimilem, quæ siluam ingredientibus iter ad istum pagum indicabat. 12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant, de Indicarum gallinarũ nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium præterea sagittarum vicum appellabamus, quod cum primùm ad eũ iter faceremus, in siluam ingressi, sagittas multas ad procerissimæ cuiusdam arboris putrefactæ cacumen emissas defixeramus, quæ in posterum indicis vices nobis præstarent. 14.

Qui ad dexteram.

Keri-u. 15. *Acara-u.* 16. *Morgouia-ouassou.* 17.

Qui in Insulam magnam.

Pindo-oussou. 18. *Corouque.* 19. *Piraüjou.* 20. Alius præterea, cuius nomen mihi excidit, situs inter *Pindo-oussou*, & *Piraÿjou*, ad quem in quibusdam captiuis emendis operam posui. 21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-oussou*, cuius etiam appellatio non occurrit. 22.

Quæ sit tum pagorum, tum ædium forma, alibi demonstrauimus.

CAP.

Cap. XX.

De nostro ab America discessu: deque naufragijs & alijs non minimis periculis, quæ primum in reditu nostro euasimus.

POstquam menses octo in Insula, quam occuparat Villagagno, viximus, ab eo eiecti fuimus. Itaq; in continentem secessimus, ad sinistram Ganabaræ sinum ingredientibus, ad eum locum quem nos *la briqueterie* nūcupamus, qui ab castello Collignio passibus M. distat. Ibi menses duos in tuguriolis quibusdam à Gallis piscatum euntibus olim extructis degimus. Per illud tempus Chappellæus & Boissius, quos apud Villagagnonem reliqueramus, ad nos veniunt, eandem ob causam eum deserentes, ob quam nos ab illo discessionem feceramus. Duo vero illi in nostrum sunt adscripti numerum, qui naulum sexcentenarum Gallicarum libellarum, vnà cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius naui transportati sumus, pacti eramus.

Lateritia, locus in America.

Chappellæus, Boissius a Villagagnone abscedunt.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id est à nobis dicendum, quod antea nos dicturos recepimus, nimirum quo se gesserit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legati regii nomen præ se ferebat, munusque obibat in illis regionibus: quare Gallorum, qui eò veniebant, nullus quidquam cōtra illius nutum adgredi ausus erat. Ille igitur tantisper dum nauis, qua reuecti fuimus, in anchoris stabat, ad Ganabaræ sinum, quo in loco onerabatur, ex scripto nobis abeundi potestatem facit, & literas dat ad nauarchum, quibus illi significat, ne cunctaretur nos naui deportare, id quidē illi per se licere: nam (inquiebat fraudulenter) quam gratus fuit mihi olim eorum aduentus, quo me id assequutum esse rebar quod optabam, eorum discessione tam delector, quādo mecum non consentiunt. Qua specie insidias nobis clam struxerat. Arculam enim cerata tela obuolutam (qui mos est ab nauigantibus receptus) epistolis plenam, quas ad familiares scribebat, eidem nauarcho tradit: quibus dicā in nos conscriptam clam interserit, qua primo quoque obuio regio Iudici, vt in nos manus conijciat. Atq; ita merita nostra in se collata Villagagno indignissima perfidia veluti obsignauit. Quam tamen (vt mox dicetur) in contrarium Deus conuertit euentum: maximo enim nostro solatio, Villagagnonis vero ignominiæ cessit.

Villagagnonis indignissima perfidia.

Tandem Prid. Nonas Ianuarii, Anno 1558. nauem nostram, Iacobæam nomine, Brasilio, pipere Indico, gossypio, cercopithecis, Sagouinis, psittacis, aliisq; id genus, quæ iam pridem pleriq; nostrum sibi compararant, oneratā conscendimus. Sed antequam è portu soluamus prætermittere nolo, vt magis ac magis pateat Villagagnonem vnum impedimento fuisse, quo minus Galli regionem illam tenuerint, Faribæum quendam nomine, Rothomagensem, nauis nostræ præfectum nauigationem illam suscepisse religiosi nominis procerum rogatu, vt terram illam exploraret, atq; habitationi idoneum locum deligeret. Ac sane is nobis significauit, nisi Villagagnonis defectio obstitisset, vltra octingenta hominum capita longis Belgicis nauibus eò nauigatura mox fuisse:

Villagagno in causa est, cur a Gallis America nō sit occupata.

Ego vero facile credo, si Villagagno constanter in proposito perseuerasset, è Gallia vltra capitum decem millia eo commigratura fuisse, quæ & Insulam nostram ab Lusitanorum insultibus propugnassent (qua tamen non multo post discessum nostrũ sunt potiti) amplissimosq; ac fertilissimos agros sub regia auctoritate in America incolerent. Quæ terra si id contigisset, antarcticæ Galliæ nomen, quod inditum fuerat, merito retinuisset.

Qua die ab America discessimus.

Sed vt ad rem, eodem ipso die, nimirum Prid. Non. Ian. soluimus, ac Deo duce, vasto illi Occidentali Oceano rursum nos committimus. Recensione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque est inuentus. Nauigium enim quo vehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo ante facta est mentio, nautas viginti quinque habebat, nos vero quindecim eramus. Nauigationem porro illam nonnisi imminentis periculi cum formidine suscipimus: enimuero plerique nostrûm ob infinitos, quos inter eundum exantlauerant labores, nisi adeo iniquus nobis fuisset Villagagno, vt in Galliam remigrarent, nunquam adduci potuissent: tũ quod sincere Deum illic colere liceret, tũ etiam soli fertilitate experta: quarum rerũ in Gallia tũ erat, atq; est etiamnũ lõge maior difficultas. Hinc fit vt ego, qui patriã meam semper amaui atq; amo, Americæ valedicturus, hoc loco fateri cogar, me non raro Americanorũ consortii teneri desiderio, apud quos integritatẽ ac synceritatẽ maiorem sum expertus, quã apud nostrates plerosq; Christianum nomen præ se ferentes. Iam enim apud nos fides nulla superest, resq; adeo nostra tota immutata est, inq; dissimulationibus, atq; verbis inanibus posita.

Breuia.

At quoniam ipso nauigationis nostræ initio Breuia erant nobis transmittenda (sunt autem scopuli arenæ permixti) quæ in mare ad LX. pass. Mill. porriguntur, quæ etiam quam longissime possunt fugiunt nautæ, vento non satis ad altum tenendum secundo, vt tam graue declinaremus periculum, retro cedere propemodum coacti fuimus. Attamen postquam totos septem dies fluctibus agitati oberrauimus, nec multùm promouimus, circa mediam noctem accidit nobis, vt nautis pro more alternatim aquam è sentina ὑδραύλῳ haurientibus, quamuis diu multumq; in illo perstitissent labore, eam tamen exhaurire nusquã potuerunt. Nauclerus noster rem illam admiratus ad sentinam descendit, quidnam rei illud esset sciscitaturus. Nauem rimosam atque adeo aquis oppletam, vt iam paulatim demergi eam persentiremus, comperit. Quare minime quærendum arbitror, vtrum singulis nostrûm expergefactis, vbi imminens illud periculum, in quo versabamur, innotuit, vehementer perculsi fuerimus, nec ne. Ac sane tam certum erat submersionis mox futuræ indicium, vt salutis spe omni abiecta, plerique iam mortem expectarent.

Imminens naufragium.

Veruntamen Deo ita prouidente quidam (in quibus eram) vitam suam quam longissime possent producere decernunt: seque colligunt, ac duobus ὑδραύλοις nauem ad horam vsq; meridianam sustentant, hoc est, duodecim horarum spatio, quo tanta abundantia in nauem influxit, quanta totis viribus à nobis potuit exhauriri. Immo cum Brasilium, quo erat nauis onusta, aqua attigisset, sanguinem bubulum rubore referens è canalibus effluebat. Tãtisper igitur

tur dum tanta cum diligentia, quantam res ipsa flagitabat, neruos omnes contendimus, secundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quã (vtpote non multũ à nobis remotam) illius diei hora vndecima conspeximus, proram eò conuertimus. Interea nautæ, qui cum fabro lignario sub foris erant rimulas, quæ aquæ ingressum præstabant lustrantes, tam nauiter officio functi sunt, vt lardo, plumbo, panniculis, atq; id genus aliis, quæ illis non parce à nobis subministrabantur, infestissimas quasq; obturant: atque ita viribus iam deficientibus paulisper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, asseruit eam (vtpote vetustam & vermibus erosam) ad tantam nauigationem minime esse parem, quãta erat ea, cui iam nos accincti eramus: auctorque fuit, vt vnde excesseramus eò rediremus, ibiq; vel nauem aliam è Gallia venturam opperiremur, vel nouam conderemus: de qua sentẽtia acerrime est cerratum. Nihilominus tamen vicit naucleri sententia, qui veritus vt si littus repeteret, nautis destitueretur, malle se affirmauit, vitam suã ad omnes casus obiicere (quæ erat illius amentia) quam mercium, atque adeo nauis ipsius iacturam facere. Se quidem Philippo, aliisq; quibus præerat, si ad Americam oram redire animus esset, scapham ad eos vsus daturũ esse. Ad quæ propere Philippus se quidem Galliam repetere decreuisse, atque suis omnibus, vt idem facerent, auctorem esse respondit. Nauclerus vero alter excepit, nauigationem periculosissimam esse: ac pręterea pręsentire se eam diuturniorem futurã quam vulgo crederetur: ac proinde commeatum tot hominibus alendis nõ suffecturum. Quibus auditis ex vniuerso numero sex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram, à qua x x. tantùm passuum millia aberamus, repetere statuimus.

Id consilium vt exequeremur, haud mora, sarcinas nostras in scapham cõiicimus, quæ nobis data fuerat, cum farinæ exigua copia, atq; aliquantulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alii aliis precaremur, quidam ex iis, qui cum Philippo remanserant, summo quo me prosequebatur amore motus, manum mihi porrexit, atq; ita infit, obsecro te, vt nobiscum remaneas, fac nos minime in Galliã esse appulsuros, attamen longe maior affulget spes salutis, siue ad Prouinciam Peruensem, siue ad aliquam insulam appellamus, quam si ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facile est coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in scapha sarcinarum mearum bona parte in nauem rursus confestim conscendo, atque ita periculum summum (vt dicemus) ab amico illo sagaciter præuisum, effugi. Quinque reliqui, quorum nomina nõ sine causa hoc recensebo loco, Petrus Bordonius, Ioannes Bordellus, Matthæus Vernellius, Andreas Fontanus, Iacobus Ballæus, ægre à nobis nec sine lachrymis abscedentes, Americanam oram repetiere. Ad quã nonnisi maximo labore tãdem appulerũt, atq; ad Villagagnonem redierunt; quorum tres primo loco nominatos suffocãdos curauit.

Gallorum quinque in Americã reditus.

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus, rursumq; mari nos cõmittimus, putri ac vetusta illa naui vecti, in qua ceu in sepulchro mortem potiùs quam vitã operiebamur. Ac sane præterquam quod maximo cũ labore Breuia

illa transgressi sumus, per totum Ianuarium mensem cõtinuis procellis ac tempestatibus agitati fuimus, nauisq; nostra maximam aquæ copiam rimulis excipiebat, quam nisi continuo exhausissemus, centies de die (vt ita dicam) periissemus. Labor autem ille non fuit vnius diei.

Insula inculta arboribus atq; auib. abundans.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta passuum Mill. prouecti, Insulam quandam incultam conspicimus, in modum turris rotundam, quæ quãtum coniectura assequi possum, passus mille in ambitu habebat. Eam vero, cum ad dexteram præternauigaremus, arboribus non modo virentibus eo mense Ianuario abundare animaduertimus, sed etiam tanta auium copia, quarũ non paucæ malo rudentibusq; nauis nostræ insidentes prehendi se atq; contrectari patiebantur, vt eminus columbarium forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopæi, subalbi, atq; varii id genus coloris: omnes quidem inter volandũ amplitudinem non mediocrem præ se ferebant, verum captis quibusdam vbi plumis eas nudauimus, corpore passerem amplitudine nõ superante eas esse comperimus. Vltra quatuor passuum Mill. progressi, ad dexteram rupes acutas emergentes conspicimus, quæ res metum dedit, ne plures illiusmodi sub aquis laterent, ad quos nauis allisa frangeretur, quod si contigisset, ab ea exhaurienda immunes fuissemus. Toto nauigationis illius nostræ tempore, quæ fuit quinq; mensium, terras nullas, exceptis insulis illis, conspeximus, quas Nauiculatores nostri in suis chartis minime notatas inuenerunt, ac forsitan etiam à nullis antea conspectæ fuerant.

Sub finem Februarii mensis ad æquinoctialem circulum accessimus, adeo vt tribus tantum gradibus ab eo distaremus. Sed quia dies iam quinquaginta erant elapsi, cùm nauigationis partem tertiam nondum confeceramus, commeatus vero pars bona erat consumpta, ambigebamus, vtrum ad S. Rochi promontorium deflecturi essemus, necne? quæ terra Barbaros quosdam incolas habet, à quibus commeatum nos accipere posse nonnulli spem faciebant. Vicit tandem eorum sententia, quibus visum est vt vlteriùs progrederemur, vtq; cercopithecorum & psittacorum, quos nobiscum vehebamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur.

S. Rochi promontorium.

Porrò quarto huius historiæ capite summos retulimus labores, qui nobis inter eundum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem accessimus. At vero quia ipse expertus sum, non faciliorem à polo antarctico huc tendentibus esse accessum, quę mihi de ea re probabiliter videntur, dicenda hoc loco adiiciam. In primis igitur illud ponendum est, circulum æquinoctialem, cuius situs est ab Euro ad Fauonium, quasi dorsum siue spinam mundi esse, iis qui ab Aquilone ad Austrũ nauigationem instituunt, & contra (nam alioqui sat scio, in globo nihil summum, nihil infimum esse) dico igitur & accessum ad mundi illam summitatem esse ab vtraque parte difficillimum, & in mari fluctus vtrinque æstuantes, quos tamen in immani illa abysso cernere est difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes, atque in contrariã partem flantes, naues ipsas Æquinoctialis circuli accessu prohibere. Cui meæ sentẽtiæ id suffragatur, quod statim vbi vel gradum vnum ab vtrauis parte transgressi fuerint nautæ, lætitia summa

Quid caussæ sit, cur circa Æquinoctialem lineã difficilis sit nauigatio.

summa exultantes, ac de reliqua nauigatione bene ominantes sese inuicem ad commeatum edendum hortantur: adeo vt naues in decliui globi versantes, nō ita difficulter agantur, atque ad summitatem illam tendentes agebantur. Adde quod maria omnia inter se quamuis conuexa (quæ tamen admiranda DEI prouidentia, ne terras obruant frenantur, licèt in terris fundata sint, atque adeo supra ipsam terram elata, quam in varias Insulas, & quasi particulas diuidunt, quas item inter se quodammodo concatenatas quibusdam filamentis & radicibus, vt ita loquar, in imis gurgitibus esse existimo) cùm inquam hæc tanta aquarum moles vna cum terra ipsa suspensa, quæque duobus axibus sustentata (quos axes in quadrangulis vtrique polo oppositos esse fingo, quorū quatuor, decusses duas faciunt, quæ in orbem & semicirculum sphęram totam ambiunt) perpetuo agitur motu, quod ex æsto marino apparet. Cùm igitur motus ille sub Æquinoctiali circulo initium habeat, certissimum est, hemisphærio meridionalium aquarum ad præscriptos limites recedente eos, qui in medio globo versantur, quasi in æquilibrio nonnihil hac quoq; ratione ab cursu cohiberi. Addo insuper, quod & alibi attigi, aëris intemperiem malaciasque, quæ sub æquatore crebro obtinent, non parum incommodi afferre: imo obstare, quo minus celeri cursu transmittatur. Hæc sunt quæ paucis ac quasi obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qua tamen in vtramq; partem controuerti facile esse existimo. Ac sane nemo est, quantumuis eruditus, qui de his rebus statuere quidquam possit, quod non refellatur. Solus enim Deus, qui ingētem hunc orbem aqua terraq; constantem condidit, quemq; non sine insigni miraculo suspensum continet, arcana isthæc omnia nouit. Ac sane non est difficile argumenta, quæ passim in scholis de hac re agitantur, confutare: quæ tamen minime sunt contemnenda, eo præsertim nomine, quod ingenia acuunt, dummodo isthæc omnia non primam (quod faciunt Athei) sed secundas esse causas meminerimus. Deniq; nihil certi hac in parte agnosco, nisi id quod sacræ tradunt literæ. Illæ enim spiritum illius auctorem habent, à quo veritas omnis manet, ac proinde solas illas indubitatas habeo.

Sed cursum nostrum persequamur. Cùm tandem ad Æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus peruenissemus, Gubernator nauis, eleuationem nostram astrolabio rimatus est: atq; asseruit nos sub linea illa Æquinoctiali eodem ipso die, quo sol ad eam peruenerat versari, nimirum 4. Id. Mart. quæ res vt apprime notanda, quæque ante illud tempus paucissimis contigisset, ab illo est obseruata. Pluribus hæc persequi non lubet, cuilibet tantùm æstimandum relinquo, quantos æstus tum perpessi fuerimus, quibus Sol esset pro Zenith. Præterea quamuis aliis anni temporibus Sol modo ad vnum, modo ad alterum ex tropicis exspatietur, nullibi tamen siue mare siue terram spectes, æstus infestior persentitur, quam sub illa zona. Satis id mirari non possum, quod à quodam alioqui fide (quantū mihi cernere datum est) dignissimo, est memoriæ proditum: Hispanos quosdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modo miratos esse, quod sub æquatore niuem cōspexissent, immo montes niue obtectos ægre superassent, sed etiam tantum frigus ex-

Sub Æquatore ipso die Æquinoctiali versati sumus.

Hist. Gen. Ind. lib. 4. cap. 126.

perti eſſent,vt ſociorum ſuorum nonnulli gelu rigore fuerint examinati. Iam ſi vulgaris illa phyſicorum afferatur ſentẽtia, niuem in media aëris regione creari,quam faciat ad rem (quod cum bona eruditorum venia dictum ſit) non ſatis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios ſuos in terram emittit, ac proinde aërem calefacit, qui niuem ferre non poteſt, nedum vt eam congelet, concreetq;. Nec magis mouet me, quod de montium altitudine atq; de Lunæ frigiditate vulgo dici ſolet.

Quare inſolidum quid illud eſſe ſtatuo, atq; ab Philoſophorum regulis exceptum: ſolutionem vero certiorem afferri minime puto ea, quam Deus ipſe Iobo affert, cui vt oſtenderet homines, quantumuis acutiſſimos præclaris ſuis operibus capiendis minime pares eſſe, ait: An meos theſauros penetraſti? An grandinis theſauros oculis perluſtraſti? Quaſi ſummus ille opifex Iobo diceret, Quod horreum mihi putas eſſe, quo iſthæc contineantur? túne iſtarum rerum cauſas rimari potes? Minime id quidem, tu imperitior es, quam qui iſthæc poſſis aſſequi.

Iob.48.22

Sed ad rem. Africus tandem ventus nos ab æſtibus illis ſummis eripuit,ac mox arcticum polum, cuius conſpectu annum integrum carueramus, intueri cœpimus. Ceterùm ne lectores diutiùs detineam,ea minime repetam, quæ à nobis ſunt commemorata,de permultis obſeruatu digniſſimis, de piſcibus volantibus,aliiſq; prodigioſiſſimis,non vnius generis, qui à nobis inter eundũ ſub torrida illa zona viſi ſunt: verum eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum,à quibus eripuit nos Dominus,periculorum narratio eſt repetenda. Iurgium ſubortum erat inter vnum ex præfectis nauis noſtræ, & nauiculatorem noſtrum,quo fiebat,vt neuter recte officio ſuo fungeretur. Cõtigit,vt nauiculatore ad 7. Cal. April. vicem ſuam explente vela omnia expandi, atque in altum erigi iuſſerit: turbinem vero imminentem non animaduerterit,qui repente in vela noſtra tanto impetu irruit (quæ vt contraherentur iuſſiſſe debuerat) vt naui in latus inclinata, adeo vt mali ſummum aquam attigerit,quin & rudentes,auium caueæ, aliæq; ſarcinæ paulo negligentiùs collocatæ in mare deciderint, non procul abfuimus ab exitiali ſubmerſione. Attamen rudentibus ſumma celeritate abſciſſis,nauis paulatim erecta eſt. Nihilominus tamen nos in ſummum diſcrimen tum deueniſſe merito affirmare poteramus. Illi tamen, quorum culpa totum illud nobis euenerat, non illo periculo manſueti facti ſunt,atque ad concordiam allecti. Sed contra ſimul atque à periculo exſoluti fuerunt, gratiarum actionis loco pugnam intentarunt inter ſe adeo obſtinatam,vt periculum eſſet ne tandem ad cædem deuenirent.

Humanũ ingenium, niſi a Deo immutetur, indomitum.

Aliquot poſt diebus obtinente malicia, faber lignarius cum nautis, qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in naui exhaurienda ὑδραύλοις occupabamur) ſoliciti erant,rimas,quas obturarent, diligenter perquirũt. Sed dum quandam ſarciunt, accidit, vt aſſer longitudine & latitudine pedis vnius auulſus ſit,aqua vero tanta copia,tantoque impetu in nauem irruperit,vt nautas ipſos è veſtigio abegerit,adeo vt illi fabrum lignarium reliquerint ſolum, ad

nos

nos vero,qui in foris eramus accedentes, re ipsa minime explicata summo cum pauore exclamabant,actum est de nobis,actum est de nobis.

Ad hæc Præfectus,cum nauarcho & Gubernatore, periculo vrgente asseres nauis,quæ foris sunt tegumento, confestim in mare deiiciunt, quo faciliùs educeretur scapha. Brasilii quoq; maximam vim aliasq; merces, quarũ precium ad Gallicarum libellarum millia decem accedebat. Illi igitur consilium de naue relinquenda inibant, deq; salute quærenda in scapha: quam rursum ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum est,vt nauarchus stricta machæra nos omnes ingressu illius prohibuerit: minatus,se brachium illi abscissurum, qui primus in illam ingressum moliretur. Igitur rabido mari permissos nos esse autumabamus. Prius tamen illud naufragium, ex quo singulari Dei ope emerseramus,in mentem nobis redibat,hortabaturque,vt totis viribus in eo præstaremus,ne nauis obrueretur: cùm tamen alioqui æque mortem atq; vitam opperiremur. Tamen tantũ effecimus, vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius, quod imminebat genus reformidantes,adeo obstupuerant,vt rerum omnium curam iam abiecissent. Ac sane, merito quidem asseuerare possum impios illos atheos,qui passim inter pocula eos irrident,qui mari sese committunt, quique tot pericula subeunt,si apud nos adfuissent, nugas illas & ludibria sua confestim horrendis terroribus permutaturos fuisse. Mihi porro dubium non est, quin eorum,qui isthæc aliaque quæ iam commemorauimus, pericula sunt lecturi,plerique ex nostrate forma exclament: Quam tutum est brassicas in continente plantare! Quam faciliùs admiranda de Barbaris audiuntur quam visuntur! Quam sapienter olim Diogenes eos laudabat, qui nauigandi consilio inito, minime tamen nauigabant! Atqui nondum nostrorum hic fuit exitus malorum: tum enim cùm in istud incidimus discrimen, ab portu ad quem tendebamus vicies centena passuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis subeunda pericula: quinimo (vt mox dicetur) tantam perpessi fuimus famem, vt non pauci ex nostris extincti ea fuerint. Sed interim subiicienda est ratio, qua istud euasimus periculum: Faber noster lignarius humilis quidem staturæ vir,sed animo forti, nauis sentinam vt ceteri,minime reliquerat,sed cõtra penulam suam nauticam vasto illi hiatui admouerat, pedibusque, vt aquæ viribus obsisteret (quibus tamen non semel est à suo loco dimotus, atque in altum elatus) calcabat,tum quanta poterat vocis cõtentione eos aduocabat, qui in foris erant consternati,atq; in summam iam deuenerãt desperationem: monebatq; vt sibi vestes,xylina cubilia, aliaq; quæ vsui erant subministrarent, quibus quam maxime posset, aquæ impetus tantisper cohiberetur, dum asserem appararet, quo hiatus ille perniciosus resarciretur. Quibus diligenter suppeditatis,illius opera ab tam præsenti periculo liberati fuimus.

Casus, qui submersionem nobis propemodum attulit.

Ab eo tempore ventis adeo aduersis vsi sumus,vt nauis nostra modo ad Eurum,modo ad Fauoniũ depelleretur, cũ tamen ad Austrum tenderemus. Præterea Gubernator noster illius artis non admodũ peritus à cursu aberrauit, atq; ita incertum cursum,donec ad Tropicum Cancri peruentum fuerit tenuimus.

Præterea per quindecim dies inter herbas mari innatantes versati sumus, quarum tanta erat densitas, tantaque copia, vt nisi securibus eas secantes, nauigio, quod illis frangendis erat impar, viam fecissemus, futurum autumo fuisse, vt ibi substitissemus. Quoniam autem herbarum illa copia mare quodammodo turbidum efficiebat, nos in paludibus cœnosis versari credebamus: ac proinde Insulas quasdam in propinquo esse iudicabamus. Verum iacta bolide, cui funis quingentenarum vlnarum longitudine alligatus est, nec fundum attigimus, neq; etiam Insulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id cōmemorare libet, quod ab Ind. Hist. de hac re memoriæ est proditum: Christophorus Columbus, inquit, ea quam primum instituit nauigatione ad Indiam nouam cognoscendam, Anno nimirum 1492. commeatus reparandi gratia ad vnam ex Canariis Insulis diuertit, à qua paulo post digressus, cùm dies permultos nauigasset, tandē ad mare adeo herbidum deuenit, vt pratum referret. Quæ res non parum eum commouit, quamuis nullum subesset periculum. Sed herbarum illarum descriptionem subiungere placet. Colore sunt subflauo, ad fœnum iam exsiccatum accedente, foliis à ruta hortensi non absimilibus: baccis iuniperinas referentibus: prælongis quibusdam filamentis ac fibris colligātur, non absimili ab hedera terrestri modo, atq; ita radicibus expertes, mari ipso innatant. Ceterùm non satis tuto tractantur, nonnunquam etiam sordes nescio quas rubras, quarum forma ad galli gallinacei cristam accedit mari innatantes vidi, quarum adeo periculosus erat contactus, vt si à nobis attrectarentur, manus confestim intumesceret, ac rubore infestaretur.

Herbidū mare.

Hist. Gen. Ind. lib. 1. cap. 16.

Herbarū illarū marinarum descriptio.

Quisquiliæ rubræ mari innatantes.

At quia nuper in sermonem de bolide incidimus, de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena sæpius audiui, nimirum nauigātes ea iacta è terra quæ inhæret, quibus in regionibus versentur agnoscere, quod falsissimum esse de Occidentali mari assero. Itaque quod res est subiiciam. Bolis ergo instrumentum est trunculum pyramidalem forma referens, ac acuta parte perforatum, quod funibus attexitur, sebum vero ab altera parte applicantes in profundum demergunt nautæ, quoties locum stationi idoneum nactos se esse putant. Cui, si arena adhæserit, opportunam esse stationem colligunt: sin minùs, limum aut rupes subesse cognoscūt, cui anchora defigi minime potest, ac proinde alio esse properandum.

Bolis quid sit, quisue illius vsus.

Hæc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ii enim omnes, qui in alto Oceano nauigarunt, immēsam esse illius & inscrutabilem, quantauis maxima funium copia adhibita, profunditatem norunt: quo fit, vt dies noctesq;, quam diu secundus est ventus, cursus sit tenendus: obtinente vero malacia, cōsistere necesse sit. Nauigia enim mari illi accōmoda perinde ac naues actuariæ remis non aguntur. Ex quo patet nugas esse ea, quæ vulgo referuntur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautæ versentur, dignoscant, cùm vasti illi gurgites (vt supra dixi) sint penitus imperscrutabiles: quod si in mediterraneo mari, aut in ipsa terra, vt quidam de Africæ desertis referūt, in quibus stellarum & pyxidis marinæ ductu viatores iter conficiunt, locum habeat: penes auctores fides esto. Ego quæ de Occidentali Oceano dixi, vera esse confirmo.

Calchond. de bello Turcico.

Igitur poſtquam herboſum illud mare prætergreſſi ſumus, veriti ne in piratas incideremus, tormenta aliquot ferrea aptauimus, aliaq; munimenta inſtruximus. Quæ res nouum nobis creauit periculum. Cùm enim tormentarius noſter puluerem igni admouiſſet, tandiu eum apud ignem reliquit, quoad vas, cui fuerit impoſitus, candeſceret, atq; adeo ignem cõciperet: cuius flamma vniuerſum nauigium noſtrum penetrauit. Adeo vt perparum abfuerit, quin ob picem, qua vndiquaq; oblitum erat nauigium, flammis correpti fuerimus, quibuſdam velis ac rudentibus infeſtatis, tribus quoq; nautis grauiſſime aduſtis, quorum vnus poſt aliquot dies vitam cum morte commutauit. De me quod attinet, niſi vultui meo pileum oppoſuiſſem, haud dubie aduſtione fuiſſet turpatus, niſi quid grauius mihi accidiſſet. At illius mei pilei beneficio ſummis tantùm auriculis capilliſque aduſtis incolumis euaſi. Quod quidem ad decimum ſeptimum Cal. Maias nobis contigit. Iam hoc loco aliquantulum eſt reſpirandum nobis per Dei gratiam ab naufragiis, ſubmerſione, incendioq; hactenus liberatis.

Cap. XXI.

De extrema fame, tempeſtatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti ſumus.

TOT tantiſque euitatis periculis è Scylla in Charybdim incidimus. Etenim cibariis noſtris iam ante non quidem opiperis pars media repẽte fuit detracta, eò quod tum temporis à Gallia decies centena paſſuum millia aberamus, quam moram nõ tempeſtates tantùm nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noſter à curſu adeo aberrauerat, vt cum aſſereret nos ad Hiſpaniæ oram accedere, Inſulas Eſſoreas legeremus, quæ ab Hiſpanienſi ora ſexies centena paſſuum millia diſtant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, vt ſub Aprilis menſis finem commeatu penitus careremus. Poſtremum igitur ſolatium fuit, vt Cellulam gypſatam, in qua commeatus recondi ſolent, euerreremus: in qua vermes & murium excrementa maiori copia quam micas reperimus, quiſquiliis tamen illis diligenter collectis, ac ſigillatim diſtributis, pulmentum conficiebamus, quod & nigredine & amaritudine fuliginem ſuperabat. Id genus cibi quam palato eſſet gratum, minime eſt quærendum. Per illud tempus quicunq; cercopithecos & pſittacos reſeruarãt iis (quod iampridem à multis erat factum) veſci non dubitarunt. In ſumma, iam ipſo Maij menſis initio ex nautis noſtris duo fame necati ſunt, atq; pro nauigantiũ more in ipſo profundo ſepulti. Præterea tam dira vrgente fame totos viginti dies procellis ac tempeſtatibus adeo vexati fuimus, vt non modo vela omnia complicare, clauumq; obligare, ſed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atq; vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus, quantumuis vrgente fame, piſcis à nobis nullus fuerit captus. In ſum-

Vermes ac muriũ excrementa vna cũ micis panis colligũtur & edũtur.

Nautæ duo fame necati.

ma repente nos in diram famem incidimus extrinsecus vndis, intrinsecus vero aqua petimur. Quare in eorum gratiam, qui mare nōdum viderunt, quos merito mediam tantum mundi partem vidisse dixeris, hoc loco, id est, in memoriam reuocandum, quod Psaltes de nauigantibus asserit:

Psal. 107. 23. 24.

At vos tranantes pictis vada salsa carinis,
Maris coloni diuitis,
Magna Dei vere miracula cernitis, alti
Dispersa campis æquoris.
Nam simulac iussit, rapidi tota æquora venti
Ad ipsa tollunt sidera.
Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tangit:
Tumente vecta gurgite,
Tartara nunc contra præceps contendit ad ima,
Ipsisque mergitur inferis, &c.

Per illud tempus cogente rerum inopia, admiranda concipiebant vota Nautæ: at nos ad verum illum Deum vota omnia dirigebamus, cuius benignitatem atque fauorem toties experti eramus: cuius etiam ope in media ipsa fame, non sine insigni miraculo sustentabamur, à quo etiam vno mare ipsum ac tempestates sedari posse noueramus.

Interim licet inedia ac proinde macie adeo cōfecti essemus, vt nauigationis obeundis ministeriis vix ac ne vix quidem idonei essemus, egestas tamē singulos eò compellebat, vt quacumq; fieri posset ratione, de famelico ventre saturando cogitarent. Nonnullis in mentem venit, vt frustula parmarum ex tergo *Tapiroussou*, de quo antea, in aqua decoquerent, ederentq;: at illa inuentio non ita successit. Alii igitur eadem frustula excipientes prunis imposita torrēt, quod adustum erat cultro eradunt; quod optime successit: corium enim illud nobis fame iam confectis suillam cutem prunis assatam sapore referebat. Hoc facto experimento, quicunq; parmas eiusmodi habebant, frustatim eas concidebant falcibus, aliisq; instrumentis, frustaq; diligenter in sacculis recondita apud se continuo gestabant, immo in tanto apud eos erant illa pretio, atque loculi auro oppleti apud auaros & fœneratores nostrates esse solent. Iosephus de Hierosolymitanis obsessis verba faciens, memoriæ prodidit, eos nec cingulis nec calceamentis abstinuisse, Coriaque scutis detracta mandisse. At non defuerunt inter nos, qui & Coriaceos thoraces, ipsaque adeo calceamenta ederent. Immo pueri, qui nobis famulabantur, fame adeo pressi fuere, vt à laternarum cornibus non abstinuerint, quarum in nauigiis maxima suppetit copia, immo sebaceis ipsis candelis, si quas offenderent, nō pepercerunt. At nos summe debilitatos iugiter in exhaurienda naue laborare necesse erat, alioqui mox submersi fuissemus, inediamq; nostram largo potu compensassemus.

Parmæ ex tergo Tapiroussou manduntur.

De Bell. Iud. lib. 7. cap. 7.

Thoraces coreacei & calceamēta exeduntur.

Laternarū cornua candelæq; sebaceæ cibi vices præstant.

Porro ingentem bolidem tertio nonas Maias sub solis occasum in aere ardentem conspeximus, cuius tanta erat velis nostris reuerberatio, vt ea igne iam correpta esse crederemus: attamen nullo nostro incommodo statim euolauit. Iam si quæratur, vnde bolis illa ortum habuerit. Respondeo rei illius causam indagare

Bolis ignea in aere cōspicitur.

indagare difficillimum esse, præsertim cùm terras nouas, ex quibus ichtyocollæ aduehi solent, Insulamque Canada præterlegeremus, quæ regio est frigidissima, ex calidis exhalationibus ortam esse nemo dixerit. Nos igitur vt genere omni incommodorum afflictaremur, Aquilone vento adeo infestati fuimus, vt totos dies quindecim calorem vix vllum persenserimus.

Tormentarius noster ad 4. Cal. Maias, cùm ante tanta fuisset fame oppressus, vt psittaci viscera me præsente cruda paulo ante deglutisset, diem suũ obiit, nec terræ, sed mari sepulchrali, vt & superiores mortui, mandatus est. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo, quod opera ipsius facile careremus: etenim si Piratæ quidam eo tempore nos aggressi fuissent, non modo non propulsaremus eos, sed vltro in deditionem venire summis votis optabamus (quæ erat nostra miseria) dummodo cibus suppeditaretur nobis. Sed prout Deo visum est, nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conspeximus nauigium, quod assequi minime potuimus: vela enim apparare maturè per imbecillitatem nostram non licuit.

Mures captantur atq; manduntur.

Ceterùm consumptis illis, de quibus paulo ante memini, parmis, coriis, ipsisque adeo arcarum tegumentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis nostræ lineam attigisse existimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quosdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppressi (quod micas ceteraque omnia, quæ corrodere solebant, diligenter collegissemus) turmatim per foros cursitabant. Nos vero cùm diligenter, tum ingeniosissime iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam etiam noctu felium more eos obseruabamus. Quo factum est, vt quantumuis latentes perpauci manus effugerint nostras. Ac sane murem tum pluris quam bouem faceremus, in continente æstimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in singulos mures numerarent. Immo quendam obseruaui, qui cùm Chirurgus noster mures duos simul cepisset, hac voluit cum illo agere conditione, vt si murium suorum alterum commodare vellet, cùm primum ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipsi penderet. Ille tamẽ (quod vestes vitæ suæ posthaberet) conditionem respuit. Denique mures frequentes ac minime exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quam sint in continente veruecini armi.

Murium pedes diligentissime colligũtur.

Præterea quo magis ac magis pateat, nihil quod edule esset à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cũ Præfectus noster murem satis grandem apparasset, quatuor exsectis pedibus, quos in foris reliquerat, eos diligentissime collegit, prunisque assauit, asseruitque se perdicum alas tam sciti saporis minime vnquam edisse. Ac sane, quid est quod non tanta inedia oppressi mandissemus, aut potius vorassemus, qui ad explendam famem ossa ipsa olim proiecta, aliasque id genus sordes summopere optabamus? Nec dubium est, quin si nobis virides herbę aut fœnum adfuisset, brutorum more ea mandissemus. Atqui non solùm cum malo hoc conflictabamur, totis enim viginti diebus, quibus fame illa infestati fuimus, neq; vinũ neq; aqua dulcis in naui nostra visa est,

restabat tantum exiguus sicerae cadus, quem praefecti nostri adeo parce distribuebant, vt si vel Monarcha quis tum nobiscum fuisset, ceteris largiorem potum non obtinuisset: singulis autem cyathus quotidie assignabatur. Cùm itaq; non minùs siti quam fame infestaremur, quotiescunq; decidebat pluuia linteis expansis, ferreoq; globulo in medio sito, vt commodiùs in vasa subiecta instillaret, aquam excipiebamus. Immo eam, quae per foros effluebat, diligenter colligebamus, nec obstabant sordes, quę eam longe turbidiorem ea, quae per vicos in vrbibus praeterfluit, reddunt, quominus à nobis ebiberetur.

Sitis fame intolerabilior.

Deniq; quamuis ea fames, quā Anno 1573. in obsidione Sancerrana perpessi sumus, in earum numerum, quae grauissimae habentur, recenseri debeat, vt videre est ex historia, quam de ea re nos ipsi edidimus, quamuis diuturnior, non tamen aeque grauis, atq;, de ea qua nunc agimus, fuit. Sancerrae enim neq; aquę neq; vini laborauimus inopia, praeterea herbae quaedam ac radices, vitiumque gemmae nobis suppetebant. Ego sane si ob causae iustae patrocinium, obsidione alicubi tenerer, tantisper dum Deo creatis rebus benedictionem suam imperti- ri visum esset, quid pelles, membranae, bubalini thoraces, aliaque eiusmodi succum aliquantulum habentes, quibus tamen quotidiano vsui, quamuis minime familiaribus, in illa obsidione famem tolerauimus, expertus, minime vnquam famis metu in deditionem hostibus venirem, dummodo earum rerum copia suppeteret. At in illa nostra nauigatione longe diuersa erat ratio: eò enim redacti fuimus, vt nil nobis restaret, praeter Brasilium lignum, prae omnibus aliis lignorum generibus siccum, atq; humore expers. Nihilominus tamen non defuerunt inter nos, qui fame ad extremum adacti, cibi alius inopia, lignum illud dentibus atterere conarētur. In quibus erat Philippus dux noster: qui cum frustulum ori admouisset, altum trahens suspirium, me his cōpellauit verbis: Heu mi Leri, pecuniā in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apocham vtinam conscribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi praeberetur. Petrus autem Richerius Pastor, qui nō ita pridem Rupellae ad Dominum migrauit, in cellula sua prostratus iacebat, adeoq; erat viribus omnibus expers, vt caput ad Deum oraturus minime posset attollere, attamen ita prostratus indesinenter precibus ad eum fundendis intentus erat.

Sancerrana fames.

Brasilium lignū coroditur.

Philippi votum.

Richerii debilitas.

Antequam sermoni huic finem imponam, id obiter obseruare libet, quod in aliis quidem, maxime in meipso animaduerti, qui binas fames expertus sum, easque eiusmodi, vt nullum vnquam horridiores euasisse credam. Corporibus inedia debilitatis, & deficiente natura, sensibus alienatis, spiritibusq; dissipatis, non modo feroces, sed & morosi & iracundi fiunt homines. Illa porro iracundia merito rabiei genus dici potest: Quo fit, vt apposite vernaculo nostro sermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Praeterea quoniam experientia res omnes expressiùs edocet, video nō sine causa Deum, populo suo minantem famem nisi suis pareat praeceptis, diserte exprimere futurum, vt viri illius, qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus sit oculus in fratrem suum, & in vxorem sibi charissimam, atq; in filios suos, adeo vt non det vlli ex eis de carne filiorum suorum quam comedet. Nam praeter ea, quae in Hist. Sancer. commemorauimus

Inedia rabiem generat.

Deut. 28. 53.54.

morauimus exempla de parentibus,qui ex liberis suis vnum comederunt, deq; militibus quibusdam, qui postquam cadauera eorum, qui bello cæsi fuerāt,degustassent, se decreuisse, si malum illud diutiùs perstitisset, viuis manus afferre, affirmare possum nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacate alii cū aliis colloqui potuisse,licet Dei timore cohiberemur, immo quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alii in alios fuerimus.

Prodigiosa multa famis tempore in mentem plerisque venerant.

Sed vt reliquum nauigationis nostrę cursum describere pergam: Contigit rebus nostris in peius ruētibus,vt nautæ alii duo 17. Cal.Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex nostris nonnulli fuere, qui tam diuturnum errorem nostrum in aquis secum reputantes, nulla obiecta terra animo suo fingebant nos in nouo versari diluuio. Cùm igitur nautas illos mortuos in mare præcipites dari animaduertimus, eūdem nobis exitum omnibus impendere credebamus. Ego in tanta rerum inopia, qua, vt dixi, cercopitheci ac psittaci,quos vehebamus, confecti fuere, ad illud vsque tempus psittacum plumis decorum, anseris magnitudine, articulate voces multas humanas imitantem,studiosissime conseruaram: eum Gaspari Collignio offerre sperabam, atque ea spe quinque dies cautissime occultaram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum vrgente fame, tum quod vererer, ne mihi noctu furto surriperetur, post alios omnes occidi. Ille mihi amicisque aliquot meis per tres quatuórve dies alimento fuit: integer autem à nobis fuit esus,nullam enim particulam præter plumas eiecimus,adeo vt non carnes tantum, sed & viscera & pedes ipsos, atque adeo vngues, vncumque rostrum corroserimus. Auis istius mortem ægerrime postea tuli: dolorem auxit,quod quinto ab eius obitu die terram conspeximus. Cùm igitur illius generis aues facile careant potu, vel tribus nucibus totum illud tempus vitam illius sustentare potuissem.

Nautæ fame enecti.

At vero,dicet quispiam, quid nobis cum tuo psittaco? nósne perpetuo in miseriis illis vestris suspensos tenebis? Annon tandem aliquando malorum & quidem omnis generis satis? Nunquid aut vita aut morte finis tandem dabitur?dabitur vtique: Deus enim, qui (non sane vulgari cibo) corpora nostra sustentabat, opem nobis tulit opportunissimam, effecitque immensa sua bonitate, vt 8. Calend.Iun.cum iam ad foros ferme languore confecti iaceremus, Britanniam inferiorem conspexerimus. Veruntamen quod non semel à Gubernatore nostro decepti fuissemus,qui terræ loco nubes nobis ac chimęras indicarat,quæ propere euanuerant,speculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen vere illud dici credebamus. Atqui secundo flante vento prora obuersa mox certo cognouimus, continentem in propinquo esse. Iam vero vt liquido appareat, quantam in miseriam quantumque in discrimen adducti fuerimus: quamque opportune Deus sit nobis opitulatus, huc referre lubet, quod nauclerus noster edita voce affirmauit statim, vbi gratiarum actiones ob imminentem liberationē nostram egisset: se nimirū omnino decreuisse, si diem vnum adhuc in illo tam misero statu permansissemus, nō quidem sorte agere (vt ab nonnullis, in tales redactis angustias est aliquādo factū) sed aliquem ex nobis clam interficere, qui ceteris esui esset. Quæ res mini-

Qua die continentem conspeximus.

Prodigiosum decretum.

me me commouit, conſcius enim mihi eram (quamuis omnes macie eſſemus confecti) me ab illo periculo tutum ſatis fuiſſe, niſi forte cutem & oſſa nuda pro carnibus habere voluiſset. Quoniam autem nautæ noſtri Rupellam appellere decreuerant, vt ibi Braſilium ſuum lignum venderent, cùm iam à Britannia ſex paſſuum millibus tantum abeſsemus, Nauclerus cum Philippo & quibuſdam aliis ſcapha vecti ad oppidulum proximum (Hodiernam vocant) contendunt, cibaria comparaturi. Inter quos duo ex noſtris, quibus pecunias ſpeciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem noſtram famis domicilium eſse rati, diſerte teſtati ſunt ſe in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipſis eſt factum. Relictis enim in naue ſarcinis ſuis, ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus, qui ſolus mecum è quatuordecim illis, quorũ nomina initio recenſui, hoc anno 1584. quo hiſtoriam hanc corrigo recenſeoque, quanto cum labore priſtinæ reſtituti fuerint valetudini ad me ſcripſit. Nobis quid hac in parte contigerit, mox narrabo. Nobis in anchoris noſtros operientibus ad nos acceſſere piſcatores quidam, à quibus cibaria petimus, illi ſe à nobis irrideri arbitrati, immo ne iniuria aliqua afficerentur veriti, fugam capeſſunt; at nos quos vrgebat fames, eos vt conſiſterent cogimus, inque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæuis ſibi imminere credebant. Nos vero pacate omnia agere, cumq; cibariorum nihil præter cibarii panis fruſta aliquot comperiſsemus, vnus ex illis inuentus eſt, qui expoſita extrema qua premebamur fame, adeo ferum ſe præſtitit, vt pro panis illius fruſtulo, quod vix obulo væniſset, ſeſtertios duodecim nõ dubitarit à me exigere. Noſtri autem mox cum cibariis ad nos redeunt, quam auide à nobis fuerint excepta, neceſse non eſt dicere. Tum in propoſito perſeuerantes, nimirum vt Rupellæ littus peteremus, iam paſsuum ſex millia nauigaremus, cũ ab Nautis, qui nos aſſecuti ſunt, admoniti fuimus, Piratas quoſdam ad oram illam vagari. Quare poſt tot tantaque pericula, quę Dei ope euaſeramus, ſi vltro in periculum nos coniiceremus, vidẽtes illud nihil aliud eſse, quam Deum tentare, illo ipſo die 7. Cal. Iunias portum intramus Blauuetenſem, in Britannia: ad quem per illud tempus naues permultæ è variis regionibus reduces appellebant: quæ & tormenta diſplodebant, aliaque nauigantibus ſolemnia celebrabant, atque ob portas victorias triumphabãt. Inter quas vna erat ex vrbe Sammalea, cuius nautæ Hiſpanicam ex terris Peruanis reducem ceperant. Ea pretioſis quibuſq; mercib. erat onerata, cuius pretiũ ad ſexaginta aureorũ nummorũ millia æſtimabatur. Cuius rei fama, cùm per vniuerſam Galliã ſparſa fuiſſet, mercatores non pauci Pariſienſes, Lugdunenſes, aliique eò ad merces illas coemendas commeabant. Quæ res commodiſſime nobis euenit: accidit enim, vt cùm è naui egrederemur mercatorum illorum plerique iis auditis quæ perpeſſi eramus, & nos præ infirmitate minus ad greſſus figendos idoneos ſuſtentarint, & opportuniſſime admonuerint, vt ab nimio eſu diligenter nobis caueremus, paulatimque vires noſtras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarum decoctione, lacte caprino, aliiſque ad viſcera dilatanda accommodatis. Ac ſane cum iis omnibus, qui tam ſalubri paruerunt conſilio, bene eſt actum. Nautæ ve-

tæ vero, qui repente ventrem cibo impleuere, non tulerunt impune: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt, plures decem sibi mortem accersiuisse autumo: nos vero (quindecim eramus numero) qui, vt iam dixi, nauem illam in America conscenderamus in Galliam remigraturi, ad vnū omnes terra mariq; incolumes tum seruati sumus. Hoc quidem verum est, nos nonnisi cute & ossibus tum constitisse, adeo vt alii alios intuentes cadauera è sepulchris eruta videre videremur. Adhæc vbi cælum terrestre persensimus, tantum ciborum nos cepit fastidium, vt (nam de me nominatim verius referre possum) in diuersorium tandem delatus, oblatum mihi vinum vbi olfeci, deliquium animi passus sim, inque arcam, quæ in propinquo erat delapsus. Qui vero aderant, futurum vt animam mox agerem existimabant, habita præsertim debilitatis meæ ratione. Atqui minimo affectus fui casu illo incommodo. Itaq; in lectum decubui, tamq; suauiter dormiui, vt nonnisi sequenti die, & quidē multa luce experrectus fuerim: quamuis ante decem menses in lecto nō decubuissem, quod ideo cōmemoro, quod faciat contra eorum opinionē, qui putant eos, qui ab mollibus cubilib. desueuerūt, ea repetentes initio dormire minùs posse. Blaueti igitur quatuor diebus transactis, Hannebonem nos conferimus, quod oppidulum ab Blaueto quatuor passuum millibus distat. In quo totos quindecim dies quieuimus, nosq; ex medicorum præscripto curauimus. Quantumuis tamen diligenter nobis caueremus, nemo nostrum effugere potuit, quin tumore per totum corpus infestaretur, me cum tribus aliis exceptis, qui ab vmbilico ad pedes vsq; eo morbo laborauimus. Insuper cum διαῤῥοίᾳ & stomachi solutione cōflictabamur, adeo vt intra corpus nihil consisteret eorum quæ immittebantur. Tamen medicamēti genus nobis est indicatum, quo postquam vsi sumus, confestim ab eo morbo sanati fuimus: est autem eiusmodi: Ius hederæ terrestris est accipiendum cum oryza probe cocta, in ipsa olla pannis veteribus restincta, deinde ouorum vitellis permistis, denuo igni admouenda. Confectionem illam cochlearibus ad modum pultis ori admouebamus. Ac sane nos omnes morbo illo extinctos futuros fuisse, nisi medicamentum illud adhibitum fuisset facile credo. Hæc sunt deniq;, quæ de nauigatione illa nostra habui referenda: quæ sane inter minimas non est reponenda, si animaduertas nos gradus septuaginta tres nauigasse ab Aquilone ad Austrum. Verum ne palmam merentibus præripere videamur, quantula est, si cum ingenti illa Ioannis Sebastiani De Cano Hispani, aut (vt quidam volunt) Veneti, vel etiam vt aliis placet, ab vrbe Guetaria in Cantabria Prouincia oriundi, qui vniuerso orbe circundato, quod ni fallor, contigerat ante eum nemini (post eum quidem de Dracho Anglo idem referunt) qui in patriam redux pro insignibus orbem terræ depingi curauit, cum hac inscriptione, *Primus me circumdedisti.*

Famē consequitur ciborum fastidium.

Medicametum ad restringendā aluum accommodum.

Ioan. Sebast. de Cano, Hispanus, et Drachus Anglus, vniuersum terrarum orbem circūdederunt.

Consule Hist. Gen. Ind. ca. 98. Iren. Popelin. De tribus mūdis.

Ceterùm iis à me lectis, quæ Hieronymus Benzo de sua in Peruensem terram, aliasque orbis illius regiones peregrinatione, quæ fuit annorum quatuordecim, scripsit: commune hoc mihi cum illo esse animaduerti, quod (vt ipse historiæ suæ initio refert) annos viginti duos natus esset, cùm multorum exemplo peragrandi orbis cupidus, ac præsertim visendæ eius mundi partis nuper re-

Statim post Benzonis reditū accingit se ad iter Amer. Auctor.

pertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen factum est, explere animum secum tandem constituit? Ego vero eodem studio impulsus, totidemque annos natus, in Brasiliam nauigationem suscepi, pro vt ipse historiæ huius initio adnotaui: sed aliud est longe maiori dignum obseruatione, quod nimirum Benzo (licet ille de nobis nihil, nec nos de ipso vnquam audiuissemus) affirmat se idibus Septembris Anno 1556. in Hispaniam, peractis suis peregrinationibus, appulisse: nos vero ad 4. Idus eiusdem mensis, eodemqne anno in Brasiliam profecturi, domo discessimus. Iam igitur si quis temporum seriem obseruare velit, eorum qui in Americam nauigarunt: nos statim post Benzonis reditum essemus collocandi. Porro cùm Benzonis historia Latino sermone primùm, ac postea Gallico Vrbani Caluetonis amicissimi mei opera extet ex Italico conuersa, cui titulus est, *Noua noui orbis historia*, adde quod auctor ipse inter eos, qui multa obseruarunt, atq; obseruata elegantissime scriptis mandarunt, postremum nō obtinet locum: necesse penitus esse existimo iis, qui Americanorum mores probe nosse cupiunt, atque adeo quam immaniter miseræ illæ gentes ab Hispanis, à quibus subactæ sunt, excipiantur, vt historiam illam diligenter perlegant. Ille autem eo maiori est dignus laude, quod historiam suam concludat præstantissima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo se minime ingratum in eum fuisse, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeo nouas, tamque à nobis remotas terras viseret, per totum quatuordecim annorum spacium, cuius etiam ope tot pericula euasisset. Illius tamen clarissimum nomen obscurare nititur Theuetus, veritatis (si quis alius nostra memoria extitit) acerrimus hostis, suo virorum illustrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Francisco Pizarro Hispano, à quo Attabalippa Peruensium rex fuit deuictus, verba faciens, totam Benzonis historiam ita in dubium reuocat (à cuius tamen facundia longissime abest) vt meras fabulas esse dicat. Quæ res forte à Theueto de industria est suscepta, quod Galliam patriam suam debito non prosequatur affectu, cuius tamē lepidissimus Benzo famæ est studiosissimus, aduersus eos, qui quod minimo negotio Indos illos subegerint, ceteras omnes gentes tam facile se deuincere posse iactant.

Theuetus Benzoni obtrectat.

Sed vt ad nos redeam, finem ac requiem laborum cōsequutos nos esse forsitan quis existimet: attamē nisi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempestatibus, extremaque fame aliisq; incommodis, quæ nos inter nauigandum assidue vexarunt, liberati sumus, nos ad littus appulsos seruasset, extrema quæque nobis impendebāt. Iam supra dixi Villagagnonem tradidisse dicam in nos perscriptam, præfecto nauis illius qua reuecti sumus, vna cum mandatis ad obuios quosq; magistratus, vt in nos animaduerterent, ignique addicerent. Contigit autem, vt Philippo Duci nostro cum Magistratibus (ab religione quam profitebamur non abhorrentibus) cui arcula illa epistolis dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat, necessitudo intercederet. Quo factum est vt optime ab illis excepti fuerimus, contra quam cupiebat Villagagno, imo etiam fortunis suis non pepercerunt, quin nostris, quibus opus erat, eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atque ita Deus ille, qui astutos in astutia deprehendit,

Prouidentia Dei admiranda.

hendit, nos ab illo periculo liberauit, effecitque vt ſcelerati Villagagnonis perfidia detecta, id totum ad illius contumeliam, noſtrum vero ſolatium redundarit. Tanto igitur accepto beneficio ab illius manu, qui nos toties terra marique ſeruauit. Nautis noſtris Hanebone excedentibus, vt Neuſtriam patriam ſuam repeterent: Nos etiam, vt ab Britannis illis recederemus, quorum idioma non minùs nobis erat Barbarum, atque fuerat Americana lingua, ad Nannetes properamus, non quod per celeres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas noſtra, vt equis, quib. inſidebamus regēdis minime pares eſſemus. Quocirca mercenarii, à quibus regerentur, ſingulis fuerunt mercede conducendi.

Naturæ reſtauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo reſtauranda erant corpora noſtra, non minùs portentoſis flagrabamus appetitibus, atque ii ſunt, quos de prægnantibus mulieribus referunt: quorum, niſi ad finem properarem, exempla admiranda referre poſſem: quin etiam plerique ab vino ita abhorrebant, vt ab eo per menſem integrum abſtinuerint. Tandem vbi ad Nannetum vrbem peruenimus, quaſi inuerſi eſſent ſenſus noſtri vniuerſi, aures oculique noſtri adeo hebetes repente facti ſunt, vt formido inceſſeret, ne in ſurdos atque cæcos euaderemus. Huc referri poteſt, quod Ionathan Saulis filius dicebat: illuminatos fuiſſe oculos ſuos, poſtquam aliquantulum mellis guſtaſſet: quibus verbis non obſcure ſignificabat oculos antea fuiſſe inedia hebetatos. Verum tamen ab primi nominis medicis quibuſdam, aliiſque claris viris, qui ad nos frequentiſſime accedebant, tanta cū diligentia curati fuimus, vt nulla tantorū malorum veſtigia nobis adhæſerint: quin imo de me poſſum affirmare, exacto ab eo tēpore menſe me optimum aurium oculorumque vſum habuiſſe. Hoc quidem verum eſt, me ab eo tempore ſtomachi debilitate ſemper laboraſſe: quæ etiam fame illa Sancerrana, cuius paulo ante memini, adeo eſt cōfirmata, vt minime dubitem, ea me nunquam liberatum iri, donec me totum Deus feliciſſima reſurrectione inſtauret. Itaque apud Nannetes, quo in loco (vt dictum eſt) optime excepti fuimus, recuperatis valetudine ac viribus, noſtrûm ſinguli quo viſum fuit abiêre.

Surditas oculorumque hebetatio ex fame orta.

1.Sam.14 27.29.

1.Samuel. 2.6.

Denique, quandoquidem (vt ex hac Hiſtoria ſatis apparet) & in genere & ſpeciatim tot periculis, totque mortis abyſſis ereptus ſum, an non merito cum ſancta illa Samuelis matre exclamare poſſum, Iehouam morte afficere, & in vitam reſtituere, demittere in ſepulchrum & educere? poſſum ſane. Et quidem, ni fallor optimo iure, ſi quis alius noſtra memoria. Attamen ſi huius eſſet loci, addere poſſem Deum immenſa ſua bonitate me ab infinitis aliis, in quibus verſatus ſum, diſcriminibus eduxiſſe. Quare, ſi mare elementum adeo furens, me non abſorpſit, ſi Barbari anthropophagi, quibuſcum ferme annum vixi, me non deuorarunt, fameſque extremæ, quas toleraui, me non necauerunt: an nō patria mea Gallia, tygride immanior erit, ſi violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vtcunque tamen ſit, ego, qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me aſcitum certo ſcio, coram eo pretioſam eſſe noui, totum me ipſius voluntati permitto. Hæc tandem ſunt, quæ à me tum in ipſo mari, eundo, ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros obſeruaui. Me autem

non latet tam amplum argumentum, resque adeo varias à me commemoratas eo stylo, eaque qua decebat grauitate minime fuisse descriptas: imo etiam lubens agnosco, me hac tertia editione nonnunquam ea, quę paucis fuerant perstringenda, fusius quam par erat, persequutum esse, & cõtra in extremum aliud peccantem ea, quæ longiorem postulabant orationem, plus æquo contraxisse. At lectores rogatos velim, vt studium meum æqui bonique consulant, quod orationis non satis comptæ damna resarciat: cogitentque quam dura mihi rerum, quæ in hac Historia commemorantur, fuerit experientia.

Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honos sit & gloria in secula seculorum, Amen.

FINIS.

EXEM-

EXEMPLAR DVARVM LITTERARVM, QVIBVS BREVITER EXPLICANTVR, ET NAVIGATIO NICOLAI VILLAGAgnonis Equitis Melitensis, in illam Americæ Prouinciam, quæ vltra AEquatorem ad Tropicum vsque Capricorni extenditur: & mores consuetudinesque Incolarum eius regionis.

Scriptæ quidem illæ ad flumen GANABARA (Lusitanis RIO de GENERO dictum) & in Galliam missæ a quodam e Villagagnonis domesticis: nunc vero recens Latio donatæ a

C. C. A.

FRANCOFVRTI
Typis Ioannis Wecheli,
M D XCII.

C. C. A. BENIVOLO LECTORI.

Cum Theodorus de Bry, cuius nomen tibi proculdubio notū ex Virginianæ & Floridensis Historiarum, quas elegantißimis figuris ornauit, euulgatione, Brasilianam etiam Historiam a Stadio quidem & Lerio conscriptam, ab ipso vero similibus picturis illustratam, in publicum emittere vellet: non ingratum tibi futurum existimaui, si ad eius Historiæ calcem, duarum Epistolarum, a Nicolao Barré (cuius Floridēsis historia meminit) Gallico sermone scriptarum, exempla (quia eiusdem argumenti, & de Villagagnonis in eandem Prouinciam nauigatione breuiter agunt) adiungerem. Eas autem Anno M D LVII. *hoc est, sequente illum quo scriptæ fuerunt, eodemque sermone editas auide legi, pro innato mihi ad res peregrinas percipiendas desiderio, & hactenus diligenter apud me seruaui: nunc vero Latinas facere volui, vt qui Gallicum idioma non callent, ipsarum etiam lectione frui poßint. Boni igitur consule tenuem hunc meum laborem in tuam gratiam susceptum, & viue.*

PRIORIS

PRIORIS EPISTOLAE EXEMPLVM.

CVM à valle Argentueil, ad quam, inuicem valedicturi nõ ſine communi omnium noſtrûm mœrore, comitati eſtis, diſcederem: vos ad felices veſtras Muſas rediiſtis, ego inſtitutum iter proſequutus ſum, meam tamen fidem obſtringens, me, ſimulatque eo quo tendebamus perueniſſem, vobis ſcripturum. Eam igitur liberare, ingratitudiniſque vitium fugere cupiens, nec immemor videri volens beneficiorum à vobis acceptorum: quãtum temporis anguſtia permiſit, quid nobis in illa Nauigatione acciderit, hac epiſtola vobis breuiter ſignificare volui.

Anno Domini M D L V. Villagagno, paratis omnibus rebus ad ſuum inſtitutum neceſſariis, & attributis illi ex Regis Henrici I I. mãdato magnis duabus nauibus, quarum ſingulæ ducentorum doliorum capaces, & tormẽtis bellicis probe inſtructæ, ad earum tuitionem, tum vt aliquam eorum partem iſtic, quo profectionem inſtituebat, relinqueret, oneraria præterea naue cẽtum amphorarum, quæ annonam & cetera neceſſaria veheret, comitibus multis nobilibus viris, artificibus, & nautis, eas conſcendit, & merces impoſuit. Omnibus ergo recte cõſtitutis I I I I. Id. Iulii ſub tertiam pomeridianam, è Gratiano portu, in quo claſſis parata fuerat, ſoluere, & explicare vela iubet.

Prima nauium conſcenſio.

Bona tum erat tempeſtas, & ſpirabat Aquilo, noſtræ nauigationi accommodus, quo perſeuerante, Occidentalem Indiam attingere potuiſſemus. Sed poſtero die & ſequentibus, Auſtroafricus, inde, quo nobis rectà dirigendum erat iter, flare cœpit adeo vehemens, vt in maritimam illam Angliæ oram, quæ vulgo Gallis *Blanquet* appellatur, propelleret, vbi iactis anchoris ſubſiſtere ſtatuebamus, ſperantes eius vehementiam mitigatum iri: verum fruſtra, immo ſumma cum feſtinatione nobis fuerunt vellendæ, vt in Galliam redeuntes Diepam appelleremus. Turbida iſta tempeſtate, nauis qua Villagagno vehebatur, fluctibus concuſſa, tantum aquæ trahebat, vt minori quam ſemihoræ ſpatio, circiter quadringentas aquæ ſitulas è ſentina educere neceſſe eſſet: quod ſane mirandum, & hactenus inauditum de naui è portu ſoluente. Hac de cauſa Diepenſem portum ingreſſi ſumus, ſed cum magna difficultate, quia eius aqua tres

Blanquet.

duntaxat orgyias alta eſt, noſtræ vero naues ad duas orgyias cum ſemiſſe in aqua ſidebant, præterea ventus admodum vehemens aditum præpediebat: ſed Diepenſes (pro ſolito & laudabili ipſorum more) adeo frequentes affluxerunt ad rudentes trahendos, vt ipſorum auxilio portũ intraremus XVI. Kal. Sextiles. Ex illo, pleroſque nobiles noſtri comitatus ſatias cepit maris, fidem firmantes prouerbio, Mare vidit & fugit; pleriq; etiam militum & artificum, iſtarum rerum pertæſi, ſeceſſerunt.

Regreſſus in Diepenſem portum.

Nos trium hebdomadarum ſpatio iſtic abſumto, ſecundum ventum expectantes, & reparandis nauibus occupati, Aquilone denuo flante, ſecundo vela fecimus, ea ſpe, vt ſuperatis illis maris anguſtiis, in vaſtum Oceanum penetraremus: ſed venti perinde nobis aduerſi violentia, voto potiri non permiſit, immo eundem portum, ex quo ſolueramus, repetere coëgit, in quo hæſimus ad XIX. vſq; Kal. Septembres.

Secunda nauiũ conſcenſio.

Interea ſinguli recentem annonam & reliqua neceſſaria compararunt, vt tertio mari nos committeremus. Prædicto igitur die Diuinam clementiam & benignitatem agnoſcentes (nam quemadmodum noſtris precibus illum ſollicitaueramus, tempeſtatem maris ſedauit, & cælum aduerſus nos furens compeſcuit) atque animaduertentes ventum in ea ſtatione conſtantem aliquamdiu futurum, maiori, quam antea, ſpe, tertio nauibus conſcenſis, vela fecimus: fuit vero is ventus nobis adeo ſecundus, vt anguſtias illas inter vtramque Britanniam, vulgo Gallorum nautarum *La Menche* dictas, Aquitanicum & Cantabricum ſinum, Hiſpaniam, Luſitaniam, Sacrum promontorium, Calpen, Maderæ inſulas, & Fortunatas, quæ vulgo Canariæ cognominantur, ſuperauerimus. Tenariffæ montem, à veteribus Atlas appellatum (à quo ſecundum Coſmographos Atlanticum mare denominatum) obſeruauimus: nam præcelſus eſt, & viginti leucarum ſpatio conſpici poteſt. Illi ad ænei tormenti iactum facti ſumus vicini Dominico die, qui fuit viceſimus à tertia noſtra in naues cõſcenſione. Diſtat is à Gratiano portu mille & quingentas leucas, ab Æquatore vero XXVIII. gradus ad Septentriones. Naſcuntur, vt aiunt, in ea inſula ſacchari abũdantia & generoſa vina. Hiſpano parere ſatis intelleximus: nam cùm iſtic anchoras iacere vellemus, ad petendam recentem aquam, & quædam neceſſaria, ex caſtello ad radices cuiuſdam montis ſito, duobus aut tribus globis ſumus petiti, quorum vnus Prætoriam noſtram nauem perfodit. Inſtabat meridies, ingensq; erat æſtus nullo ſpirante vento: illorum itaque ictus ſuſtinendi fuerunt. Sed contra tormentis exploſis ita ipſis reſpondimus, vt multis in arce ædificiis corruptis, feminæ pueris permiſtæ præcipiti in agros fuga ſibi conſulere cogerentur. Si noſtros lembos & cymbas eductas habuiſſemus, arbitror nos in pulcra illa inſula hæſuros fuiſſe. Nemo noſtrûm vulneratus fuit, præter tormentarium quendam, qui tormenti ænei genus vulgo *Cardinac* appellatum explodere volens, ſibi vulnus inflixit, quo decimo poſt die extinctus eſt. Tandem cùm animaduerteremus, nihil iſtinc quam ictus reportaturos, altum petiimus, ad Barbariæ (quæ pars Africæ eſt) maritimam oram tendentes, atq; ſecundo vento perſeuerante, prætergreſſi ſumus flumen Ligerim in Barbaria, Promon-

Tertia nauium conſcenſio.

Mons Atlas veterũ.

Eius diſtãtia a Gratiano portu.

Barbaria, pars Africæ.

Promontorium album, quod ſub Tropico Cancri eſt, & VI. Id. Septembres ad altitudinem Promontorii Æthiopici peruenimus, vbi maximum æſtum experiri cœpimus. A Tenariffa ad hoc Promontorium trecentæ leucæ numerãtur. His ſummis ardoribus ſuborta eſt in Prætoria naui peſtilens febris, ex putidæ & corruptæ aquæ potu, à quo, qui illa vehebantur, abſtinere nequibant. Fuit vero ea febris adeo contagioſa & pernicioſa, vt ex centum capitibus ſola decem fuerint ab illa immunia, & ex nonaginta ægris quinque morerentur: res profecto commiſeratione digna & deploranda: adeo vt ipſe Villagagno in noſtram nauem ſe recipere cogeretur, in qua omnes ſani & alacres eramus, triſtes tamen ob infortunium in ſocia naue acceptum. Abeſt hoc Promontorium à Torrida Zona XIIII. gradibus, & ab Æthiopibus habitatur. Iſtic deſiit ventus ſecundus, & ſex continuis diebus fuimus afflicti malacia, ſole autem ad occaſum tendente ſęuis turbinibus & imbribus tam fœtidis, vt quibus cutis madeſceret, amplæ excitarentur puſtulæ: ea de cauſa vix ab acatio ſiue maiore velo abſcedebamus. Deus tamen nobis adfuit: nam Auſtroafricum immiſit, qui, licet aduerſus, vtilis tamen fuit, quia nimis ad Occidentem vergebamus; & cũ frigidiuſculus eſſet, plurimum corpus & animum noſtrum refecit, illoque Guineæ oram legimus, paulatim ad Zonam torridam accedentes, quam (præter veterum opinionem) adeo temperatam comperimus, vt qui veſtes induiſſet, ob æſtũ eas exuere non cogeretur, neq; qui careret, illas ob frigus ſumere.

Prom. album ſub Tropico Cancri.

P. Æthio. diſtãtia ab Æquatore.

Guinea.

Nos VI. Id. Octobris centrum illud mundi ſuperauimus apud inſulas D. Thomæ, quæ directe ſub Æquatore ſunt, vicinæ Prouinciæ *Manicongo*. ★ Et licet hoc iter nobis commodum non eſſet: aduerſo tamen vento obſequẽdum fuit, & eo deflectendum, ſic vt pro trecentis leucis, quę rectà tendentibus nobis erant emetiendæ, mille & quadringentas fere conficeremus. Immo ſi ad Bonæ ſpei Promontorium, quod XXXIII. gradibus citra Æquatorem eſt, in Orientali India, iter inſtituiſſemus, prius eo perueniſſemus, quã in Braſiliam. Quinque citra, & aliis quinque gradibus vltra Æquatorem, in tantam piſcium, eorumque varii generis abundantiam incidimus, vt interdum illis inhærere noſtras naues arbitraremur: ex horum numero erant Delphini vtrumque genus, Balenæ, Squatinæ, Auratæ, Albacores Hiſpanis dicti, Pelamides, & hirundines marinæ, quas gregatim volantes conſpeximus inſtar noſtratium ſturnorum. Iſtic nos defecerunt aquæ præter eas, quæ ex riuulis collectæ, adeo fœtidæ & corruptæ, vt nullus putor cum iis comparari poſſet: quoties autem nobis erant bibendæ, oculos claudebamus, & nares obturabamus.

** VI. tamẽ gradib. vltra Æquatorem eſt.*

Promont. Bonæ ſpei 37. grad. cis Æquat.

In his difficultatibus verſantes, & fere animum deſpondentes Braſiliam attingere poſſe, ob magnam diſtantiam (nam nongentis aut mille adhuc leucis ab illa aberamus) Deus noſtri miſertus, Euroauſtrum immiſit, qui dirigere nos coëgit proram ad Fauonium, quo nobis erat tendendum. Ceterùm adeo ſecundo vſi ſumus eo vento, vt Dominico die mane, qui incidebat in XIII. Kal. Nouembres, elegantem inſulam, in marina charta Aſcenſionis nomine donatam, conſpiceremus, octo gradibus cum ſemiſſe ab Æquatore diſtantem: ex cuius conſpectu exultantes didicimus vbinam verſaremur: viciniores tamen illi

Aſcenſionis Inſ.

non ſumus facti, quam magnæ leucæ diſtātia. Admiratione profecto dignum, inſulam videre quingentis leucis à continente diſcretam. Dies igitur, noctesq; noſtrum iter proſequentes ſecūdo hoc vento, factum eſt, vt Dominico die mane III. videlicet Non. Nouembres Occidentalis India, Orbis quarta pars nobis in conſpectum venerit, America dicta, ab eo qui primus illam obſeruauit anno M CCCC XCIII. Facile quis æſtimare poteſt, quanto gaudio fuerimus perfuſi, conſiderata noſtra miſeria, & quanto tempore in itinere hæſeramus: à ſingulis ergo gratiæ Deo actæ. Altitudinem porro XX. graduum habet Regio illa à nobis obſeruata, quæ à Barbaris *Pararbe* appellatur, & à Luſitanis, natione que continua bella cum noſtris confœderatis gerente, incolitur. Inde reſtabant adhuc tres gradus ad Tropicum Capricorni, qui octoginta leucas cōficiunt.

America quādo inuenta.

Pararbe.

Quarto igitur Id. Nouembris ingreſſi ſumus flumen *Ganabara*, à ſimilitudine lacus ſic appellatum, ſub ipſo Tropico Capricorni. Iſtic excenſione facta, Dominoque laudibus & gratiarum actionibus redditis, quingenti aut ſexcenti incolæ omnino nudi, & arcubus ſagittiſque inſtructi, nobis aduentum gratulati ſunt, & facultates ſuas obtulerunt, ſolennes & feſtiuos ignes ſtruentes, quod aduenifſemus eos aduerſus Luſitanos, alioſque infeſtiſſimos hoſtes propugnaturi. Ipſe locus peramœnus eſt, & natura munitus: nam fluminis oſtium anguſtum, & ſeſquimiliare Italicum forſitan patens, vtrimque præalto monte clauditur: meditullium occupat rupes centum pedes longa, ſexaginta lata, in qua Villagagno Propugnaculum è trabibus conſtruxit, in quod tormentorum bellicorum partem tranſtulit, ne hoſtes damnum inferre poſſint. Adeo vero latum eſt hoc flumē, vt totius orbis (opinor) nauibus commodam & tutam ſtationem præbere poſſit. Sparſæ ſunt in eo amœniſſimæ inſulæ, arboribus perpetuo virentibus ornatæ, tum etiam prata, in quorum vno (quod à propugnaculo tormenti ænei iactu abeſt) nos omnes cum reliquis tormētis bellicis fuimus expoſiti: metuebamus enim, ſi in continente ſedes figeremus, vt Barbari, ad occupandas noſtras merces, facto impetu nos trucidarent.

Propugn. Villagagn.

Terra Milium illud duntaxat producit, quod vulgo apud nos frumentum Turcicum dicitur, & quandam radicem, ex qua Milio commiſta vinum conficiunt. Habet vero ea radix, **Maniel* appellata, fruticem ebuli altitudine, folia Pæoniæ mari adeo ſimilia, vt initio eam eſſe arbitrarer. Ex eadē radice fit mollis farina, non minus grati ſaporis quam panis. Conſpexi herbam, *Petun* vocatam, folia ſymphyto maiori æqualia habentem, quorum ſuccum hauriunt, & fumum attrahūt, poſſuntque illius herbæ vſu, octo aut nouem dierum famem tolerare. Naſcuntur etiam duo fructus genera, gratiſſimi ſaporis: vnum *Nana* dictum, cynaræ amplitudine, dulci quidem ſucco plenum, ſed difficilis concoctionis, quem profert Aloë non diſſimilis planta, ſpongioſa tamen: alterum *Pacona* ★ appellatum, ficubus congener, probę concoctionis, cuius ſtirps foliis Hydrolapati eſt. Præterea fabæ craſſæ & minutæ, vtræque edules, ſacchari cannæ, non tamen frequentes, & aurea, citria, limoniaque mala, ſed parce admodum, quia incolæ in colenda terra negligentiores ſunt. Inter alias ſtirpes, obſeruaui

**Mandioca reliqui.*

* *Muſa eſt.*

naui portulacam, myrtum, & ocymum: reliquæ ſunt adeo peregrinæ, vt, ſi etiam adſit M. Ioannes herbarum demonſtrator Lutetianus, multum negotii in iis nuncupandis ſit habiturus. Metallica nos reperturos confido: nam Luſitani quinquaginta leucis ſupra hanc regionem, & aliis quinquagenis infra, aurum, argentum, & æs inuenerunt. Irrigant iſtam regionem tam amœni fluuii aquæ dulcis & potulentæ, vt ſaniorem bibere non meminerim. Aër eſt temperatus, calido tamen vicinior quàm frigido. December illis æſtas, nimirum cùm Sol in ſuum Tropicum venit, illisque pro Zenith eſt. Toto illo tempore, quo Sol ad illos accedit, ſub veſperam, per trium horarum ſpatium, cadunt illis imbres, & tonitrua exaudiuntur: quando vero ad ſuum Æquinoctium, & Tropicum Cancri regreditur, amœniſſimam apud eos eſſe tempeſtatem perhibent. Et hæc quidem de ſoli vbertate, aëriſque ſalubritate & diſpoſitione: ſupereſt vt de Incolarum conditionibus, ſtatutis, & moribus dicamus.

Braſilianorum æſtas.

Nullam ſub Sole nationem magis Barbaram, & ab omni ciuilitate alienam cenſeo: nam ſine vlla Numinis notitia, ſine ſolicitudine, ſine lege, ſine vlla religione viuunt, perinde ac bruta animalia, quę ſolo ſuo ſenſu ducuntur. Nudi incedunt viri & feminæ, ſine vllo pudore, obſcænis partibus nulla re tectis. Ipſorum idioma dictionibus abundat, ſed numeris carent: nam quinarium exprimere volentes, quinque digitos oſtendunt. Bellum inferunt quinque aut ſex nationibus, è quibus ſi quos capiunt, pulcherrimis virginibus elocatis, tot funes collo innectunt, quot lunis illos conſeruare volunt. His elapſis, vinum ex milio & radicibus conficiunt, quo conuocatis omnibus amicis, inebriantur. Deinde qui illum cepit, lignea claua trucidat, atque in partes ſectum igni torret: has carnes auide vorant, nectar, ambroſiam eſſe dictitantes. Ceteroquin, ſerpentibus, crocodilis, buffonibus, & magnis lacertis veſci ſolent, quos non in minoribus delitiis habent, quam nos capos, lepores, & cuniculos. Eorum confœderatio in centum leucas extenditur: hoſtes, præter Luſitanos, habent Onitachas, Onyamas, Margaias, Taliarbas, quorum mores noſtrorum confœderatorum moribus reſpondent. Totidem, quot volunt, vxores ducunt, liberumq; vxoribus eſt, leui occaſione maritos deſerere. Magni faciunt noſtras veſtes, arma, & quæcumque à noſtris aduehuntur, contemnentes aurum, argentum & gemmas omnis generis, quæ apud nos magno ſunt in precio. Eorum arma ſunt arcus & ſagittæ oſſiculis aſperatæ. In alueis, ſiue lintribus μονοξύλοις triginta aut quadraginta pedes longis nauigant: adeo porro periti ſunt natatores, vt ſi ipſorum lintres mergantur, non admodum ſolliciti ſint. Pro opibus habent albas paruarum marinarum cochlearum lineas, & ornamenta è plumis concinnata, quibus ad bellum profecturi ſe adornant: deinde Braſilianum lignum, quo aduenas naues onerant. Præcelſa eſt hæc arbor (nam quaſdam conſpexi centum pedes altitudine, ſex craſſitudine æquantes) folio buxi. Niſi Deus ipſorum miſereatur, difficilime (vt puto) ad Chriſtianam fidem conuertentur, & illis adimetur fera illa ſeſe mutuo deuorandi conſuetudo. Cateruatim viuunt, quingenti aut ſexcenti ſimul conuenientes, & oblonga domicilia, veteribus mapalia dicta, ædificantes. Qui ex eadem familia ſunt oriundi, libenter ſimul

Braſilianorum barbaries.

Crudelitas.

Hoſtes.

Lintres.

Opes.

Qui ſunt eiuſdem familiæ ſimul habitant.

habitant. Xyli magnam habent copiam, ex quo pensilia cubilia cõtexunt, quibus incumbere non minus commodum, quam pluma suffarcinatis lectis. In singulis pagis præstantissimus quisque, hoc est, qui plures hostes ceperit & occiderit, omnium suffragio Rex creatur. Omnia sunt inter illos communia: sed quando nobis aliquid conferunt, aliqua re compensare ipsis oportet, alioqui moleste ferunt.

Quos habeant Reges.

Hæc, amicissimi, nunc commentari & scribere licuit de nostra Nauigatione, quæ vt boni consulatis, vos etiam atque etiam oro. Vlterius, ad trigesimum septimum aut trigesimum vsque gradum progredi, Deo annuente, speramus. Quidquid istic obseruauero, vobis etiam perscribam, vt eo fruamini, donec in patriam rediero. Interea vobis à Deo longam & felicem vitam precabor, atque vestræ beneuolentiæ me commendabo. Ad flumen Ganabara in Brasilia Franciæ Antarcticæ Prouincia, sub Tropico Capricorni. Kal. Februarii,

M D LVI.

Vobis amiciss.

N. B.

Accepta die Iouis ad x. Kal. Augusti eiusdem anni.

ALTERIVS EPISTOLAE EXEMPLVM.

OBLATAM occasionem prætermittere nolui, mihi amicissimi, quin vobis breuiter significarem, quibus & quantis periculis nos Deus pro sua clementia liberauerit: vt, quando in eiusmodi, aut alia pericula incidetis, nostro exemplo, ipsius benignitati confidere discatis.

Coniuratio in Villagagnonem & eius domest.

Biduo post Nauium discessum, qui fuit pridie Non. Februar. M D L V I. deprehensa est coniuratio facta ab omnibus artificibus & mercenariis, quos aduexeramus (erant autem triginta numero) aduersus Villagagnonem & reliquos, qui cum ipso eramus, quorum octo duntaxat erant ad resistendum idonei. Eius autem coniurationis auctor fuit Interpres Villagagnoni donatus à Nobile quodam Nortmanno, qui ipsum huc vsque comitatus erat. Consuetudinem habebat ille idem Interpres cum Brasiliana femina, quam nec dimittere, nec pro legitima vxore retinere volebat. Villagagno porro probi viri & Deum metuentis officio functus, initio in constituenda sua familia, sub capitis pœna inhibuit, ne quis suorum cum istis infidelibus stupri cōsuetudinem haberet, sed in vxorem duceret. Vixerat autem is interpres reliquorum more, in summa Epicureorum abominatione, diuini timoris fideique expers toto septennio. Propterea tædebat eum dimittere suum scortum, & hactenus actæ vitæ valedicere, vt frugi vir in Christianorum cœtu deinceps viueret. Principio igitur Villagagnonem nosque ceteros veneno tollere instituerat, nisi ab vno ex coniuratis fuisset inhibitus. Deinde ad mercenarias operas & artifices se contulit, quos ob graues labores sibi impositos, & parce subministratum cibum, inuitos istic viuere non ignorabat. Nam cùm ex Gallia nulla annona esset allata, qua in continente viuere possent, statim primo die subducta est sicera, & cruda aqua ad potandum propinata: pro pane autem bis-cocto, data eius regionis farina, ex herbæ cuiusdam, folia Pæoniæ maris habentis, & humanam altitudinem superantis, radicibus cōflata. Quæ subita mutatio valde insolens fuit, præsertim artificibus, qui sui quæstus & commodi causa duntaxat aduenerant: huc accedebant aquæ potulentæ penuria, aspera & deserta loca, atque intolerandi labores impositi ad structuram ædificiorum, quæ inhabitaremus. Facile igitur illos seduxit, cùm proponeret summam quam habituri

Interpres profligatiss. vitæ.

Artifices & mercenarias operas corrũpit.

essent libertatem, quas opes adquirerent, Barbaris abunde distribuendas, vt liberè & pro arbitrio deinde ipsis viuere liceret. Itaq; conspiratione facta, illico, pulueri tormentario, qui in cella propere ædificata, supra quam omnes iacebamus, adseruabatur, ignem subiicere voluerunt: nonnulli tamen dissuaserunt, quia simul perirent omnes merces, supellex, & quidquid pretiosum habebamus, sine vlla ipsorum vtilitate. Statuunt ergo nos somno oppressos aggredi, & iugulare. Sed huic rei vna etiam oboriebatur difficultas, quod Villagagno tres Scotos haberet satellites. Hos igitur corrumpere etiam studuerunt. Sed illi ipsorum consiliis bene perspectis & exploratis, coniurationem mihi produnt, ego vicissim Villagagnoni & meis comitibus. Remedium autem statim adhibitum, quatuor è primariis coniuratorum comprehensis, quibus in omnium conspectu statim ferreæ compedes iniectæ. Postridie, vinctorum vnus, facinoris sibi conscius, ad aquas adrepens, & sese in eas præcipitans, misere periit: alteri gula laqueo fracta fuit. Alii mancipiorum instar nunc seruiunt: reliqui sine murmure viuunt, & multo diligentius, quam antea, laborant. Coniurationis auctor Interpres aberat, sed deprehensam coniurationem intelligens, ad Barbaros se contulit, cum quibus nunc habitat, & ceteros eius regionis interpretes, viginti aut viginti quinque numero, seduxit. Hi quibuscumque possunt rationibus, nos calumniari & molestia afficere non desinũt, vt videlicet harum rerum pertæsos in Galliam redire cogant.

Coniuratio proditur.

Interpres ad Barbaros se confert.

Ceteros interpretes seducit.

Quia porro Barbari à nostro aduentu pestilenti & contagiosa febre correpti fuere, qua plures octingentis perierunt, ipsis persuasum ab interpretibus, Villagagnonem id facere. Ea de causa tantum odium in nos conceperunt, vt, si in continenti habitaremus, bello sint haud dubie nos adgressuri. Sed loci quẽ incolimus accessu prohibentur: exigua enim est insula sexcentos passus longa, centum lata, vndiq; mari cincta, & à continente seiuncta ad tormenti ænei iactum: quæ causa est, vt ad nos accedere nequeant, cũ furor ipsos corripit. Ipsum etiam locum suapte natura munitum, propugnaculis ita firmauimus, vt nos in suis cymbis accessuri, præ formidine torpeant. Illud tamen accedit incommodi, quod potulenta aqua careat: sed huic etiam difficultati subuenire iam cœpimus structura cisternæ, quæ tantũ aquæ cõtineat, vt omnibus qui hîc viuimus, ad semestre sufficere queat. Iacturam prẽterea fecimus vnius nauiculæ, tum etiam cymbæ, quæ ad scopulos allisæ, magno nostro incommodo: quia lintribus destituti, neq; aquam, neq; ligna, neque annonam inferre possumus. Postremo faber lignarius & duo mercenarii ad Barbaros transfugerunt, vt liberius viuere possint. Nihilominus tantam constantiam nobis dedit Deus, vt horum conatibus resistamus, & de ipsius misericordia non diffidamus. Eius autem permissu hæc contigisse non est dubium, vt declararet, quanta difficultate quouis loco radices agat Dei verbum, ad eius rei solidam gloriam sibi vindicandam: at vbi semel radices egerit, in æternum permanet. In causa fuerunt hi motus, quo minus regionem (vt constitueram) obseruare potuerim, an vllas metallicas venas, aut alias res singulares habeat: sed alio tempore fiet. Imminere nobis dicuntur Lusitani: verùm Deus pro sua benignitate nos conseruabit.

Insula a Villagagnone habitata.

Vtrumque veſtrum autem obſecro, vt prolixa epiſtola me doceatis, quid rerum agatis, quæ ſint veſtra conſilia, & quonam ſecedere decreueritis, ad ſtudiorum veſtrorum fructum percipiendum, vt, cùm Deo viſum erit, me ex hac regione in Galliam reuocare, vos conuenire, & veſtra conſuetudine vti poſſim. Deum interea oro, vt omni felicitate vos cumulet. Ad flumen Ganabara, in Braſiliana Franciæ Antarcticæ Prouincia, ſub Tropico Capricorni VIII. Kal. Iunij M D LVI.

Vobis amiciſs.

N. B.

IN IOANNIS STADII, ET IOANNIS LERII HISTORIAS BRASILIENSES, RERVM ET VERBORVM INDEX locupletissimus.

A.

C.

Capo

K.

Karwat-

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

Santel-

T.

V.

F I N I S.

IMPRESSVM FRANCO-
FVRTI AD MOENVM, APVD
IOANNEM WECHELVM, IMPENSIS
THEODORI de BRY.

M D XCII.